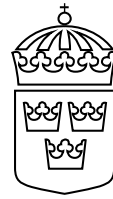

Regeringens skrivelse

2020/21:105

Ungdomspolitisk skrivelse

Skr.
2020/21:105

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 18 mars 2021

Stefan Löfven

Amanda Lind
(Kulturdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar i skrivelsen en redovisning av utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Utvecklingen av ungdomars levnadsvillkor redovisas med avseende på hälsa, utbildning, arbete, brottslighet och utsatthet för brott, boende, fritid, idrottande och kulturutövande. Regeringen presenterar i skrivelsen även ett handlingsprogram med insatser som ska bidra till att det ungdomspolitiska målet uppfylls. Skrivelsen lyfter även prioriterade områden för att främja utvecklingen mot målet: den psykiska hälsan bland unga ska öka, social inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka, alla unga ska ha en meningsfull fritid och alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget. Skrivelsen innehåller också en genomgång av det internationella samarbetet inom ungdomspolitiken.

Innehållsförteckning

Del I – Mål och utgångspunkter.....	9
1 Inledning	9
1.1 Ärendet och dess beredning	10
1.2 Regeringens ungdomspolitiska mål.....	11
1.3 Vilka är ungdomar?.....	11
1.4 Den demografiska utvecklingen	12
1.4.1 Ungdomspopulationen.....	12
1.4.2 Ungdomar och migration.....	13
1.4.3 Befolkningsprognos.....	15
1.4.4 Ungdomsbefolkningen i olika delar av landet	16
1.5 Förhållande till andra mål.....	17
1.5.1 Barnrättspolitiska mål.....	17
1.5.2 Jämställdhetspolitiska mål.....	18
1.5.3 Målet för politiken för mänskliga rättigheter	18
1.5.4 Mål inom internationella och mellanstatliga samarbeten	19
1.6 Ungdomspolitikens ramverk och aktörer	21
1.6.1 Ungdomspolitikens förvaltningsmyndighet.....	22
1.6.2 Ungdomspolitiska rådet.....	22
1.6.3 Det ungdomspolitiska uppföljningssystemet.....	23
Del II – Redovisning av utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet	24
2 Ungdomars hälsa.....	25
2.1 Upplevd hälsa.....	25
2.2 Psykisk hälsa och ohälsa	26
2.2.1 Suicid i ungdomsgruppen.....	28
2.2.2 Goda uppväxtvillkor betydelsefullt för psykisk hälsa	29
2.2.3 Utbildningens betydelse för den psykiska hälsan.....	30
2.2.4 Psykisk hälsa och fysisk aktivitet	30
2.2.5 Psykisk hälsa bland grupper av unga i särskilt utsatta positioner	31
2.2.6 Ungas medieanvändning kopplat till psykisk hälsa	33
2.3 Fysisk hälsa	34
2.3.1 Sjukdomar	35
2.3.2 Matvanor och fysisk aktivitet.....	35
2.3.3 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter	36
2.4 Bruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak.....	36
2.4.1 Alkoholkonsumtionen bland ungdomar minskar	37

2.4.2	Utvecklingen av narkotikabruket.....	39
2.4.3	Utvecklingen av dopning.....	40
2.4.4	Utvecklingen av tobaksbruket	40
2.4.5	Spel om pengar.....	41
2.5	Sammanfattning.....	41
3	Ungdomar och utbildning	43
3.1	Alla barn och ungdomar ska få en utbildning av hög och likvärdig kvalitet.....	43
3.2	Kunskapsutvecklingen i svensk skola	44
3.2.1	Resultat i internationella kunskapsmätningar	44
3.2.2	Behörighet till gymnasieskolans nationella program.....	45
3.2.3	Meritvärdet vid urval till gymnasieskolan.....	46
3.2.4	De flesta får godkänt betyg i alla ämnen	46
3.2.5	Utvecklingen i grundsärskolan och specialskolan	47
3.3	Gymnasieskolan	48
3.3.1	Alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning.....	48
3.3.2	Majoriteten påbörjar gymnasieskolan.....	48
3.3.3	Andel elever som slutfört utbildningen inom tre år	49
3.3.4	Genomströmning uppdelat efter kön och socioekonomisk bakgrund	50
3.3.5	Betygspoäng i gymnasieskolan	50
3.3.6	Fler uppnår grundläggande behörighet till högskoleutbildning inom tre år.....	51
3.3.7	Alltför många lämnar gymnasieskolan utan att fullfölja sina studier	51
3.3.8	Etableringen på arbetsmarknaden är högre bland ungdomar som slutfört gymnasieskolan	51
3.4	Elevers upplevelse av trivsel, stress och mobbning.....	52
3.5	Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan	54
3.6	Gymnasiesärskolan.....	55
3.7	Utbildning för ungdomar och vuxna	55
3.7.1	Komvux.....	55
3.7.2	Yrkeshögskolan.....	56
3.7.3	Folkbildningen.....	57
3.8	Universitet och högskolor.....	58
3.8.1	Regeringen verkar för att bygga ett starkt kunskapsamhälle med forskning och utbildning av hög kvalitet i hela landet.....	58
3.8.2	Övergångar till högre utbildning	59
3.8.3	Studenter på universitet och högskolor.....	59
3.8.4	Könsfördelningen i utbildningsval på universitet och högskolor.....	60
3.9	Studiestöd.....	60

	3.10	Informellt och icke-formellt lärande	61
	3.11	Sammanfattning	62
4		Ungdomars etablering på arbetsmarknaden	63
	4.1.1	Utveckling av ungdomars arbete och sysselsättning.....	63
	4.1.2	Arbetslöshet.....	64
	4.1.3	Tiden i arbetslöshet	65
	4.1.4	Ungdomar som varken arbetar eller studerar	66
	4.1.5	Utmaningar bland arbetslösa ungdomar	68
	4.1.6	Ungas egna attityder till arbete och arbetsmarknaden.....	70
	4.1.7	Ungas oro över sin ekonomiska situation.....	70
	4.2	Ungdomars villkor på arbetsmarknaden.....	70
	4.3	Ungas företagande.....	71
	4.3.1	Entreprenörskap i skola och högre utbildning	72
	4.3.2	Socialt företagande och social innovation	73
	4.4	Sammanfattning	73
5		Ungdomars boende och tillgång till den fysiska miljön.....	75
	5.1	Ungas boende	75
	5.1.1	Trångboddhet och låga inkomststandarder.....	76
	5.1.2	Bostadsmarknaden för unga	76
	5.1.3	Studentbostäder	77
	5.1.4	Unga och hemlöshet	78
	5.2	Barn och ungdomar tar plats	78
	5.2.1	En god skolmiljö med tillräckliga ytor	79
	5.2.2	Rum för kultur och fritid	79
	5.2.3	Att kunna ta sig fram på egen hand	80
	5.3	Sammanfattning	81
6		Ungas brottsutövande och utsatthet för brott	83
	6.1	Ungdomsbrottslighetens utveckling	83
	6.1.1	Ungdomars brottslighet	83
	6.1.2	Riskfaktorer för en vanekriminell livsstil.....	85
	6.2	Ungdomars utsatthet för brott.....	86
	6.2.1	Våld i nära relationer bland unga	86
	6.2.2	Utsatthet för sexualbrott	87
	6.2.3	Unga som lever under hedersrelaterat våld och förtryck	88
	6.2.4	Dödligt våld mot ungdomar.....	90
	6.2.5	Brottslighetens konsekvenser för ungas levnadsvillkor.....	91
	6.3	Vilka straff får ungdomar?	91
	6.3.1	Ungdomar dömda till slutet ungdomsvård.....	92
	6.4	Ungdomar med psykosociala problem, missbruk och kriminalitet	92
	6.5	Sammanfattning	92
7		Fritid, idrott och kultur.....	94
	7.1.1	Ungdomars syn på fritiden	94

	7.1.2	Vad gör ungdomar på fritiden?.....	95
	7.1.3	Skillnader i deltagande utifrån kön, ålder och socioekonomisk bakgrund	96
	7.1.4	Hinder för deltagande i fritidsaktiviteter	97
7.2		Ungdomar och idrott	98
	7.2.1	Idrottande och motionerande	99
	7.2.2	Unga som sällan eller aldrig idrottar	101
	7.2.3	Utmaningar när det gäller unga och idrott	101
7.3		Ungdomar och kultur.....	102
	7.3.1	Deltagande i kulturaktiviteter	102
	7.3.2	Unga och bibliotek	104
	7.3.3	Kulturskolan	105
	7.3.4	Utmaningar när det gäller unga och kultur ...	105
7.4		Sammanfattning.....	106
8		Makt att forma sina liv	108
8.1		Skillnader i makt att forma sina liv	108
	8.1.1	Möjlighet till självbestämmande för unga med funktionsnedsättning.....	109
	8.1.2	Unga hbtq-personers makt att forma sina liv.....	112
	8.1.3	Diskriminering och rasism.....	112
	8.1.4	De nationella minoriteterna	112
8.2		Egen försörjning	113
	8.2.1	Löneinkomster och studiemedel.....	114
	8.2.2	Inkomster från näringsverksamhet	115
	8.2.3	Ekonomiskt bistånd, bostadsbidrag och arbetslöshetsersättning.....	115
	8.2.4	Föräldrapenning och sjukpenning.....	116
	8.2.5	Ungdomars skuldsättning	117
8.3		Sammanfattning.....	117
9		Ungdomars inflytande över samhällsutvecklingen	119
9.1		Ungas deltagande i demokratin	119
	9.1.1	Ungas valdeltagande.....	119
	9.1.2	Medlemskap i politiska partier	121
	9.1.3	Ungas politiska representation.....	121
	9.1.4	Ungas deltagande i demokratin mellan valen	121
	9.1.5	Medlemskap och aktiviteter i föreningar	122
	9.1.6	Delaktighet i utvecklingen av sin närmiljö ...	122
	9.1.7	Ungas egen organisering	123
	9.1.8	Områden och frågor som ungdomsorganisationerna engagerar sig i.....	124
	9.1.9	Protester, nätverk och sociala rörelser	126
	9.1.10	Ungas engagemang för klimat och miljö.....	126
9.2		Ungas attityder till sitt eget inflytande och till demokratin.....	127
	9.2.1	Ungas möjligheter att påverka politiska beslut	127
	9.2.2	Ungas kunskaper om hur de kan påverka	129
	9.2.3	De flesta är nöjda med demokratin	130

	9.2.4	Intresset för politik är historiskt högt	131
	9.2.5	Viktigaste samhällsfrågorna för unga	131
9.3		Ungas medieanvändning	132
	9.3.1	Nyhetskonsumtionen bland unga	132
	9.3.2	Hot och hat i den allmänna opinionsbildningen	133
9.4		Unga och EU	134
	9.4.1	Ungas inställning till EU	135
	9.4.2	Viktigaste samhällsfrågorna för ungdomar inom EU	136
9.5		Sammanfattning	136
Del III – Handlingsprogram 2021–2024			138
10		Insatser för att främja utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet	139
	10.1.1	Inledning	139
	10.1.2	Prioriteringar inom ungdomspolitiken	139
10.2		Insatser för att förbättra barn och ungdomars psykiska och fysiska hälsa	141
	10.2.1	Prioritering: Den psykiska hälsan bland unga ska öka	141
	10.2.2	Insatser för att förbättra barn och ungas psykiska hälsa	141
	10.2.3	Insatser för att förbättra ungas hälsa	146
	10.2.4	Insats för att förbättra ungas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter	146
	10.2.5	Insatser inom alkohol-, narkotika-, dopnings- tobak- och spelområdet	147
10.3		Insatser för att främja ungdomars tillgång till utbildning av hög och likvärdig kvalitet	148
	10.3.1	Det finns flera utmaningar när det gäller ungdomars tillgång till utbildning	148
	10.3.2	Ett långsiktigt arbete för att främja ungdomars tillgång till utbildning av hög och likvärdig kvalitet	149
	10.3.3	Insatser inom skolväsendet	149
	10.3.4	Insatser inom yrkeshögskolan	154
	10.3.5	Insatser inom folkbildningen	154
	10.3.6	Insatser inom högskolan	155
	10.3.7	Insatser för att främja ett högt studiedeltagande och social rättvisa	156
10.4		Insatser för att främja ungdomars etablering på arbetsmarknaden	157
	10.4.1	Prioritering: ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka	157
	10.4.2	Insatser för ungdomar på arbetsmarknaden	157
	10.4.3	Insatser för att minska antalet ungdomar som varken arbetar eller studerar	159

10.5	Insatser som främjar ungdomars möjligheter till bostad och tillgång till den fysiska miljön.....	160
10.5.1	Insatser för att förbättra ungdomars situation på bostadsmarknaden.....	161
10.5.2	Insatser för att inkludera unga i den offentliga miljön.....	163
10.6	Insatser som främjar brottsförebyggande arbete och ungdomars trygghet.....	164
10.6.1	Insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtyck.....	166
10.6.2	Åtgärder för att motverka ungas brottslighet.....	166
10.6.3	Insatser för att förebygga brott.....	167
10.7	Insatser för att främja ungdomars fritid, idrott och kulturdeltagande.....	169
10.7.1	Prioritering: Alla unga ska ha en meningsfull fritid.....	169
10.7.2	Insatser för att främja idrottsverksamhet.....	170
10.7.3	Insatser för att främja ungdomars kulturdeltagande.....	170
10.7.4	Läsfrämjande insatser.....	171
10.8	Insatser för att främja ungdomars makt att forma sina liv.....	172
10.8.1	Insatser för unga med aktivitetsersättning.....	173
10.8.2	Diskriminering och rasism.....	174
10.8.3	Insatser för barnets rättigheter.....	175
10.8.4	Hbtqi-rättigheter.....	178
10.9	Insatser för att främja ungdomars inflytande över samhällsutvecklingen.....	179
10.9.1	Prioritering: Alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget.....	179
10.9.2	Insatser för att främja ungdomars organisering.....	179
10.9.3	Insatser för att främja deltagande och delaktighet i demokratin.....	180
10.9.4	Insatser för att förebygga och motverka hot och hat.....	184
10.9.5	Ungas klimat- och miljöengagemang.....	186
10.10	Övriga insatser.....	187
Del IV – Internationella och mellanstatliga samarbeten på det ungdomspolitiska området.....		189
11	Internationella och mellanstatliga samarbeten på det ungdomspolitiska området.....	190
11.1	Nordiska ministerrådets barn- och ungdomspolitiska samarbete.....	190
11.1.1	Nordiska ministerrådets vision.....	190
11.1.2	Om arbetet inom nordiska ministerrådet.....	190
11.2	Barentssamarbetet.....	191
11.3	Europeiska unionens ungdomspolitiska samarbete.....	192

11.3.1	Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027	192
11.3.2	De europeiska ungdomsmålen.....	192
11.3.3	Arbetet med unga inom EU	193
11.3.4	Erasmus+	194
11.3.5	Erasmus+ ungdom.....	194
11.3.6	Erasmus+ utbildning.....	196
11.3.7	Europeiska solidaritetskåren.....	197
11.3.8	Utveckling framåt för EU-programmen i Sverige.....	198
11.3.9	Europeiska socialfonden.....	199
11.3.10	Europeiska ungdomsgarantin	200
11.4	Europarådets ungdomspolitiska samarbete	200
11.4.1	Europarådets ungdomsstrategi 2030.....	201
11.5	FN-samarbetet på ungdomsområdet.....	202
11.5.1	FN:s säkerhetsrådsresolution 2250.....	202
11.6	Agenda 2030 för hållbar utveckling.....	204
11.7	Sammanfattning	204
Bilaga 1	Deltagare i det ungdomspolitiska rådet 2019–2020	206
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 mars 2021	207

Del I – Mål och utgångspunkter

1 Inledning

Det ungdomspolitiska målet är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Regeringen lämnar i den här skrivelsen en redovisning av utvecklingen mot det målet. Av redovisningen framgår att det i flera avseenden har skett en positiv utveckling av ungas levnadsvillkor, t.ex. inom utbildningsområdet och vad gäller ungas hälsa. Samtidigt finns det utmaningar när det kommer till exempelvis utbildningsresultat och tillgång till idrott och kultur där det finns tydliga skillnader mellan unga baserat på socioekonomiska faktorer. Exempelvis är ungdomar boende i områden med socioekonomiska utmaningar särskilt utsatta och har generellt ofta sämre uppväxtvillkor och livschanser än ungdomar boende i andra områden.

Alla minns hur det är att vara ung men alla vet inte hur det är att vara ung i dag. Unga måste betraktas som en mångfald individer, stödjas att bli självständiga och ha möjlighet att vara delaktiga i samhällsutvecklingen. Demokratien behöver ungas deltagande både som framtida makthavare och som viktiga aktörer här och nu. Allt fler unga bedömer att de har möjlighet att påverka politiska beslut och intresset för politik befinner sig på historiskt höga nivåer. Samtidigt har socioekonomiskt utsatta grupper mindre möjlighet till att påverka och upplever att de lyssnas på i mindre utsträckning än andra unga.

Med utgångspunkt i den utveckling som har kunnat iakttas presenterar regeringen i skrivelsen ett handlingsprogram för att bidra till att det ungdomspolitiska målet uppfylls. Skrivelsen lyfter även prioriterade områden för att främja utvecklingen mot målet: den psykiska hälsan bland unga ska öka, ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka, alla unga ska ha en meningsfull fritid och alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget.

Den pågående covid-19-pandemin har slagit hårt mot stora delar av samhället och haft särskilt stora konsekvenser för barn och ungas livsmöjligheter. Allt från begränsningar i skolan och att utföra fritidsaktiviteter till ökade svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden har gjort att mångas mående och upplevda livsutsikter försämrats. Covid-19-pandemin riskerar generellt sett också att få stora ekonomiska och sociala konsekvenser för redan utsatta grupper. I den analys som presenteras görs en tillbakablick ur ett historiskt perspektiv. Hur ungdomars levnadsvillkor med anledning av covid-19-pandemin kommer att påverkas på lång sikt kan man i nuläget inte med säkerhet uttala sig om. Även om statistik finns tillgänglig inom några områden kommer det att ta lång tid innan vi får kunskap om de långsiktiga konsekvenserna för ungdomar. Ungdomars

1.1 Ärendet och dess beredning

Målet för den nuvarande ungdomspolitiken lades fast i propositionen Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande (prop. 2013/14:191, bet. 2013/14:KrU9, rskr. 2013/14:345). I propositionen gjorde regeringen bedömningen att en samlad redovisning av utvecklingen i förhållande till det ungdomspolitiska målet bör lämnas till riksdagen med tre till fem års mellanrum (prop. 2013/14:191 s. 35).

I propositionen presenterades ett ungdomspolitiskt handlingsprogram för perioden 2014–2017 med insatser inom tre prioriterade områden: ungdomars inflytande, egen försörjning och psykiska hälsa. Alltsedan 2016 års budgetproposition har prioriteringarna varit att förbättra ungas etablering i arbets- och samhällslivet, stärka ungas makt och delaktighet och att främja ungas fritid, organisering och välmående (prop. 2015/16:1 utg.omr. 17, bet. 2015/16:KrU2, rskr 2015/16:83). I budgetpropositionen för 2020 (prop. 2019/20:1, utg.omr 17, bet. 2019/20:KrU1, rskr. 2019/20:101) aviserade regeringen att avsikten var att under mandatperioden återkomma med en redovisning och ett nytt handlingsprogram för ungdomspolitiken.

Till grund för denna skrivelse ligger ett stort antal rapporter från myndigheter, organisationer och forskare samt statistik om ungas levnadsvillkor. Regeringen gav i maj 2019 likalydande uppdrag till Barnombudsmannen, Boverket, Delegationen mot segregation, Folkhälsomyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Statens institutionsstyrelse och Statens kulturråd att inkomma med analyser till regeringens ungdomspolitik (Ku2019/01066). Uppdragen redovisades i november 2019.

Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) beviljades ett bidrag för att samordna ungdomsrörelsen i framtagande av ett underlag till regeringen som bl.a. inkluderade en beskrivning av barn- och ungdomsorganisationers behov och en analys av hur regeringens ungdomspolitik kan utvecklas. Underlaget redovisades i december 2019 (Ku2019/01150). Inbjudningar om att inkomma med analyser i syfte att utveckla regeringens ungdomspolitik skickades ut till arbetsgivarorganisationer, fackliga organisationer, politiska ungdomsförbund, religiösa ungdomsförbund, bildningsförbund, ungdomsförbund för nationella minoriteter och urfolket samer samt till forskningsinstitutioner. Ett 30-tal analyser redovisades i november 2019.

Statsrådet Amanda Lind, som har ansvar för ungdomspolitiken, höll i december 2019 en hearing med myndigheter och ideella föreningar som berörs av det ungdomspolitiska målet. Samråd med Ungdomspolitiska rådet har hållits vid flera tillfällen. Arbetet med att ta fram denna skrivelse har skett inom ramen för en arbetsgrupp i Regeringskansliet.

Målet för alla statliga beslut och insatser som berör ungdomar mellan 13 och 25 år är att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191). För att målet ska uppnås ska alla statliga beslut som berör ungdomar i åldern 13–25 år ha ett ungdomsperspektiv.

Med *goda levnadsvillkor* menas att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor med utgångspunkt i ungdomars rätt att komma i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna såsom de uttrycks i grundlagarna och i Sveriges konventionsåtaganden på området. Individerna ska ha tillgång till utbildning, arbete, bostad, hälsa, trygghet, kultur, fritid, sitt språk, möjlighet till delaktighet och inflytande samt ett liv fritt från diskriminering.

Med *makt att forma sina liv* menas att alla ungdomar ska kunna bli delaktiga och inkluderas utifrån sina olika förutsättningar, önskemål och behov, att alla ungdomar oberoende av kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder har samma möjligheter till utveckling och att kunna vara självständiga, göra självständiga val och kunna ta ansvar för sina handlingar.

Med *inflytande över samhällsutvecklingen* menas att det ska vara en uttalad målsättning att ungdomar ska finnas med i samhällsbygget och att ungdomar har en uttalad rätt till inflytande. Ungdomars kunskaper, erfarenheter och värderingar måste tas tillvara som en resurs och beaktas för att en hållbar samhällsutveckling ska uppnås.

1.3 Vilka är ungdomar?

Med begreppet ungdom avses personer i övergången mellan barndom och vuxenlivet. Vanligtvis brukar den infalla i åldern 13–25 år, men i praktiken finns ingen skarp gräns mellan barndom och vuxenliv. Det är en individuell process då individen genomgår ett mognadsförlopp, där känsloliv och kognitiv förmåga successivt utvecklas. Mognadsprocessen från barn till vuxen sker oftast inte isolerat utan i samspel med omvärlden, inom skolan, i familjen och på fritiden. Ungdomstiden påverkas också av hur samhället utvecklas i övrigt. Det innebär att ungdomstiden har förändrats och utvecklats i takt med samhällsutvecklingen.

Tidpunkten för när en person blir vuxen har förändrats historiskt från det industriella samhället då barn tvingades ut i arbete direkt efter skolan till att i dag vara en tid som alltmer förlängs högre upp i åldrarna.

I propositionen Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande (prop. 2013/14:191) bedömde regeringen att målet för ungdomspolitiken skulle omfatta ungdomar mellan 13 och 25 år. Samtidigt varierar normen för när en person betraktas som ungdom mellan olika politikområden. Detta avspeglas inte minst i de variationer i åldersintervall som används inom lagstiftningsområdet. Det varierar också mellan länder och i internationella och mellanstatliga samarbetsorgan. Sällan specificeras ungdomstiden med ett specifikt åldersintervall.

Nordiska ministerrådets barn- och ungdomsstrategi omfattar alla i åldrarna 0 till 25 år. Enligt Eurostat (EU:s statistikbyrå) definieras ungdomar som personer mellan 15 och 29 år. Inom ungdomsdelen av EU-programmet Erasmus+ är det möjligt för ungdomar mellan 13 och 30 år att delta, och EU-programmet Europeiska solidaritetskåren erbjuder unga mellan 18 och 30 år möjlighet att delta. FN:s ungdomsstrategi använder åldersintervallet 15 till 24 år. Inom det ungdomspolitiska samarbetet i Europarådet anges inte någon specifik åldersgräns för ungdomstiden utan varje medlemsstats definition av ungdom ska tas i beaktande. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) innehåller rättigheter för alla barn som bor eller vistas i ett land och gäller alla upp till 18 år. I barnkonventionen kallas alltså både barn och ungdomar för barn.

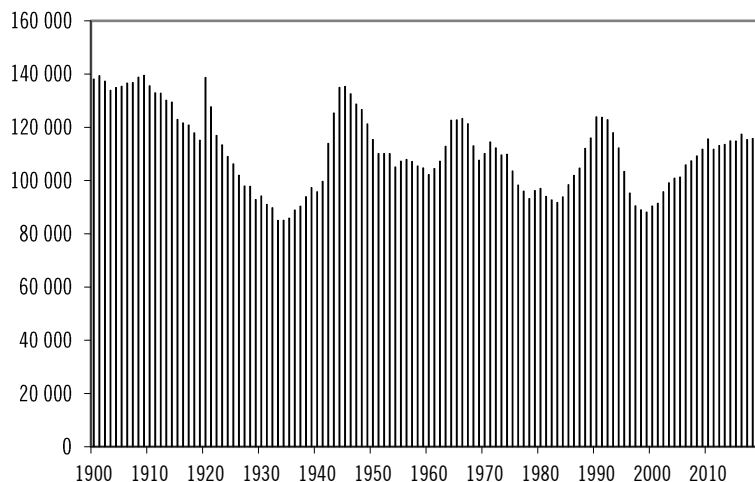
Ungdomar är inte en grupp som är skild från den övriga befolkningen och ungdomsgruppen är heller inte generellt mer problemtyngd än andra åldersgrupper. Men samtidigt som ungdomstiden är ett skede i livet som kännetecknas av ökande möjligheter, förmågor och kreativitet kännetecknas ungdomstiden också av utsatthet. De utmaningar och möjligheter en individ möter kan se olika ut under olika perioder i livet. Pojkar och flickor, unga män och kvinnor möter olika utmaningar och utsatthet under ungdomstiden. Det finns vissa sociala och kulturella villkor som gruppen ungdomar trots sin heterogenitet i mångt och mycket delar. Ungdomar är generellt mer beroende av vuxna och offentlig verksamhet än äldre. I princip alla ungdomar i Sverige genomgår exempelvis grundskolan och gymnasieskolan och för de allra flesta ungdomar är hemma- och boendesituationen starkt beroende av hur föräldrarnas situation ser ut. Gruppen ungdomar som är i arbetsför ålder är också mer känslig för ekonomiska konjunktursvängningar än andra åldersgrupper, vilket generellt sett hänger samman med att ungdomar både har kortare arbetslivserfarenhet och är nya på arbetsmarknaden.

Sammantaget kan ungdomar och ungdomstiden beskrivas som tiden mellan barndom och vuxenliv, men kan belysas statistiskt med olika åldersintervall beroende på sammanhang. Ungdomstiden formar människor och utgör en period med stor betydelse och ett värde i sig.

1.4 Den demografiska utvecklingen

1.4.1 Ungdomspopulationen

I Sverige fanns drygt 1,5 miljoner ungdomar i åldern 13–25 år i slutet av 2019. Det motsvarar ca 15 procent av Sveriges totala befolkning på drygt 10 miljoner invånare. Antalet födda barn utgör en tidig indikation på hur ungdomsbefolkningen kommer att utvecklas. Figur 1.1 visar barnkullarnas storlek under 1900-talet och 2000-talet till och med 2019.

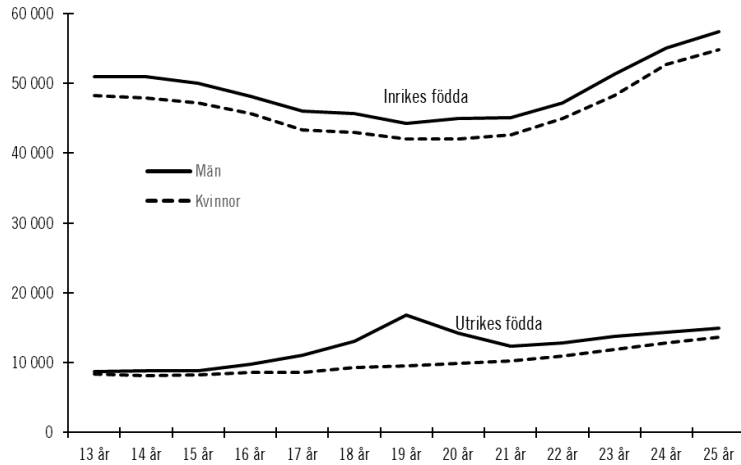
Källa: Statistiska centralbyrån

Stora barnkullar föddes i början av 1900-talet och på 1940-, 60- och 90-talen. Den senaste uppgången i början av 1990-talet följdes av en kraftig nedgång i födelsetalen som nådde sin kulmen 1999 då antalet barn som föddes var det lägsta sedan 1930-talet. Sedan dess har antalet födda barn stadigt ökat även om en viss avmattning kan skönjas mellan 2010 och 2019. Från och med 2003 föddes minst 100 000 barn per år och från 2009 minst 110 000 barn per år. Sammantaget tyder barnkullarnas storlek och utveckling på att Sverige kommer att få en växande ungdomsbefolkning. Förutom barnkullarnas storlek påverkas även ungdomsbefolkningen av dödligheten samt av migrationen bland barn och unga.

1.4.2 Ungdomar och migration

Ungdomsbefolkningens sammansättning har förändrats mot bakgrund av en ökad invandring. Normalt sett föds det årligen ca 3 000–4 000 fler pojkar än flickor, men bland unga i åldern 17–23 år finns en större andel män än kvinnor. Detta beror på att unga män varit i majoritet bland de som invandrat till Sverige. Könsskillnaderna är som störst bland 19-åringarna där det finns drygt 9 000 fler män än kvinnor. Detta är historiskt stora skillnader i befolkningssammansättning mellan kvinnor och män. Många av de utrikes födda i åldern 13–25 år har relativt kort vistelsetid i Sverige. År 2019 hade totalt 36 procent av de unga kvinnorna en vistelsetid på mindre än 4 år, medan 32 procent hade en vistelsetid på mer än tio år. För unga män var motsvarande andelar 42 procent respektive 26 procent.

Figur 1.2 Antal inrikes och utrikes födda unga kvinnor och män i åldern 13–25 år, 2018

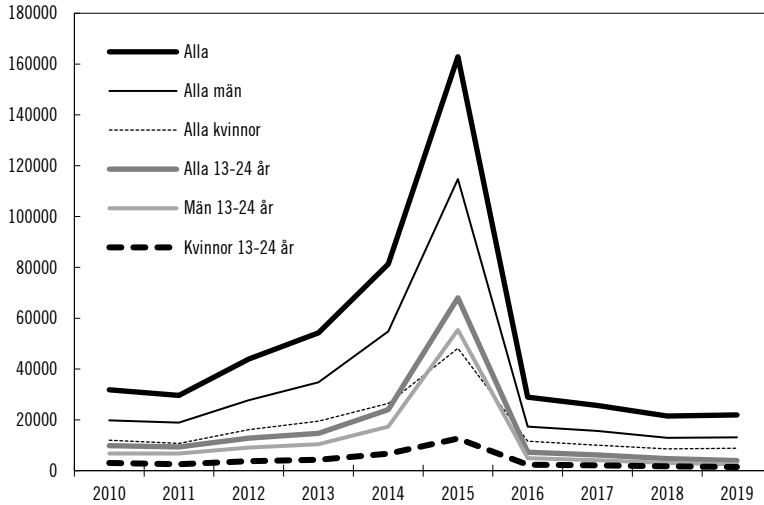
Källa: Statistiska centralbyrån.

Personer som söker asyl i Sverige är inte folkbokförda och ingår därmed inte i befolkningsstatistiken. För att ingå i statistiken krävs folkbokföring och uppehållstillstånd i minst 12 månader. Under de senaste tio åren har det totala antalet asylsökande varierat kraftigt från nivåer på mellan 20 000–30 000 personer till nära 163 000 personer 2015. Majoriteten av de asylsökande har varit män.

Cirka en tredjedel av alla asylsökande mellan 2010 och 2014 var ungdomar. År 2015, då Sverige tog emot ett stort antal asylsökande, var andelen ungdomar (13–24 år) mer än 40 procent. De flesta var unga män, knappt en femtedel av ungdomarna i åldern 13–24 år var kvinnor. Antalet asylsökande ungdomar har sedan dess minskat kraftigt och 2019 sökte knappt 4 000 ungdomar asyl i Sverige. Under första halvåret 2020 minskade antalet asylsökande ännu mer mot bakgrund av covid-19-pandemin.

Figur 1.3 Antal asylsökande totalt och åldersgruppen 13–24 år efter kön

Skr. 2020/21:105

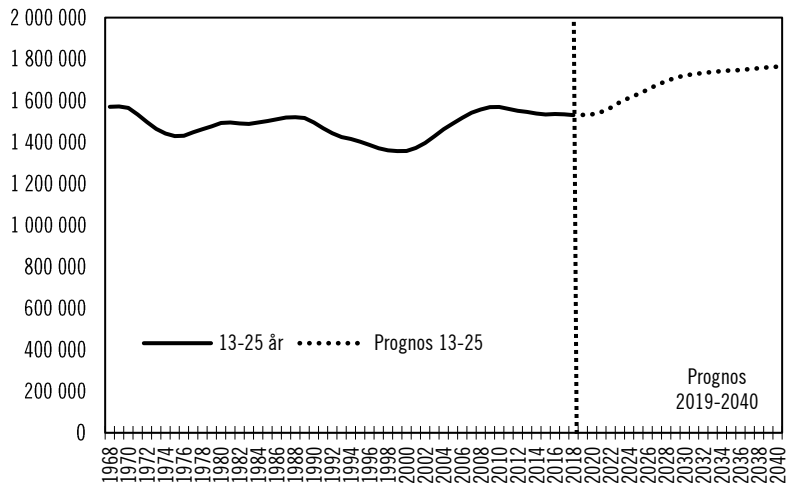

Källa: Statistiska centralbyrån.

1.4.3 Befolkningsprognos

Inom de närmaste tio åren beräknas ungdomsbefolkningen (13–25 år) öka med cirka 200 000 personer till knappt 1,7 miljoner (SCB:s befolkningsprognos). Samtidigt kan befolkningsframskrivningar vara behäftade med många osäkerheter som fertilitet, dödlighet och migrationsutveckling. Migrationen och i synnerhet flyktingströmmarna är särskilt svåra att prognostisera då de vanligtvis hänger samman med krig och konflikter i omvärlden och kan därför variera stort.

Figur 1.4 Ungdomsbefolkningen i åldern 13–25 år
SCB:s befolkningsframskrivning 2019–2040

Källa: Statistiska centralbyrån.

Den kommande befolkningsökningen kommer att ställa större krav på flera viktiga samhällsfunktioner som exempelvis utbildning, arbete, hälso- och sjukvård, social omsorg och inom rättsväsendet. Det kommer att behövas fler utbildningsplatser i utbildningssystemet på alla nivåer. Arbetsmarknaden kommer att få ett inflöde av nya ungdomar. Fler bostäder för unga och studenter kommer att behövas. Detta kommer att ställa ökade krav på stora delar av den offentliga verksamheten på såväl statlig som regional, kommunal och lokal nivå. Kommunerna har t.ex. huvudansvar för grund- och gymnasieskolan och socialtjänsten medan regionerna ansvarar för hälso- och sjukvården, vilket är verksamheter som har stor betydelse för ungdomsgruppen. Kommunerna och regionerna bedriver även frivillig verksamhet på kultur- och fritidsområdet.

1.4.4 Ungdomsbefolkningen i olika delar av landet

Ungdomsbefolkningens storlek och andelar varierar stort inom landet. Knappt en femtedel av alla ungdomar (13–25 år) bor i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Inkluderas pendlingskommunerna nära storstad bor drygt en tredjedel av Sveriges ungdomar i storstäder eller i pendlingskommun nära storstad. Universitetsorter som Lund, Linköping, Umeå och Uppsala har, relativt till den egna befolkningen, störst andel ungdomar. I glesbygdskommunerna bor ca 2,5 procent av Sveriges ungdomar. Sammanfattningsvis har storstäder och flera universitetsstäder störst antal ungdomar. En konsekvens är att ungdomars uppväxt- och levnadsvillkor kan skilja sig mycket beroende på var i landet de bor.

Den nationella ungdomspolitikens mål och utgångspunkter utgör grunden för Sveriges agerande även i internationella och mellanstatliga samarbeten på det ungdomspolitiska området. Det handlar bl.a. om mål och strategier som har beslutats inom ramen för det nordiska samarbetet, Europeiska unionens och Europarådets ungdomspolitiska samarbete, FN:s ungdomsstrategi och FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Regeringen har också ett ansvar för genomförandet av de globala hållbarhetsmålen – FN:s Agenda 2030 – som i flera avseenden har bäring på ungdomar och det ungdomspolitiska målet. Mänskliga rättigheter och jämställdhet är centrala utgångspunkter för Sveriges arbete med att genomföra agendan. Ett särskilt fokus ska läggas på barnets rättigheter, däribland barns och ungas perspektiv och rätt till delaktighet, samt på personer som befinner sig i en särskilt utsatt situation. Genom Agenda 2030 har Sverige åtagit sig att verka för att nå målen i agendan dels nationellt, dels genom internationellt samarbete och partnerskap. Hållbar utveckling ska vägleda all politik fram till 2030 och Sverige ska driva på för genomförandet av Agenda 2030 såväl nationellt som globalt. Detta framgår av regeringens proposition Sveriges genomförande av Agenda 2030 (prop. 2019/20:188, bet. 2020/21:FiU28, rskr. 2020/21:154). Regeringens mål är att Sverige ska genomföra Agenda 2030 för en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling genom en samstämmig politik nationellt och internationellt. Genomförandet ska präglas av agendans princip att ingen ska lämnas utanför (prop. 2019/20:188).

Förutom internationella målsättningar på det ungdomspolitiska området finns andra tvärssektoriella politikområden som ska genomsyra ungdomspolitiken. Det gäller bl.a. politiken mot segregation, samt för mänskliga rättigheter, jämställdhet, barnrätt, integration, funktionshinder m.fl.

1.5.1 Barnrättspolitiska mål

För att ett tydligt barnrättsperspektiv ska genomsyra all verksamhet som rör barn krävs bl.a. ett systematiskt och strategiskt arbete med utgångspunkt i Strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige (prop. 2009/10:232, bet. 2010/11:SoU3, rskr. 2010/11:35). Målet för barnrättspolitiken är att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Målet grundar sig bl.a. på de åtaganden som Sverige gjort genom att ratificera FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och syftar till att främja och skydda barnets rättigheter och intressen i samhället. Målet innebär att alla barn, oavsett ålder, kön och funktionsnedsättning m.m., ska få sina rättigheter tillgodosedda. Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen inkorporerad i svensk rätt genom lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Det innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen.

Konventionen utgår från fyra grundprinciper som är vägledande för hur övriga rättigheter i konventionen ska tolkas. Det handlar om att alla barn ska ha samma rättigheter och lika värde (artikel 2), att det i alla åtgärder

som rör barn i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3), att alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och att barnet har rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne (artikel 12). Grundprinciperna har också en självständig betydelse och ska vara utgångspunkt i beslut och åtgärder som kan röra enskilda barn eller grupper av barn.

Ungdomspolitikerna och barnrättspolitikerna fokuserar på åldersgrupper som är delvis överlappande. Barnrättspolitikerna avser barn upp till 18 år och ungdomspolitikerna unga mellan 13 och 25 år. Båda politikområdena är sektorsövergripande. Det innebär att barn och ungas rättigheter och intressen ska genomsyra all politik, liksom all offentlig verksamhet som berör barn och unga.

1.5.2 Jämställdhetspolitiska mål

Både jämställdhetspolitikerna och ungdomspolitikerna är tvärsektoriella politikområden och har därmed flera beröringspunkter. Jämställdhetspolitikens övergripande mål är att kvinnor och män och flickor och pojkar ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det finns också sex delmål inom jämställdhetspolitikerna: en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, jämställd utbildning, en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (skr. 2016/17:10, bet. 2016/17:AU5, rskr. 2016/17:150). Jämställdhetsintegrering har sedan 1990-talet (prop. 1993/94:147, bet. 1993/94:AU17, rskr. 1993/94:290) varit regeringens huvudsakliga strategi för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen, kombinerat med särskilda åtgärder. Jämställdhetsintegrering innebär att ett jämställdhetsperspektiv införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet. Jämställdhetsintegrering är en grundläggande förutsättning för att jämställdhetsperspektivet ska finnas med i politikens utformning på bred front, så att politikerna på alla områden bidrar till de jämställdhetspolitiska målen. Ungdomar som grupp omfattas av jämställdhetspolitikens samtliga delmål.

1.5.3 Målet för politikerna för mänskliga rättigheter

Målet för politikerna för mänskliga rättigheter är att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter (prop. 2015/16:1, utg.omr. 1, bet. 2015/16:KU1, rskr. 2015/16:62). Målet utgör utgångspunkten för Strategin för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter (skr. 2016/17:29, bet. 2017/18:KU6, rskr. 2017/18:98). Innebörden av strategin är att efterlevnaden av Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter inte kan tas för given, vare sig på kort eller lång sikt. I stället måste även i fortsättningen steg tas mot en sammanhållen struktur för att främja och skydda de mänskliga rättigheterna på en övergripande nivå. En sådan struktur bör bestå av ett starkt rättsligt och institutionellt skydd av de mänskliga rättigheterna, ett samordnat och systematiskt arbete med mänskliga rättigheter inom offentlig verksamhet, och ett starkt stöd för arbete med mänskliga rättigheter inom det civila

samhället och inom näringslivet. Offentliga aktörer måste förhålla sig till Sveriges konventionsåtaganden om såväl politiska och medborgerliga rättigheter som ekonomiska och sociala rättigheter. Dagligen aktualiseras sådana frågor inom rättsväsende, socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård och andra former av samhällsservice. Vissa grupper, t.ex. barn och personer med funktionsnedsättningar, har även särskilda rättigheter av såväl politiskt och medborgerligt som ekonomiskt, socialt och kulturellt slag som måste beaktas av offentliga aktörer. Målet om att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen är också en central del i att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter.

Icke-diskriminering

Principen om icke-diskriminering är central i FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. Den har sin utgångspunkt i den grundläggande principen om alla människors lika värde och rättigheter och allas rätt att bli behandlade som individer på lika villkor. Principerna kommer också till uttryck i diskrimineringslagen (2008:567), vars ändamål enligt dess portalparagraf är att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder (1 kap. 1 §). Åtgärder som syftar till att förebygga och motverka diskriminering är grundläggande om människors lika värde ska respekteras och en viktig del i arbetet för att uppnå de ungdomspolitiska målen.

Ungdomar är olika utifrån kön, könsidentitet eller könsuttryck, ålder, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning och sexuell läggning. De insatser som samhället riktar till ungdomar ska ta hänsyn till denna mångfald. I syfte att säkerställa att insatser når alla ungdomar är icke-diskrimineringsprincipen ett centralt verktyg. Icke-diskrimineringsprincipen utgår från att inga människor ska diskrimineras på de grunder som anges i diskrimineringslagen.

Enligt barnkonventionen får barn inte utsättas för diskriminering på grund av omständigheter som rör barnet eller dess föräldrar. Barn får inte diskrimineras i förhållande till vuxna eller andra barn.

1.5.4 Mål inom internationella och mellanstatliga samarbeten

Det nationella ungdomspolitiska målet utgör grunden för Sveriges agerande i det internationella samarbetet om ungdomspolitiska frågor. Ett aktivt internationellt ungdomspolitiskt arbete mot mål inom internationella och mellanstatliga samarbeten bidrar samtidigt till bredare perspektiv och förstärker den nationella ungdomspolitiken.

Nordiska ministerrådets vision

Nordiska ministerrådet har antagit en bred vision om att Norden ska vara den bästa platsen i världen för barn och unga. Ministerrådet ska bidra till att Norden är en ledande region och föregångare i arbetet för ett samhälle

där barn och ungas rättigheter och skilda perspektiv ges utrymme och bidrar till samhällsutvecklingen. Med utgångspunkt i barnkonventionen ska Nordiska ministerrådet arbeta för att skydda och främja barn och ungas rättigheter samt främja deras möjligheter att utöva dessa rättigheter och kunna vara delaktiga i samhället.

Den gemensamma visionen är styrande för ministerrådets aktiviteter och kompletteras av en strategi som beskriver insatserna inom ramen för visionen Barn och unga i Norden – en tvärsektorieell strategi för Nordiska ministerrådet 2016–2022. Syftet med strategin är att det nordiska ministerrådet i större utsträckning ska ha ett integrerat barnrätts- och ungdomsperspektiv i sitt arbete och i högre grad ta med barn och ungas röster. I och med detta sammanfaller nordiska ministerrådets vision med det nationella målet om att ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen, vilket medför att arbetet nationellt och inom nordiska ministerrådet ömsesidigt stärker varandra.

Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027

I november 2018 antog medlemsstaterna en resolution (2018/C 456/01) om ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet: Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027. Strategin utgör ett ramverk med mål, principer, prioriteringar och åtgärder för ungdomspolitiskt samarbete för alla relevanta berörda parter, med beaktande av deras respektive befogenheter och subsidiaritetsprincipen. Berörda parter är bland andra EU:s medlemsstater, EU-kommissionen, internationella samarbetsorgan såsom Europarådet, nationella myndigheter och kommuner, ungdomsråd, ungdomsorganisationer, organisationer som arbetar med ungdomar, ungdomsarbetare, ungdomsforskare och aktörer från det civila samhället, samt strukturerna för programmen Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren.

Målsättningarna för EU:s ungdomsstrategi är att ge unga kvinnor och män mer makt över sina egna liv, uppmuntra ett aktivt medborgarskap, motverka socialt utanförskap bland ungdomar samt säkra att politiska beslut inom relevanta områden tar större hänsyn till ungdomars situation. Målsättningarna ska nås genom att berörda parter främjar ett tvärsektorieellt arbetssätt och förbättrar det sektorsövergripande samarbetet mellan olika politikområden som påverkar ungdomars situation, samt genom att utveckla arbetet inom ungdomssektorn via strategins övergripande målsättningar, prioriteringar och föreslagna initiativ. Medlemsstaterna uppmanas att främja dialog och deltagande på alla beslutsnivåer, stärka ungdomars engagemang, utveckla former för demokratiskt deltagande samt att främja debatt om EU.

Strategins övergripande huvudområden och ledord är att: engagera, dvs. att främja ungdomars deltagande i det demokratiska livet, att sammanföra unga människor i och utanför EU för att främja volontärarbete, utbytesstudier, solidaritet och interkulturell förståelse samt att stärka genom att öka ungdomars medbestämmande genom att göra ungdomsarbetet mer kvalitativt och innovativt samt öka erkännandet av sådana erfarenheter.

Särskild uppmärksamhet ägnas åt åtgärder som syftar till att nå alla ungdomar, spänna över olika nivåer från den globala till den lokala nivån, samt att inkludera den virtuella världen genom digitala lösningar.

Hörstenarna i EU:s framtida ungdomspolitiska samarbete är enligt strategin att engagera unga människor och att ungdomar måste ha inflytande vid utformningen, genomförandet och utvärderingen av politik som berör dem. Nya och alternativa former av deltagande är avgörande för att samarbetet ska vara så inkluderande som möjligt och anpassa sig till aktuella och kommande utmaningar.

De europeiska ungdomsmålen

Under den sjätte cykeln av den strukturerade dialogen (numera EU:s ungdomsdialog) samlade beslutsfattare, ungdomar och forskare gemensamt in frågor som är relevanta för ungdomar genom ett EU-omfattande samråd och sammanförde dem i elva områden. Denna delaktighetsprocess omfattade ungdomar från hela Europa och ledde 2018 till utarbetandet av de elva europeiska ungdomsmålen (annex 3 i resolutionen Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027 (2018/C456/01)). Målen identifierar sektorsövergripande områden som påverkar ungdomars liv, anger vilka utmaningar Europas länder måste ta itu med och utgör en vision för den framtida ungdomsdialogen. De europeiska ungdomsmålen finns inkluderade som en bilaga till ungdomsstrategin för att, med hänsyn till subsidiaritetsprincipen, nationella befogenheter och föreningsfriheten, tjäna som inspiration och ge en inriktning för EU, dess medlemsstater och relevanta berörda parter och myndigheter.

1.6 Ungdomspolitikens ramverk och aktörer

Ungdomar utgör en stor del av befolkningen och påverkas av beslut inom alla samhällsområden och på lokal, regional och nationell nivå. Alla statliga beslut och insatser som berör ungdomar ska ha ett ungdomsperspektiv. Ungdomspolitikerna är sektorsövergripande vilket innebär att politikens mål uppnås genom insatser inom ett flertal politikområden. Kulturdepartementet har ett samordnande ansvar för regeringens ungdomspolitik. Många myndigheter bidrar till genomförandet av regeringens ungdomspolitik. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) är regeringens förvaltningsmyndighet för frågor som rör ungdomspolitikerna och politiken för det civila samhället och har ett sektorsövergripande ansvar.

Samtidigt kan ungdomspolitikerna inte begränsas till statliga beslut och insatser. Goda levnadsvillkor för ungdomar skapas genom ett samspel mellan staten, kommuner, regioner, den privata sektorn och det civila samhället.

Kommuner och regioner ansvarar för betydande delar av den offentliga verksamheten som enskilda ungdomar möter i vardagen. Viktigt sådan verksamhet är skolväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt stora delar av kultur- och fritidsområdet. Delar av de kommunala verksamheterna bedrivs av fristående aktörer som aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar samt ideella föreningar. Kommunernas och regionernas ansvar är viktigt för förverkligandet och utvecklandet av ungdomspolitikerna. Kommuner både finansierar, stödjer, främjar och

genomför insatser för ungdomar. Kommuner tillhandahåller också viktig infrastruktur för att förverkliga stora delar av ungdomars fritid.

Den privata sektorn bestående av näringsliv, idéburna organisationer och det civila samhället utgör en viktig del av ungdomspolitik. De delar av civilsamhället som är verksamma inom ungdomsområdet är exempelvis barn- och ungdomsorganisationer, idrottsorganisationer, ideella kulturarrangörer, trossamfund, kvinno-, miljö-, och integrationsorganisationer och föreningar.

1.6.1 Ungdomspolitikens förvaltningsmyndighet

MUCF är förvaltningsmyndighet för frågor som rör ungdomspolitik och politiken för det civila samhället. MUCF:s uppgift är enligt dess instruktion, förordningen (2018:1425) med instruktion för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, att verka för att målen inom ungdomspolitik och politiken för det civila samhället uppnås genom att ta fram, samla och sprida kunskap. Myndigheten ska också bidra till samordning av statliga insatser inom ungdomspolitik samt att samverka med myndigheter, kommuner, regioner och det civila samhällets organisationer. MUCF ska också fördela statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer.

Myndigheten ska utifrån ungdomars olika förutsättningar och levnadsvillkor bidra till att ungdomar etablerar sig i arbets- och samhällslivet, och verka för att ungdomar har meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter. Vidare ska MUCF verka för att ungdomsperspektivet integreras i statliga myndigheters verksamhet och stödja utvecklingen av kunskapsbaserad ungdomspolitik i kommuner och regioner. Slutligen ska MUCF följa upp och analysera ungdomars levnadsvillkor, attityder och värderingar.

1.6.2 Ungdomspolitiska rådet

Ungdomspolitiska rådet utgör en viktig del av regeringens dialog med ungdomar och ungdomsrörelsen. Ungdomspolitiska rådet inrättades 2008 (U2011/2833) och leds av statsrådet med ansvar för ungdomsfrågor. Rådet består av representanter för ungdomsorganisationer, samt nätverk och verksamheter som på olika sätt arbetar med ungdomar. Även representanter för myndigheter och forskarsamhället deltar i rådet (se bilaga 1). Regeringen eftersträvar en sammansättning i rådet som speglar den bredd av ungdomsorganisationer som finns i landet. Genom Ungdomspolitiska rådet får regeringen underlag för sin omvärldsanalys inom flera områden och nya förslag till hur ungdomspolitik kan utvecklas kan diskuteras med representanter för politikens målgrupp. Rådet fungerar även som ett forum för diskussion och samråd om aktuella frågor inom ungdomspolitik där både regeringen och medlemsorganisationerna själva lyfter ämnen de vill beröra.

1.6.3 Det ungdomspolitiska uppföljningssystemet

Skr. 2020/21:105

Uppföljningssystemet för ungdomspolitiken syftar till att följa utvecklingen av ungdomars levnadsvillkor med avseende på det övergripande målet. Uppföljningssystemet har funnits under en lång tid och har utvecklats till att i dag bestå av fyra delar. Dessa omfattar för det första indikatorer om ungas levnadsvillkor som redovisas på en webbplats (www.ungidag.se). Därutöver en årlig redovisning, där MUCF presenterar och kommenterar förändringar i ungas levnadsvillkor utifrån de indikatorer som presenteras på ungidag.se, och en årlig tematisk analys, där MUCF fördjupar sig inom ett särskilt område. Slutligen genomförs en attityd- och värderingsstudie ungefär vart femte år som följer hur ungas attityder och värderingar förändras över tid och hur ungas attityder och värderingar skiljer sig från vuxnas.

Del II – Redovisning av utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet

Hälsa är en central del av det ungdomspolitiska målet. En god hälsa utgör en grundförutsättning för att uppnå målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Hälsa rör en mängd olika aspekter, däribland psykisk, fysisk och sexuell och reproduktiv hälsa. Det handlar även om andra faktorer som kost och fysisk aktivitet, övervikt, alkohol, tobak, spel, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, fysiskt och psykiskt våld och hedersrelaterat våld och förtryck, samt dödlighet. Det övergripande målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Barn och unga är en prioriterad grupp inom folkhälsopolitiken (prop. 2017/18:249, bet. 2017/18:SoU26, rskr. 2017/18:406). Även det jämställdhetspolitiska delmålet att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor (skr. 2016/17:10) är relevant för ungdomars hälsa.

Enligt barnkonventionen har barn rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6), barn har också rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering (artikel 24) och skydd mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp (artikel 19). Detta innebär att samhället har ett särskilt ansvar för att investera i barns och ungdomars hälsa och utveckling. I Agenda 2030 syftar mål 3 till att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar och bland de elva europeiska ungdomsmålen syftar mål 5 till att skapa ett bättre psykiskt välbefinnande hos unga.

Förhållanden under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet. Att investera i barns och ungas hälsa och utveckling är därför en långsiktigt lönsam investering både för individen och för samhället och en av de viktigaste åtgärderna för att utjämna ojämlikheter i hälsa. Hälsan hos dem i arbetsför ålder är vidare viktig för produktiviteten och därmed för Sveriges välbefinnande. Investeringar i ungdomars hälsa och utbildning är därför central även ur den aspekten eftersom ungdomarna är både nutidens och framtidens arbetskraft.

2.1 Upplevd hälsa

Den självupplevda hälsan bland ungdomar i åldern 16–24 år är generellt sett god. Bland unga kvinnor bedömde 74 procent sitt allmänna hälsotillstånd som bra jämfört med 84 procent av de unga männen. Endast 1,5 procent av de unga kvinnorna och 2,1 procent av de unga männen uppgav att de hade en dålig hälsa. Överlag upplever ungdomar att de har en god hälsa i jämförelse med äldre åldersgrupper (Folkhälsomyndigheten 2018). Ungas egenupplevda fysiska hälsa är överlag god. Självskattat allmänt hälsotillstånd utifrån Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät från 2018 i åldersgruppen 16–29 år var bra eller mycket bra bland

79 procent av de tillfrågade. För unga kvinnor i åldersgruppen 16–29 år var andelen 75 procent och för unga män i samma åldersgrupp 82 procent. Andelen för hela åldersgruppen unga 16–29 år minskade dock under perioden 2006–2018.

I rapporten Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 redovisas att bland 13- och 15-åringar är det en mindre andel flickor än pojkar som uppger att de har en bra eller mycket bra hälsa. Det är vanligare att pojkar är nöjda med sin kropp och tycker att de väger lagom mycket, medan fler flickor uppger att de tycker att de är för tjocka. I åldrarna 13 och 15 år är det fler flickor än pojkar som uppger att de försöker gå ner i vikt.

En mängd olika faktorer kan påverka den självskattade hälsan, bl.a. kön, socioekonomisk status, bostadsområde, graden av socialt och emotionellt stöd och stress. Rasism, vardaglig diskriminering, erfarenheter av orättvisa och kränkande behandlingar kan också ha effekter på den fysiska och psykiska hälsan (SOU 2006:78). Även hbtq-personer uppger oftare en sämre självskattad hälsa, jämfört med befolkningen som helhet. Folkhälsomyndighetens kartläggning av hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn i Sverige Hur mår nyanlända barn? (Folkhälsomyndigheten 2019) visade att vart femte barn regelbundet kände sig illa behandlad på grund av sin bakgrund.

Det finns också skillnader i självupplevd hälsa mellan unga med funktionsnedsättning och de utan, där ungdomar med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som något sämre jämfört med andra unga. Det finns också skillnader inom gruppen unga med funktionsnedsättning då det är en lägre andel unga kvinnor med funktionsnedsättning som skattar sin hälsa som god i jämförelse med unga män i samma grupp

2.2 Psykisk hälsa och ohälsa

De flesta unga i Sverige mår bra och uppger att de är nöjda med livet. Samtidigt ökar förekomsten av självrapporterade besvär av ängslan, oro och ångest, särskilt bland yngre kvinnor. Den nationella folkhälsoenkäten, Hälsa på lika villkor, som genomförs av Folkhälsomyndigheten visar att det är mycket vanligt med lätta besvär av ängslan, oro eller ångest i hela befolkningen, men att andelen som upplever dessa besvär är högre bland unga i åldern 16–24 år än andra åldersgrupper. År 2018 uppgav 46 procent av kvinnorna och 33 procent av männen i åldern 16–24 år att de hade lätta besvär av ängslan, oro eller ångest. Denna andel har i flera år legat på ungefär samma nivå. Däremot har andelen unga som uppger svåra besvär ökat. Störst har ökningen varit bland unga kvinnor där ca 20 procent av kvinnorna jämfört med ca 8 procent av männen uppger svåra besvär av ängslan, oro eller ångest (Folkhälsomyndigheten 2018).

Av Folkhälsomyndighetens studie Skolbarns hälsovanor från 2018, där barn i åldrarna 11, 13 och 15 år får besvara frågor om livsvillkor, levnadsvanor och hälsa, framgår att det finns skillnader i psykiskt välbefinnande mellan flickor och pojkar redan från tidig ålder. Bland 11-åringar är t.ex. fyra av de åtta besvär som mäts i studien vanligare bland flickor än pojkar, och bland elever i åldern 13 respektive 15 år gäller det nästan alla besvär. Folkhälsomyndigheten slår i rapporten Varför ökar den psykiska ohälsan

bland barn och unga? från 2018 fast att andelen 13- och 15-åriga flickor och pojkar i Sverige som rapporterar återkommande psykosomatiska symtom har fördubblats sedan mitten av 1980-talet. Ökningen av självrapporterade psykiska symtom motsvaras också av en ökning av psykiatriska sjukdomstillstånd som kräver specialistvård, vilket enligt myndigheten talar för en faktisk ökning av psykisk ohälsa och inte enbart en ökad rapporteringsbenägenhet eller förändrad klinisk praxis.

Även MUCF:s attityd- och värderingsstudier visar på att andelen unga i åldern 16–29 år som upplever symtom på psykisk ohälsa ökar över tid. Resultaten från den senaste studien, som publicerades 2019, visar att ökningen är kraftigare bland unga kvinnor än bland unga män, vilket gör att skillnaderna mellan könen ökar. I rapporten *Unga med attityd* från 2019 undersöker MUCF ungas egna attityder till sin fysiska och psykiska hälsa. Rapporten visar att den självupplevda ohälsan bland unga har ökat jämfört med tidigare studier.

Diagnostiserad psykisk ohälsa

Hälsoläget i befolkningen har de senaste decennierna förbättrats avsevärt. Detta gäller även delar av den psykiska hälsan. Allvarlig psykisk ohälsa som exempelvis självdestruktiva handlingar och suicid har minskat över tid. Samtidigt finns tecken på att den psykiska ohälsan bland barn och unga ökat de senaste åren, såväl när det gäller självrapporterade psykiska besvär som vissa diagnostiserade psykiatriska tillstånd och sjukdomar. I åldersgruppen unga 18–24 år hade 2017 drygt 12 procent vårdats för psykiatrisk diagnos eller använt psykofarmaka, enligt Socialstyrelsens *Öppna jämförelser 2019*. Bland unga kvinnor var andelen 15 procent och bland unga män 10 procent. Andelen har ökat svagt de senaste åren. Även tidigare studier med fokus på längre tidsperioder visar att andelen som vårdats för någon psykiatrisk diagnos eller använder psykofarmaka ökat svagt bland både barn och unga sedan 2006. Resultatet bör dock tolkas med stor försiktighet. Detta då hänsyn bör tas till att tillgången till vård och behandling ökat, vilket bidragit till att allt fler får en psykiatrisk diagnos. Uppgifter om diagnosförekomst och läkemedelsförskrivningar kan därför inte automatiskt tolkas som att sjukligheten ökar. Socialstyrelsen har konstaterat att barn och unga vuxna som diagnostiseras med depression eller ångestsyndrom riskerar långa sjukdomsförlopp med fortsatt behov av psykiatrisk vård och läkemedelsbehandling. Bland unga finns även störst andel som rapporterar att de har olika typer av psykiska besvär och även suicidtankar.

I rapporten *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna från 2017* visar Socialstyrelsen även att psykisk ohälsa kan leda till svårigheter att fullfölja utbildning, med följd att gruppen med psykisk ohälsa i större utsträckning har lägre utbildning än de unga som inte har vårdats för depressioner eller ångestsyndrom (Socialstyrelsen 2017).

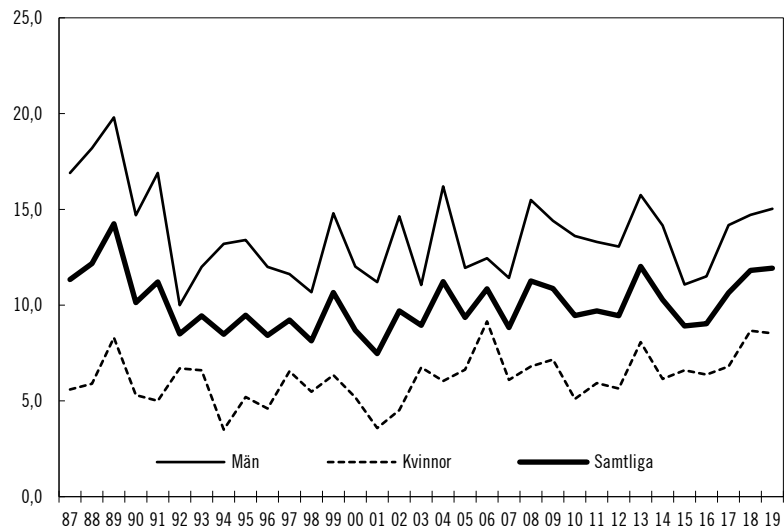
Det finns inget entydigt svar på varför den självrapporterade psykiska ohälsan bland barn och unga ökar, men enligt Socialstyrelsens rapport *Vård vid depression och ångestsyndrom från 2019* tycks ökningen ha skett i samtliga grupper och inte bara bland de unga som är särskilt utsatta. Folkhälsomyndigheten gör bedömningen att utvecklingen talar för att det kan ha skett förändringar i barn och ungas generella levnadsvillkor. Det

kan enligt myndigheten t.ex. vara faktorer relaterade till skolperioden, inträdet till arbetsmarknaden, eller övergången till vuxenlivet som inverkar negativt på unga människors psykiska välmående (Folkhälsomyndigheten 2018). Sett över tid har tillgängligheten i hälso- och sjukvården förbättrats, men samtidigt som allt fler barn och unga behöver behandling för psykiatriska diagnoser har tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri (BUP) försämrats. Det gäller såväl väntetider till förstagsbesök som utredning och behandling. Folkhälsomyndigheten och MUCF har sett behov av ett utökat stöd till unga med mild eller måttlig psykisk ohälsa t.ex. genom att stärka ungdomsmottagningarnas och elevhälsans arbete med psykisk hälsa. Såväl ungdomsmottagningarna som elevhälsan har goda förutsättningar att arbeta med att förebygga och erbjuda tidiga insatser vid psykisk ohälsa för unga som är i behov av lättillgängligt stöd.

2.2.1 Suicid i ungdomsgruppen

Även om det sker en minskning av suicid i de flesta åldersgrupper runt om i världen, har flera länder på senare år observerat en ökning av suicidtalerna bland ungdomar. Även i Sverige har Nationellt Centrum för Suicidforskning och Prevention (NASP) konstaterat att självmordstalen har ökat, eller i vart fall stagnerat, sedan 2001 med en knapp procent per år i åldersgruppen 15–24 år, vilket även inkluderar dödsfall med s.k. oklar avsikt.

Figur 2.1 Suicid i åldern 15–24 år
Per 100 000 invånare, efter kön

Källa: Socialstyrelsen.

I Sverige 2019 var det totalt 138 personer, 91 unga män och 47 unga kvinnor, i åldern 15–24 år som dog till följd av säkert fastställda suicid. De motsvarande suicidtalerna (antal suicid per 100 000 invånare) var

15,0 respektive 8,5. Därutöver avled 17 unga män och 7 unga kvinnor där det funnits misstanke om suicid, men där det inte har gått att fastställa om avsikten var självmord eller om dödsfallet var en olyckshändelse. Suicid utgör en stor del av ungas dödsorsaker. Bland unga personer, som har lägre risk än äldre att avlida till följd av sjukdom, stod suicid för 31 procent av alla dödsfall 2019. Detta kan jämföras med andelen suicid för personer över 65 år som var mindre än 1 procent. För unga kvinnor stod suicid för 39 procent av all dödlighet i åldersgruppen 15–24 år 2019. För unga män var motsvarande andel 32 procent. Även om suicidtalerna för unga är lägre än i de flesta äldre åldersgrupper är det oroväckande att fler unga människor dör i suicid. Inte minst då självmord är en dödsorsak som går att förebygga.

Kön är en viktig markör för hur unga uttrycker, förstår och förhåller sig till sin psykiska hälsa och det finns en okunskap bland många vuxna som möter unga om hur psykisk ohälsa kan ta sig uttryck hos flickor respektive pojkar (MUCF, 2015, När livet känns fel).

Hbtq-personer har en högre risk för suicid än heterosexuella och cis-personer, dvs. personer vars biologiska kön överensstämmer med dess juridiska, sociala och upplevda kön. Bland unga hbtq-personer, i synnerhet unga transpersoner, är självmordsförsöken även betydligt högre än i den övriga befolkningen (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd [Forte], 2018, Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer).

2.2.2 Goda uppväxtvillkor betydelsefullt för psykisk hälsa

Både internationella studier och studier på svenska data visar att det redan i tidig ålder finns en ojämn fördelning av god psykisk hälsa och av psykisk ohälsa, som är kopplad till familjens socioekonomiska status. Barn och unga som har det sämre ställt rapporterar exempelvis oftare psykiska och psykosomatiska besvär. Även andra faktorer har betydelse för skillnader i barns och ungas psykiska hälsa, exempelvis föräldrarnas födelseland och utbildningsnivå samt familjetyp. Uppväxtvillkoren påverkar dessutom den psykiska hälsan som vuxen, och utsatthet i barndomen ökar risken för att man senare i livet ska få psykiatrisk vård. Utsatthet kan handla om våldsutsatthet, ekonomisk utsatthet, psykisk sjukdom hos föräldrar, suicid hos föräldrar eller erfarenhet av att flytta ofta. Bland de barn och unga som har en förälder som någon gång har vårdats för psykisk ohälsa eller psykisk sjukdom är det två till tre gånger så vanligt att den unga personen kommer att behöva psykiatrisk vård någon gång under livet. Forskning från Sverige visar också att bland unga kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp är sannolikheten för försök till suicid många gånger högre än för andra flickor. Det finns också ett samband mellan tidiga självrapporterade psykiska besvär och framtida problem med försörjning, familjebildning och försämrade möjligheter att etablera sig i samhället. Förekomsten av symptom på psykisk ohälsa i barn- och ungdomsåldern kan även leda till en lägre utbildningsnivå i vuxen ålder och ökar riskerna för att längre fram i livet behöva psykiatrisk sjukhusvård.

2.2.3 Utbildningens betydelse för den psykiska hälsan

Skolgången har stor betydelse för ungdomars hälsa och välmående. Flickor och unga kvinnor presterar generellt bättre än pojkar och unga män i skolan, men uppvisar i högre grad stressrelaterade psykosomatiska problem och etablerar sig senare på arbetsmarknaden. Oavsett familjeförhållanden är godkända betyg och bra relationer till klasskamrater och lärare viktiga för att minska risken för ohälsa (Folkhälsomyndigheten 2018 och Forte 2018).

Förskolan når de allra flesta barnen, och där finns det därför goda möjligheter att bedriva ett hälsofrämjande arbete. Förskolan kan bidra till barnets socioemotionella utveckling, trygghet, stabilitet och stimulans. Det är särskilt viktigt om det finns brister i barnets hemmiljö, och för de barn som har större behov än andra. Förskolan är därmed en möjlig arena för att minska ojämlikhet i psykisk hälsa. Detsamma gäller skolan. Samtidigt når förskolan i lägre utsträckning nyanlända barn och barn med socioekonomiskt svag bakgrund och deltagandet är lägre bland dessa barn.

För att möjliggöra en obruten skolgång för elever i grundskolan, grundskolas skolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasieskolas skolan finns det i skollagen (2010:800) bestämmelser om att för en elev som på grund av sjukdom eller liknande skäl inte kan delta i vanligt skolarbete och som vårdas på sjukhus eller en institution som är knuten till ett sjukhus ska särskild undervisning anordnas på sjukhuset eller institutionen, om det inte är obehövligt för elevens inhämtande av kunskaper (24 kap. 17 §).

Psykisk ohälsa är den vanligaste orsaken till att studenter inom högre utbildning söker sig till en studenthälsomottagning. Jämfört med yrkesverksamma uppger fler studenter att de har besvär i form av nedsatt psykiskt välbefinnande, stress, ångslan, oro eller ångest. Universitet och högskolor kan t.ex. främja studenters hälsa genom att arbeta med interventioner på individ- och gruppnivå, t.ex. kognitiv beteendeterapi (Folkhälsomyndigheten 2019).

2.2.4 Psykisk hälsa och fysisk aktivitet

Den preventiva effekten av fysisk aktivitet vad gäller psykisk ohälsa har blivit alltmer känd. I Socialstyrelsens riktlinjer avseende behandling av depression och ångest lyfts fysisk aktivitet fram som en viktig metod vid behandling av bl.a. depressiva symtom.

Det finns också vetenskapligt stöd för att regelbunden fysisk aktivitet minskar risken för ångest, stress och utmattningssyndrom. Fysisk aktivitet minskar även symptomen under pågående depression samt skyddar mot återinsjuknande i depression.

Det är särskilt viktigt att röra på sig under uppväxtåren, eftersom det är då vi bygger vårt skelett, våra muskler och utvecklar vår motorik, koordination och rörelseförmåga. Alla barn och ungdomar bör röra på sig varje dag som en del av lek, spel, sport, planerade transporter, rekreation, idrott eller motion. Rekommendationerna från Världshälsorganisationen (WHO) säger att alla barn och ungdomar 5–17 år bör vara fysiskt aktiva minst 60 minuter varje dag.

2.2.5 Psykisk hälsa bland grupper av unga i särskilt utsatta positioner

Skr. 2020/21:105

Utöver skillnader i hälsa och psykisk hälsa mellan unga kvinnor och unga män och mellan olika socioekonomiska grupper finns betydande hälso-skillnader i samhället mellan grupper i särskilt utsatta positioner, jämfört med befolkningen som helhet.

Unga med funktionsnedsättning

Som tidigare redovisats skattar unga med funktionsnedsättning sin hälsa något sämre än andra unga. Denna skillnad har även ökat över tid (Folkhälsomyndigheten 2019). Andelen som lider av stressrelaterade symptom i denna grupp är dubbelt så stor som bland andra unga. Unga med funktionsnedsättning har generellt sett sämre levnadsvillkor och mindre inflytande över sitt liv. Unga med funktionsnedsättning blir också i större utsträckning än andra unga utsatta för kränkande behandling och våld (MUCF 2015).

Unga hbtq-personer

Unga hbtq-personer har som grupp generellt sämre psykisk hälsa än andra grupper av unga. MUCF:s rapporter visar på stora skillnader. Det finns även en stor mängd internationella studier som visar att unga hbtq-personer har en ökad risk för psykisk ohälsa jämfört med unga heterosexuella och cispersoner (Forte 2019). Resultat från representativa undersökningar gjorda i Sverige visar att jämfört med heterosexuella unga har unga hbtq-personer ungefär dubbelt så stor risk för depression, ångestproblematik och missbruksproblematik. Unga hbtq-personer har också en kraftigt ökad risk för självmordstankar och självmordsbeteende. Var fjärde homo- eller bisexuell ung kvinna har övervägt att begå självmord och 40 procent av alla unga transpersoner har någon gång försökt att ta sitt liv. Var femte ung homo- eller bisexuell person har utsatts för fysiskt våld av en förälder, partner eller annan närstående vuxen. Det är också mycket vanligt att unga hbtq-personer utsätts för kränkande eller diskriminerande behandling, både i skolan och i arbetslivet.

De senaste årens forskning har visat att det finns en stark koppling mellan hbtq-personers psykiska ohälsa och utsatthet för stigmarelaterad stress som t.ex. diskriminering, våld och stress kring att inte kunna vara öppen med sin sexuella identitet eller könsidentitet och förväntningar av att bli avvisad på grund av sin sexuella identitet eller könsidentitet (Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer, Forte 2019).

Unga utrikes födda och nyanlända

Det finns inga statistiskt säkerställda skillnader i unga utrikes föddas psykiska hälsa jämfört med inrikes födda. Unga som söker eller nyligen har fått uppehållstillstånd är generellt mer utsatta än andra unga. Det är vanligt att barn och unga som söker uppehållstillstånd i Sverige har varit med om traumatiska upplevelser och därigenom lider av psykiatriska symptom som posttraumatisk stress eller ångest. Av en rapport från Folkhälsomyndigheten framgår att även vissa aspekter av asylprocessen ökar risken för psykisk ohälsa, speciellt om den är lång. En kartläggning

som Karolinska Institutet gjort på uppdrag av Socialstyrelsen (2018) visar att suicidtalet bland ensamkommande barn och unga i Sverige under 2017 var mycket högre än motsvarande tal för den jämnåriga populationen i Sverige. Ensamkommande barn och unga som grupp är utsatta för flera riskfaktorer för att utveckla psykisk ohälsa och social problematik, samtidigt som skyddsfaktorerna är färre än för unga generellt (Socialstyrelsen, Individ och familjeomsorg, lägesrapport 2020).

Av redovisningen av en enkätstudie om hälsa, livskvalitet och levnadsförhållanden bland nyanlända barn i Sverige framgår att över 95 procent av både flickor och pojkar uppgav att de mår bra. Cirka 80 procent av 12–15-åringarna och 60 procent av 16–18-åringarna uppgav en hög tillfredsställelse med livet. Totalt 22 procent bland flickor och 16 procent bland pojkar i åldrarna 12–15 år hade haft minst två psykiska och/eller somatiska besvär mer än en gång i veckan eller i stort sett varje dag under de senaste sex månaderna. I åldrarna 16–18 år var det 47 procent bland flickor och 39 procent bland pojkar. Sammantaget tyder enkätresultaten på att de allra flesta av de nyanlända barnen mår bra och att majoriteten är tillfreds med livet. Det finns dock tecken på potentiella riskfaktorer för ohälsa och ogynnsamma levnadsförhållanden, t.ex. att familjens ekonomi inte är bra, svårigheter med skolarbetet och med språket, och upplevelse av mobbning (Folkhälsomyndigheten, 2019, Hur mår nyanlända barn i Sverige?).

Unga som är placerade på särskilda ungdomshem inom Statens institutionsstyrelse HVB-hem

Barn och unga som vårdas i hem för vård eller boende (HVB) med stöd av lagen (1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) har mycket ofta psykiatriska tillstånd och vårdbehov som behöver tillgodoses samtidigt som de sociala vårdbehoven. En undersökning som Socialstyrelsen har genomfört vid Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem visar att i genomsnitt sju av tio ungdomar på särskilda ungdomshem uppfyller kriterierna för minst en psykiatrisk diagnos och nästan varannan ungdom har minst två samtidiga diagnoser. Äldre ungdomar tenderade att ha fler diagnoser än yngre men köns- och ålderskillnaderna avseende antal diagnoser var inte signifikanta. Det var också vanligt med självmords- respektive självskadebeteende i gruppen och 40 procent av ungdomarna hade varit i något akut psykiatriskt tillstånd de senaste sex månaderna innan mättillfället. Självmordsbeteende var tre gånger vanligare bland flickor och självskadebeteende var mer än fyra gånger så vanligt bland flickor jämfört med bland pojkar (Socialstyrelsen, 2019, Vård för barn och unga inom HVB utifrån deras samlade behov. Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård).

Unga som varken arbetar eller studerar

En annan särskilt utsatt grupp är unga som varken arbetar eller studerar. Bland dessa unga är det vanligare att känna sig deprimerad, ha lågt självförtroende och uppleva fysiska besvär. Allvarliga problem med oro, ångest och rädsla är mer än dubbelt så vanligt i gruppen jämfört med övriga i samma ålder. Bland de unga männen i gruppen är det dessutom fem gånger så vanligt att skatta sin allmänna hälsa som dålig eller mycket dålig jämfört med unga män i studier eller arbete. Andelen som fått öppen psykiatrisk

vård är tre gånger så hög i gruppen jämfört med ungdomspopulationen i sin helhet. Studier visar även att personer med omfattande arbetslöshet i åldern mellan 21 och 25 år löper betydligt högre risk för psykisk ohälsa senare i livet jämfört med andra unga (MUCF, Ku2019/01066).

Nationella minoriteter

Hälsosituationen för de nationella minoriteterna avviker i vissa fall på ett negativt sätt från den övriga befolkningen (Nystart för en stärkt minoritetspolitik, skr. 2017/18:282, bet. 2018/19:KU13, rskr. 2018/19:123). I rapporten Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa (2016) presenteras en kunskapssammanställning som genomfördes 2016 av Sametinget på uppdrag av Socialdepartementet. I rapporten konstateras att samiska skolungdomar (12–18 år) rapporterar något sämre hälso-relaterad livskvalitet än skolungdomar ur majoritetsbefolkningen och att unga vuxna samer (18–28 år) rapporterar sämre psykisk hälsa (stress och oro) än unga vuxna generellt. Jämförelser visar även att det finns en tydlig tendens till sämre upplevd hälsa bland romska flickor (15–29 år). Folkhälsomyndigheten har 2015 på uppdrag av regeringen genomfört en fördjupad studie om romska flickors och kvinnors hälsosituation och livssituation. Resultaten tyder på att romska flickor i större utsträckning är drabbade av sjukdomar och olika former av fysiska och psykiska besvär än flickor ur befolkningen i övrigt.

Psykisk ohälsa som är kopplad till kollektiva erfarenheter av att känna sig mindre värd, ifrågasatt och diskriminerad i majoritetssamhället kan konstateras i flera minoritetsgrupper (se bl.a. SOU 2016:70). Flera nationella minoriteter är också utsatta för såväl strukturell diskriminering som rasism, hot och hatbrott, vilket kan bidra till en fortsatt instabil livssituation och psykisk ohälsa.

2.2.6 Ungas medieanvändning kopplat till psykisk hälsa

De mobila, digitala och sociala medierna utgör i dag en integrerad del av ungas liv och vardag. Hur detta påverkar ungas hälsa diskuteras allt mer, dock är kunskaperna om medieanvändningens effekter på ungas välbefinnande i dag begränsade. Digitala medier kan ha olika påverkan beroende på vem man är, hur man använder dem, hur mycket man använder dem och hur livet ser ut i övrigt (Mind 2020). Möjliga förklaringar till att medieanvändningen kan få negativa effekter är minskad sömn, motion och tid för skolarbete. De bakgrundsfaktorer som tydligast utgör en förhöjd risk är kön (främst i kopplingen till sociala medier), yngre ålder, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och socioekonomisk utsatthet. Enligt Statens medieråds rapport *Unga, medier och psykisk ohälsa från 2020*, där ungas psykiska välbefinnande undersöktes i relation till deras självskattade medieanvändning hos ungdomar mellan 13–18 år, finns det samband mellan hög medieanvändning och nedsatt psykiskt välbefinnande hos ungdomar. Det är en betydligt större andel av flickorna som uppger besvär (39 procent) än bland pojkarna (13 procent). Ungdomar med nedsatt psykiskt välmående tenderar att tillbringa mer tid på internet genom att titta på film, tv, klipp på YouTube och spela spel. Bland pojkar finns även ett samband mellan nedsatt psykiskt välmående

och konsumtion av pornografi. Dock bör resultaten tolkas med försiktighet. Till exempel varierar sambanden mellan psykiskt välbefinnande och medieanvändning kraftigt mellan olika grupper, vilket antyder att medieanvändning inte per automatik medför negativa konsekvenser för det psykiska välbefinnandet. Enligt Statens medieråds rapport kan den digitala tekniken även ha åtskilliga förtjänster för ungas välmående då den bl.a. möjliggör nya bekantskaper, erfarenheter och sociala färdigheter. Ungar kan finna stöd och gemenskap i digitala miljöer vilket kan inverka positivt på självkänslan och förmågan att skapa och upprätthålla sociala band.

En riskfaktor för ökad psykisk ohälsa som lyfts fram i Statens medieråds rapport är utsattheten på nätet. Ungdomar med nedsatt psykiskt mående uppger i högre grad att de utsätts för mobbning, hot och kränkningar på nätet eller via mobilen. Sambanden mellan tiden man tillbringar med vissa medier och hur man mår blir svagare om dessa riskfaktorer inte föreligger. Ungdomar med psykiska funktionsnedsättningar är utsatta i högre grad än andra på nätet. Bland de med psykiska funktionsnedsättningar har 29 procent av pojkarna och 30 procent av flickorna utsatts för mobbning eller elakheter, jämfört med 15 procent av pojkarna och 16 procent av flickorna utan psykiska funktionsnedsättningar. Av flickorna med psykiska funktionsnedsättningar har hela 58 procent råkat ut för att okända bett dem om bilder där de är nakna eller lättklädda, jämfört med 23 procent av flickorna utan psykisk funktionsnedsättning (Statens medieråd, 2020, Ungar, medier och psykisk hälsa).

När det kommer till ungas egna uppfattningar om sin medieanvändning så visar Statens medieråds rapport Ungar och medier från 2019 att det är vanligt att unga uppfattar medieanvändningen som ett problem i förhållande till andra förpliktelser och det ökar med stigande ålder. Bland 17–18 åringar anser 73 procent att deras internetanvändning minst en gång i veckan leder till att de inte ägnar sig åt saker de egentligen borde, t.ex. göra läxor, gå och lägga sig i tid och hjälpa till hemma. Flickor tenderar att vara mer självkritiska till sin medieanvändning än pojkar. Flickor är också mer benägna att anse att de lägger för mycket tid på medier i proportion till den faktiska användningen. Det är framför allt medietiden som kommer i vägen för annat man borde göra och som skapar missnöje med det egna beteendet. Det är också tiden som ägnas åt medier, snarare än medieinnehållet, som man bråkar med föräldrarna om.

2.3 Fysisk hälsa

Andelen 13- och 15-åringar som uppger att de rör på sig minst en timme varje dag och är tillräckligt fysiskt aktiva är fortsatt liten och i stort sett oförändrad sedan de första mätningarna 2001. För mätningen 2017/18 var andelen lägst bland 15-åriga flickor och uppgick till 9 procent. Andelen som uppger att de tränar utanför skoltid minst fyra gånger i veckan har ökat sedan 1985 i alla åldersgrupper. Andelen har dock minskat sedan mätningen 2013/14 bland 15-åriga flickor. Pojkar tränar i högre grad än flickor minst fyra gånger i veckan.

2.3.1 Sjukdomar

Olyckor och cancer är de vanligaste dödsorsakerna bland barn och unga. I Sverige insjuknar cirka 350 barn och unga under 18 år i cancer varje år. Sedan 1980 har överlevnaden för barncancer ökat rejält och i dag överlever omkring 85 procent av barnen. Förekomsten av barncancerdiagnoser varierar i olika åldrar. Ungefär en tredjedel av barn diagnostiserade med cancer har någon form av leukemi, en tredjedel hjärntumörer och en tredjedel består av olika typer av tumörer i lymfkörtlar, njure, skelett eller andra delar av kroppen.

2.3.2 Matvanor och fysisk aktivitet

Ohälsosamma rörelsevanor och ohälsosamma matvanor och sjukdomarna som detta orsakar har globalt pekats ut som ett resultat av en fetmafrämjande – ”obesogen” – livsmiljö som har utvecklats sedan senare delen av 1900-talet. Övervikt och fetma ökar med stigande ålder hos barn och andelen barn med övervikt och fetma har ökat över tid. Bland barn och unga uppskattas 15–20 procent vara överviktiga eller feta i 10-årsåldern. Övervikt bland barn är vanligare i områden med låg utbildningsnivå och skillnaderna tenderar att öka. Läsåret 2017/18 uppskattades att 15 procent av 11–15-åriga elever hade övervikt eller fetma. Av dessa hade 11 procent övervikt och 4 procent fetma. Övervikt och fetma varierade dock med kön. Bland pojkarna hade ca 13 procent övervikt och 5 procent fetma, medan motsvarande hos flickorna var 9 respektive 3 procent (Folkhälsomyndigheten 2018).

Bakomliggande orsaker till denna trend är ökande urbanisering, ändrade transportformer och digitaliseringens intåg samt automatiseringen i arbetslivet, vilket lett till minskad fysisk aktivitet och därmed minskad energiförbrukning. Som exempel kan nämnas att bilåkandet ökat medan antalet cykelresor minskade med 38 procent under perioden 1990 till 2015, särskilt i områden utanför de stora städerna. Barns skolresor på cykel minskade under samma period med 48 procent. Trenden går alltså mot mer stillasittande vilket måste kompenseras genom medveten vardags- och fritidsaktivitet för att tillgodose kroppens behov av rörelse. Resultaten från en studie med aktivitetsmätare visar att barn och unga tillbringar i snitt 70 procent av den vakna tiden inaktiva, det vill säga sitter, står eller att de rör sig väldigt lite. Den inaktiva tiden ökar med åldern, från 67 procent för 11-åringar till upp emot 75 procent för 15-åringar. De som känner hög skolstress har mer inaktiv tid totalt under veckan och under skoltid än de som känner mindre skolstress. Övrig tid ägnas åt fysisk aktivitet på olika ansträngningsnivåer (låg, måttlig och hög). Pojkar är generellt mer fysiskt aktiva än jämnåriga flickor och en högre aktivitetsnivå ses hos 11-åringar jämfört med 13- och 15-åringar.

Den obesogena livsmiljön handlar även om en ökad tillgänglighet till mat dygnet runt, relativt lägre matpriser, ett större utbud och marknadsföring av ohälsosam mat samt större portionsstorlekar. Matvanor har förbättrats sedan 2001 gällande dagligt intag av grönsaker, läsk och godis bland både flickor och pojkar. Under perioden 1980–2015 ökade dock den totala energitillgången per person och dag med ca 9 procent eller cirka

200 kcal (alkohol ej inkluderat). Sedan 1960 har konsumtionen av exempelvis kött och godis fördubblats, och konsumtionen av kolsyrad dryck har fyrdubblats. Resultaten från den senaste nationella matvaneundersökningen Riksmaten ungdom 2016–2017 visade att grönsakskonsumtionen sedan 2003 förvisso har ökat bland barn och unga men att den behöver öka ännu mer, vilket även gäller intaget av fullkorn. Matvanorna visar också på socioekonomiska skillnader. Barn till föräldrar med kortare utbildning äter mindre frukt och grönsaker och dricker mer läsk än de som har föräldrar med längre utbildning.

2.3.3 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Alla elever har rätt till en bra undervisning i sex och samlevnad och möjlighet att reflektera över sexualitet, identitet och normer. Bland unga i 16–29 årsåldern angav dock enbart 37 procent av männen respektive 26 procent av kvinnorna 2017 i Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie att skolans sex- och samlevnadsundervisning har gett dem den kunskap de behöver. I Folkhälsomyndighetens studie om kunskap, attityder och beteende bland unga i 16–29 årsåldern är siffrorna högre, men genomgående är det fler unga män än unga kvinnor som anser sig fått tillräckliga kunskaper. Ungdomsmottagningarnas besökare är mestadels kvinnor och många pojkar och män saknar därför en naturlig plats för att få ett individuellt samtal och ställa frågor utifrån sin sexuella hälsa. Det saknas dock kunskap om det påverkar mäns kunskap om och delaktighet i såväl sin egen som sin partners sexuella och reproduktiva hälsa.

Unga oavsett kön i åldrarna 16–29 år uppger i Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie att de har sexuell egenmakt i ungefär lika hög grad som övriga åldersgrupper. Det är färre i gruppen 16–29 år än i andra åldersgrupper som uppger att någon av parterna ("jag" eller "min partner") bestämmer oftare hur mycket och när de ska ha sex, både för kvinnor och för män. Något färre män än kvinnor i åldersgruppen uppger att de kan säga nej till sex, eller att de alltid eller oftast kan säga ifrån om sexpartnern vill göra något som man själv inte vill göra.

Sedan 2017 är det kostnadsfritt med preventivmedel för unga till och med 21 år. Bland kvinnor i 16–29 årsåldern är kondom det vanligaste preventivmedlet, följt av kombinerade p-piller. Antalet aborter bland kvinnor upp till 19 år har minskat sedan år 2007 från 25 av 1 000 kvinnor till 12 av 1 000 kvinnor. Det är generellt sett en ökande andel av aborterna som sker tidigt, vilket enligt Folkhälsomyndigheten tyder på en hög medvetenhet och kunskap bland kvinnor.

2.4 Bruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak

Det övergripande målet för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (den s.k. ANDT-politiken) är ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk. Målet för samhällets insatser mot spelberoende är att minska skadeverkningarna av överdrivet spelande (prop. 2002/03:35, bet. 2002/03:SoU7, rskr. 2002/03:145). För att uppnå

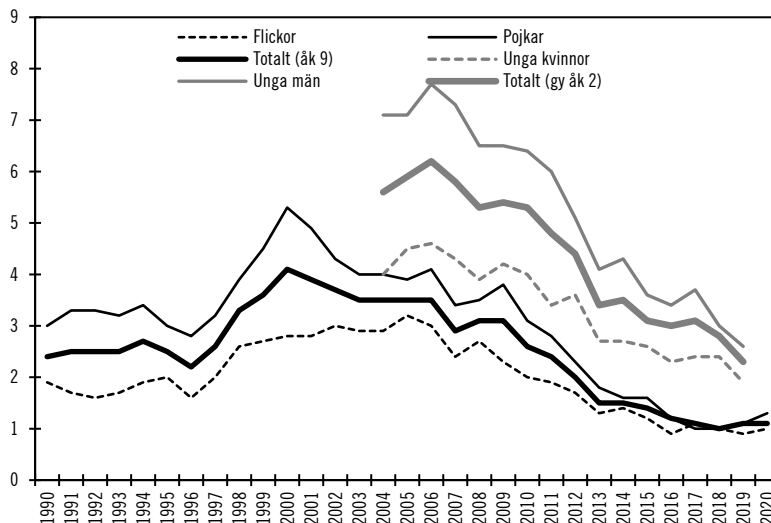
detta beslutade regering och riksdag 2010 om en samlad strategi som syftar till att underlätta statens styrning av utvecklingen inom ANDT-området under perioden 2011–2015 (prop. 2010/11:47). En ny strategi beslutades för 2016–2020 (skr.2015/16:86). I syfte att fortsätta arbetet på området är regeringen i färd med att ta fram en förnyad strategi som ska gälla fr.o.m. 2021. Utvecklingen vad gäller ungdomars alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksbruk redovisas i separata delar här under.

2.4.1 Alkoholkonsumtionen bland ungdomar minskar

Under perioden 2010–2019 har den totala svenska alkoholkonsumtionen minskat med cirka 8 procent. Alkoholkonsumtionen bland skolungdomar i Sverige har sjunkit kraftigt under 2000-talet. Både andelen ungdomar som konsumerar alkohol och den konsumerade mängden alkohol har minskat. Enligt mätningar bland ungdomar är konsumtionen på historiskt låga nivåer och den genomsnittliga debutåldern har stigit. I Sverige började den sjunkande trenden relativt tidigt men den är inte unik i ett internationellt perspektiv. Samma trend märks i flera europeiska och engelsktalande länder. Under 1990-talet ökade alkoholkonsumtionen kraftigt bland niondeklassarna. De högsta nivåerna nåddes 2000 för pojkar och 2005 för flickor. Därefter har deras årskonsumtion sjunkit och på senare år legat stabilt omkring 1,1 liter ren alkohol per år, se figur 2.2.

Figur 2.2 Alkoholkonsumtion bland elever i årskurs 9 i grundskolan och gymnasieskolans årskurs 2 efter kön

Beräknad genomsnittlig årskonsumtion i liter 100 procent alkohol

Anm.: Till följd av distansundervisning 2020 gjordes ingen

Källa: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Folkhälsomyndighetens ANDT-databas.

Gymnasielevernas konsumtion har minskat från 6,2 till 2,3 liter mellan 2006–2019. Bland unga män minskade alkoholkonsumtionen från 7,7 liter till 2,3 liter och bland unga kvinnor från 4,6 till 1,9 liter. Jämförelsevis låg den svenska genomsnittskonsumtionen per invånare i åldern 15 år och äldre på 8,7 liter ren alkohol under 2019.

I årskurs 9 i grundskolan uppgav 42 procent att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna och i gymnasieskolans årskurs 2 är motsvarande siffra 69 procent. Detta är i princip en halvering bland niondeklassarna sedan 2000. Även andelen gymnasieelever som konsumerar alkohol har sjunkit, men nedgången är inte lika kraftig som för niondeklassarna där 89 procent angav att de konsumerade alkohol 2004 jämfört med 69 procent 2019 (Folkhälsomyndighetens ANDT-databas).

Intensivkonsumtionen minskar

Även ungdomars intensivkonsumtion av alkohol har minskat över tid. Intensivkonsumtion definieras som att vid ett och samma tillfälle, ha druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl eller starkcider, 25 cl sprit, en hel flaska vin eller sex burkar folköl. I årskurs 9 i grundskolan minskade andelen från 13 procent 2012 till 7 procent 2019. Dock pekar data på att nedgången avstannat de senaste åren. Andelen flickor som uppgav en intensivkonsumtion av alkohol var något högre (8 procent) jämfört med pojkar (7 procent) vid mätningen 2019.

I gymnasieskolans år 2 minskade andelen som uppgav en intensivkonsumtion av alkohol från 35 procent 2012 till 20 procent 2019. Andelen flickor med intensivkonsumtion var 17 procent jämfört med 22 procent bland pojkar vid mätningen 2019.

Tidig alkoholdebut är kopplad till en mer regelbunden alkoholkonsumtion även senare i livet, samt till högre sannolikhet för berusningsdrickande och för att testa andra substanser vid lägre ålder. En senare debut och minskad alkoholkonsumtion, framför allt minskad intensivkonsumtion, är därför positivt inte minst ur ett skadehänseende.

Utvecklingen med färre ungdomar som druckit alkohol före 14 års ålder har dock avstannat sedan 2017. Detsamma gäller trenden med färre intensivkonsumenter i nionde klass. Kommande år får visa om inbromsningen är tillfällig eller början på en uppåtgående trend. Bland gymnasieungdomar syns däremot inte någon inbromsning varken av andelen som dricker eller som intensivkonsumerar alkohol.

Angående könsfördelning finns det anledning att reflektera över att andelen unga män som dricker alkohol är större än andelen unga kvinnor, både i gymnasieskolan och i årskurs 9. I nionde klass är dock skillnaden när det gäller mängden alkohol som konsumeras negligierbar sedan några år tillbaka, fastän unga män tidigare har konsumerat mer än unga kvinnor. I gymnasieålder dricker pojkarna fortfarande mer än flickorna, även om skillnaderna har minskat. Bland niondeklassarna har pojkar och flickor ungefär samma nivåer av intensivkonsumtion medan fler unga män än unga kvinnor i gymnasieskolan uppgav en intensivkonsumtion.

Varifrån får unga tag på alkohol?

Fastän Systembolaget är den vanligaste ursprungskällan av alkohol för ungdomar visar flera studier att det är mycket ovanligt att personer under

20 år själva lyckas köpa alkohol på Systembolaget. Vidare bjuder få vårdnadshavare ungdomar på alkohol. Alkoholservering på restaurang innan 18-årsdagen har halverats sedan 2008 och konsumtionen av hembärand sprit har minskat kraftigt under samma period. Smugglad alkohol har blivit vanligare bland ungdomar, trots att smugglad alkohol överlag har minskat.

2.4.2 Utvecklingen av narkotikabruket

Narkotikaerfarenheten bland unga har varit relativt stabil de senaste tio åren sett till andelen ungdomar som någon gång använt narkotika. Under 2019 svarade 9 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna i årskurs 9 i grundskolan att de någon gång använt narkotika, medan det bland gymnasieelever är ungefär dubbelt så många som använt narkotika. Bland elever som någon gång använt narkotika var det vanligaste sättet att ha fått tag på narkotikan via vänner eller en partner. Det näst vanligaste anskaffningssättet var via annan person, t.ex. en langare.

Cannabis är den vanligaste illegala drogen i Sverige. I Folkhälsomyndighetens senaste nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor 2018 uppgav 3,9 procent av befolkningen i åldern 16–64 år att de hade använt cannabis under de senaste 12 månaderna. I åldersgruppen 16–34 år uppgav 7,9 procent att de använt cannabis under de senaste 12 månaderna. I åldersgrupperna 16–24 år kan en ökning noteras för perioden 2013–2018 av andelen som uppger att de använt cannabis under de senaste 12 månaderna.

Även bland skolelever är cannabis den vanligaste illegala drogen. Enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysnings (CAN) rapport Skolelevers drogvanor från 2019 är det fler pojkar än flickor som har använt cannabis.

Samtidigt visar enkätstudien Skolelevers drogvanor att andelen niondeklassare som någon gång använt cannabis ligger på en relativt oförändrad nivå sedan mitten av 1990-talet (8 procent 2019 jämfört med 6 procent 1995). Bruket av cannabis ligger fortfarande på låg nivå i jämförelse med många andra länder inom Europa. Unga har en högre användning av cannabis jämfört med befolkningen i stort.

Sedan 2014 har andelen skolelever i årskurs 9 och gymnasieskolans år 2 som använt någon form av ny psykoaktiv substans (NPS) minskat. Andelen som 2018 rapporterade att de någon gång använt NPS var knappt en procent i både årskurs 9 och gymnasieskolans år 2. Syntetiska cannabinoider var den mest använda typen av NPS.

Enligt Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse och Kriminalvården fick drygt 35 000 personer narkotikarelaterad vård under 2018. Av dessa var 39 procent mellan 15 och 29 år. För dem som fick institutionsvård var medelåldern lägre än för dem som behandlades inom öppenvård och sjukhusbaserad slutenvård samt inom Kriminalvården. Av patienterna som fick narkotikarelaterad vård var majoriteten män.

Under 2018 inträffade 566 narkotikarelaterade dödsfall jämfört med 626 dödsfall 2017. Av de som avled var 402 män och 164 kvinnor. I jämförelse med 2017 minskade antalet dödsfall med 13 procent bland männen, medan antalet låg kvar på samma nivå bland kvinnorna. Bland de

Skr. 2020/21:105 narkotikarelaterade dödsfallen utgör 15–29-åringar den näst största gruppen bland män och den tredje största gruppen bland kvinnor.

2.4.3 Utvecklingen av dopning

Det övergripande målet för de statliga insatserna mot dopningen är att minska bruket av förbjudna substanser som bidrar till ohälsa, ökat våld och kriminalitet i samhället. Vad gäller tillgängligheten av dopningspreparat är bilden svårbedömd. Antalet beslag av dopningspreparat har under 2007–2017 ökat från 1 400 beslag till knappt 1 800. Utvecklingen påverkas dock av polisens och tullens prioriteringar och insatser.

Antalet elever med erfarenhet av anabola androgena steroider (AAS) är lågt, vilket begränsar tillförlitligheten i genomförda undersökningar. På grund av begränsade data är det svårt att uttala sig om andelen barn och unga som använt dopningsmedel. År 2019 var det 0,4 procent av flickorna och 1,3 procent av pojkarna i årskurs 9 i grundskolan som uppgav att de någon gång använt anabola steroider. I gymnasieskolans år 2 var motsvarande andelar 0,2 procent respektive 0,8 procent (CAN, 2019)

2.4.4 Utvecklingen av tobaksbruket

Sedan 2011 ingår tobak som en del i den samlade ANDT-strategin. Det övergripande målet för regeringens tobakspolitik enligt strategin är att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak. Regeringen har även ställt sig bakom Tobacco Endgame – Ett rökfritt Sverige 2025, med målsättningen att mindre än 5 procent av befolkningen röker år 2025.

Tobaksanvändningen bland skolelever har minskat påtagligt sedan början av 2000-talet. I CAN:s undersökning 2019 klassificerades 10 procent som rökare i årskurs 9 i grundskolan respektive 20 procent i gymnasieskolans år 2. I årskurs 9 låg andelen rökare på ungefär samma nivå som under det föregående året. Bland gymnasieeleverna har andelen rökande elever fortsatt att minska i 2019 års undersökning. I årskurs 9 var det 9 procent som snusade år 2019 och bland gymnasieeleverna var motsvarande andel 17 procent.

I årskurs 9 har andelen snusare ökat två år i rad. Utvecklingen av andelen snusare i gymnasieskolans år 2 har varit mer stabil, men sedan ett par år tillbaka syns en ökning bland unga kvinnor. Vidare uppgav 33 procent i årskurs 9 och 37 procent i gymnasieskolans år 2 att de någon gång använt elektroniska cigaretter (e-cigaretter). Sedan frågor om e-cigaretter inkluderades i undersökningen 2014 har det skett en ökning i både årskurs 9 och gymnasieskolans år 2, men i gymnasieskolan syntes en nedgång för första gången under 2019. Det var omkring dubbelt så vanligt att rökande elever hade provat e-cigaretter jämfört med de elever som inte rökte. Användandet av vattenpipa har mer än halverats under de senaste tio åren.

Det är något fler flickor än pojkar som röker, medan förhållandet för snus är det omvända med fler pojkar som snusar än flickor. Utvecklingen av tobaksbruket har gått i en positiv riktning i gruppen ungdomar. Det finns dock utmaningar i att nya produkter på marknaden, såsom e-

2.4.5 Spel om pengar

Att spela om pengar eller att ha spelproblem som ung ökar risken för att få spelproblem senare i livet. Därför är det viktigt att se till att barn och unga inte börjar spela om pengar. Enligt Barnkonventionen ska vi arbeta för alla barns rätt till en bra hälsa och god utveckling. Det innefattar att förebygga spel om pengar och spelproblem hos barn och unga. Andelen unga som spelar om pengar har minskat de senaste åren visar både CAN och Swelogs undersökningar. Ändå har många under 18 år spelat om pengar. Det är ungefär lika vanligt att unga kvinnor som är 16–17 år spelat senaste året som att 18-åriga kvinnor gjort det. Däremot spelar män som är 18 år mer jämfört med unga män som är 16–17 år. Enligt Swelogs undersökning 2018 har ungefär en tredjedel av de unga männen och en femtedel av de unga kvinnorna 16–17 år spelat om pengar. Unga män spelar mest på sportspel och vadslagning. För unga kvinnor är det vanligast att spela på lotterier och nummerspel, och de spelar i ungefär samma utsträckning som unga män på dessa spel. En hel del ungdomar spelar också på spel som vi sedan tidigare inte definierat som spel på den traditionella spelmarknaden.

I CAN:s skolundersökning 2020 hade 22 procent av pojkarna och 8 procent av flickorna i årskurs 9 i grundskolan spelat om pengar senaste året. Detta är en ökning för flickor från förra årets mätning då 5 procent spelade om pengar.

Undersökningen visade också att spel om pengar var vanligare i storstäder och storstadsnära kommuner, där 15 procent av niondeklassarna spelat senaste 12 månaderna. I mindre städer, tätorter och landsbygds-kommuner hade 12 procent spelat. Riksgenomsnittet var 14 procent.

2.5 Sammanfattning

Den självupplevda hälsan, bland ungdomar, vilket gäller såväl fysisk som psykisk hälsa, är generellt sett bättre jämfört med andra åldersgrupper, men det finns skillnader mellan olika grupper. Unga kvinnor, hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning har generellt en sämre självupplevd hälsa än ungdomar i stort.

Ungas självskattade psykiska hälsa har försämrats över tid. Andelen unga med stress, ångslan, oro eller ångest och med nedsatt psykiskt välbefinnande ökade under perioden 2006–2018 och fortfarande begår omkring 140 ungdomar självmord varje år.

Vissa grupper av ungdomar är särskilt utsatta. Det gäller unga med funktionsnedsättning, hbtq-personer, vissa nyanlända, unga placerade på HVB-hem, unga som varken arbetar eller studerar och vissa nationella minoriteter.

Ungdomars hälsovanor har utvecklats i en positiv riktning under 2000-talet. Ungdomars användning och missbruk av alkohol har minskat under 2000-talet. Trenden är densamma för användning av tobak, där minskningen är betydande. Det är något fler flickor än pojkar som röker,

Skr. 2020/21:105 medan förhållandet för snus är det omvända med fler pojkar som snusar än flickor. Det finns dock utmaningar i att nya produkter på marknaden, såsom e-cigarettor och tobaksfritt nikotinsnus, som lockar ungdomar att använda nikotinprodukter.

Cannabisbruket har dock ökat något bland unga (16–29 år) i Sverige, jämfört med de senaste åren. Ungdomars matvanor har förbättrats under 2000-talet. Samtidigt har inga förändringar skett när det gäller fysisk aktivitet och stillasittande fritid. Fetman har ökat i alla åldersgrupper.

3.1 Alla barn och ungdomar ska få en utbildning av hög och likvärdig kvalitet

Barn och ungdomars rätt till en utbildning av hög och likvärdig kvalitet utgör en viktig del i uppfyllandet av regeringens ungdomspolitiska mål. Utbildningens betydelse betonas även i flera internationella sammanhang, t.ex. Agenda 2030 (mål 4), barnkonventionen och EU:s ungdomsstrategi. Bland de europeiska ungdomsmålen syftar mål 8, lärande av god kvalitet, till att integrera och förbättra olika former av lärande, samt till att förbereda ungdomar för tjugohundratalets utmaningar med ett liv i ständig förändring. Utbildning är en mänsklig rättighet och goda kunskaper från grundskolan ger förutsättningar för att klara av gymnasieskolan. En slutförd gymnasieutbildning ger i sin tur ökade möjligheter till arbete eller fortsatta studier. Vidare är jämställd utbildning ett av de jämställdhetspolitiska delmålen. Det innebär att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

Målet med regeringens politik inom området utbildning och universitetsforskning är att värna Sveriges position som en ledande kunskaps- och forskningsnation som präglas av hög kvalitet. Huvudprioriteringarna för politiken är att höja kunskapsresultaten och öka likvärdigheten i skolan (prop. 2020/21:1 utg.omr. 16, bet. 2020/21:UbU1, rskr. 2020/21:141). Utöver detta övergripande mål har riksdagen även beslutat om mer preciserade mål för barn- och ungdomsutbildning. I skollagen (2010:800) anges bl.a. att utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen ska vidare utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas (1 kap. 4, 5 och 9 §§).

Målen för området ligger således i linje med mål 4 i Agenda 2030, som är att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.

Inom ramen för uppföljningen av det ungdomspolitiska målet redovisas i denna skrivelse även regeringens mål och resultatutvecklingen avseende de ungdomar som deltar i kommunal vuxenutbildning (komvux), yrkeshögskolan och folkbildningen samt utbildning och forskning vid universitet och högskolor.

Då lärande inte enbart sker i formell utbildning utan även på t.ex. fritiden redovisas även utvecklingen av barns och ungas fritidssysselsättning och ideella engagemang.

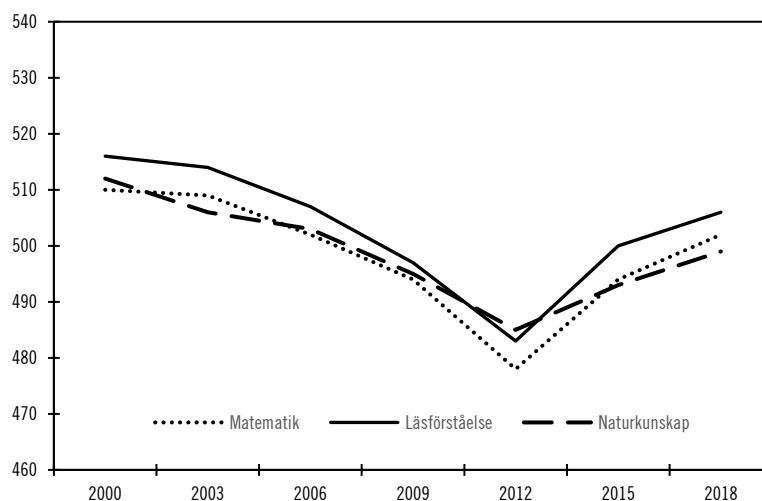
3.2 Kunskapsutvecklingen i svensk skola

3.2.1 Resultat i internationella kunskapsmätningar

Kunskapsutvecklingen i svensk skola var nedåtgående enligt PISA-undersökningen från och med början av 2000-talet. Ett trendbrott kom dock 2015 och PISA-undersökningen 2018 visar att kunskapsnivån bland svenska 15-åringar i läsförståelse, matematik och naturvetenskap har återhämtat sig och är tillbaka på 2006 års nivå.

Figur 3.1 Genomsnittliga poäng för Sverige i läsförståelse, matematik och naturvetenskap

Genomsnittlig poäng i PISA-undersökningarna

Anm.: Y-axeln brutet. PISA-undersökningar har genomförts 2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015 och 2018. Källor: OECD och IEA.

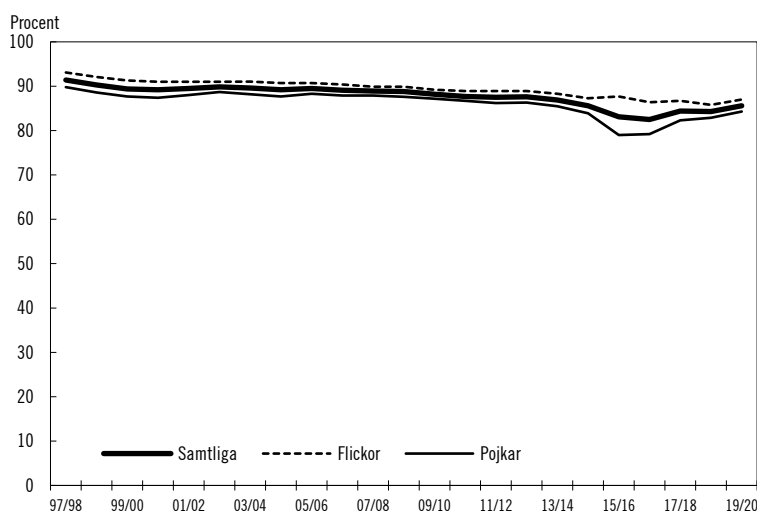
I 2018 års PISA-undersökning presterade flickor på en högre genomsnittlig nivå än pojkar i läsförståelse. I matematik presterade flickor och pojkar på samma nivå och i naturvetenskap presterade flickor något bättre än pojkar, men skillnaden var liten. Samtidigt var skillnader i elevers resultat i läsförståelse utifrån migrationsbakgrund stor i Sverige. Elever med svensk bakgrund presterade på en högre nivå än elever födda utomlands eller med utländsk bakgrund. Mönstret var detsamma i matematik och naturvetenskap. Elevens socioekonomiska bakgrund hade ungefär samma betydelse för resultatet i läsförståelse som i andra länder (Statens skolverk 2019).

3.2.2 Behörighet till gymnasieskolans nationella program

Skr. 2020/21:105

Behörighetskraven för att söka till gymnasieskolans nationella program skärptes inför gymnasievalet hösten 2011. Fram till dess krävdes minst godkänt betyg i matematik, engelska och svenska eller svenska som andraspråk för nationella program. Numera krävs utöver godkänt i dessa kärnämnen även godkänt betyg i ytterligare minst nio ämnen för att kunna antas till högskoleförberedande program (program som utgör grund för fortsatt utbildning på högskolenivå). För behörighet till yrkesprogram (program som utgör grund för yrkesverksamhet och fortsatt yrkesutbildning), krävs godkänt betyg i minst fem ämnen utöver kärnämnen (16 kap. 30 och 31 §§ skollagen).

Figur 3.2 Andel behöriga elever till gymnasieskolans yrkesprogram uppdelat på kön

Källa: Skolverket.

Andelen elever i årskurs 9 i grundskolan som är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram minskade gradvis under flera år. Våren 2015 och 2016 var andelen behöriga som lägst, vilket förklaras av det stora antalet nyanlända elever under den perioden. Under åren därefter har behörighetsgraden successivt ökat. Våren 2020 var 85,6 procent av eleverna som gick ut grundskolan behöriga till yrkesprogrammen (87 procent av flickorna och 84,3 procent av pojkarna). Av elever som är födda i Sverige med minst en svenskfödd förälder var 90,3 procent behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram. För elever som är födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar var andelen 83,7 procent.

För elever som har invandrat till Sverige påverkar bl.a. antalet år i svensk grundskola deras förutsättningar att uppnå behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan. Av de elever som invandrat före skolstart var 84,9 procent behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram. Av de elever som invandrat senare var 31,8 procent behöriga till sådana program.

Flickor uppnår i genomsnitt bättre studieresultat än pojkar. Föräldrarnas utbildningsnivå är den bakgrundsfaktor som enligt forskning har störst betydelse för elevers studieresultat i skolan och det gäller både för elever med svensk och utländsk bakgrund. Andelen elever som 2020 var behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram var i genomsnitt högre när det gäller elever vars föräldrar har en eftergymnasial utbildning (93,2 procent) än när det gäller elever vars föräldrar har som högst gymnasial utbildning (81,6 procent). Detta gäller oavsett om eleven är född i Sverige eller har invandrat före respektive efter ordinarie skolstartsålder.

3.2.3 Meritvärdet vid urval till gymnasieskolan

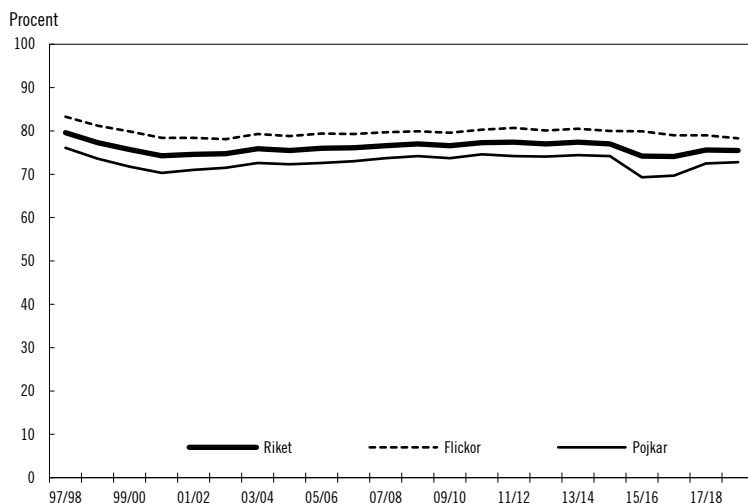
En elevs meritvärde beräknas som summan av betygsvärdena för de 16 bästa betygen från grundskolans årskurs 9, och används för urval vid mottagande till gymnasieskolans nationella program. Om en elev har fått betyget godkänt (E) i 16 ämnen är meritvärdet 160 meritpoäng och om en elev har fått högsta betyg (A) i 16 ämnen är meritvärdet 320 meritpoäng. Våren 2019 var det genomsnittliga meritvärdet 221,7 meritpoäng, vilket är en ökning med 0,9 meritpoäng jämfört med våren 2018. Skillnaden i genomsnittligt meritvärde mellan flickor och pojkar var cirka 26 meritpoäng (16 ämnen) 2018. Våren 2019 uppvisades det högsta meritvärdet för både pojkar och flickor sedan den nya betygsskalan infördes.

3.2.4 De flesta får godkänt betyg i alla ämnen

Andelen elever som vårterminen 2019 fick minst betyget E i alla ämnen i årskurs 9 i grundskolan uppgår till 75,5 procent. För flickorna uppgår andelen till 78,3 procent och för pojkar är andelen 72,8 procent. Det är en större andel flickor än pojkar som uppnått kunskapskraven i alla ämnen utom i idrott och hälsa.

Figur 3.3 Andel elever som nått målen i skolan och fått minst betyget E i alla ämnen, uppdelat på kön

Skr. 2020/21:105

Källa: Skolverket.

3.2.5 Utvecklingen i grundsärskolan och specialsksolan

Utbildningen i grundsärskolan ska enligt skollagen syfta till att ge elever med utvecklingsstörning en för dem anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar elevernas förmåga att tillägna sig dessa (11 kap. 2 §). Inom grundsärskolan finns även en inriktning som benämns träningsksolan för elever som inte kan tillgodogöra sig hela eller delar av utbildningen i ämnen. Dessa elever kan i stället läsa fem ämnesområden (estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning). Läsåret 2019/20 var 12 279 elever mottagna i grundsärskolan, varav 4 543 var flickor. Av det totala antalet mottagna elever i grundsärskolan gick drygt 4 500 inriktningen träningskskola. Andelen elever i grundsärskolan utgör drygt 1 procent av alla elever i det obligatoriska skolväsendet. Möjligheterna att samla in betygsuppgifter för eleverna i grundsärskolan är begränsade, då betyg i grundsärskolans ämnen endast sätts om eleven eller elevens vårdnadshavare begär det. För den elev som inte uppnår kraven för betyget E i ett ämne sätts inte betyg (11 kap. 19 och 20 §§ skollagen). Elever som läser ämnesområden får inte heller betyg. Grundsärskolan ingår inte heller i de internationella studier som mäter kunskapsutvecklingen i grundskolan.

Specialskolans målgrupp är de barn som inte kan gå i grundskolan eller grundsärskolan eftersom de är dövblinda eller annars är synskadade och har ytterligare funktionsnedsättning, i annat fall är döva eller hörselskadade eller har en grav språkstörning (7 kap. 6 § skollagen) Specialskolan har 10 årskurser. Våren 2019 avslutade 66 elever årskurs 10 i specialskolan med ett genomsnittligt meritvärde på 145,0 meritpoäng (beräknat på 16 ämnen). Detta är en minskning jämfört med föregående år då den genomsnittliga meritpoängen var 157,0. Flickornas genomsnittliga

3.3 Gymnasieskolan

3.3.1 Alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning

Ett av regeringens övergripande politiska mål är att alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. För individen innebär en slutförd gymnasieutbildning ökade möjligheter till arbete eller fortsatta studier. En fullföljd gymnasieutbildning utgör även en viktig skyddsfaktor mot att hamna i ett ekonomiskt och socialt utanförskap. Gymnasieskolan är vidare basen i näringslivets och välfärdens kompetensförsörjning. Att fler unga, både kvinnor och män, går klart gymnasieskolan är en förutsättning för Sveriges fortsatta utveckling och välbefinnande.

3.3.2 Majoriteten påbörjar gymnasieskolan

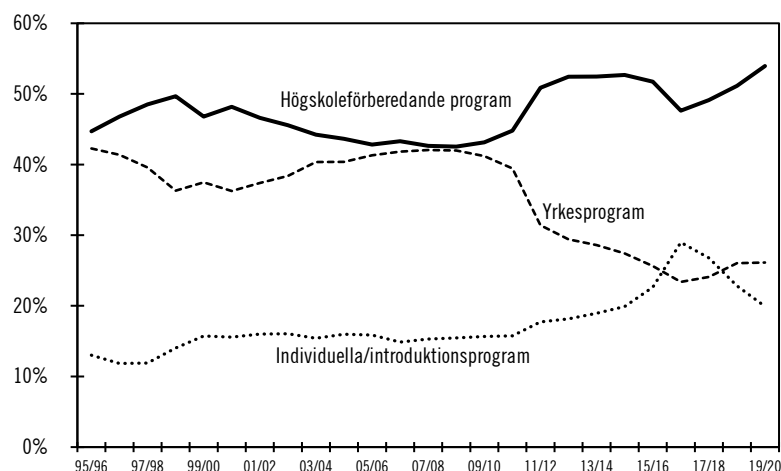
Majoriteten av alla ungdomar, cirka 98 procent, börjar gymnasieskolan. Hösten 2019 gick cirka 355 000 elever i gymnasieskolan, vilket är en ökning med 2 720 elever eller cirka 1 procent jämfört med året innan.

De nationella programmen i gymnasieskolan är högskoleförberedande program eller yrkesprogram. Som framgår av figur 3.4 nedan läser flest elever på högskoleförberedande program, följt av yrkesprogram och därefter introduktionsprogram. Introduktionsprogrammen syftar till att ge elever som inte är behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan möjlighet att få sådan behörighet eller att ge elever möjlighet att gå vidare till annan utbildning eller arbetsmarknaden (17 kap. 3 § skollagen). Introduktionsprogrammen ersatte 2011 de tidigare individuella programmen som främst var riktade till elever som saknade behörighet till nationella program. Läsåret 2019/20 gick 59 procent av eleverna i gymnasieskolan ett högskoleförberedande program, 29 procent ett yrkesprogram och 13 procent ett introduktionsprogram. Jämfört med föregående läsår har andelen elever som går ett högskoleförberedande program ökat med 2 procentenheter och andelen elever som läser ett yrkesprogram har ökat med 1 procentenhet. Andelen elever på introduktionsprogram har samtidigt minskat med 2 procentenheter. Under läsåren 2016/17 och 2017/18 läste dock fler elever på introduktionsprogrammen än yrkesprogrammen, vilket kan härledas till den ökade invandringen under åren innan.

Figur 3.4 Elever i gymnasieskolans årskurs 1 efter programtyp

Skr. 2020/21:105

Procent av det totala antalet elever

Källa: Skolverket.

Av de högskoleförberedande programmen är det fortsatt samhällsvetenskapsprogrammet (59 089 elever) och ekonomiprogrammet (47 379 elever) som har flest antal elever. Av yrkesprogrammen är det, liksom tidigare, el- och energiprogrammet (15 067 elever) som är störst.

En större andel kvinnor än män läser högskoleförberedande program jämfört med yrkesprogram. Av de 18 nationella programmen har fyra en relativt jämn könsfördelning läsåret 2019/20: ekonomiprogrammet (51 procent kvinnor), naturvetenskapsprogrammet (55 procent kvinnor), handels- och administrationsprogrammet (53 procent kvinnor) samt restaurang- och livsmedelsprogrammet (50 procent män). De två högskoleförberedande program där könsfördelningen är mest ojämn är teknikprogrammet (82 procent män) respektive humanistiska programmet (81 procent kvinnor). Bland yrkesprogrammen är könsfördelningen mest ojämn på el- och energiprogrammet respektive VVS- och fastighetsprogrammet (97 procent män på båda programmen).

3.3.3 Andel elever som slutfört utbildningen inom tre år

Utbildningen i gymnasieskolans nationella program genomförs normalt på tre år. Det är dock inte alla elever som slutför studierna inom denna tid. Av dem som började ett nationellt program i gymnasieskolan hösten 2016 hade 82,7 procent slutfört utbildningen våren 2019, dvs. efter tre år, med examen eller ett studiebevis som omfattade minst 2 500 betygsatta gymnasiepoäng. Motsvarande andel för elever som började på introduktionsprogrammen hösten 2016 och som därefter bytt till och slutfört ett nationellt program 2019 var 8,8 procent. Det bör här noteras att elever som går på introduktionsprogrammen är en mycket heterogen grupp med olika behov, mål och förutsättningar. En majoritet av eleverna på introduktionsprogrammen är nyanlända eller har invandrat till Sverige

under grundskolans senare årskurser. Flertalet elever som börjar gymnasiestudierna på ett introduktionsprogram kan därför behöva längre tid än tre år för att bli behöriga till och fullfölja ett nationellt program. Av de elever som började på ett introduktionsprogram 2014 hade tre år senare 9,5 procent slutfört gymnasieskolan med examen eller ett studiebevis som omfattade minst 2 500 gymnasiepoäng från ett nationellt program, fyra år senare hade ytterligare 21,0 procent gjort detsamma och fem år senare ytterligare 27,2 procent. Andelen av samtliga elever som slutfört gymnasieskolan inom tre år med slutbetyg, examensbevis eller studiebevis som omfattar minst 2 500 poäng har varit stabil med en svag ökning under de senaste fem åren.

3.3.4 Genomströmning uppdelat efter kön och socioekonomisk bakgrund

Kvinnor slutför gymnasieskolan inom tre år i högre utsträckning än män. Av de som började gymnasieskolan hösten 2016 slutförde 74,3 procent av kvinnorna utbildningen inom tre år med examen eller ett studiebevis som omfattade minst 2 500 gymnasiepoäng, jämfört med 69,6 procent av männen. Vidare uppnår elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning gymnasieexamen i högre grad än andra elever. Av de elever som började gymnasieskolan hösten 2016 fick 77,1 procent av dem vars föräldrar hade eftergymnasial utbildning examen 2019. Motsvarande andel för elever med föräldrar med gymnasial utbildning är 64,0 procent och för elever med föräldrar med förgymnasial utbildning 34,3 procent. Dessa skillnader har varit förhållandevis oförändrade för de sex elevkullar som slutfört gymnasieskolan 2014–2019.

3.3.5 Betygspoäng i gymnasieskolan

Alla elever ska ges förutsättningar att nå de nationella målen. Den genomsnittliga betygspoängen i gymnasieskolan, dvs. det genomsnittliga värdet av alla betyg som redovisas i elevens examensbevis eller ett studiebevis som omfattar minst 2 500 betygsatta gymnasiepoäng, är en indikator på uppfyllelsen av detta mål. Om en elev får godkänt (dvs. lägst betyget E) i alla kurser är den genomsnittliga betygspoängen 10 och om en elev får högsta betyg i alla kurser är den genomsnittliga betygspoängen 20. Den genomsnittliga betygspoängen i gymnasieskolan läsåret 2018/19 var 14,4. Det innebär en ökning med 0,1 poäng sedan föregående läsår. För de sex årskullar som hittills slutfört den reformerade gymnasieskolan, och som statistik finns tillgänglig för, har den genomsnittliga betygspoängen ökat med 0,4 poäng mellan 2014 och 2019. De elever som slutförde gymnasieskolan 2019 fick i genomsnitt godkänt betyg på fler kurser än de elever som slutförde gymnasieskolan 2014.

Det finns dock påtagliga skillnader mellan könen när det gäller uppnådda betygspoäng. Våren 2019 var den genomsnittliga betygs-poängen för avgångselever i gymnasieskolan 15,0 poäng för kvinnor och 13,8 poäng för män, vilket är en ökning med 0,1 poäng för både kvinnor och män jämfört med föregående år. Kvinnor med svensk bakgrund hade i genomsnitt 15,2 poäng medan kvinnor med utländsk bakgrund (födda

utomlands eller i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands) hade i genomsnitt 14,1 poäng. Motsvarande resultat var för män med svensk bakgrund 14,0 poäng och för män med utländsk bakgrund 12,9 poäng.

Skr. 2020/21:105

3.3.6 Fler uppnår grundläggande behörighet till högskoleutbildning inom tre år

För att kunna antas till en högskoleutbildning krävs grundläggande behörighet. De kurser i svenska och engelska som krävs för grundläggande behörighet till högskolestudier ingår obligatoriskt i alla högskoleförberedande program i gymnasieskolan och krävs också för en högskoleförberedande gymnasieexamen. Elever på yrkesprogram behöver läsa fler kurser i dessa ämnen än vad som ingår i deras program för att få grundläggande behörighet till högskolestudier.

Av alla elever som började gymnasieskolan hösten 2016 uppnådde 54,6 procent kraven för grundläggande behörighet inom tre år. Här ingår både elever på nationella program och introduktionsprogram. Det är en ökning med 0,2 procentenheter jämfört med den föregående elevkullen. Kvinnor uppnådde kraven i högre utsträckning än män, 61,9 procent jämfört med 48,1 procent. Elever med utländsk bakgrund uppnådde kraven för grundläggande behörighet i lägre grad än elever med svensk bakgrund, 39,3 procent jämfört med 60,3 procent. Det innebär en ökning med 0,7 procentenhet för elever med utländsk bakgrund och en ökning med 0,5 procentenhet för elever med svensk bakgrund, jämfört med föregående elevkull.

3.3.7 Alltför många lämnar gymnasieskolan utan att fullfölja sina studier

Även om de allra flesta ungdomar i dag påbörjar en gymnasieutbildning är det allvarligt att alltför många elever lämnar gymnasieskolan utan att fullfölja sina studier med gymnasieexamen eller ett studiebevis som omfattar minst 2 500 gymnasiepoäng inom tre år. Goda studieresultat i grund- och gymnasieskola har stor betydelse för senare etablering på arbetsmarknaden och en avslutad gymnasieutbildning har i allt högre grad blivit en inträdesbiljett till arbetslivet. Gruppen som lämnar gymnasieskolan utan examen eller studiebevis är heterogen och består bl.a. av elever som avbryter sina studier eller gör ett studieuppehåll. Som framgår ovan slutför kvinnor gymnasieskolan inom tre år i högre utsträckning än män. Av nybörjarna i årskurs 1 höstterminen 2018 återfanns 3,7 procent, knappt 4 200 elever, inte i gymnasieskolan året därefter (hösten 2019). Detta är en minskning med 0,3 procentenhet eller cirka 190 elever jämfört med föregående period.

3.3.8 Etableringen på arbetsmarknaden är högre bland ungdomar som slutfört gymnasieskolan

Skolverket publicerar årligen statistik över vad ungdomar gör efter gymnasieskolan, ungdomarnas grad av etablering på arbetsmarknaden, om

de studerar eller om de varken arbetar eller studerar. Av den senaste registerstudien, som redovisar etableringsstatus 2017, framgår att av de 25 900 ungdomar som fick yrkesexamen läsåret 2013/14 hade 64 procent en etablerad ställning på arbetsmarknaden efter tre år (55 procent av kvinnorna och 71 procent av männen). Det kan jämföras med de 4 800 elever som slutförde ett yrkesprogram utan examen men med ett studiebevis som omfattade minst 2 500 gymnasiepoäng. I denna grupp var andelen elever med en etablerad ställning 54 procent (48 procent av kvinnorna och 58 procent av männen). Skolverket redovisar också etableringsstatus för den grupp elever som slutförde sina studier med ett studiebevis som omfattade färre än 2 500 poäng eller som avbrutit sina studier i förtid. Av dem som i denna grupp påbörjade det tredje året på ett yrkesprogram höstterminen 2013, men inte slutförde utbildningen året därpå, var andelen med en etablerad ställning 43 procent (39,3 procent av kvinnorna och 45,4 procent av männen). Av de elever som endast hade påbörjat år 1 eller 2 var andelen etablerade 24 respektive 18 procent. Andelen som varken arbetade eller studerade i de sistnämnda grupperna var 22 respektive 27 procent, jämfört med 3 procent av de elever som slutfört ett yrkesprogram med examen.

Av de 48 200 elever som fick examen från ett högskoleförberedande program läsåret 2013/14 var 53 procent högskolestuderande efter tre år (56 procent kvinnor och 50 procent män). Av de 4 600 elever som inte fick examen från sitt högskoleförberedande program men fick ett studiebevis som omfattade minst 2 500 poäng var andelen högskolestuderande 11 procent (12 procent kvinnor och 11 procent män). Andelen som varken arbetade eller studerade av de som hade avbrutit ett högskoleförberedande program i förtid var ungefär densamma som för dem som hade avbrutit ett yrkesprogram.

3.4 Elevers upplevelse av trivsel, stress och mobbning

Skolverkets attitydundersökningar

Skolverket har sedan läsåret 1993/94 gjort regelbundna nationella attitydundersökningar bland elever i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan samt bland lärare i hela grund- och gymnasieskolan. Sedan 2003 ingår också elever i årskurs 4–6 i undersökningen.

Enligt rapporten Attityder till skolan 2018 (Skolverket rapport 479, 2019) trivs en övervägande majoritet av eleverna i skolan. Ungefär nio av tio elever i både årskurs 7–9 och gymnasieskolan anger att de trivs ganska eller mycket bra. Elever i årskurs 4–6 är mer nöjda med sin skolgång än de i årskurs 7–9 och i gymnasieskolan. Bland eleverna i årskurs 7–9 och i gymnasieskola är pojkar generellt mer nöjda än flickor. Studieron upplevs som bättre av lärarna än av eleverna i årskurs 7–9 och på gymnasieskolans yrkes- och introduktionsprogram.

Fler upplever stress och kränkande behandling

Andelen elever som upplever att de är stressade och utsatta för kränkande behandling har ökat. Fyra av tio äldre elever känner sig oftast eller alltid

stressade i skolan. På gymnasieskolans högskoleförberedande program är andelen elever som oftast eller alltid känner sig stressade betydligt högre än på gymnasieskolans yrkesprogram – nästan sex av tio jämfört med drygt fyra av tio. Bland de äldre eleverna är flickor mer stressade än pojkar. Av eleverna på högstadiet svarar 47 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna att de oftast eller alltid är stressade. Mest stressade känner sig unga kvinnor i gymnasieskolan. Av dessa svarar 69 procent att de oftast eller alltid är stressade, jämfört med 33 procent av de unga männen. Könsskillnaderna i upplevd stress kan t.ex. hänga samman med att flickor och kvinnor i större utsträckning än pojkar och män anger att de upplever att kraven är för höga. Flickor och kvinnor upplever även i högre grad än pojkar och män stress på grund av prov och läxor. Även bland de äldre eleverna anger flickor och kvinnor i större utsträckning än pojkar och män att de upplever stress varje dag eller minst en gång i veckan för att de vill passa in.

Allt fler elever känner sig mobbade

Vidare har andelen elever i gymnasieskolan som känner sig mobbade av andra elever minst en gång i veckan eller minst en gång i månaden ökat från 2 till 6 procent, jämfört med 2015. Motsvarande ökning för flickor i årskurs 7–9 är från 3 till 10 procent, jämfört med 2015. Fler lärare än elever tycker att deras skola arbetar aktivt för att förhindra mobbning och annan kränkande behandling. Detta gäller såväl för årskurs 7–9 som för gymnasieskolan.

Minskad otillåten frånvaro bland gymnasieelever

Av resultaten framgår vidare en minskad otillåten frånvaro bland gymnasieelever, från 8 till 4 procent jämfört med 2015.

Trygghet, studiero och studiemotivation bland elever med funktionsnedsättning

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) redovisar i sin Barnpanelsrapport Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation (SPSM 2019) hur elever med funktionsnedsättning upplever trygghet, studiero och studiemotivation. Var tredje intervjuad elev uppger sig ha blivit retad, utstött eller illa behandlad de senaste tre månaderna. Flera uttrycker att de inte litar på att de kan få det stöd de behöver av en vuxen om en otrygg situation skulle uppstå. Elevernas upplevelse av studiero påverkas av oro eller otrygghet, ibland orsakade av andra elevers kommentarer, humör eller utbrott. Flera elever beskriver hur man som elev med funktionsnedsättning drabbas när anpassningar saknas och hur dessa situationer skapar stress och bristande motivation.

3.5 Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan

I en bilaga till Långtidsutredningen 2019 – Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan (SOU 2019:40) – redovisas resultatet av en undersökning av likvärdigheten i den svenska grund- och gymnasieskolan. Enligt bilagan har likvärdigheten i grundskolan inte försämrats i någon större utsträckning under de senaste decennierna. Den kompensatoriska resursfördelningen har inte försvagats utan snarare förstärkts, och bland svenskfödda elever har familjebakgrundens betydelse för resultaten varit oförändrad under en lång tid. Samtidigt har enligt bilagan skolans skyldighet att se till att alla elever ges förutsättningar att nå målen för utbildningen, dvs. skolans kompensatoriska uppdrag, blivit mer komplext i och med de stora elevgrupper som kommit till Sverige sent i skolåldern. Den ökade skolsegregationen är också problematisk ur ett likvärdighetsperspektiv när det gäller skolans demokrati- och fostransuppdrag. Det anges att skillnaderna i kvalitet mellan skolor innebär att alla elever inte har samma tillgång till bra skolor.

Vidare finns det enligt bilagan såväl styrkor som svagheter inom det svenska skolväsendet. Till styrkorna räknas att lärarresurserna, sett till lärartäthet, fördelas efter elevers behov, att skolsystemet ser ut att snabbt förstärka resurserna i skolor som tar emot många nyanlända, att resursfördelningen när det gäller särskilt stöd inom skolor är starkt kompensatorisk och att familjebakgrundens betydelse för skolresultaten har varit förhållandevis konstant, åtminstone för svenskfödda elever under en lång period.

Det finns dock enligt bilagan tydliga kvalitetsskillnader mellan kommuner. Storstadskommunernas skolor har ett högre s.k. förädlingsvärde än landsbygdens skolor. Problematiska områden är bl.a. avsaknaden av kompensatorisk fördelning av lärarkompetens, skolsegregationen och den ojämlika tillgången till skolor av hög kvalitet samt skillnader i skolkvalitet mellan fristående och kommunala skolor och mellan stad och landsbygd.

OECD konstaterar i en rapport från 2015 att andelen högpresterande elever har minskat och andelen lågpresterande elever har ökat i Sverige mellan 2003 och 2012. OECD skriver också i rapporten att de skolsystem som presterar bäst internationellt har både höga resultat och hög likvärdighet (Improving Schools in Sweden: An OECD Perspective [2015]).

Regeringen tillsatte i april 2015 en skolkommision i syfte att skapa förutsättningar för att höja kunskapsresultaten, stärka kvaliteten i undervisningen och öka likvärdigheten i skolan. I sitt slutbetänkande Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet (SOU 2017:35) behandlar kommissionen sjunkande kunskapsresultat i Sverige. Kunskapsresultaten har sjunkit i den svenska grundskolan i flera årtionden enligt internationella undersökningar, och även om resultaten har förbättrats i TIMSS Advanced 2015 (forskningsorganisationen IEA:s internationella studie Trends in International Mathematics and Science Study) och PISA 2015 anser kommissionen att det finns en fortsatt negativ trend när det gäller likvärdigheten i grundskolan. Resultaten i de nämnda

undersökningarna tyder på att elevernas familjebakgrund har fått större betydelse för studieresultatet. Skr. 2020/21:105

PISA-undersökningen från 2018 bekräftar det positiva trendbrott som kunde observeras i PISA 2015 när det gäller Sveriges resultat i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. I undersökningen från 2018 presterade svenska 15-åringar på en nivå över OECD-genomsnittet på alla tre områdena. Samtidigt pekar undersökningen på att skillnaderna inom Sverige fortsatt är problematiska. Visserligen har Sverige en likvärdighet som är genomsnittlig jämfört med deltagande OECD-länder, t.ex. är variationen i elevers resultat mindre mellan skolor än i de andra länderna. Det är dock fortsatt oroande att en så pass stor andel elever som 18 procent inte når upp till basnivån i läsförståelse, och att resultatspridningen är större än genomsnittet i OECD.

3.6 Gymnasiesärskolan

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska enligt skollagen ge elever med utvecklingsstörning en för dem anpassad utbildning som ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet (18 kap. 2 §). Hösten 2019 gick cirka 6 400 elever i gymnasiesärskolan, vilket är en ökning med cirka 3 procent jämfört med föregående år. Av eleverna var 59 procent män och 41 procent kvinnor. I gymnasiesärskolan gick 57 procent av eleverna ett nationellt program och 43 procent ett individuellt program.

Från och med den 1 januari 2019 kan Skolverket för den officiella statistiken samla in uppgifter på individnivå, vilket förbättrar möjligheterna att analysera utvecklingen i gymnasiesärskolan.

3.7 Utbildning för ungdomar och vuxna

Flera av Sveriges utbildningsformer för vuxna vänder sig till personer som avslutat gymnasieskolan. I målgruppen ingår därmed ungdomar i åldern 18–25. En person har rätt att delta i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 16 år. Flera av folkbildningens verksamheter är öppna för personer som är yngre än 18 år. Nedan redogörs för kommunal vuxenutbildning (komvux), yrkeshögskolan och folkbildningen.

3.7.1 Komvux

Komvux består sedan den 1 juli 2020 av utbildning på grundläggande nivå, utbildning på gymnasial nivå, särskild utbildning på grundläggande nivå, särskild utbildning på gymnasial nivå och utbildning i svenska för invandrare. Dessförinnan var särskild utbildning för vuxna (särsvux), för vuxna med utvecklingsstörning eller förvärvad hjärnskada, en egen skolform.

Målet för komvux är bl.a. att vuxna ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. De ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin

kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling. Utbildningen ska ge en god grund för elevernas fortsatta utbildning och utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet (20 kap. 2 § skollagen). Komvux kan vara en betydelsefull alternativ utbildningsväg för unga som inte har en examen från gymnasieskolan. Enligt bl.a. Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar är det viktigt att det finns alternativ till gymnasieskolan så att dessa ungdomar kan slutföra en utbildning, t.ex. inom komvux eller folkhögskola (betänkandet Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar [SOU 2018:11])

Inom komvux på grundläggande nivå finns det nationella kurser och delkurser samt orienteringskurser. Inom komvux på gymnasial nivå finns det nationella kurser, orienteringskurser, individuella kurser och gymnasiearbete. Inom sfi finns det nationella kurser och inom komvux som särskild utbildning finns det nationella kurser och orienteringskurser. Inom komvux som särskild utbildning på gymnasial nivå finns det även gymnasiesärskolearbete.

Under 2019 (då särvux fortfarande var en egen skolform) studerade totalt 387 000 elever inom komvux. Antalet elever var 216 000 på gymnasial nivå, 75 700 på grundläggande nivå (en del av eleverna studerade både på grundläggande och gymnasial nivå) och 153 000 inom sfi (en del av eleverna studerade både inom sfi och komvux på grundläggande eller gymnasial nivå).

Inom komvux på grundläggande nivå var 96 procent av eleverna födda utomlands. Motsvarande siffra på gymnasial nivå var 43 procent. Av alla elever i årskurs 3 i gymnasieskolan läsåret 2017/18 gick 11,9 procent över till komvux följande läsår, vilket är i nivå med föregående årskull. De som inte har fått en examen från gymnasieskolan studerar i större utsträckning än andra i komvux. Totalt 23,9 procent av de elever som gick i årskurs 3 i gymnasieskolan hösten 2016 och som inte hade fått en examen eller motsvarande våren 2018 gick i komvux läsåret 2018/19, att jämföra med 7,9 procent av de elever som tagit examen. Kvinnor börjar i högre grad studera i komvux än män. Av de kvinnor som inte fick en examen eller motsvarande från gymnasieskolan vårterminen 2018 återfanns 29,2 procent i komvux följande läsår. Motsvarande andel när det gäller män var 20,2 procent.

Elever med utländsk bakgrund, dvs. elever som är utrikes födda eller har två utrikes födda föräldrar, går över till komvux i större utsträckning än elever med svensk bakgrund. Av eleverna med utländsk bakgrund som inte fick en examen eller motsvarande från gymnasieskolan vårterminen 2018 studerade totalt 33,4 procent (42,3 procent av kvinnorna och 27,8 procent av männen) vidare i komvux följande läsår. Motsvarande andelar för elever med svensk bakgrund var totalt 16,9 procent (20,5 procent av kvinnorna och 14,2 procent av männen).

3.7.2 Yrkehögskolan

Målet för yrkehögskolan är bl.a. att säkerställa att eftergymnasiala yrkesutbildningar som svarar mot arbetslivets behov kommer till stånd, att

statens stöd för utbildningarna fördelas effektivt och att utbildningarna håller hög kvalitet (1 § lagen [2009:128] om yrkeshögskolan).

Utbildningarna planeras och genomförs i nära samverkan med arbetslivet och praktik i form av lärande i arbete (LIA) är ett viktigt inslag i yrkeshögskolan.

Behörig till yrkeshögskolan är i första hand den som har en svensk gymnasieexamen eller motsvarande. Man kan också vara behörig om man utifrån sin reella kompetens bedöms kunna tillgodogöra sig utbildningen. För antagning till vissa utbildningar ställs krav på särskilda förkunskaper. Det kan innebära att det ställs krav på viss yrkeserfarenhet, men det är inte så vanligt.

Under 2019 studerade totalt 63 200 personer inom yrkeshögskolan, varav 55 procent var kvinnor och 45 procent var män. Andelen utrikes födda av de som påbörjade sina studier 2019 var 23 procent. De studerandes medelålder var över 30 år och 77 procent av de som examinerades 2018 arbetade innan de påbörjade sina studier i yrkeshögskolan. Endast en liten andel av de som påbörjar en yrkeshögskoleutbildning kommer direkt från gymnasieskolan. Möjligheten att ställa krav på yrkeserfarenhet eller andra särskilda villkor för behörighet till utbildningar inom yrkeshögskolan har dock snärvats in på senare år, vilket skulle kunna öka möjligheterna till direktövergång från gymnasieskolan och därmed ge unga bättre möjligheter att söka sig till yrkeshögskolan.

Yrkeshögskolan leder i stor utsträckning till arbete. Av de som examinerades 2018 hade 93 procent arbete som sin huvudsakliga sysselsättning året efter avslutad yrkeshögskoleutbildning. Kvinnors och mäns sysselsättning året efter avslutad utbildning var lika hög. Av de examinerade 2018 som var utrikes födda angav 88 procent att de hade ett arbete året efter examen. Drygt hälften, 56 procent, av de examinerade 2018 arbetade hos en arbetsgivare där de genomgått någon LIA-kurs. Även om många har ett arbete innan de påbörjar sina yrkeshögskolestudier är det tydligt att många fler har det efter avslutad utbildning. I den yngsta åldersgruppen (24 år och yngre) var skillnaden när det gäller andel i arbete före utbildningen och andel i arbete efter utbildningen som störst. I denna grupp hade 48 procent ett arbete innan de påbörjade utbildningen och 89 procent hade arbete ett år efter examen. Det visar att yrkeshögskoleutbildning kan vara en viktig väg in på arbetsmarknaden för ungdomar.

3.7.3 Folkbildningen

Målet för folkbildningen är att den ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället. Folkbildningen är många gånger ett fungerande alternativ för dem som av olika skäl inte valt att fortsätta sin utbildning inom skolväsendet.

Folkhögskolan möjliggör en anpassad studietakt och erbjuder en kreativ miljö som medverkar till goda resultat. Det finns utrymme för individuell, självstärkande arbete och social stöttning. Deltagarna ges även möjligheter till personlig utveckling vilket ökar deras anställningsbarhet. I rapporten *Investing in Youth: Sweden (2016)*, som ingår som en del i OECD:s arbete med *Action Plan for Youth*, beskrivs folkhögskolan som en andra chans

för ungdomar och som mycket lämpad för gruppen unga som varken studerar eller arbetar.

Under 2019 deltog sammanlagt cirka 59 400 personer i folkhögskolans allmänna och särskilda kurser. Av deltagarna i allmänna kurser var 54 procent kvinnor och 46 procent män. Av deltagarna i de särskilda kurserna var 67 procent kvinnor och 33 procent män. Cirka 22 400 personer deltog i allmänna kurser som motsvarar grundskole- eller gymnasieutbildning. Av deltagarna i allmänna kurser var 48 procent utrikes födda, varav 60 procent var kvinnor och 40 procent var män, och 35 procent hade en funktionsnedsättning, varav 51 procent var kvinnor och 49 procent var män.

När det gäller allmänna kurser på grundskolenivå var 34 procent av deltagarna yngre än 25 år och när det gäller allmänna kurser på gymnasienivå var 60 procent yngre än 25 år. Deltagarna i folkhögskolans allmänna kurser har kortare utbildningsbakgrund än befolkningen i genomsnitt. Studieförbunden hade 2019 cirka 600 000 unika deltagare i studiecirkel, varav 13 procent var yngre än 25 år. Av studiecirkeldeltagarna var 62 procent kvinnor och 38 procent män.

Folkhögskolans deltagarsammansättning i framför allt allmänna kurser har genomgått en stor förändring under 2000-talet, med en växande andel deltagare med funktionsnedsättning och utrikes födda deltagare med svaga kunskaper i det svenska språket. Detta ställer nya krav på verksamheten då behoven av stöd, personal och specialkompetenser ökar. Det skapar även betydande utmaningar för folkhögskolans pedagogik, som bl.a. bygger på att deltagare med olika bakgrund och erfarenheter får mötas i blandade deltagargrupper.

3.8 Universitet och högskolor

3.8.1 Regeringen verkar för att bygga ett starkt kunskapsamhälle med forskning och utbildning av hög kvalitet i hela landet

När det gäller den högre utbildningen är regeringens mål att utbildning och forskning vid universitet och högskolor ska hålla en internationellt sett hög kvalitet och bedrivs effektivt. Vidare anges i högskolelagen (1992:1434) att universitet och högskolor i sin verksamhet ska främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa. Jämställdhet mellan kvinnor och män ska alltid iakttas och främjas i lärosätenas verksamhet. Lärosätena bör även i sin verksamhet främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden. Universitet och högskolor ska också aktivt främja och bredda rekryteringen till högskolan (1 kap. 5 §§). Därför verkar regeringen för att bygga ett starkt kunskapsamhälle med forskning och utbildning av hög kvalitet i hela landet.

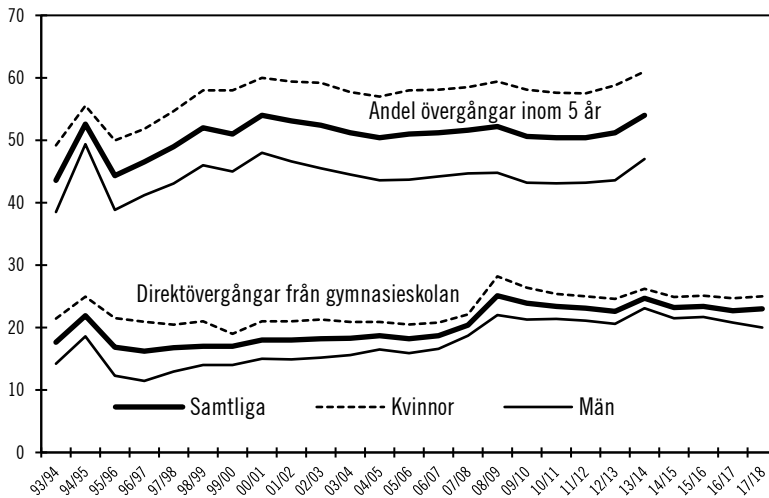
3.8.2 Övergångar till högre utbildning

Skr. 2020/21:105

Andelen gymnasieelever som går direkt över till högskolestudier har ökat på lång sikt. Direktövergångarna till universitet och högskolor ökade särskilt under 2008 och 2009, vilket skulle kunna förklaras av den förra ekonomiska krisen och den höga ungdomsarbetslösheten under den perioden. Därefter har andelen som går direkt över till universitet och högskolor sjunkit med några procentenheter. Unga kvinnor har generellt högre övergångsfrekvenser än unga män.

Figur 3.5 Övergångar mellan gymnasieskolan och universitet och högskolor

Övergångsfrekvens inom 1 respektive 5 år för avgångna elever från gymnasieskolan uppdelat på kön

Källa: Statistiska centralbyrån.

Många ungdomar tar en paus efter gymnasieskolan och söker sig till högskolan efter ett par års studieuppehåll. Inom fem år efter gymnasieskolan har övergångsfrekvensen ökat till drygt hälften (54 procent) för avgångna läsåret 2013/14. Skillnaderna mellan unga kvinnor och män har också ökat. Inom fem år hade 61 procent av de unga kvinnorna som lämnade gymnasieskolan läsåret 2013/14 påbörjat utbildning på högskolan jämfört med 47 procent av de avgångna unga männen läsåret 2013/14.

3.8.3 Studenter på universitet och högskolor

Majoriteten av unga vuxna över 20 år arbetar eller studerar. Av rapporten Svensk högre utbildning i internationell belysning – en studie baserad på internationell statistik (Universitetskanslersämbetets rapport 2019:5) framgår att andelen med eftergymnasial utbildning i den yngre befolkningen (25–34 år) har ökat från 40 till 47 procent i Sverige under det senaste decenniet, med en större ökning bland kvinnor än män.

Totalt fanns det cirka 303 600 helårsstudenter på universitet och högskolor kalenderåret 2019. Antalet helårsstudenter ökade marginellt med 1,6 procent jämfört med föregående år. Andelen kvinnor uppgick till 60 procent och andelen män till 40 procent. Fördelningen mellan kvinnor och män har varit i stort sett oförändrad över tid.

Läsåret 2018/19 var medianåldern för samtliga högskolenybörjare (exklusive inresande studenter) 21,9 år för kvinnor och 21,5 år för män. Antalet högskolenybörjare, dvs. studenter som för första gången registreras vid högskoleutbildning i Sverige, var 1,5 procent fler läsåret 2018/19 än tidigare och uppgick till 87 900. Under samma läsår hade 26 procent av högskolenybörjarna (inresande studenter oräknade) utländsk bakgrund, dvs. de var utrikes födda eller hade två utrikes födda föräldrar.

På många studieorter råder brist på bostäder som studenter har råd med, särskilt vid terminsstart. Svårigheter att finna en bostad kan begränsa den breda rekryteringen från alla grupper oberoende av socioekonomisk bakgrund.

3.8.4 Könsfördelningen i utbildningsval på universitet och högskolor

Enligt Universitetskanslersämbetet (UKÄ) studerar kvinnor och män i stor utsträckning inom olika ämnen och går olika utbildningar, såväl på grund- och avancerad nivå som på forskarnivå. Könsuppdelningen leder även till att kvinnor och män delvis forskar inom olika ämnen. Könsuppdelningen har inte förändrats nämnvärt de senaste tio åren när det gäller de stora yrken som kräver högskoleutbildningar. Andelen kvinnor har dock ökat på några av de större mansdominerade utbildningarna, bl.a. ingenjörsutbildningar, och könsfördelningen har blivit jämnare bland den forskande och undervisande personalen. Andelen män har ökat på ungefär hälften av yrkesexamensprogrammen, däribland på utbildningarna till arbetsterapeut, biomedicinsk analytiker och fysioterapeut (Kvinnor och män i högskolan, UKÄ:s rapport 2016:16).

3.9 Studiestöd

Studiestödet i form av bidrag och lån är en del av utbildningspolitiken. Det svenska studiestödet är ett av världens mest omfattande studiestödssystem och ska verka rekryterande för både kvinnor och män och därmed bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det ska vidare utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och i och med det bidra till ökad social rättvisa. Studiestödet ska även ha en god effekt på samhälls-ekonomi över tiden. Målen för studiestödet slogs fast i samband med studiestödsreformen 2001 (prop. 1999/2000:10, bet. 1999/2000:UbU7, rskr. 1999/2000:96). Studenter har också möjlighet att söka bostadsbidrag men denna möjlighet utnyttjas i liten utsträckning.

Utbildning kan innebära olika former av lärande och det talas ofta om formellt, informellt och icke-formellt lärande. Formellt lärande brukar definieras som det lärande som sker inom det formella utbildnings-systemet, från förskola till universitet. För de olika formerna av lärande som sker utanför de formella systemen finns det flera definitioner. Informellt lärande definieras ofta som det lärande som sker till följd av daglig verksamhet i samband med arbete, familj eller fritid och som inte är organiserat eller strukturerat när det gäller mål, tid eller lärandestöd. Det inkluderar bl.a. frivilligt arbete och föreningsengagemang och lärandet kan vara oavsiktligt ur den lärandes perspektiv. Icke-formellt lärande definieras också ofta som det lärande som inte sker inom de formella utbildningssystemen men som sker inom ramen för en planerad verksamhet, alltså har mål och tid för lärande, och där det finns visst stöd för lärandet.

Kultur- och fritidssysselsättningar har stor betydelse för ungdomars sociala utveckling, psykiska hälsa och informella lärande. Det civila samhällets organisationer såsom folkbildningen kan fanga upp ungas behov på ett annat sätt än vad det offentliga många gånger har förmåga att göra. I EU:s ungdomsstrategi betonas vikten av det informella och icke-formella lärandet för ungas utveckling. Ungdomsarbete ger enligt strategin ungdomar fördelar i övergången till vuxenlivet. Det är en möjlighet för dem att öka sitt självförtroende och tillägna sig kunskap på ett informellt sätt. Inom den europeiska ungdomspolitiken är det engelska begreppet youth work centralt. Begreppet översätts på svenska till ungdomsarbete. I en svensk kontext syftar ungdomsarbete främst på det arbete som sker inom ramen för den öppna kommunala fritidsverksamheten.

Ungdomsarbete, föreningsengagemang och andra fritidssysselsättningar kan ge ungdomar viktig såväl personlig som yrkesmässig kompetens, viktiga entreprenörsfärdigheter och färdigheter när det gäller lagarbete, ledarskap, projektledning, problemlösning och kritiskt tänkande. Det kan även ge dem interkulturell kompetens. I vissa fall är ungdomsarbete och föreningsengagemang en brygga till utbildning eller arbete, och förebygger därmed utanförskap.

En viktig skillnad mellan de olika formerna av lärande är att den som deltagit i en formell eller icke-formell utbildning ofta får ett utbildningsbevis som har ett erkänt värde, medan de som deltagit i informella lärformer ofta saknar ett sådant.

Resultat och kunskap mäts på andra sätt eller ibland inte alls inom de informella och icke-formella lärandeformerna. Inom det ungdomspolitiska samarbetet genom EU:s ungdomsstrategi och EU-programmen Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren har det under de senaste programperioderna varit prioriterat att stärka partnerskap mellan utbildningsinstitutioner inom formellt och icke-formellt lärande. Strategier för ett mer integrerat livslångt lärande uppmuntras inom samarbetet, liksom erkännande och validering av icke-formellt och informellt lärande. I EU:s ungdomsstrategi uppmannas medlemsstaterna att verka för erkännande av volontärerfarenheter och validering av studieresultat.

3.11 Sammanfattning

Svenska ungdomars resultat i internationella kunskapsmätningar (PISA) har förbättrats med generellt sett både en lägre andel lågpresterande elever och en högre andel högpresterande elever i läsförståelse jämfört med OECD-genomsnittet. Samtidigt visar Statens skolverks uppföljningsstatistik att ungefär var fjärde elev lämnade årskurs 9 i grundskolan våren 2019 utan ett godkänt betyg i ett eller flera ämnen. Sett över tid är utvecklingen för denna indikator relativt jämn, vilket sammantaget pekar på fortsatta utmaningar i skolans arbete för elevernas utveckling mot målen.

Skolverkets uppföljningsstatistik visar också att nästan alla ungdomar börjar i någon av de olika former av utbildning som ges inom gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan. Det finns en positiv trend med i huvudsak höjda kunskapsresultat i gymnasieskolan och en ökande andel elever med en gymnasieexamen. Över tid har den genomsnittliga betygspoängen och andelen elever med grundläggande behörighet till högskolan ökat.

I flera avseenden kvarstår emellertid, som ovan framgått, utmaningar för såväl grundskolan som gymnasieskolan. I båda skolformerna är skillnaderna i kunskapsresultaten mellan flickor och pojkar respektive kvinnor och män påtagliga. Det finns dessutom tydliga skillnader i resultaten mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är en situation som understryker betydelsen av skolans kompensatoriska uppdrag.

Av Skolverkets rapport Attityder till skolan 2018 framgår att en övervägande majoritet av eleverna i skolan. Dock har andelen elever som upplever att de är stressade och utsatta för kränkande behandling ökat. Enligt SPSM:s s.k. barnpanelsrapport från 2019 om hur elever med funktionsnedsättning upplever trygghet, studiero och studiemotivation, uppger var tredje intervjuad elev att de blivit retade, utstötta eller illa behandlade de senaste tre månaderna.

Folkhögskolans deltagarsammansättning har genomgått en förändring under 2000-talet, med en växande andel deltagare med funktionsnedsättning och utrikes födda deltagare med svaga kunskaper i det svenska språket. Verksamheten står inför utmaningar när det gäller pedagogik och ett ökat behov av stöd, personal och specialkompetenser.

Utmaningar kvarstår även när det gäller regeringens mål om jämställd utbildning. Unga kvinnors och mäns val av utbildning skiljer sig åt, inte minst i gymnasieskolan där ungdomar tenderar att välja program som förbereder inför arbete inom yrkesområden där det egna könet är i majoritet. Resultaten tyder även på att de könsbundna studievalen på universiteten och högskolorna är oförändrade.

Med ungdomspolitikens delmål att alla unga ska ha goda levnadsvillkor menas bl.a. att ungdomar ska ha möjlighet till arbete. Gruppen ungdomar som är i arbetsför ålder är mer känslig för ekonomiska svängningar än andra åldersgrupper, vilket generellt sett hänger samman med att ungdomar både har kortare arbetslivserfarenhet och är nya på arbetsmarknaden. Att ungdomar har en relativt svag ställning på arbetsmarknaden har tydligt framkommit under den pågående covid-19-pandemin. Att främja ungas inträde och etablering på arbetsmarknaden är i första hand en fråga om unga människors möjlighet till egen försörjning och ett självständigt liv. Samtidigt är ungas inträde på arbetsmarknaden också en förutsättning för god samhällsekonomi. Ungdomar frigör sig steg för steg från beroendet av exempelvis sina föräldrar och etablerar sig som vuxna. Regeringens arbetsmarknadspolitiska mål är att de arbetsmarknadspolitiska insatserna ska bidra till en väl fungerande arbetsmarknad (prop. 2011/12:1 utg.omr. 14 avsnitt 3.3, bet. 2011/12:AU2, rskr. 2011/12:88). Vidare är målet för arbetslivspolitikerna goda arbetsvillkor och möjlighet till utveckling i arbetet för både kvinnor och män. Ungas möjlighet till arbete är prioriterat inom det internationella samarbetet och inom EU-samarbetet. Ungas sysselsättning nämns bl.a. inom Agenda 2030 (mål 8) och som ett av de europeiska ungdomsmålen (mål 7), där målet är att garantera en tillgänglig arbetsmarknad som ger alla ungdomar möjlighet till sysselsättning av god kvalitet.

4.1.1 Utveckling av ungdomars arbete och sysselsättning

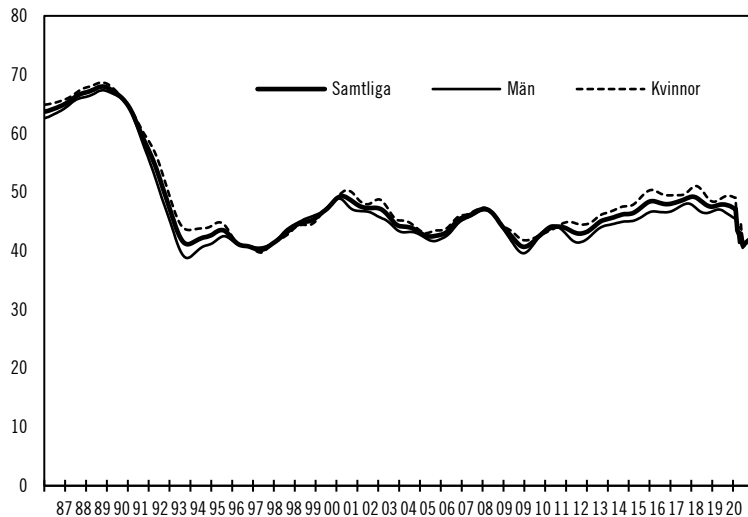
Följderna av den kris som har utlösts av pandemin har haft stark negativ påverkan på många ungdomars situation på arbetsmarknaden. Många av de jobb som har försvunnit finns i branscher där ungdomar ofta får en första fot in på arbetsmarknaden. Unga har dessutom ofta tillfälliga anställningar, som har minskat kraftigt under pandemin. Möjligheten för unga att få jobb direkt efter gymnasieskolan försämrades under sommaren 2020. Kommunerna har också haft sämre möjligheter att tillhandahålla feriejobb och praktikplatser inom exempelvis vård och omsorgen. Studier har visat att ett misslyckat arbetsmarknadsinträde har ett samband med dåliga arbetsmarknadsutfall flertalet år efteråt (Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering [IFAU] rapport 2004:13). Det tyder på att ungdomsarbetslöshet i sig kan ha långvariga negativa effekter. Detta är en risk nytillträdda på arbetsmarknaden möter under pandemin och som riskerar att förstärkas om krisen blir utdragen.

Samtidigt förändras arbetsmarknaden i Sverige konstant. En anställningsform som blivit allt mer vanlig bland framför allt unga är s.k. intermittenta anställningar, som i debatten ofta benämns behovsanställning eller timanställning (SOU 2019:5). Den typen av anställningsform spelar en viktig roll för arbetsgivare som är i behov av arbetskraft vid tillfälliga arbetstoppar och när arbetsgivare behöver ersätta tillfälligt

frånvarande personal. Sådana anställningar kan vara en väg in i arbetslivet, inte minst för unga personer utan arbetslivserfarenhet eller för grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden. Samtidigt är sådana osäkra anställningar, som ofta har dåliga trygghetsvillkor för arbetstagaren, en riskfaktor för att utveckla psykisk ohälsa bland unga (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor [MUCF] 2019, Unga med attityd).

Kraven på utbildning har ökat och tiden i utbildning har förlängts under de senaste årtiondena. Detta har bidragit till en lägre sysselsättningsgrad hos ungdomar jämfört med trettio år tillbaka i tiden. Detta gäller både unga kvinnor och män. En förskjutning av sysselsättningsnivåer skedde i samband med 1990-talskrisen och sedan dess har sysselsättningsgraden för unga i åldern 16–24 år legat under 50 procent.

Figur 4.1 Sysselsättningsgrad i åldern 16–24 år uppdelat på kön
Procent av befolkningen

Anm.: Trendvärden av månadsdata.

Källa: Statistiska centralbyråns Arbetskraftsundersökningarna.

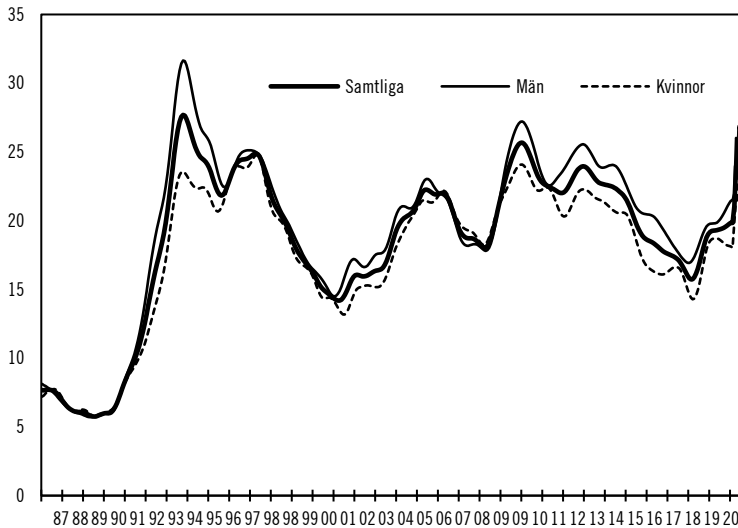
4.1.2 Arbetslöshet

På grund av covid-19-pandemin ökade arbetslösheten snabbt under våren 2020. Särskilt tydligt har ungdomar och utrikes födda påverkats negativt. Konsekvenser av ökad smittspridning under sista kvartalet 2020 riskerar att fördröja en förmodad ljusning på arbetsmarknaden för ungdomar. Andelen arbetslösa ungdomar i åldern 16–24 år är nu på samma nivåer som under 1990-talskrisen och finanskrisen 2007–2010.

Historiskt har ungdomsarbetslösheten varierat stort. Ungdomar påverkas mer av konjunktursvängningar än andra åldersgrupper eftersom de i större utsträckning har osäkrare anställningsformer och inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Ungdomar drabbas särskilt hårt under ekonomiska kriser i form av hög arbetslöshet och låg sysselsättning. Å andra sidan brukar ungdomsarbetslösheten snabbt falla när konjunkturen

återhämtat sig. Ungdomar upplever också kortare arbetslöshetsperioder jämfört med äldre åldersgrupper. Ungdomar med lägre utbildningsnivå, funktionsnedsättning och utrikes födda kan ha svårare att återfå en anställning efter en kris. De med svagare förutsättningar har sämre konkurrenskraft.

Figur 4.2 Ungdomsarbetslösheten i åldern 16–24 år uppdelat på kön
Procent av arbetskraften

Anm.: Trenddata av månadsdata.

Källa: Statistiska centralbyråns Arbetskraftsundersökningarna.

Arbetslöshet mäts i relation till arbetskraften, dvs sysselsatta och arbetslösa. Bland arbetslösa ingår även heltidsstuderande som söker arbete. När det gäller ungdomar kan det vara delvis missvisande eftersom många ungdomar är heltidsstuderande och arbetssökande samtidigt. Det är också svårt att jämföra arbetsmarknadsstatistik i internationella sammanhang då utbildningssystemen skiljer sig åt mellan olika länder. I Sverige ser vi exempelvis att det i gruppen unga arbetslösa i åldern 15–19 år ingår många som studerar i gymnasieskolan och att gruppen 20–24 år innehåller många högskolestudenter.

4.1.3 Tiden i arbetslöshet

Även om ungdomsarbetslösheten fortfarande uppvisar procentuellt höga nivåer är tiden i arbetslöshet sällan långvarig. Cirka hälften av ungdomarna var arbetslösa mindre än en månad, där unga kvinnor har kortare tid i arbetslöshet jämfört med unga män. På samma gång som ungdomar i huvudsak har korta tider utan arbete, drabbas de i större utsträckning än andra av upprepade perioder av arbetslöshet. Ungdomar är också underrepresenterade bland de med riktigt långa arbetslöshetsperioder och endast 10 procent var långtidsarbetslösa, dvs. var arbetslösa

längre än sex månader. Det finns dock grupper av unga som är särskilt utsatta och längre tider i arbetslöshet i unga år kan ge långvariga konsekvenser för möjligheten att förankra sig på arbetsmarknaden. Unga som varken arbetar eller studerar och unga med funktionsnedsättningar är grupper som har särskilt svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, vilket riskerar att leda till långvarigt utanförskap.

4.1.4 Ungdomar som varken arbetar eller studerar

Ungdomar som varken arbetar eller studerar (uvas) består av såväl arbetslösa som inaktiva som inte söker arbete. Detta motsvarar i stort det internationella begreppet NEETs (Not in Education, Employment or Training). Unga som varken arbetar eller studerar i åldern 15–24 år uppgick till drygt 70 000 individer 2019. Om åldersgruppen 25–29 inkluderas uppgår antalet till cirka 160 000 individer.

I relation till befolkningen har unga som varken arbetar eller studerar nästan halverats de senaste tio åren. I åldersintervallet 15–24 år minskade andelen från 9,5 procent av befolkningen till 5,6 procent av befolkningen mellan 2009 och 2019. Det är framför allt andelen arbetslösa som har minskat samtidigt som den inaktiva gruppen har varit relativt oförändrad.

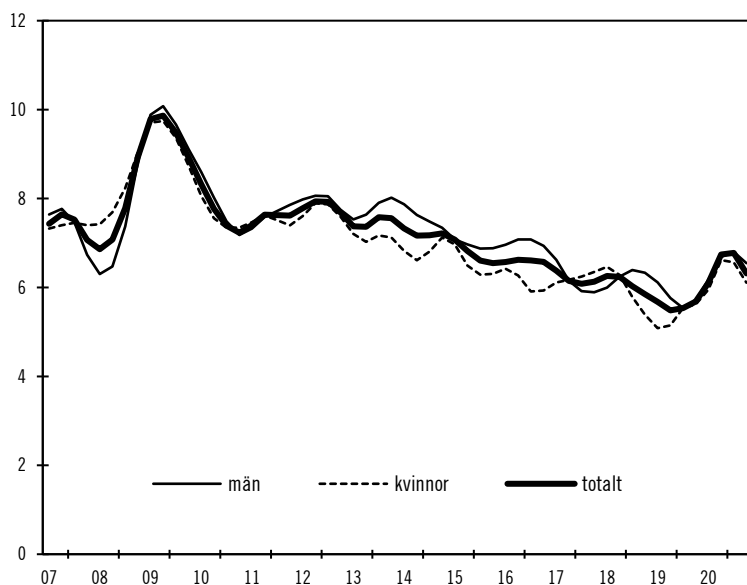
Trenden har varit likartad för kvinnor och män, men före 2009 var andelen något högre bland unga kvinnor. Efter 2009 har andelen unga kvinnor sjunkit mer än männens andel. En viktig skillnad mellan kvinnor och män är att det är vanligare bland unga kvinnor att tillhöra gruppen inaktiva, vilken troligen hänger samman med att det är vanligare bland unga kvinnor med sjukdom eller med föräldraledighet.

En betydande andel av gruppen uppbär aktivitetsersättning (SOU 2018:11). Majoriteten av nybeviljade aktivitetsersättningar på grund av nedsatt arbetsförmåga gäller psykiatriska diagnoser. Utöver dessa finns även unga med hemmavarande barn och andra inaktiva. Bland ungdomar som varken arbetar eller studerar är också andelen som har försörjningsstöd eller bor i hushåll som tar emot försörjningsstöd högre, jämfört med övriga befolkningen.

Figur 4.3 Unga som varken arbetar eller studerar (15–24 år) uppdelat på kön

Skr. 2020/21:105

Procent av befolkningen

Anm.: Säsongsrensade kvartalsdata.

Källa: Statistiska centralbyråns Arbetskraftsundersökning.

Antalsmässigt är de flesta unga som varken arbetar eller studerar födda i Sverige. Bland utrikes födda ungdomar är dock andelen avsevärt högre, jämfört med inrikes födda. Det gäller i synnerhet utrikes födda kvinnor som har en dubbelt så hög andel jämfört med inrikes födda kvinnor.

Bland de vars högsta utbildningsnivå är grundskola eller som inte fullgjort grundskolan i åldern 20–24 år var 18,4 procent unga som varken arbetar eller studerar 2019. Av dessa fanns den högsta andelen, 27,5 procent, bland unga kvinnor i åldern 20–24 år. Bland unga män i samma grupp var andelen 13,1 procent under 2019 (Eurostat, statistikdatabas).

En stor andel av de som varken arbetar eller studerar ett givet år påbörjar en utbildning eller hittar ett arbete året därefter, medan en betydande andel av gruppen fortsätter att vara det i minst tio år (Forte, 2020).

Unga i områden med socioekonomiska utmaningar

Det finns ingen rikstäckande områdesindelning för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation. Situationen för de 38 områden som tidigare omfattats av lokala utvecklingsavtal eller urbant utvecklingsarbete redovisas därför. Dessa är inte heltäckande för alla områden i Sverige med socioekonomiska utmaningar. Andelen unga kvinnor och män i åldern 20–25 år som varken förvärvsarbetar eller studerar var 2018 i genomsnitt högre i områden med socioekonomiska utmaningar än i riket som helhet. Andelen har minskat tydligt sedan 2009 med undantag för något enskilt år, både i riket som helhet och i de 38 områdena. Skillnaderna mellan de områden med socioekonomiska utmaningar och riket som helhet är

betydligt lägre 2018 än vad de var under 2000-talets inledning. Under 2018 var det 19 procent kvinnor respektive 21 procent män som varken förvärvsarbetade eller studerade i områden med socioekonomiska utmaningar jämfört med 13 procent för kvinnor och 14 procent för män i riket.

4.1.5 Utmaningar bland arbetslösa ungdomar

Bland gruppen arbetslösa ungdomar finns det vissa undergrupper som har en särskilt utsatt ställning på arbetsmarknaden. Det gäller bl.a. ungdomar utan fullständig gymnasieutbildning. Cirka 90 procent av alla unga vid 30 års ålder har trätt in på arbetsmarknaden, medan motsvarande siffra för dem som saknar slutbetyg från gymnasiet är cirka 80 procent.

För gruppen unga som inte går i gymnasieskolan är relativt få inskrivna på Arbetsförmedlingen. Det förklaras huvudsakligen av att unga under 20 år som vill in på arbetsmarknaden framför allt deltar i kommunala arbetsmarknadsinsatser. För ungdomar över 20 år är det vanligare att Arbetsförmedlingen står för arbetsmarknadspolitiska insatser, ibland tillsammans med kommunen. Delegationen för unga och nyanlända till arbete har i uppdrag att verka för att arbetsmarknadspolitiska insatser mot ungdomsarbetslösheten får större genomslag på lokal nivå genom att främja statlig och kommunal samverkan. Lokala jobbspår som innebär utbildning kombinerat med praktik hos arbetsgivare med rekryteringsbehov är en av de samverkansformer som utvecklats på initiativ av delegationen.

Det finns även samband mellan olika socioekonomiska faktorer, såsom låg utbildning och arbetslöshet. En vanlig frågeställning inom forskningen är om det finns faktorer som verkar mellan generationer och som kan relateras till exempelvis ojämlikhet. I litteraturen omnämns sambandet mellan inkomstojämlikhet och social rörlighet som den s.k. Gatsbykurvan, där ojämlikhet i inkomst har ett negativt samband med social rörlighet. Detta samband bekräftas även i en studie av svenska förhållanden där resultaten visar på samband mellan fäders inkomst och deras söners kognitiva och icke-kognitiva utveckling samt utbildningslängd. Detta visar att den omgivande miljön påverkar ungas långsiktiga förutsättningar tidigt i livet (IFAU 2019:21).

Utrikes födda ungdomar

Ett annat tydligt mönster på ungas arbetsmarknad är de skillnader som kan påvisas mellan utrikes födda och inrikes födda unga kvinnor och män. IFAU sammanställer bl.a. forskning om unga och konstaterar i rapporten En förlorad generation från 2016 att unga med utländsk bakgrund är en grupp unga som i högre grad än andra unga riskerar långtidsarbetslöshet. I rapporten Hitta vägen! (MUCF 2019) konstateras att det har skett framsteg för gruppen utrikes födda mellan 2017 och 2018, men att unga utrikes födda löper större risk för att hamna i arbetslöshet och för att den blir mer långvarig, jämfört med inrikes födda. Unga utrikes födda kvinnor har större svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden än unga utrikes födda män.

Unga med funktionsnedsättning har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden i jämförelse med unga utan funktionsnedsättning. Situationen har dessutom försämrats över tid och unga med funktionsnedsättning utgör nu en stor grupp av de som är inskrivna på Arbetsförmedlingen. Unga med funktionsnedsättning är dock en mycket heterogen grupp. De olika funktionsnedsättningarna innebär en stor variation av nedsättningar i arbetsförmågan, och möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. I samband med registrering på Arbetsförmedlingen får de arbetssökande information om tillgång till stöd och utifrån den kartläggning som Arbetsförmedlingen gör om den enskildes behov kan särskilda riktade insatser erbjudas för personer med funktionsnedsättning som behöver det.

Unga hbtq-personer

Goda levnadsvillkor är en viktig förutsättning för ungas etablering och unga hbtq-personer har genomgående sämre levnadsvillkor än andra unga. I en rapport från MUCF framkommer att unga hbtq-personer i större utsträckning än andra unga har erfarenhet av ofrivillig långtidsarbetslöshet. Gruppens sämre levnadsvillkor påverkar möjligheten att få arbete samtidigt som det även kan begränsa vilka arbeten som upplevs som tillgängliga. Internationella studier visar även att unga hbtq-personer rapporterar att de ofta upplevt diskriminering på grund av sin icke-normativa sexuella identitet eller könsidentitet både på arbetsplatser och i rekryteringsprocesser. Unga hbtq-personer utsätts också i högre utsträckning för mobbning, hot och våld än andra unga, vilket får effekter på det fysiska och psykiska välmåendet. Det faktum att en avslutad gymnasieutbildning är en viktig förutsättning för ungas etablering behöver beaktas i relation till unga hbtq-personers särskilda utsatthet.

Ungdomar i olika delar av landet

Situationen på arbetsmarknaden varierar inte bara mellan olika grupper av ungdomar, utan också stort mellan regioner i landet. En orsak som ofta nämns är att bostadsbristen i tillväxtområden hindrar att unga kan flytta från områden med arbetsbrist. En annan orsak är att det i hela landet råder brist på personer med rätt kompetens för de arbeten som efterfrågas. Detta innebär att arbetslösa ungdomar ofta inte kan ta de lediga jobb som finns. Det innebär att det är svårare att tillsätta lediga tjänster som inte kräver så hög utbildning genom att rekrytera från områden utanför tillväxtområdena. Lägst flyttbenägenhet återfinns bland personer med förgymnasial utbildning. Flyttbenägenheten är även högre bland yngre än bland äldre. Även pendling är vanligare bland yngre än bland äldre. Män ökar oftast sin inkomst mer än kvinnor vid en flytt medan kvinnor ökar sin inkomst mer vid pendling än män.

I en rapport från Boverket beskrivs att personer som kommer från mindre städer ofta flyttar tillbaka till sin hemort efter avslutade högre studier (Boverket Rapport 2016:13). Personer som har en partner från en ort utanför universitetsorten har större benägenhet att flytta och gör det tämligen snart efter avslutade studier. Personer som inte är födda i Sverige har en starkare tendens än personer födda i Sverige att bo kvar på studieorten framför att flytta tillbaka till den ort man bodde på före studierna.

4.1.6 Ungas egna attityder till arbete och arbetsmarknaden

Dagens unga vill i större utsträckning än tidigare ungdomsgenerationer att deras arbete ska vara meningsfullt och ge möjligheter till att kombinera arbetet med fritid- och familjeliv. Andelen unga som tycker att det är viktigt att arbetet är på den ort där de bor har ökat från 47 procent 2013 till 63 procent 2018. Fler unga i dag tycker att ekonomisk trygghet och tillsvidareanställning är viktigt för dem jämfört med tidigare ungdomsgenerationer. En stor majoritet unga, nio av tio, anger att förutsägbarheten i anställningen är en viktig aspekt för att vara intresserad av ett arbete. Att prioritera detta är något vanligare bland unga kvinnor än bland unga män. Nästan åtta av tio unga tycker även att det är viktigt med fast anställning för att de ska vara intresserade av ett arbete. Det finns inga tydliga skillnader i inställning till anställningsform mellan unga kvinnor och unga män. Färre unga, ungefär tre av tio, prioriterar att snabbt kunna byta arbete om något bättre skulle dyka upp. Det är alltså betydligt vanligare att unga prioriterar förutsägbarhet och trygghet i anställningen framför en mer flexibel anställningsform. Här syns vissa åldersskillnader och det är vanligare att unga i åldern 20–29 år prioriterar förutsägbarhet och anställningstrygghet framför flexibilitet än att unga i åldern 16–19 år gör det (MUCF, Attityd och värderingsstudie 2019).

4.1.7 Ungas oro över sin ekonomiska situation

Unga oroar sig i större utsträckning över sin egen eller sin familjs ekonomi jämfört med vuxna. Att ha ekonomiska svårigheter eller känna oro för det är vanligare bland unga kvinnor än bland unga män och bland unga i åldern 20–29 år jämfört med unga i åldern 16–19 år. Det är också vanligare bland unga att känna oro jämfört med äldre (30–74 år). Vid jämförelse mellan unga med olika ställningar på arbetsmarknaden, unga med olika anställningsformer och unga arbetslösa, framkommer tydliga skillnader. Unga som har en behovsanställning upplever motsvarande ekonomiska svårigheter som unga arbetslösa. Bland unga med behovsanställning och unga arbetslösa uppger lika stor andel, fem av tio, att de har svårigheter med löpande utgifter och åtta av tio oroar sig för sin ekonomi (MUCF 2019). Bland unga med fast eller tillfällig anställning som inte är behovsstyrd uppger sex av tio att de känner oro för sin ekonomi men betydligt färre uppger svårigheter med löpande utgifter. Bland unga med tillfälliga anställningar som inte är behovsstyrda uppger tre av tio problem med utgifter och bland unga med fast anställning är andelen två av tio.

4.2 Ungdomars villkor på arbetsmarknaden

Målet för arbetslivspolitikerna är goda arbetsvillkor och möjlighet till utveckling i arbetet för både kvinnor och män (prop. 2011/12:1, utg.omr. 14 avsnitt 4.3, bet. 2011/12:AU2, rskr. 2011/12:88). Detta omfattar en arbetsmiljö som förebygger ohälsa, olycksfall och motverkar att

människor utestängs från arbetet och tar hänsyn till människors olika förutsättningar.

Mellan 2014 och 2018 anmäldes cirka 22 700 arbetsolyckor som ledde till sjukfrånvaro bland unga i åldern 24 år och yngre. Vidare anmäldes under samma tidsperiod 2 300 arbetssjukdomar och 15 unga människor miste sitt liv på jobbet.

Yngre kvinnor i åldern 16–29 år upplever att de har blivit utsatta för sexuella trakasserier i arbetslivet. Av dessa uppger 30 procent att de under de senaste 12 månaderna blivit utsatta för sexuella trakasserier från chefer, arbetskamrater eller andra personer på arbetsplatsen (Arbetsmiljöverkets rapport 2018:2).

Både minderåriga och vuxna omfattas av arbetsmiljölagen (1977:1160) och Arbetsmiljöverkets föreskrifter. För minderåriga gäller emellertid särskilda regler för arbetstider och arbetsuppgifter enligt arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter om minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:03). Enligt dessa regler är bl.a. vissa arbetsuppgifter begränsade eller förbjudna för unga under 18 år, arbetsgivaren ska göra löpande riskbedömningar och se till att det finns särskilda rutiner och instruktioner och att det ska finnas en handledare. Det finns även särskilda regler för minderåriga som deltar i arbetsplatsförlagt lärande inom gymnasieskolans lärlingsutbildning eller liknande.

Arbetsmiljöverket genomförde under 2017–2019 tillsynsaktiviteten ”Unga i arbetslivet”. Tillsynen var särskild inriktad på handel, restaurang, callcenter, hotell och camping. Under 2018 besökte Arbetsmiljöverket 945 arbetsställen varav 750 fick ett inspektionsmeddelande med krav (79 procent). Motsvarande besök under 2019 var 313 varav 270 arbetsställen fick ett inspektionsmeddelande med krav (86 procent). Kraven var bl.a. inom systematisk arbetsmiljö, användning av arbetsutrustning och maskiner, belastningsergonomi och kemiska riskkällor.

Arbetsmiljöverket har också tagit fram ett flertal lektionsmaterial till gymnasieutbildningar (yrkesskolor) inom de mest utsatta branscherna – bygg, gröna näringar, transport och restaurang varav det senaste lektionsmaterialet tillkom 2019 (www.av.se/lektionsmaterial). Denna satsning föranledes av att unga inom nämnda branscher löper större risk än andra åldersgrupper att drabbas av olyckor. Med lektionsmaterialet ämnar Arbetsmiljöverket också bidra till att göra svenska arbetsplatser säkrare, påverka ungas attityder kring arbetsmiljön och stimulera fler till att dela visionen om att ingen ska bli sjuk, skadas eller dö av sitt arbete.

4.3 Ungas företagande

De stora framgångarna för svenska startups de senaste åren har skapat intresse för företagande bland unga och särskilt i vissa branscher är det relativt vanligt att man driver eget företag. Eget företagande kan vara en viktig väg in på arbetsmarknaden. Unga i åldern 30 år och yngre stod 2019 för 24 procent av nyföretagandet (Tillväxtanalys, Statistik 2020:04). Kvinnor är generellt sett underrepresenterade i nyföretagandet och står för nära en tredjedel av nyföretagandet. En möjlig förklaring är att det länge saknades kvinnliga förebilder inom nyföretagandet. En annan

delförklaring är att företag ofta startas inom branscher där den egna yrkeserfarenheten finns. Flera av branscherna i offentlig sektor, där många kvinnor är sysselsatta, har reglerats och därmed varit stängda för privata initiativ. Vidare kan det även till viss del handla om osynliggörande. I de fall företaget har en mixad ledning, eller en man och en hustru driver företag gemensamt, är det ofta mannen som registrerats som företagsledare, även om man delar på arbetet.

I gruppen nyföretagare som är 30 år och yngre är andelen kvinnor dock något högre än i de äldre åldersgrupperna. Enligt Tillväxtverkets Entreprenörskapsbarometer 2016 kunde unga personer i åldern 18–30 år tänka sig att bli företagare i betydligt högre utsträckning än medelålders och äldre. Däremot var andelen företagare bland de sysselsatta lägre bland unga än bland äldre. Detta beror sannolikt på att många unga fortfarande studerar och att det är vanligt att starta företag inom branscher där man redan har yrkeserfarenhet, vilket unga ofta inte hunnit skaffa. När det gäller kunskap om företagande var det färre unga som upplevde att de kände till vad som krävs för att starta företag. Det indikerar att information och möjligheter att prova på kan vara särskilt viktigt för unga. Enligt undersökningen var det också betydligt vanligare bland unga än bland äldre både att vilja starta företag tillsammans med någon annan och att vilja ha anställda.

4.3.1 Entreprenörskap i skola och högre utbildning

Både unga och arbetsgivare nämner ofta brist på kunskap om hur arbetslivet fungerar som en utmaning för ungas etablering på arbetsmarknaden. Möjligheter att prova på ett yrke och få konkreta erfarenheter och kunskaper om arbetslivet var också ett av motiven till att obligatorisk praktisk arbetslivsorientering (prao) återinfördes i grundskolan 2018. Studiebesök på arbetsplatser, besök i skolan av företagare eller olika yrkeskategorier och att praktiskt få prova på att driva ett företag eller ett projekt är andra exempel på åtgärder som kan bidra till att stärka ungas arbetslivskunskap.

Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på gymnasieskolans yrkesprogram och gymnasiesärskolans nationella program. Även inom kommunal vuxenutbildning förekommer arbetsplatsförlagt lärande. Det arbetsplatsförlagda lärandet ska bl.a. bidra till att utveckla yrkeskunskaper och en yrkesidentitet. Det kan också ge inblick i företagandets villkor.

Entreprenörskap är sedan flera år inskrivet i skolans styrdokument och erbjuds som ämne i gymnasieskolan och i högre utbildning. Attityder och förmågor grundläggs tidigt i livet och de kompetenser som unga utvecklar genom att arbeta med entreprenörskap i utbildningen, exempelvis kreativitet, förmåga att arbeta i grupp och projektledningserfarenhet, är dessutom färdigheter som i stor utsträckning efterfrågas i arbetslivet. Många unga beskriver också att arbetssättet stärkt motivationen och bidragit till personlig utveckling.

Att få pröva på entreprenörskap kan därför förväntas stärka ungas sysselsättning och förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden – som företagare eller som anställda. De olika insatser som görs för att stärka kunskaper om företagande och ge praktiska erfarenheter av företagande

förväntas också bidra till att ge unga kvinnor fler valmöjligheter och bidra till en positiv effekt på kvinnors företagande på sikt. Skr. 2020/21:105

Under läsåret 2019/20 bedrev totalt drygt 33 700 elever inom gymnasie- och gymnasiesärskolan fler än 10 500 s.k. UF-företag. Uppföljning av organisationen Ung Företagsamhets (UF:s) verksamhet i gymnasieskolan har visat på positiva effekter på arbetsmarknadsetablering, företagsamhet, karriär och framtida inkomster för de unga som deltagit i UF:s-verksamhet i gymnasieskolan.

När det gäller entreprenörskap erbjuds inom högre utbildning såväl enstaka kurser och utbildningar som stöd och rådgivning för studenter, via t.ex. innovationskontor och Drivhuset.

4.3.2 Socialt företagande och social innovation

En viktig resurs för att möta många samhällsutmaningar är ett ökat antal företagare och entreprenörer som är verksamma inom socialt företagande och social innovation. Engagerade entreprenörer både inom den privata och idéburna sektorn kan erbjuda nya lösningar och vara en stark drivkraft att bidra till ett hållbart samhälle. Intresset för samhällsentreprenörskap ökar generellt sett och inte minst bland unga, som motiveras av det starkt idédrivna företagandet och att leverera lösningar på samhällsutmaningar. Vidare är det många sociala företag som fokuserar på unga som målgrupp, genom att utveckla lösningar som möter utmaningar såsom psykisk ohälsa och utanförskap. Arbetsintegrerade sociala företag utgör en grupp av de sociala företagen och som hjälper människor som står långt från arbetsmarknaden att få en ingång, däribland unga. Det kan handla om en första arbetslivserfarenhet för att komma vidare eller att skapa arbetsplatser som fungerar även för personer med olika former av nedsatt arbetsförmåga.

4.4 Sammanfattning

Ungas inträde och etablering på arbetsmarknaden är en fråga om unga människors möjlighet till egen försörjning, ett självständigt liv och en förutsättning för en god samhällsekonomi.

Unga i arbetsför ålder är mer känsliga för ekonomiska svängningar på grund av att de är nya på arbetsmarknaden och har kortare arbetslivserfarenhet än dem som inte tillhör gruppen 13–25 år. Samtidigt upplever unga generellt sett kortare perioder av arbetslöshet än äldre. Det finns geografiska skillnader och skillnader mellan grupper bland unga och det krävs fortsatta insatser för att minska utsattheten hos de grupper som löper större risk för att hamna i långtidsarbetslöshet.

Arbetsmarknaden är föränderlig. Intermittenta anställningar har blivit vanligare och kan vara en väg in för unga utan arbetslivserfarenhet. Samtidigt uppmärksammas i undersökningar av ungas attityder mot arbetsmarknaden vikten av ekonomisk trygghet och fast anställning. Tillsviareanställning är fortfarande den vanligaste anställningsformen och osäkra anställningar kan vara en riskfaktor för psykisk ohälsa.

Både arbetsgivare och unga nämner ungas brist på kunskap om arbetslivet och efterlyser bl.a. arbetslivskunskap i skolan. En stor andel

ungdomar kan tänka sig att bli företagare och att få pröva på entreprenörskap kan stärka ungas sysselsättning och förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden – som företagare eller som anställda. Detta kan förväntas bidra till att ge unga kvinnor fler valmöjligheter och bidra till en positiv effekt på kvinnors företagande på sikt.

Arbetsplatsförlagt lärande inom gymnasial yrkesutbildning kan ge värdefull inblick i företagandets villkor.

Covid-19-pandemin har påverkat ungdomars situation på arbetsmarknaden negativt och har i det korta perspektivet lett till en sjunkande sysselsättning, ökad arbetslöshet och fler unga som varken arbetar eller studerar. Det är i dagsläget svårt att uttala sig om hur konsekvenserna för unga kommer att utvecklas i det långa perspektivet.

5 Ungdomars boende och tillgång till den fysiska miljön

Skr. 2020/21:105

Goda levnadsvillkor förutsätter goda boendeförhållanden och utrymme för unga i den fysiska miljön. Detta i sin tur omfattar en bra bostad och i förhållande till inkomsten relativt lägre boendekostnader, tillgång till platser för aktiviteter och möten och en skolmiljö med tillräckliga ytor för olika behov. Ungdomars livsvillkor påverkas av hur den byggda miljön planeras, gestaltas och förvaltas – men också av hur de själva kan påverka utvecklingen. Barnkonventionen ger varje barn rätt till social trygghet samt den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling och rätt att uttrycka åsikter och få dem respekterade. I barnets rätt till skälig levnadsstandard ingår t.ex. tillgång till bostad. Agenda 2030 (mål 11) anger bl.a. att alla ska ha tillgång till fullgoda och ekonomiskt överkomliga bostäder och möjlighet till tillgängliga transportsystem och grönområden. Bland de europeiska ungdomsmålen har mål 6 som delmål att lämplig infrastruktur i landsbygdsområden ska säkerställas så att ungdomar får tillgång till offentliga tjänster, uppkopplingsmöjligheter och boende på rättvisa villkor.

5.1 Ungas boende

Ungdomar i åldern 13–25 år är en heterogen grupp med inbördes spridda förutsättningar och utmaningar. Fram till 18 års åldern är det vårdnadshavaren som ansvarar för barnens boende och de bor normalt sett hos sina föräldrar. När det är dags för ungdomar att flytta hemifrån tenderar de att möta hinder för etablering på bostadsmarknaden, bl.a. i form av inkomstkrav, kötid och kontantinsats, i större utsträckning än befolkningen i stort. De flesta ungdomar bor bra, men det finns även grupper som har en svårare boendesituation med t.ex. trångboddhet eller avsaknad av egen bostad.

Jämfört med andra EU-länder flyttar ungdomar i Sverige hemifrån tidigare och bor i högre grad i egen bostad (Eurostat, *The life of women and men in Europe – A statistical portrait – 2018 edition*). Ungdomar i storstadsområdena flyttar igenomsnitt hemifrån senare än ungdomar i andra typer av kommuner och män flyttar generellt sett hemifrån senare än kvinnor. En dryg fjärdedel av unga vuxna bor kvar i föräldrahemmet och en stor andel av dem vill flytta hemifrån (Boverket, *Bostäder och platser för ungdomar*, 2019:25). Undersökningar som gjorts av Boverket tyder på att de ungdomar som har en egen bostad inom det ordinarie bostadsbeståndet, med förstahandskontrakt, ofta har relativt lägre boendekostnader och lägger i förhållande till inkomsten inte mer än andra på sitt boende.

En hel del ungdomar som flyttat hemifrån har dock en osäker bostadsituation, som andrahands- eller inneboende, i ett tidsbegränsat hyresförhållande eller utan skrivet kontrakt. Ungdomar som är hänvisade till andrahandsmarknaden kan, i vart fall i de större städerna, antas ha boendekostnader som är väsentligt högre än de som har egna kontrakt. Studenter med genomsnittliga boendekostnader måste lägga 40–50 procent av

studiemedlen på boendet, om de inte arbetar extra (Boverket 2019:25). Cirka 24 procent av alla unga är oroliga för att bli bostadslösa. Vid jämförelse mellan unga med olika ställning på arbetsmarknaden framkommer tydliga skillnader. Andelen som oroar sig för bostadslöshet är störst bland unga med behovsanställning och unga arbetslösa. I båda dessa grupper är det ungefär 45 procent som är oroliga för att bli av med sina bostäder. Bland unga med andra tillfälliga anställningar uppgår 31 procent samma oro och bland unga med fast anställning 17 procent. Det är för samtliga grupper vanligare att känna oro bland unga kvinnor än bland unga män (MUCF, Redovisning uppdrag analys till regeringens ungdomspolitik, 2019).

5.1.1 Trångboddhet och låga inkomststandarder

Trångboddhet är betydligt vanligare i bostadsområden med socioekonomiska utmaningar och bland individer födda utanför Europa (Boverket, 2019:25). Boverkets beräkningar av trångboddhet visar att andelen trångbodda är större bland barnfamiljer än bland hushåll utan barn. År 2018 var 29 procent av ensamstående hushåll med barn (95 923 hushåll) trångbodda och 14,6 procent av hushåll med två sammanboende vuxna med barn (152 046 hushåll). Av hushåll där den äldsta hushållsmedlemmen är 19–29 år gammal var 10,2 procent trångbodda (53 117 hushåll). En femtedel av hushållen med hemmaboende vuxna barn var trångbodda 2018, vilket är en markant högre andel än övriga hushåll (Boverket, Mått på bostadsbristen, 2020:21).

Av samtliga barn i riket bor cirka 9 procent i hushåll med låg inkomststandard, vilket innebär att inkomsterna inte räcker till de nödvändigaste levnadsomkostnaderna som boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor osv. I områden med socioekonomiska utmaningar är andelen med låg inkomststandard 28 procent. I områden med socioekonomisk goda förutsättningar bor endast 2 procent i hushåll med låg inkomststandard och i glesbygd bor 6 procent i hushåll med låg inkomststandard (Delegationen mot segregation, Segregationens konsekvenser för unga, 2019).

5.1.2 Bostadsmarknaden för unga

Unga – bortsett från unga som bor i studentbostäder eller ungdomsbostäder – konkurrerar till stor del med övriga befolkningen om de bostäder som finns att tillgå. De allra flesta kommuner bedömer att det är underskott på bostäder för unga på den lokala bostadsmarknaden. Enligt kommunerna beror det främst på att det generellt finns för lite bostäder, men också på att de bostäder som finns att tillgå är för stora eller för dyra för ungdomar. En relativt liten andel av kommunerna genomför särskilda insatser för att underlätta för ungdomar att få en egen bostad, t.ex. används inte de kommunala hyresgarantierna i den omfattning som förväntades när de infördes. I de flesta kommuner finns inga särskilda ungdomsbostäder och byggandet av ungdomsbostäder tenderar att minska (Boverket 2019:25).

För många som ska etablera sig på bostadsmarknaden är det aktuellt att hyra en bostad. Investeringsstödet för hyresbostäder och bostäder för studerande är ett viktigt verktyg för att skapa förutsättningar för byggandet

av fler hyresrätter i hela landet med relativt lägre hyror som fler kan efterfråga. Var åttonde lägenhet som produceras med hjälp av investeringsstöd ska fördelas till antingen sociala hyreskontrakt eller till unga vuxna upp till och med 30 år.

I kommuner utanför storstadsregionerna med mindre än 75 000 invånare räcker en genomsnittlig inkomst till en etta med en för beståndet genomsnittlig hyra, men inte i storstadsregionerna eller i andra större städer. För en ung person, som klarar sig på en nivå som motsvarar Kronofogdens förbehållsbelopp vid löneutmätning skulle genomsnittliga nettointkomster däremot kunna räcka till en etta, oavsett region och även i nyproduktionen. I praktiken är det mest avgörande vilka krav hyresvärden ställer på inkomstnivå och typ av inkomst. Om kravet är en förvärvsinkomst på tre gånger hyran räcker inte en normal ingångslön för ungdomar i vanliga branscher till en nybyggd etta i Storstockholm eller Storgöteborg. Bostadsbidraget kan ha viss betydelse för studenter, eftersom studielånet inte räknas som inkomst. Men för ungdomar med låga inkomster räcker inte bostadsbidraget för att ge dem möjlighet att efterfråga en bostad med genomsnittlig hyra (Boverket 2019:25).

Hyrorna i nyproduktionen är betydligt högre i Storstockholm och Storgöteborg än i övriga regioner. Men de största skillnaderna i hyresnivåer finns mellan nybyggda lägenheter och beståndet som helhet.

Mer än 60 procent av bostadsbeståndet utgörs dock av ägda bostäder eller bostadsrätter. Denna andel har ökat under de senaste 20 åren, särskilt i Storstockholm. Andelen hyresrätter har minskat och i kombination med växande bostadsköer har det lett till att fler hushåll, däribland unga, behöver söka sig till den ägda bostadsmarknaden.

Under samma tidsperiod har priserna på bostäder ökat kraftigt, främst i storstäderna. Låga räntor, otillräckligt bostadsbyggande under lång tid, höga byggkostnader och hög efterfrågan har bidragit till prisutvecklingen. Bostadspriserna har ökat snabbare än hushållens inkomster, vilket har gjort det svårare för förstagångsköpare, som i huvudsak utgörs av unga personer, att ta sig in på den ägda bostadsmarknaden. Högre bostadspriser innebär att hushåll som finansierar kontantinsatsen med eget kapital måste spara mer jämfört med tidigare för att kunna köpa en bostad. Förstagångsköpare, som alltså i huvudsak utgörs av unga personer, har ofta ett förhållandevis litet eget kapital och en lägre inkomst än andra hushållsgrupper. Antalet ungdomar förväntas öka under kommande tioårsperiod. Efterhand som de stora årskullarna från början av 1990-talet passerar trettio, borde en del av dem kunna efterfråga större och dyrare bostäder och lämna små och billigare lägenheter efter sig, till förmån för de yngre. Men det förutsätter att det finns ett utbud av bostäder till priser och av en typ som efterfrågas av unga vuxna (Boverket 2019:25).

5.1.3 Studentbostäder

Knappt 10 procent av unga i åldern 20–24 år bor i en studentbostad. Studentbostadssituationen skiljer sig åt mellan olika delar av landet. På flera högskoleorter är det främst ett problem i samband med terminsstart. På några högskoleorter finns det dock en bestående brist på studentbostäder. Boverket har ändrat byggreglerna för att underlätta byggnation

av mindre studentbostäder. Detta har visat sig framför allt leda till fler ombyggnationer av vindsutrymmen till studentlägenheter och byggnation av sådana bostäder på platser med relativt höga bullernivåer. Undersökningar har visat att det inte finns ett utbrett intresse av att ytterligare minska storleken på studentbostäderna. Vidare har kollektiva boendelösningar, t.ex. i form av s.k. partiella hyreskontrakt, visat sig vara något som många studenter är intresserade av. Det finns dock för närvarande vissa hinder för denna avtalsform, kopplat till bl.a. brandskydd (Boverket 2019:25).

5.1.4 Unga och hemlöshet

Socialstyrelsen kartlägger hemlösheten i Sverige. Hemlöshet kan innebära allt från att leva utan tak över huvudet till att bo i osäkra hyreskontrakt till att flytta runt bland vänner och bekanta. Den senaste kartläggningen som gjordes 2017 visade att ett stort antal unga har en förälder som befann sig i någon form av hemlöshet under mätveckan. Då var drygt 11 000 personer i hemlöshet föräldrar till barn under 18 år. Var tredje hemlös förälder hade inte behov av några andra insatser än att få tillgång till en bostad. Det finns uppskattningsvis cirka 740 akut hemlösa ungdomar i egna hushåll, med en kraftig överrepresentation av utrikes födda (Boverket 2019:25). Antalet avhysningar av barnfamiljer barn som antingen umgås eller bor växelvis eller permanent med en förälder i ett hushåll som blivit vräkt minskade kraftigt 2016, men har sedan dess ökat årligen och ligger nu nära 2015 års nivå. Under 2019 berördes 467 barn av vräkningar varav knappt två tredjedelar bodde permanent i det avhysta hushållet (Kronofogden, 2020). Trots utbredd oro för ett kraftigt ökat antal vräkningar till följd av den pågående covid-19-pandemin verkar insatser från hyresvärdar, civilsamhället och det allmänna hittills ha stävjat en sådan utveckling.

5.2 Barn och ungdomar tar plats

Barn och ungdomar tar plats. De behöver utrymme att använda sin fysiska förmåga, sitt mod och sina sociala förmågor. Den fysiska miljön är deras utvecklingsmiljö och platsen där förutsättningarna grundläggs för deras framtida hälsa, välbefinnande och engagemang för sin sociala och fysiska omvärld. Enligt skrivelsen Strategi för levande städer (skr. 2017/18:230) behöver staden utformas på ett sätt så att den är tillgänglig för alla i befolkningen. När vi bygger samhället smart och hållbart ska hela befolkningens behov och förutsättningar beaktas. Arbetet med en hållbar stad bör därför betraktas i ljuset av mångfalden i befolkningen. Detta innebär att bl.a. ett barnrättsperspektiv behöver inkluderas. Enligt propositionen Politik för gestaltad livsmiljö (prop. 2017/18:110, bet. 2017/18:CKrU1, rskr. 2017/18:316) behöver barn och unga tillförsäkras god tillgång till byggda miljöer av hög kvalitet, natur och välplanerade utemiljöer för lek, aktiviteter och utveckling. Arkitektur, form och design är, tillsammans med konstnärliga och kulturhistoriska perspektiv, verktyg för att kunna hantera dessa utmaningar och ge barn och unga över hela landet hållbara gestaltade livsmiljöer att växa upp i. Målet för politiken för

den gestaltade livsmiljön är att stärka arkitekturens, formens, designens, konstens och kulturarvets möjligheter att bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla – även barn och unga – ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

5.2.1 En god skolmiljö med tillräckliga ytor

För barn och unga är skolmiljön en mycket viktig miljö. Ett genomsnittligt barn i Sverige tillbringar under sina första nitton år ungefär halva sin vakna tid i skolan. Skolmiljön är en komplex miljö med många uppgifter. Den är viktig både för barnens lärande och i bredare mening för deras utveckling. Med detta följer ett ansvar för skolans huvudmän att se till att såväl skolans inne- som dess utemiljö är bra. Väl planerade, gestaltade och förvaltade skolmiljöer påverkar barns och ungas lärande, hälsa och välbefinnande positivt. Mot denna bakgrund gavs Boverket 2018 i uppdrag att utarbeta en vägledning för kommuner och andra huvudmän för kvalitativ, tillgänglig och hållbar gestaltning av förskolors och skolors fysiska miljö, såväl inomhus som utomhus.

En kartläggning av utvecklingen av skolgårdsytor i landets samtliga grundskolor mellan läsåren 2013/14 och 2017/18 som Statistiska centralbyrån genomförde 2018 visar att ytan på skolgårdarna under de tre åren i genomsnitt blivit fyra kvadratmeter mindre per elev. Parallellt med denna utveckling minskar enligt Folkhälsomyndigheten barns och ungdomars fysiska aktivitet.

För 15-åringar bidrar skolan med ungefär 35 procent av veckans totala fysiska aktivitet på minst måttlig ansträngningsnivå. Fysisk aktivitet har en mängd positiva hälsoeffekter, både fysiska och psykiska. Barn och ungdomar som känner hög skolstress har mer inaktiv tid totalt i veckan och under skoltid jämfört med de som känner mindre skolstress. Det är av flera anledningar angeläget att skapa förutsättningar för mer rörelse bland barn och unga i och i anslutning till skolan.

Barn och unga behöver som del av en god livsmiljö tillgång till bra utemiljöer där de kan vara fysiskt aktiva, men också umgås och återhämta sig. Med bra utemiljöer i de tidiga åren grundläggs också en vana vid att vara fysiskt aktiv. Ungdomars utevistelse bygger på att det finns attraktiva mötesplatser i utemiljön som ungdomar kan känna hemhörighet till. Platser i närheten av klassrummet där chanser till utblick, skydd och rörelse kombineras har visat sig fungera särskilt väl.

5.2.2 Rum för kultur och fritid

En omsorgsfull gestaltning, i form av arkitektur, form och konst, har genom historien använts för att markera att en plats är betydelsefull, vilket i sin tur signalerar att de som rör sig där har betydelse. Att lyfta fram ett levande kulturarv skapar förankring och hemhörighet för de människor som bor och verkar på en plats.

Ungdomar rör sig framför allt i sin närmiljö och denna blir därför extra betydelsefull för dem. Trygga och vackert utformade skolmiljöer, inspirerande gårdar och utemiljöer och en bostad som man känner sig väl

till mods i påverkar ungas vardag. Även om de boende inte aktivt tänker på det, påverkas de av hur deras närmiljö ser ut. En trasig, ful och monoton miljö kan bidra till känslan av hopplöshet och utanförskap, medan en väl gestaltad livsmiljö kan inspirera och inge hopp.

I dag finns en stor variation i hur väl gestaltade livsmiljöer ungdomar har. Utformningen är beroende av enskilda fastighetsägare, kommunen och de som är huvudmän för t.ex. skolor. I områden med socioekonomiska utmaningar är resurserna för renovering och nybyggnation ofta lägre, vilket gör det särskilt viktigt att stödja en god gestaltning. Följden av att resurser för renovering och nybyggnation är små medför att enprocentsregeln – som innebär att minst en procent av budgeten vid sådana projekt ska investeras i byggnadsanknuten konstnärlig gestaltning – inte får lika stort genomslag som när mer resurser kan läggas på renovering och nybyggnation.

Goda fysiska mötesplatser fyller en viktig funktion för ungdomars sociala liv, jämsides med umgänget på digitala plattformar. Ändamålsenliga lokaler i närmiljön ger utrymme för ungas tillgång till kultur- och fritidsaktiviteter och förbättrar deras förutsättningar att organisera sig och att engagera sig i samhällsutvecklingen. I planeringen av sådana lokaler bör hänsyn tas till att flickor och pojkar kan ha olika behov av mötesplatser och separata rum. I områden med utbredd trångboddhet har trygga och lätt tillgängliga mötesplatser särskilt stor betydelse för möjligheten att träffas, men i dag minskar tillgången till lämpliga lokaler just där. Även i de områden som byggs i dag är bristen på samlingslokaler och fritidsgårdar påtaglig, då bostäder prioriteras före andra funktioner i nyproduktion.

Vidare har restriktioner för att minska smittspridning av covid-19 medfört att barn och ungas tillgång till fritidsaktiviteter och möjligheter att träffa jämnåriga i offentliga utrymmen begränsats. Att exempelvis fritidsgårdar, bibliotek och badhus har stängts ner har inneburit att ungas tillgång till en meningsfull fritid har begränsats.

5.2.3 Att kunna ta sig fram på egen hand

Att kunna ta sig fram på egen hand och röra sig mellan olika platser utan att vara beroende av vuxna är en viktig del i att forma sitt eget liv. Barn och unga påverkas i hög utsträckning av hur trafikmiljöer planeras, utformas, gestaltas och används. Ungdomar är ofta helt beroende av kollektivtrafik eller av att kunna ta sig fram själv med t.ex. cykel, moped, a-traktor eller elsparkcykel. För ungdomar är bilen sällan ett alternativ, annat än om föräldrar eller någon annan erbjuder skjuts. Det gäller i synnerhet åldersgrupperna under 18 år, men det är även många i åldern 18–25 år som inte har körkort eller tillgång till bil.

Generellt brukar man bedöma att det är möjligt att ersätta bilen med cykel för transporter på upp till fem kilometer, beroende på hur vägen är utformad. För unga som bor på landsbygden eller i glesbygden är avstånden ofta långa och möjligheterna att ersätta bilresor med cykel är mindre än för unga som bor i mer tätbefolkade områden. Dessutom kan utbudet av kollektivtrafik ofta vara begränsat eller obefintligt. Om det inte går att ta sig fram själv på ett bra sätt riskerar alternativet i stället bli att unga avstår från aktiviteter eller kontakter och stannar där de är. Det

påverkar barn och ungas möjligheter att delta i och konsumera både kultur och idrott, men också att utöva sitt inflytande och delaktighet i samhället eller helt enkelt bara träffa kompisar utan något särskilt syfte. Satsningar på gång- och cykeltrafiken ger förbättrad tillgänglighet för personer som lever i städer eller tätorter och inte har körkort eller tillgång till egen bil. Det är positivt, inte enbart ur ett miljöperspektiv, utan bidrar även till en socialt hållbar samhällsutveckling eftersom den ökar möjligheterna till ett jämlikt deltagande i samhället.

I de glesare kommunerna är bilen alltså det dominerande färdmedlet och vägnätet blir därför särskilt viktigt, men investeringarna i vägnätet har historiskt fördelats ojämnt över landet. För unga som bor på landsbygden eller i glesbygden behövs därför andra typer av insatser och tillgänglig kollektivtrafik spelar en stor roll för dessa ungas möjligheter till delaktighet i samhället. Kollektivtrafiken i landsbygderna är dock ofta svagt utvecklad och turtätheten ofta låg, vilket påverkar möjligheter för boende, inte minst för dem som inte har möjlighet att köra bil, ofta äldre och unga (prop. 2017/18:179).

5.3 Sammanfattning

Unga möter problemen på bostadsmarknaden i större utsträckning än många andra grupper. De lägger mer av sin inkomst på boendet, möter ett mindre utbud av bostäder de har råd med, och de bor överlag trängre och mindre tryggt än andra grupper. De ökade bostadspriserna har gjort det allt svårare för unga förstagsköpare att ha råd att finansiera sin första bostad. Kombinerat med bristen på lägenheter med rimlig hyra gör det att unga bor kvar i föräldrahemmet längre än de hade önskat. Unga som vill studera på landets högskoleorter möter ofta en svår och osäker boendesituation. Särskilt allvarig är den i storstäderna där unga är hänvisade till dyra och otrygga andrahandskontrakt. Hundratals barn drabbas varje år av att deras föräldrar vräks från sina hem och tusentals växer upp med en förälder som någon gång i livet lever i hemlöshet.

Barn och unga behöver utrymme att pröva sina kroppar, sitt mod och sina sociala förmågor. Den fysiska miljön är deras utvecklingsmiljö och platsen där förutsättningarna grundläggs för deras framtida hälsa, välbefinnande och engagemang för sin sociala och fysiska omvärld.

Att kunna ta sig fram på egen hand och röra sig mellan olika platser utan att vara beroende av vuxna är en viktig del i att forma sitt eget liv. Barn och unga påverkas i hög utsträckning av hur trafikmiljöer planeras, utformas, gestaltas och används. Ungdomar är ofta helt beroende av kollektivtrafik eller av att kunna ta sig fram själv med t.ex. cykel, moped, a-traktor eller elsparkcykel. För ungdomar är bilen sällan ett alternativ.

Ett genomsnittligt barn i Sverige tillbringar under sina första nitton år ungefär halva sin vakna tid i skolmiljön. Det är angeläget att de kunskaper som finns om barns och ungdomars behov av friytor tas tillvara och får betydelse vid planering, gestaltning och genomförande av nya skolmiljöer. Likaså att ny kunskap byggs upp och görs tillgänglig för framtida beställare, om hur väl gestaltade skolmiljöer kan möta både barnens och lärandets behov i en skolverksamhet som förändras över tid. Goda fysiska

Skr. 2020/21:105 mötesplatser fyller en viktig funktion för ungdomars sociala liv och ger
ryggygymme för ungas tillgång till kultur- och fritidsaktiviteter.

6 Ungas brottsutövande och utsatthet för brott

Skr. 2020/21:105

Att minska brottsligheten bland unga är viktigt för att förbättra ungdomars levnadsvillkor och framtida utveckling. Inom Agenda 2030 (mål 16) är ett av delmålen att eliminera alla former av utnyttjande och brott mot barn. Utsatthet för brott kan leda till att ungdomar begränsar sin vardag och sitt sociala liv på ett sådant sätt att det innebär negativa konsekvenser för individen och problem då frånvaro från skolan minskar möjligheten till goda levnadsvillkor. Bland de ungdomar som utsätter andra för brott finns det ofta riskbeteenden som att missbruka narkotika, alkohol eller vara frånvarande från skolan.

6.1 Ungdomsbrottslighetens utveckling

6.1.1 Ungdomars brottslighet

Drygt hälften av eleverna i årskurs 9 i grundskolan uppgav 2019 att de begått någon form av våldsbrott, stöldbrott, skadegörelse eller narkotikabrott under de senaste tolv månaderna (Brottsförebyggande rådet [Brå] 2020:11). Andelen är något större bland pojkar än bland flickor; 54,1 procent bland pojkar jämfört med 48,7 procent bland flickor. Pojkarna är generellt sett fler när det gäller den självrapporterade delaktigheten i brott. Stöldbrott var den vanligaste formen av brott för ungdomar – 41 procent uppgav att de hade varit delaktiga i stöld och det var mer vanligt förekommande hos pojkar (42 procent) än hos flickor (39 procent). Våldsbrott var det näst vanligaste brottet (24 procent) och när det gäller dessa brott finns en relativt stor skillnad mellan pojkar (28 procent) och flickor (20 procent) även om skillnaden har minskat något sedan mätningen 2017. Av eleverna svarade 18 procent att de har deltagit i skadegörelse (22 procent bland pojkarna och 14 procent bland flickorna) och 8 procent av svarade att de har deltagit i narkotikabrott (9 procent bland pojkarna och 6 procent bland flickorna).

Andelen som hade begått brott under 2019 var oförändrad jämfört med 2017 och 2015, men typen av brott har förändrats något. Våldsbrotten har minskat något medan narkotikabrotten och stöldbrott har ökat något. Skadegörelse ligger på ungefär samma nivå.

Sett över tid minskade brottsligheten bland ungdomar i årskurs 9 från 1995 fram till 2011. Delaktigheten i stöldbrott minskade från 66 till 45 procent, i våldsbrott från 21 till 1 procent och i skadegörelsebrott från 46 till 25 procent. Minskningarna var större för pojkarna än flickorna men från en högre nivå. För pojkar minskade delaktigheten i stöldbrott från 73 till 48 procent, våldsbrotten från 30 till 16 procent, skadegörelsebrotten från 53 till 30 procent och narkotikabrotten från 9 till 8 procent. För flickorna minskade stöldbrotten från 59 till 43 procent, för våldsbrotten från 11 till 7 procent, för skadegörelsebrotten från 38 till 21 procent och för narkotikabrotten från 7,3 till 6,5 procent (Brå 2013:3). På grund av metodförändringar är undersökningarna 2015, 2017 och 2019 inte direkt

jämförbara med tidigare år. Analyser visar dock att åtminstone uppgifterna om delaktighet i stöld och att prova narkotika, liksom delaktighet i grövre våld, är jämförbara med tidigare år. Delaktigheten i stöldbrott har fortsatt ner sedan 2011 medan narkotikabrotten ökat men de ligger fortfarande på en lägre nivå än 1995. Ungas delaktighet i brott har minskat även i andra nordiska länder. Det är vanligare att man begår brott i unga år, även om brottsligheten bland unga har minskat sett över en längre tid. Unga är dock fortsatt överrepresenterade i statistiken över misstänkta och lagförda personer. Under 2019 var närmare hälften av de personer som misstänktes och lagfördes för brott under 30 år (45 respektive 47 procent). Unga personer (15–20 år) utgjorde ungefär en femtedel av de misstänkta och lagförda personerna 2019, trots att denna åldersgrupp endast utgör 8 procent av den straffbara befolkningen. Det innebär att antalet lagföringsbeslut i relation till medelfolkmängden är större i de yngre åldersgrupperna än i de äldre. Fördelningen mellan unga (15–20 år) och vuxna (21 år och äldre) misstänkta personer var oförändrad 2019 jämfört med 2018, totalt sett och för kvinnor. Sedan 2010 har andelen unga dock minskat med 3 procentenheter. Brottskategorier med hög andel unga var under 2019 narkotikabrott där de unga (15–20 år) utgjorde cirka 30 procent av de lagförda men även brott mot person och stöldbrott där de utgjorde över 20 procent.

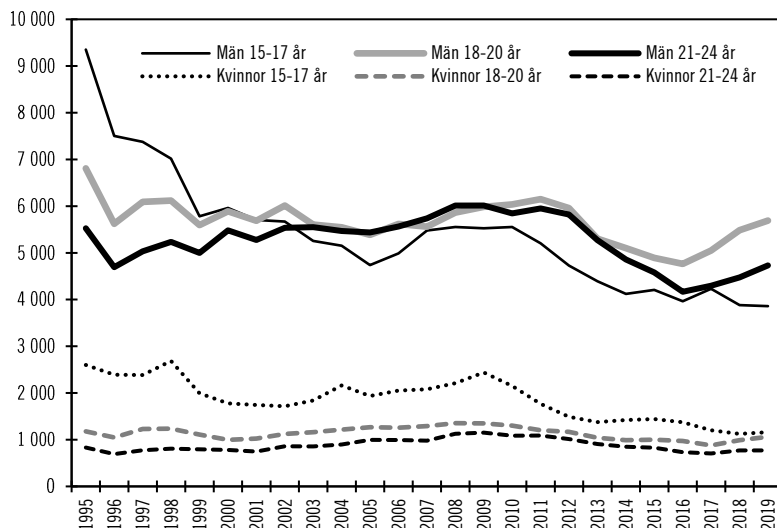
Bland de unga är det en relativt liten grupp ungdomar som ligger bakom de flesta brotten. Ett sätt att belysa detta är att undersöka vilka som är misstänkta för brott. Under 2019 var 55 procent av de misstänkta personerna i åldern 15–24 år misstänka för ett brott medan resterande var misstänkta för två eller fler brott. Totalt misstänktes unga 15–24 år för ungefär 170 000 brott. I 23 procent av brotten var ungdomen misstänkt för första gången under året medan det i 77 procent av fallen handlade om en ungdom som var misstänkt för två eller flera brott under 2019. En grupp på cirka 17 000 unga personer, det vill säga en fjärdedel av de misstänkta i denna åldersgrupp, var misstänkta för tre eller fler brott under 2019. Den gruppen unga personer var tillsammans misstänkta för ungefär 60 procent av de brott som gruppen 15–24 år misstänktes för under 2019.

Lagföringsbesluten mot ungdomar har minskat över tid, se figur 6.1. En viss ökning av lagföringsbesluten syns för åldersgrupperna 18–20 år samt 21–24 år sedan 2016.

Figur 6.1 Lagföringsbeslut efter ålder och kön

Skr. 2020/21:105

Antal lagföringsbeslut per 100 000 invånare

Källa: Brottsförebyggande rådet.

6.1.2 Riskfaktorer för en vanekriminell livsstil

Många ungdomar begår brott vid något enstaka tillfälle. Det finns däremot ett mindre antal individer som begår många brott och därmed svarar för en stor andel av ungdomsbrottsligheten. Dessa individer har vanligen en problematisk uppväxt och en hög ansamling av riskfaktorer. I det sammanhanget är det dock viktigt att komma ihåg att många ungdomar med en hög ansamling riskfaktorer inte utvecklar en vanekriminell livsstil.

Forskning visar att det finns många olika riskfaktorer för brott, som både förknippas med individen själv och med olika sociala sammanhang som familjen, skolan, närsamhället och kamratkretsen. De allra flesta identifierade riskfaktorer är sådant som barn och ungdomar endast har mycket begränsade möjligheter att påverka själva. Forskning visar även att insatser som samtidigt fokuserar på ett flertal riskfaktorer i olika sociala miljöer ger bäst effekt. Många forskare menar också att de allra mest effektiva insatserna mot en kriminell utveckling är de som sätts in tidigt.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har i ett par rapporter studerat vilka brottstyper bland unga som indikerar att risken för en fortsatt brottskarriär är hög, s.k. strategiska brott. Den senaste rapporten, som publicerades 2011, visade att de brottstyper som under 2000-talet tydligast indikerade en fortsatt lång eller intensiv brottskarriär var rån, tillgrepp av motorfordon samt brott som ingår under rubriken brott mot allmän verksamhet, främst våld och hot mot tjänsteman och övergrepp i rättssak. Liksom övriga unga som begår brott var även dessa ungdomar dock generalister snarare än specialister, och begick även många andra typer av brott. I rapporten framkommer att det oftast är pojkar som begår dessa s.k. strategiska brott. Mindre än tio procent av de brott som klassats som strategiska i rapporten begås av flickor.

Brå konstaterar i rapporten att strategiska brott kan användas som en indikator på sociala problem och därmed utgöra en grund för prioriteringar inom såväl socialtjänst som polis. Samtidigt har dessa ungdomar en ansamling av riskfaktorer, med problembeteenden i unga år, skolproblem och ett kriminellt umgänge. Det talar för att brottsförebyggande insatser snarare bör inriktas mot ungdomarnas livsvillkor, behov, värderingar och val, än mot specifika brottstyper. Brå lyfter fram att ungdomarna behöver få samverkande insatser som präglas av kontinuitet, intensitet och individuell anpassning.

6.2 Ungdomars utsatthet för brott

Skolundersökningen om brott 2019 för elever i årskurs 9 i grundskolan, visar att drygt hälften av eleverna i årskurs 9 (48 procent) uppger att de utsatts för stöld, misshandel, hot, rån eller sexualbrott vid minst ett tillfälle under de senaste tolv månaderna. Det är en något mindre andel jämfört med 2017 då 51 procent uppger att de utsatts för brott. Totalt sett är utsattheten lika hög bland flickor och pojkar men flickor och pojkar utsätts för olika typer av brott. Bland pojkar var det under 2019 vanligast att utsättas för stöldbrott följt av misshandel, medan det bland flickor var vanligast att utsättas för stöldbrott följt av sexualbrott.

Det är vanligt med utsatthet för brott i skolmiljön. Det är den vanligaste brottsplatsen för både lindrig och grövre misshandel, men även en stor andel av dem som utsatts för sexuella kränkningar och hot uppger att det inträffade i skolmiljön. En stor del av eleverna, såväl pojkar som flickor, uppger också att de utsatts för brott via internet och sociala medier.

Det finns även data om utsatthet för brott och upplevd otrygghet i Nationella trygghetsundersökningen (NTU). För gruppen 16–19 år låg utsattheten för hot och sexualbrott på en högre nivå 2019 än 2006, medan utsattheten för misshandel hade minskat. Detta gäller för såväl kvinnor som för män. Om man jämför andelen otrygga mellan olika åldersgrupper visar den senaste mätningen (2020) att det är i den näst yngsta åldersgruppen (20–24 år) som störst andel upplever otrygghet (35 procent). Andelen otrygga är särskilt stor bland kvinnor i de två yngsta åldersgrupperna, 16–19 år respektive 20–24 år (42 respektive 45 procent). Yngre män upplever sig mindre otrygga, 18 procent för 16–19 år samt 22 procent för 20–24 år. Otryggheten har ökat bland såväl unga kvinnor som män sedan första mätningen 2007.

6.2.1 Våld i nära relationer bland unga

I en analys från Brå (kortanalys 6/2018 Brott i nära relationer bland unga), uppger nästan var femte person (18 procent) i åldern 16–24 år att de någon gång utsatts för systematiska kränkningar eller förödmjukelser, försök till inskränkning av deras frihet, hot, trakasserier, misshandel eller sexualbrott i en parrelation. I åldersgruppen 16–24 år var det 23 procent av kvinnorna och 14 procent av männen som uppger att de utsatts för något av de ovanstående. Utsattheten var något högre i åldersgruppen 20–24 än i åldersgruppen 16–19 år för både kvinnor och män. Återkommande

utsatthet var vanligare hos kvinnor än män, både när det gäller psykiskt (67 respektive 58 procent) och fysiskt våld (36 respektive 20 procent). Att det upprepade relationsvåldet var vanligare hos kvinnor ligger i linje med tidigare studier på området. Forskning visar att unga, bl.a. på grund av osäkerhet om vad som egentligen är acceptabelt och socialt tryck, ofta har svårt att lämna våldsamma relationer (se exempelvis Korkmaz, S. and Överlien, C. 2019 och Brå kortanalys 2/2017 Upprepad utsatthet för hot- och våldsbrott i befolkningen 2005–2017).

För utvecklingen av våldsförebyggande insatser har Jämställdhetsmyndigheten pågående regeringsuppdrag om att samordna nationella myndigheter och andra aktörer. Under 2020 fick Brå i uppdrag att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i nära relationer bland unga och att övergripande sammanställa vad forskningen säger om orsaksmekanismerna bakom sådant våld. Uppdraget ska redovisas i oktober 2021.

Unga hbtq-personers utsatthet för våld

Hbtq-personer är generellt mer utsatta för sexuella trakasserier, övergrepp och våld, än övriga befolkningen (Folkhälsmyndigheten, Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017). Samtidigt saknas det kunskap om den specifika situationen för unga hbtq-personer. Unga hbtq-personer utsatthet för våld rapporteras dock vara högre än bland andra unga. Enligt MUCF:s rapport om unga hbtq-personers levnadsvillkor var det tre gånger så vanligt att unga hbtq-personer har blivit utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande under det senaste halvåret än bland andra unga (MUCF, Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor 2019). Enligt Folkhälsmyndighetens rapport om transpersoners hälsa och levnadsvillkor (2015) har var femte transperson någon gång utsatts för våld på grund av sin transerfarenhet. Utsatthet för fysiskt våld var vanligast i åldersgruppen 15–19 år, där 11 procent angav att de utsatts för fysiskt våld de senaste 12 månaderna.

6.2.2 Utsatthet för sexualbrott

Yngre personer rapporterar i högre grad än äldre att de utsatts för sexualbrott. I den Nationella trygghetsundersökningen som årligen genomförs av Brå var det i åldersgruppen 20–24 år störst andel, 19,2 procent, som uppgav att de utsattes för sexualbrott 2019, följt av den yngsta åldersgruppen 16–19 år, 16,0 procent. För både kvinnor och män var andelen störst i åldersgruppen 20–24 år där 4,3 procent av männen och 31,6 procent av kvinnorna uppgav att de utsattes för sexualbrott 2019.

Unga kvinnor i övre tonåren och tjugooårsåldern är överrepresenterade bland dem som uppger att de har trakasserats sexuellt i arbetslivet och utsatts för sexualbrott i allmänhet. Även i skolan utsätts flickor i högre grad än pojkar för sexuella trakasserier och sexuellt påträngande beteende. Enligt MUCF är det också mycket vanligare att flickor får ovälkomna sexuella förslag på internet än att pojkar får det. Det finns även undersökningar som tyder på att merparten av de kvinnor och män som uppger att de nyligen haft sex mot ersättning är unga och att många var tonåringar när de hade det för första gången.

Som redovisats i avsnitt 2 är ungdomar med psykiska funktionsnedsättningar i högre grad utsatta för brott på nätet än andra unga. Bland flickor med psykiska funktionsnedsättningar har 58 procent råkat ut för att okända bett dem om bilder där de är nakna eller lättklädda, jämfört med 23 procent av flickorna utan psykisk funktionsnedsättning (Statens medieråd, 2020, Unga, medier och psykisk hälsa).

I Nationella trygghetsundersökningen finns det med två frågor beträffande händelsernas allvarlighetsgrad när det gäller utsatthet för sexualbrott. Den första frågan handlar om händelsen/någon av händelserna innebar att någon tvingade eller försökte tvingade sig till en sexuell handling genom att hota, hålla fast eller göra illa på något sätt. När det gäller sexualbrott genom tvång är det för såväl män som kvinnor vanligast förekommande i åldersgruppen 16–24 år under 2019. För män 16–24 år uppger 0,7 procent att de har varit utsatta för ett sexuellt övergrepp genom tvång medan motsvarande siffra för kvinnor är 5,7 procent. Den andra frågan om allvarlighetsgraden gäller om händelsen/någon av händelserna innebar att personen blev sexuellt utnyttjad vid sömn eller om personen var så pass påverkad att denna inte kunde försvara sig. Utsatthet för sexualbrott genom utnyttjande av försvarslös position är också högre bland yngre personer. Bland män i åldersgruppen 16–24 år är det 0,4 procent som anger att de har blivit utsatt för sexualbrott genom utnyttjande av försvarslös position. Motsvarande siffra bland kvinnor i åldersgruppen 16–24 var 4,5 procent (Brå 2020:8).

I åldersgruppen 16–24 år var det 23 procent av unga kvinnor och 14 procent av unga män som uppgav att de någon gång utsatts för systematiska kränkningar eller förödmjukelser, försök till inskränkning av deras frihet, hot, trakasserier, misshandel eller sexualbrott i en nära relation. Utsattheten var högre i den äldre åldersgruppen (20–24 år) än i den yngre (16–19 år). Vanligast var att man blivit utsatt för psykiskt våld i form av kränkningar, försök att inskränka friheten, hot eller trakasserier. Återkommande utsatthet var vanligast för unga kvinnor. Det vanligaste för brottstyperna misshandel, hot och trakasserier var att gärningspersonen tillhörde åldersgruppen 20–24 år (41–47 procent) medan det för sexualbrott var vanligast att gärningspersonen var 16–19 år (47 procent) (kortanalys 6/2018 Brotts i nära relationer bland unga).

6.2.3 Unga som lever under hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem som kränker och begränsar främst flickors och unga kvinnors grundläggande fri- och rättigheter. Även unga män och unga hbtq-personer kan bli utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Våldet och förtrycket bygger på starka patriarkala föreställningar och är kollektivt utövat. Vanligt är att individens handlingar anses påverka hela familjens och kollektivets anseende. Den kontroll som utövas kan sträcka sig från vardagliga begränsningar i flickors och kvinnors liv, såsom klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till större livsval såsom giftermål, jobb, val av utbildning och oskuldsnorm. Både flickor och kvinnor och pojkar och män kan vara förövare för hedersrelaterat våld. Ibland är en och samma person både

utsatt och förövare, inte minst när det gäller pojkar och unga män. Även barnåktenskap, tvångsåktenskap samt könsstympning av flickor och kvinnor är exempel på hedersrelaterat våld.

Vilka unga är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck?

På uppdrag av Stockholm, Göteborg och Malmö stad genomförde Örebro Universitet under två år (2017–2018) en kartläggning över hedersrelaterat våld bland elever i årskurs 9 i grundskolan i de tre storstäderna. Enligt kartläggningen lever mellan 7 och 10 procent av unga i storstäderna med kollektivt legitimerat hedersrelaterat våld och förtryck. Det sammantagna resultatet av kartläggningen visade att vissa grupper är särskilt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Dessa lever med en allvarlig våldsutsatthet, och under normer som förtrycker och begränsar dem. Studien beskriver även hur unga som lever under oskuldsnormer begränsas i sitt handlingsutrymme genom att de av kollektivet (familjen eller släkten) förväntas vara oskuld tills de gifter sig och/eller inte får ha en potentiellt villkorslös kärleksrelation. Kartläggningen visar att det finns vissa skillnader mellan de utsatta utifrån kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det finns även skillnader i socioekonomiska förhållanden och geografisk hemvist. Studien visar bl.a. att flickor omges av hårdare krav och begränsningar när det gäller sexualitet och relationer än pojkar, undantaget kravet på homosexualitet som gäller för fler pojkar än flickor.

I publikationen UNG 018 – en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala, från organisationen TRIS som arbetar med hedersnormer och begränsningar, redovisas kartläggningar och tidigare studier som gjorts på hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige (TRIS 2019). Den övergripande bild som framträder är att flickor som grupp begränsas och kontrolleras i betydligt högre grad jämfört med pojkar. Flickor utsätts i större utsträckning för kränkande behandling, våld och hot från närstående. En annan observation är att av de mest utsatta grupperna lever de flesta av ungdomarna i familjer med utrikes födda föräldrar.

Det råder en djupt rotad föreställning om heterosexualitet som norm bland dem som utövar det hedersrelaterade våldet, och en vilja att kontrollera flickor så att de inte ska ha föräktenskapligt sex eller föräktenskapliga parrelationer. En särskilt utsatt grupp för hedersrelaterat våld är således de med normbrytande sexuell läggning. I Socialstyrelsens publikation Frihet och ansvar från 2007 framgår det att cirka 25 procent av flickor med utrikes födda föräldrar menar att de skulle bli hårt bestraffade eller uteslutna ur familjen om de var homosexuella. Runt 15 procent av flickorna med utrikes födda föräldrar, jämfört med 60 procent av flickorna med svensk bakgrund, tror att deras föräldrar skulle acceptera att de var homo- eller bisexuella. När det gäller pojkarna tror endast 10 procent av pojkarna med utrikes födda föräldrar, jämfört med 40 procent av pojkarna med svensk bakgrund, att deras föräldrar utan att bli ledsna eller besvikna skulle acceptera att de var homosexuella.

En annan särskilt utsatt grupp för hedersrelaterat våld och förtryck är unga med funktionsnedsättningar. TRIS publikation Trippelt utsatt – Hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar med intellektuell

funktionsnedsättning innehåller en studie bland elever och personal från gymnasiesärskolor i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala (TRIS 2012). Studien visar ett samstämmigt resultat med tidigare nämnda studier, där ungdomar med utrikes födda föräldrar är mer utsatta för hedersrelaterat våld, samt att flickor är mer utsatta än pojkar.

Ungdomarna från gymnasiesärskolorna fick besvara frågan om de själva får välja äktenskapspartner, och 9 procent av flickorna och 6 procent av pojkarna svarar att de inte får bestämma över detta, utan att det är deras föräldrar som bestämmer vilka de ska gifta sig med. Bland flickor och pojkar med två utrikes födda föräldrar som svarar nej på frågan om de själva får bestämma vilka de ska gifta sig med är siffran betydligt högre, nämligen 29 procent respektive 16 procent. Bland ungdomar med två svenskfödda föräldrar gäller detta 3 procent av flickorna och 2 procent av pojkarna. Ungefär lika många ungdomar i denna grupp svarar att de inte tillåts ingå i en parrelation utan att vara gift. Bland flickor med utrikes födda föräldrar svarar nästan hälften att de inte tillåts ha en föräktenskaplig relation. När det handlar om förbud mot att ha sex innan ett äktenskap svarar 70 procent av flickorna och 39 procent av pojkarna med utrikes födda föräldrar att de inte tillåts ha detta. För flickor och pojkar med svenskfödda föräldrar gäller detta 23 procent respektive 14 procent.

Uppgifter från Utrikesdepartementets enhet för konsulära och civilrättsliga ärenden och det Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län visar att det förekommer att barn och unga med anknytning till Sverige förs utomlands och där utsätts för hedersrelaterade brott. Enligt en undersökning från Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län (2020) saknar många kommuner kännedom om personer som har förts ut ur landet. Av 192 kommuner uppgav 43 kommuner att de 2019 hade kännedom om sammanlagt 172 barn som befann sig eller misstänktes befinna sig i denna situation. När en person med avsikt förts ut eller kvarhålls av sina närstående i utlandet – i en hederspräglad eller patriarkal kontext – hanteras det inom Utrikesförvaltningen som ett ärende gällande familjerelaterat tvång. Under 2019 inkom totalt 114 sådana ärenden till Utrikesförvaltningen. Dessa ärenden innefattade totalt 211 individer varav 73 var myndiga och 138 var barn. I 28 ärenden fanns uppgifter om barnäktenskap eller tvångsäktenskap och totalt 20 ärenden rörde sig om s.k. uppfostringsresor.

6.2.4 Dödligt våld mot ungdomar

Det dödliga våldet mot unga har ökat de senaste åren. Antal döda unga i åldersgruppen 15–20 år som fallit offer för dödligt våld låg länge på en förhållandevis stabil nivå, men en tydlig ökning går att se sedan mitten av 2010-talet bland pojkar eller unga män. Samtidigt har en minskning skett bland flickor eller unga kvinnor. I åldersgruppen 21–29 år har utvecklingen bland manliga brottsoffer över tid varit mer varierad, med en tydlig minskning under 90-talet och en ökning från början av 00-talet. De senaste åren har ökningen varit kraftigare. Bland kvinnliga brottsoffer i åldern 21–29 år har nivån legat förhållandevis stabil under hela perioden. Under perioden 2014–2017 var 42 procent av de som råkade ut för dödligt

våld under 30 år. Utvecklingen hänger ihop med att det dödliga våldet i kriminella miljöer har ökat. Studier visar att såväl brottsoffer som gärningspersoner generellt sett är yngre vid dödligt våld i konflikter i den kriminella miljön än vid andra typer av dödligt våld (Brå 2019). Över tid har såväl brottsoffer som gärningspersoner vid dödligt våld i kriminella miljöer också blivit yngre (Brå 2020).

6.2.5 Brottlighetens konsekvenser för ungas levnadsvillkor

Brottlighet har en stor inverkan på ungdomars levnadsvillkor. Utöver direkta fysiska skador eller skador på egendom kan brottet medföra både kortvariga och mer långsiktiga psykologiska följder. De som blivit utsatta för brott är t.ex. oftare rädda för att utsättas för brott igen men det kan också leda till ett mer utåtagerande beteende, ångest och koncentrations-svårigheter. Otryggheten får också konsekvenser i form av att ungdomar blir begränsade i sin tillvaro. Det kan handla om att de avstår från olika aktiviteter och sociala sammanhang, men även att ungdomar avstår från att besöka vissa områden och att delta i samtal på internet. I den senaste Skolundersökningen om brott framgår att bland de elever som uppger att de utsatts för brott är det en stor andel som undvikit aktiviteter, platser eller personer till följd av oro för att utsättas för brott. Det förekommer även att ungdomar håller sig borta från skolan på grund av oro för att utsättas för brott (Brå 2020:11).

6.3 Vilka straff får ungdomar?

Det finns särskilda bestämmelser för unga lagöverträdare som t.ex. rör frågan om hur polis, åklagare och domstol ska handlägga ärenden. När det gäller ungdomar ska domstolarna undvika att döma till fängelse. Ungdomar under 18 år döms normalt till böter eller någon av de särskilda ungdomspåföljderna, t.ex. ungdomstjänst eller ungdomsvård. Ungdomar i åldern 18–20 år döms normalt till samma påföljder som äldre personer, dvs. till fängelse, skyddstillsyn, villkorlig dom eller böter.

Den vanligaste påföljden för ungdomar är böter. Ofta meddelas också beslut om åtalsunderlåtelse, vilket innebär att brottet utreds, men att det varken leder till åtal eller rättegång. Åtalsunderlåtelse har samma verkan som en dom och brottet antecknas i belastningsregistret. Denna lagförings-typ stod för 34 procent av alla lagföringsbeslut i åldersgruppen 15–17 år under 2019. De flesta (94 procent) av de åtalsunderlåtelser som meddelades ungdomar under 18 år var straffvarning, dvs. åtalsunderlåtelser som meddelats enligt 17 § lagen (1964:67) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. År 2019 meddelades 2 780 beslut om straffvarning mot personer i åldersgruppen 15–17 år.

6.3.1 Ungdomar dömda till sluten ungdomsvård

Ungdomar som begår allvarliga brott när de är i åldern 15 till 17 år kan bli dömda till sluten ungdomsvård i stället för till fängelse. Verkställigheten sker då enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Det är ett tidsbestämt straff som en ungdom avtjänar på ett särskilt ungdomshem. Den maximala strafftiden är fyra år.

Kommunernas socialtjänst har det övergripande ansvaret för de ungdomar som har blivit dömda till sluten ungdomsvård. Statens institutionsstyrelse (SiS) bestämmer i samråd med socialtjänsten på vilket av SiS ungdomshem den dömda ska bo och hur man ska planera och genomföra tiden hos SiS. Vården ska inriktas på åtgärder som kan främja den dömdes anpassning i samhället och förbereda den dömda för tillvaron utanför det särskilda boendet,

6.4 Ungdomar med psykosociala problem, missbruk och kriminalitet

Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem tar emot ungdomar med psykosociala problem, t.ex. missbruk och kriminalitet. På ungdomshemmen får ungdomar vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård unga (LVU). De flesta platserna är låsbara.

Om socialtjänsten upptäcker att en ung person har så stora problem att det är nödvändigt med tvångsvård, gör man en utredning. Sedan lämnar socialtjänsten en begäran om tvångsvård till förvaltningsrätten som kan besluta om ett omhändertagande. Varje år får cirka 30 000 barn och ungdomar vård utanför hemmet, i t.ex. familjehem eller hem för vård eller boende (HVB-hem). Drygt 1 000 av dem kommer till SiS. Under 2019 var medelåldern för ungdomarna på SiS cirka 16 år. Andelen ungdomar som placeras på grund av missbruk är dryga två tredjedelar. Enligt skollagen (2010:800) ska skolpliktiga barn som vistas vid särskilda ungdomshem och som inte lämpligen kan fullgöra sin skolplikt på annat sätt, fullgöra den genom att delta i utbildning vid hemmet. Utbildningen ska anordnas genom försorg av huvudmannen för hemmet. Den ska motsvara utbildningen i grundskolan eller i förekommande fall grundsärskolan eller specialskolan (24 kap. 8 §). Ungdomar med missbruksproblem kan också bli omhändertagna enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). För att det ska ske måste en läkare eller socialsekreterare göra en s.k. LVM-anmälan till socialtjänsten. Anhöriga kan göra en oros-anmälan. Socialtjänsten gör sedan en utredning. Om utredningen visar att personen behöver vård enligt LVM skickar socialtjänsten en begäran om tvångsvård till förvaltningsrätten som beslutar om tvångsvård.

6.5 Sammanfattning

Drygt hälften av alla elever i årskurs 9 i grundskolan uppger att de var delaktiga i brott 2019. Ungdomar är överrepresenterade i statistiken över misstänkta och lagförda personer. Av de personer som misstänktes för

brott 2019 var omkring hälften (45 procent) under 30 år vid tidpunkten för brottet. Unga personer (15–20 år) utgjorde 20 procent av de misstänkta personerna. Lagföringsbesluten mot ungdomar har minskat på lång sikt, men under de senaste åren har det skett en viss ökning i ålderskategorin 18–20 år. Skr. 2020/21:105

Cirka hälften av alla elever i årskurs 9 uppger att de har blivit utsatta för stöld, misshandel, hot, rån eller sexualbrott minst en gång under 2019. Andelen utsatta för brott är på ungefär samma nivå som vid tidigare undersökningar 2015 och 2017. Andelen är ungefär lika stor bland flickor som pojkar men typen av brott skiljer sig mellan könen.

Yngre kvinnor är mer utsatta för våldsbrott än äldre, och utgör den grupp som är mest utsatt för våld i nära relationer. Vanligast var att de blivit utsatta för psykiskt våld i form av kränkningar, försök att inskränka friheten, hot eller trakasserier. Hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsproblem och både unga kvinnor och män kan vara utsatta. Den mest utsatta gruppen är unga kvinnor som lever i familjer med två utrikes födda föräldrar.

Det ungdomspolitiska målet om att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor innebär bl.a. att ungdomar ska ha tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter, i form av idrott och kultur m.m. Alla barn har enligt barnkonventionen rätt till lek, rekreation, vila och fritid och konventionsstater ska uppmuntra tillhandahållandet av bl.a. lämpliga och lika möjligheter till rekreations- och fritidsverksamhet. Enligt EU:s ungdomsstrategi ska unga kvinnor och män ges möjligheter och vägledning till meningsfullt kulturellt deltagande.

Fritiden är betydelsefull för alla åldrar, men unga har generellt mer fritid än övriga åldersgrupper och värderar också fritiden något högre (MUCF, Unga med attityd 2013). Fritidsaktiviteter är viktiga för ungas avkoppling och personliga och sociala utveckling. De bidrar till informellt lärande och kan ge färdigheter inom lagarbete, ledarskap och interkulturell kompetens. Fritiden kan också vara en viktig arena för unga kvinnor och män att känna inflytande över sitt eget liv och delaktighet i det demokratiska samhället. Fritidsaktiviteter har även stor betydelse för ungdomars fysiska och psykiska hälsa och kan ha en kompensatorisk effekt för unga som av olika anledningar möter utmaningar inom andra delar av livet (MUCF, Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder 2019). Covid-19-pandemin har påverkat förenings- och idrottslivet i stor utsträckning. Smittspridningen har inneburit stora begränsningar i utövandet inom bl.a. idrotten och föreningslivet har fått ställa in mycket av sin verksamhet.

7.1.1 Ungdomars syn på fritiden

Ungefär hälften av alla unga i åldern 16–25 år tycker att de har lagom mycket fritid. Det är något vanligare att unga män tycker det än unga kvinnor. Det är vanligare att unga kvinnor i stället anser sig ha för lite fritid och svårt att hinna med det de vill göra.

Bland unga i åldern 16–19 år uppger 28 procent att de har för lite fritid. I åldern 20–24 år är andelen däremot högre, 35 procent. Bland de äldsta unga, 25–29 år, är det 41 procent som upplever att de har för lite fritid. På motsvarande sätt är det därför också vanligare bland unga i åldern 16–19 år att uppege att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra av sin tid.

Såväl unga kvinnor som unga män tycker att det viktigaste med fritiden är att ha roligt, men det är även en stor andel unga som tycker att det är viktigt att få möjlighet att lära sig nya saker som intresserar dem. Det är vanligare bland unga kvinnor än bland unga män att under sin fritid vilja uttrycka sin personlighet samt att vilja bidra till bättre villkor för andra. Det är däremot vanligare bland unga män än bland unga kvinnor att tycka att det är viktigt att ha nytta av det de gör på fritiden i framtiden.

Hur unga ser på sin fritid och vad de gör under sin fritid hör ihop med deras mående. Det är en större risk att ungdomar som upplever att de har för lite fritid eller för mycket fritid är stressade jämfört med unga som tycker att de har lagom med fritid. Unga män är generellt mindre benägna att vara stressade än unga kvinnor. Men även för unga män finns motsvarande mönster i förhållande till hur mycket fritid de upplever att de har.

De som har lagom mycket fritid har lägst risk att vara stressade. Samma resultat finns även för både unga kvinnor och unga män när tillgången till fritid undersöks i relation till andra symptom på psykisk ohälsa.

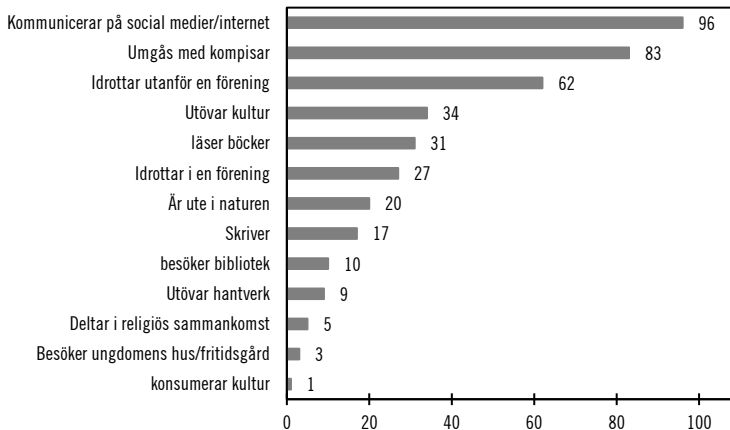
Två av tre unga är nöjda med sin fritid. Det är något vanligare att unga män är nöjda med sin fritid, jämfört med unga kvinnor. Det är också vanligare att unga som inte upplever att de är stressade eller uppger andra symptom på psykisk ohälsa anger att de är nöjda med sin fritid. Bland unga som inte är stressade uttrycker drygt 80 procent att de är nöjda med sin fritid. Bland unga som däremot är stressade är andelen som är nöjda med sin fritid betydligt lägre, 56 procent.

7.1.2 Vad gör ungdomar på fritiden?

När unga i åldern 16–25 år svarar på vilka fritidsaktiviteter de oftast utövar är det två sociala aktiviteter som de allra flesta unga ägnar sig åt. Mer än nio av tio unga svarar att de varje vecka kommunicerar med andra på internet eller genom sociala medier. Åtta av tio unga umgås med kompisar på fritiden varje vecka. Det är även en stor andel unga, sex av tio, som uppger att de varje vecka idrottar utanför en förening. Ungefär tre av tio utövar någon kulturell aktivitet.

Figur 7.1 Fritidsaktiviteter bland ungdomar 16–25 år

Procent

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Det finns också ett antal fritidsaktiviteter som de flesta unga tar del av mer sällan än varje vecka. Det handlar om att vara ute i naturen, att läsa, att konsumera någon form av kultur eller att utöva en kulturaktivitet.

Några aktiviteter uppgger en stor andel unga att de aldrig tar del av t.ex. att besöka en fritidsgård eller ungdomens hus samt att delta i religiösa sammankomster. Under 2018 besökte 7 procent bland unga i åldersgruppen 16–25 år en fritidsgård varje månad. Andelen blir dock inte helt rättvisande eftersom många verksamheter främst riktar sig till unga i yngre åldrar.

7.1.3 Skillnader i deltagande utifrån kön, ålder och socioekonomisk bakgrund

Det finns få skillnader mellan unga kvinnor och unga män gällande de fritidsaktiviteter som de mest ägnar sig åt. De enda statistiskt säkerställda skillnaderna är att en större andel unga kvinnor utövar kultur och skriver, samt att en större andel unga män utövar hantverk.

Bland de unga som har uppgett att de aldrig tar del av olika fritidsaktiviteter finns det däremot större skillnader. Det är vanligare att unga män än att unga kvinnor aldrig tar del av flera aktiviteter kopplade till kultur, såsom att utöva kultur, konsumera kultur, läsa, skriva eller besöka bibliotek. Undantaget är dator- och tv-spelande, som är vanligare bland unga män. Unga män spelar även mobilspel i större utsträckning än unga kvinnor.

Andelen utrikes födda som konsumerar kultur är större än bland unga födda i Sverige. Bland utrikes födda unga män konsumerade t.ex. 25 procent kultur varje månad 2018, jämfört med 14 procent bland inrikes födda unga män. Det finns inga skillnader mellan utrikes födda unga kvinnor och män avseende konsumtion av kultur, men däremot är det en större andel utrikes födda unga kvinnor som utövar kultur på fritiden, jämfört med utrikes födda unga män.

Att unga utrikes födda i större utsträckning ägnar sig åt kultur på fritiden än unga inrikes födda avspeglas inte i vilka elever som tar del av kulturskolornas aktiviteter. Bland de unga som deltog i sådan verksamhet 2018 var ungdomar från områden med socioekonomiska utmaningar, unga i familjer med mindre resurser och ungdomar födda utomlands med utländsk bakgrund underrepresenterade.

Unga kvinnor med utländsk bakgrund idrottar i lägre utsträckning på sin fritid än andra grupper. MUCF:s uppföljning visar t.ex. att en mindre andel unga kvinnor med utländsk bakgrund idrottade varje vecka jämfört med unga kvinnor med svensk bakgrund och unga män oavsett bakgrund, under perioden 2007–2018. Forskning visar även att mängden fysisk aktivitet bland barn och unga minskar med ökad ålder för både unga kvinnor och unga män (Centrum för idrottsforskning, 2017). Det avspeglas även i MUCF:s uppföljning. Andelen unga som idrottar inom en förening är lägre bland unga i åldern 20–25 än bland unga i åldern 16–19.

Öppen fritidsverksamhet

Utrikes födda unga och unga från områden med socioekonomiska utmaningar besöker den öppna fritidsverksamheten i större utsträckning än övriga grupper av unga. Det är också vanligare bland unga i åldersgruppen 16–19 år att besöka den öppna fritidsverksamheten än bland unga mellan 20–25 år. Det är en större andel unga kvinnor än unga män som aldrig besöker en fritidsgård.

Föreningsmedlemskap

Även avseende föreningsmedlemskap finns det skillnader mellan unga i olika åldersgrupper. Andelen som är medlemmar i en förening är lägre bland unga i åldern 20–25 år än bland unga i åldern 16–19 år. Därutöver finns det könsskillnader avseende vilka typer av föreningar som unga är

medlemmar i. Det är vanligare att unga män är medlemmar i idrottsföreningar medan det är vanligare att unga kvinnor är medlemmar i kulturföreningar och miljöföreningar. Det fanns inte någon skillnad mellan könen i hur stor andel som var medlemmar i en förening i 2018 års mätning. Det fanns inte heller några skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda i det avseendet (MUCF, Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder 2019).

7.1.4 Hinder för deltagande i fritidsaktiviteter

De flesta unga uppger att de har ganska stora eller mycket stora möjligheter att delta i olika typer av fritidsaktiviteter om de skulle vilja. I MUCF:s uppföljning uppger ungefär åtta av tio att de har ganska eller mycket stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter samt kulturella aktiviteter. Två tredjedelar uppger att de har ganska eller mycket stora möjligheter att delta i ideellt arbete eller volontärarbete. Det finns dock vissa grupper av unga som i lägre utsträckning än andra uppger att de har goda möjligheter att delta samt att de av olika anledningar avstår. Det handlar om unga kvinnor, unga med funktionsnedsättning, unga från ekonomiskt utsatta hushåll, utrikes födda unga, och unga hbtq-personer.

De vanligaste hindren för deltagande i fritidsaktiviteter bland unga i åldern 16–25 år är att skola och arbete gör att det inte finns tid, att aktiviteterna kostar för mycket pengar, att det är svårt att ta sig till aktiviteterna eller att aktiviteterna upplevs vara för svåra. Det är vanligare att unga kvinnor uppger alla dessa hinder än att unga män gör det.

Unga med funktionsnedsättning upplever i större utsträckning än andra att de hindras att delta därför att aktiviteten inte är anpassad eller tillgänglig för dem.

Ekonomisk utsatthet utgör ett påtagligt hinder för unga att delta i fritidsaktiviteter. Unga i ekonomiskt utsatta hushåll deltar i lägre grad i organiserade fritidsaktiviteter. Det finns även flera andra grupper av unga där ekonomi och kostnader för fritidsaktiviteter kan utgöra hinder. Att bo längre ifrån större orter kan exempelvis innebära kostnader för transporter till och från aktiviteter.

Unga utrikes födda uppger i lägre utsträckning än inrikes födda unga att de har goda möjligheter att ta del av aktiviteter på fritiden. Det gäller samtliga aktiviteter som mäts i MUCF:s enkät. Skillnaden är särskilt tydlig när det gäller möjligheter att delta i kulturaktiviteter. Andelen som upplever att de har goda möjligheter att delta i kulturaktiviteter är 66 procent bland utrikes födda, vilket kan jämföras med 81 procent bland inrikes födda unga.

Nästan alla unga (97 procent) uppger att de känner sig trygga på de fritidsaktiviteter som de deltar i. Det finns dock några grupper av unga som avstår från fritidsaktiviteter för att de är rädda att bli dåligt bemötta av andra. Av de tillfrågade unga svarar 14 procent att det har hindrat dem från att delta i en fritidsaktivitet. Andelen som uppger att de hindras av denna anledning är särskilt stor bland unga med funktionsnedsättning. Tre av tio unga med funktionsnedsättning hindras från att ta del av en fritidsaktivitet för att de är rädda att bli dåligt bemötta. Samma rädsla innebär även ett

7.2 Ungdomar och idrott

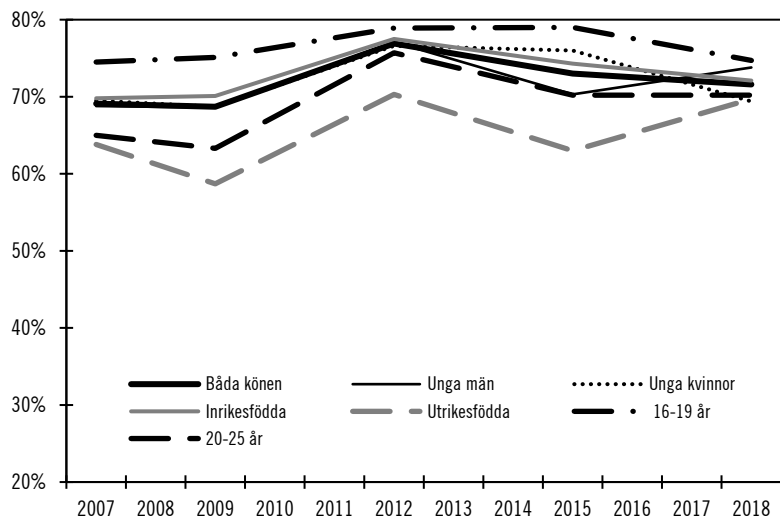
Idrott utgör en viktig del av många ungdomars uppväxt. Deltagande i den frivilligt organiserade idrotten har tydliga fördelar för ungas hälso-utveckling, bl.a. i form av välmående, förbättrad livskvalitet och förmåga att reglera känslor och hantera motgångar (Riksidrottsförbundet 2019). Det råder också en tydlig hälsotrend bland unga och det finns ett stort intresse bland dagens unga att leva ett hälsosamt och fysiskt aktivt liv. Ungas inställning till idrott och tävling är däremot polariserad. Nästan hälften uppger att de är mycket intresserade av att idrotta och tävla, en grupp som har ökat sedan millennieskiftet och domieras av pojkar, medan en tredjedel uppger att de är helt ointresserade (Centrum för idrottsforskning 2020).

Över 70 procent av alla ungdomar i åldern 16–25 år idrottade eller motionerade varje vecka (MUCF Ung idag 2020). De yngre ungdomarna är den mest aktiva gruppen. Cirka 75 procent av alla i åldern 16–19 år idrottar eller motionerar varje vecka. Efter 20 års ålder sjunker andelen som idrottar eller motionerar varje vecka ner till cirka 70 procent.

Covid-19-pandemin har medfört ett ansträngt läge för många idrottsföreningar men de långsiktiga konsekvenserna för idrottsrörelsen och dess möjligheter att aktivera såväl breda ungdomsgrupper som mer sårbara grupper är ännu svåra att bedöma. Idrottsrörelsens överlevnad genom krisen samt dess förmåga att anpassa och förnya sin verksamhet under och efter pandemin är viktiga frågor att bevaka.

Figur 7.2 Andel som idrottar eller motionerar varje vecka bland unga i åldern 16–25 år uppdelat på kön

Procent av populationen

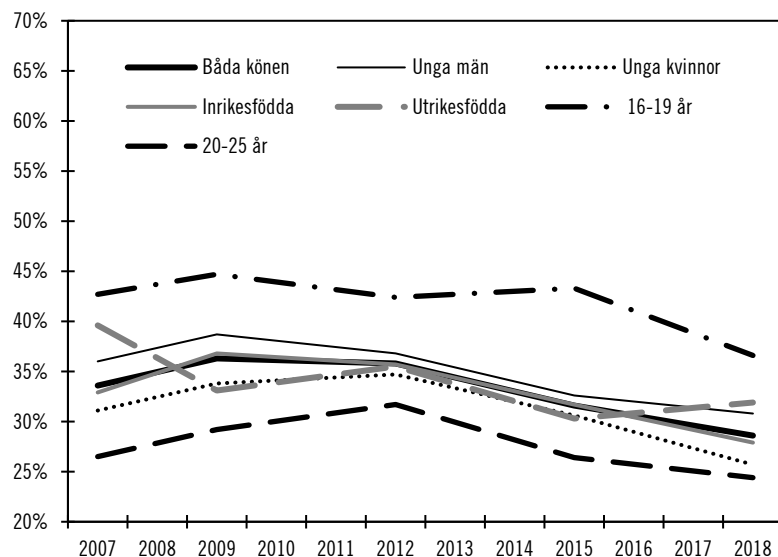

7.2.1 Idrottande och motionerande

Även om intresset för att idrotta och motionera fortsätter att vara högt visar statistik att intresset för att göra detta i en förening minskar. Nedgången började redan 2009 och har var särskilt stor bland unga kvinnor och unga i åldern 16–19 år enligt MUCF:s ungdomsenkät. Andelen unga som idrottar varje vecka har minskat något mellan 2012 och 2018. Det gäller både andelen unga som idrottar inom en förening och andelen som idrottar utanför en förening. Andelen unga som är medlemmar i en förening har minskat sedan 2009. Då var sju av tio ungdomar mellan 16–25 år medlemmar i en förening. Motsvarande siffra för 2018 var sex av tio (www.ungdag.se).

Figur 7.3 Idrottar eller motionerar inom en förening i åldern 16–25 år uppdelat på kön

Procent av populationen

Anm.: Enkäten genomförs cirka vart tredje år. Statistik finns för 2007, 2009, 2012, 2005 och 2018. Y-axeln är bruten.

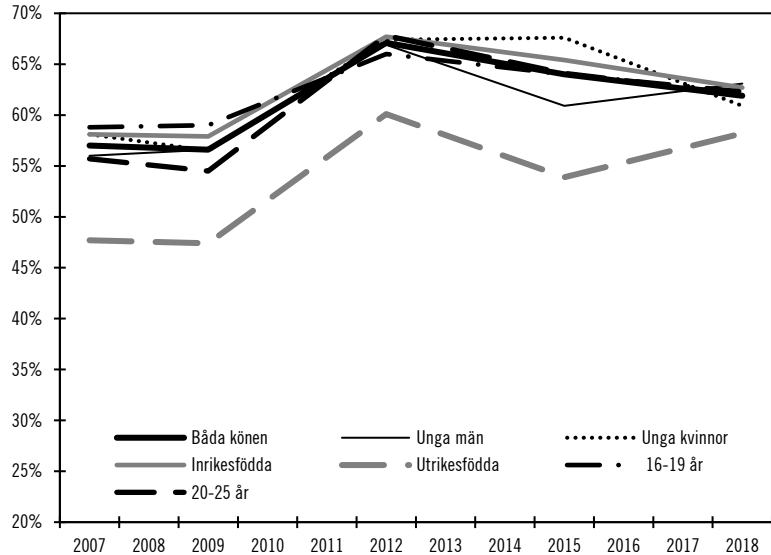
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Samtidigt som idrottandet och motionerandet inom föreningar minskar tränar många ungdomar själva utanför föreningslivet. Andelen som idrottade eller motionerade varje vecka utanför en idrottsförening uppgick till cirka 62 procent 2018 enligt MUCF:s ungdomsenkät. Skillnader i aktivitet mellan unga kvinnor och män mellan 15–25 år var små. Däremot

var ungdomar i åldern 16–19 år mer aktiva än ungdomar i åldern 20–25 år. Skillnaderna mellan inrikes och utrikes födda var relativt små.

Figur 7.4 Idrott eller motionerar utanför förening i åldern 16–25 år uppdelat på kön

Procent av populationen

Anm.: Enkäten genomförs cirka vart tredje år. Statistik finns för 2007, 2009, 2012, 2005 och 2018. Y-axeln är bruten.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Barn med högskoleutbildade föräldrar idrottar i större utsträckning än barn till föräldrar med endast gymnasieutbildning. Likaså idrottar barn i tjänstemannahushåll i större omfattning än barn i företagare- eller arbetarhushåll. Barn till ensamstående idrottar i mindre utsträckning än barn till sammanboende föräldrar. Flickor med utländsk bakgrund är den grupp som idrottar i minst utsträckning. Barn med funktionsnedsättning rör på sig i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt och gruppen har i jämförelse en mer stillasittande fritid. Skillnaderna tenderar att öka med stigande ålder, men redan i unga åldrar tränar särskilt pojkar med funktionsnedsättning i mindre utsträckning än övriga pojkar i liknande ålder. Andelen unga som idrottar i en idrottsförening är högst i socioekonomiskt starka grupper. Aktivitetsnivån inom barn- och ungdomsidrotten är störst i medelstora och socioekonomiskt välmående städer och förortskommuner, särskilt i Stockholms- och Skåne-regionen. Lägst aktivitetsnivåer återfinns i små kommuner och särskilt i landsbygds- eller glesbygdskommuner. Barn med svensk bakgrund idrottar i större utsträckning än barn med utländsk bakgrund (Centrum för idrottsforskning 2020). Det är bland flickor med utländsk bakgrund en påfallande låg andel som idrottar i idrottsförening (SCB, 2019, Undersökningen om barns levnadsförhållanden (Barn-ULF)).

Vid sidan av de unga som idrottar och motionerar finns också en grupp unga som inte gör det. Det är 5 procent i gruppen 6–18 år som sällan eller aldrig på sin fritid ägnar sig åt motion eller idrott som är måttligt ansträngande, får dem att bli varma, andas något kraftigare än normalt och som överstiger 20 minuter (RF/SCB, Svenska folkets relation till motion och idrott 2018). Gruppen som svarar att de sällan eller aldrig utövar motion eller idrott växer i takt med stigande ålder.

7.2.3 Utmaningar när det gäller unga och idrott

Utmaningarna när det gäller ungdomar och idrott är flera och av olika karaktär. Den enskilt viktigaste aspekten är ungas hälsa och särskilt ojämlikheten i hälsa. Alla, både unga och äldre, behöver regelbunden fysisk aktivitet och det finns en betydande grupp unga som inte får det. Orsakerna till vissa ungas närmast totala inaktivitet är mångfacetterade. Att stimulera och främja fysisk aktivitet är en viktig utmaning för skolan. I den mån ungdomar med bristande fysisk aktivitet kommer i kontakt med socialtjänst eller hälso- och sjukvård ska ökad fysisk aktivitet vara en självklar del av hälsofrämjande och behandlande insatser. Att stimulera och främja fysisk aktivitet är en viktig utmaning för skolan. I den mån ungdomar kommer i kontakt med socialtjänst, hälso- och sjukvård ska ökad fysisk aktivitet stimuleras och uppmuntras. Idrottsrörelsen har ett viktigt uppdrag i att för denna grupp anpassa, möjliggöra och erbjuda idrott och motion.

Att idrottsrörelsen är framgångsrik i sin strävan att bli relevant för alla unga och inte bara för de med stark idrottsidentitet är av särskild betydelse. Detta för hälsan och välbefinnandet i den betydligt större grupp unga som i viss, men ändå otillräcklig, utsträckning är fysiskt aktiva genom idrott och motion. Här delas idrottsrörelsens utmaning av skolan som i sin undervisning och inom ramen för den samlade skoldagen bör kunna erbjuda daglig rörelse och därutöver grundlägga ett livslångt intresse för idrott och motion.

Utöver att fysisk aktivitet ger bättre hälsa ger ett deltagande i föreningsidrotten många andra positiva effekter för ungdomar. För unga som har det jobbigt hemma eller i skolan är idrotten i många fall en fristad. Det är därför en särskild utmaning för idrottsrörelsen att kunna säkerställa en tillåtande, inkluderande och trygg miljö för denna grupp unga. Att barnperspektivet är närvarande i all föreningsidrott och att det finns mekanismer och funktioner som stärker och säkerställer detta ska vara en självklarhet. Likaså ska jämlikhet, jämställdhet och särskilt arbetet mot traditionella könsroller vara en självklarhet inom föreningsidrotten.

Ungas möjlighet till idrott och motion är ofta bristfällig och dessutom ojämnt fördelad i landet. Denna ojämlikhet ökar i takt med familjens utbildningsgrad, hushållsekonomi och position på arbetsmarknaden. Den centrala idrottspolitiska utmaningen ligger i att kunna erbjuda ett brett och varierat utbud av idrott och motion anpassat efter barn och ungas olika intresse, bostadsort och andra förutsättningar. Trösklarna till idrott avseende kostnader och tid måste sänkas för såväl unga som deras

föräldrar. Ansvaret för detta ligger inte bara på idrottsrörelsen utan på hela samhället. Statens, regionernas och kommunernas politik för stöd till idrotten, i form av bidrag och anläggningar, bör därför utformas utifrån väl genomtänkta jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv.

7.3 Ungdomar och kultur

Barn och unga är en prioriterad målgrupp i kulturpolitiken vilket framgår av de nationella kulturpolitiska målen som riksdagen beslutade om i december 2009 (prop. 2009/10:3, bet. 2009/10:KrU5, rskr. 2009/10:145).

Ungdomen är en avgörande tid för en människa då den egna identiteten formas och man går från att vara barn till att vara självständig vuxen. I sökandet efter sin egen identitet, förståelse för andra människor och sökandet efter mening är kulturen betydelsefull – den erbjuder inlevelse i andra personer och situationer. Att få ta del av konst och kultur och ha möjlighet till eget skapande öppnar för olika känslomässiga uttryck och hjälper unga människor i processen att forma sig själva och förstå sin omvärld. Att alla ungdomar har tillgång till konst och kultur är en del av att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor.

Att aktivt utöva kultur är ett övande i att uttrycka sig på olika sätt. I konstarterna övas ungas förmåga att påverka sin omvärld genom att uttrycka sig, inte bara i ord, utan att våga stå på en scen, kommunicera med kroppsspråk, tonfall, i bilder, form, rörelse osv. Barn och unga har rätt till yttrandefrihet enligt barnkonventionen. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, ta emot och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift och tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.

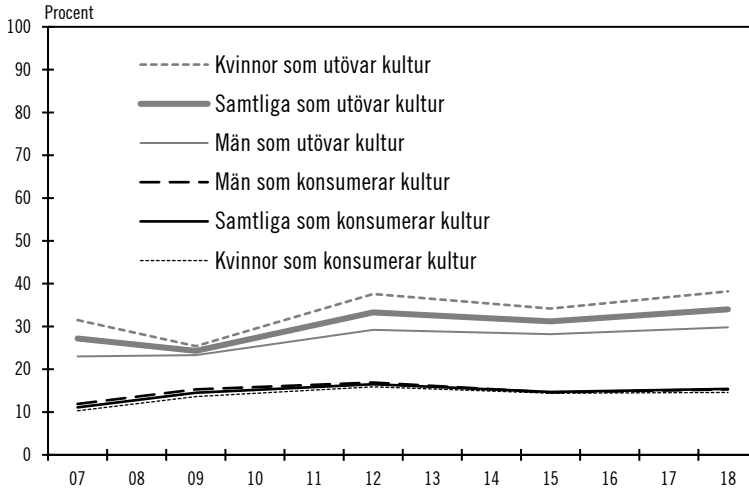
Det kan konstateras att covid-19-pandemin har påverkat möjligheten att uppfylla det kulturpolitiska målet om att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet (prop. 2009/10:3, bet. 2009/10:KrU5, rskr. 2009/10:145). Även barns och ungas möjlighet att ta del av kultur och deras rätt till det, såväl på fritiden som i skolan, har påverkats och kommer fortsatt att påverkas som en följd av pandemin. Svårigheten att uppfylla de kulturpolitiska målen är en betydande utmaning som behöver följas noga.

7.3.1 Deltagande i kulturaktiviteter

Kulturdeltagandet på fritiden bland barn och unga är högt, men varierar för olika aktiviteter (Myndigheten för kulturanalys 2017). Yngre barn och flickor deltar mer i kulturaktiviteter. Barn med föräldrar med eftergymnasial utbildning är ofta mer aktiva eller lika aktiva som de med föräldrar med förgymnasial eller gymnasial utbildning. Det är små skillnader i graden av deltagande i kulturlivet mellan barn och unga med utländsk bakgrund och barn och unga med svensk bakgrund. Myndigheten för kulturanalys konstaterar dock att skillnader mellan olika grupper i samhället fortfarande finns kvar, där utbildning och inkomst har starka samband med kulturvanor. Variationen mellan aktiviteter kan också bero på de geografiska förutsättningarna. Kulturvanor har samband med hälsa och livstillfredsställelse. Barns och ungas egna skapande och konsumtion

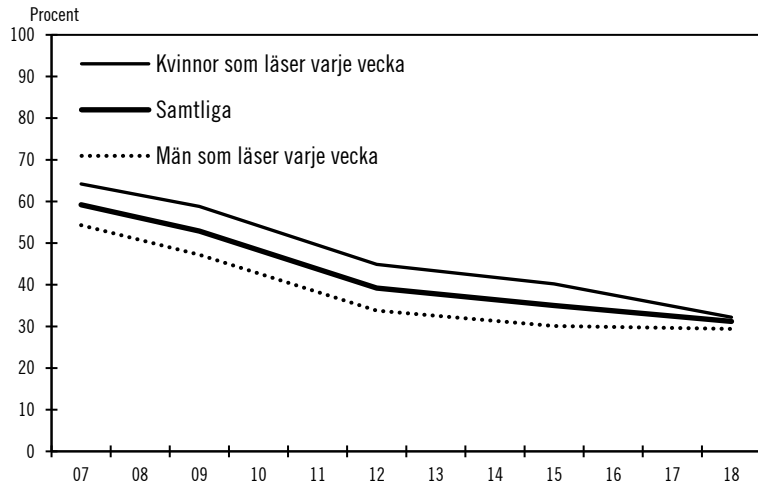
av kultur är integrerat och sker ofta samtidigt (Myndigheten för kulturanalys 2019, Making Culture – Children and young people's leisure cultures). Unga kvinnor utövar kultur i större utsträckning än unga män medan unga män konsumerar kultur i något högre utsträckning kvinnor, vilket framgår av figur 7.5 här nedan.

Figur 7.5 Ungdomar (16–25 år) som utövar och konsumerar kultur varje vecka, procent av befolkningen uppdelat på kön

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Enligt MUCF:s rapport Ung idag 2020 läser allt färre unga (16–25 år) böcker (inklusive böcker på läsplatta). Minskningen har skett över tid bland båda könen. Fram till 2015 har det funnits en tydlig skillnad mellan könen, där en större andel flickor läst varje vecka. Mellan 2015 och 2018 minskade andelen flickor som läser, medan andelen pojkar som läser inte förändrats sedan 2015. Undersökningen visar också att 2018 läste nästan varannan ung utrikesfödd person varje vecka, vilket kan jämföras med knappt var tredje inrikes född.

Figur 7.6 Ungdomar (16–25 år) som läser varje vecka uppdelat på kön

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Andelen unga som läser böcker har halverats från 60 procent till 30 procent mellan 2007 och 2018. De internationella PISA-undersökningarna som mäter 15-åringars läsförmåga visar även att svenska elevers läsförmåga har försämrats markant under 2000-talet. År 2012 låg den under OECD-genomsnittet. Utvecklingen vände 2015 och de senaste resultaten från 2018 visar på en positiv trend.

7.3.2 Unga och bibliotek

Andelen unga som varje månad besöker bibliotek har ökat sedan 2007. MUCF:s ungdomsenkät visar att 2007 besökte 22 procent bibliotek (25 procent flickor och 18 procent pojkar), vid den senaste mätningen år 2018 var andelen 28 procent (30 procent flickor och 25 procent pojkar). Däremot visar MUCF:s ungdomsenkät att det finns en tydlig skillnad mellan inrikes och utrikes födda unga. Utrikes födda unga besöker bibliotek i högre grad. År 2018 besökte drygt varannan ung utrikes född ett bibliotek, jämfört med var femte ung född i Sverige och skillnaden mellan grupperna ökade mellan 2015 och 2018.

Rapporten konstaterar även att en något större andel bland unga i åldern 16–19 år besökte biblioteken jämfört med unga i åldern 20–25 år under 2018. Andelen unga i den yngre åldersgruppen som regelbundet besöker bibliotek har ökat jämfört med 2007, medan andelen bland unga i äldre åldrar inte förändrats.

De vanligaste anledningarna att besöka bibliotek bland unga i andra årskursen på gymnasiet är att låna böcker och att läsa, men de besöker även bibliotek för att studera och få studiero (Myndigheten för kulturanalys 2017). En nyligen genomförd studie visar också att unga inte bara förknippar bibliotek med läsning eller utlåning av böcker utan att de även fyller en funktion som social mötesplats (Svensk biblioteksforening 2018).

7.3.3 Kulturskolan

Den kommunala kulturskolan har en bärande roll för barn och ungas likvärdiga tillgång till kultur. Kulturskolan når mer än 200 000 barn och unga i hela landet och är en unik mötesplats för barn och unga från olika delar av samhället. Kulturskolan bidrar till att lägga grunden för barn och ungas kreativa utveckling genom att de får ta del av och utöva en rad olika konstformer som ryms inom kulturskolans utbud. Kulturskolan har betydelse, inte bara för enskilda barn och unga utan även för samhället som helhet, vilket gör den till en nationell angelägenhet. Den kommunala kulturskolan erbjuder möjlighet till gemenskap, även utanför skolan, och ger barn och unga möjligheter att utvecklas och mötas i nya sammanhang. Samtidigt står kulturskolan inför en rad utmaningar, bl.a. behovet av professionella lärare och pedagoger, att nå nya målgrupper, bredda sitt kursutbud, förbättra tillgängligheten samt fortsätta vara relevant i en föränderlig värld.

Den forskning som gjorts om barns deltagande i kulturskolan visar att flickor deltar mer än pojkar (cirka 60 procent av elevplatserna upptogs av flickor 2018), att föräldrarna till de barn och unga som deltar generellt är välutbildade och ofta själva är engagerade i konst- och kulturaktiviteter. Deltagande i kulturskolan på mindre orter och på landsbygd uppvisar en negativ trend men är fortfarande något högre än i storstäder, större städer och storstadsnära kommuner, vilket tros bero på att utbudet av annan liknande kulturverksamhet är större i exempelvis storstäder.

Enligt Statens kulturråds senaste sammanställning för 2018 hade 78 procent av barnen (6–19 år) i kulturskolan minst en förälder med eftergymnasial utbildning, jämfört med 59 procent för hela landet. Likaså är barn och unga som är nyanlända, utrikes födda eller har utländsk bakgrund, underrepresenterade i kulturskolorna. Skillnaderna minskade med den tid som barnen varit i landet. Knappt 18 procent av barn och unga i åldern 6–19 år i kulturskolan hade utländsk bakgrund, jämfört med drygt 26 procent för befolkningen som helhet.

7.3.4 Utmaningar när det gäller unga och kultur

Kultur i hela landet är en viktig prioritering för regeringen och utgångspunkt för arbetet med den nationella kulturpolitiken. De största utmaningarna ligger i att nå barn och unga i hela landet där det finns stora socioekonomiska skillnader mellan olika grupper i samhället, mellan unga kvinnor och män liksom flickor och pojkar, mellan olika bostadsområden och mellan stad och glesbygd.

En viktig aktör i sammanhanget är Unga Klara som fr.o.m. 2018 har ett nationellt uppdrag om att nå ut med teaterkonst till barn och unga i hela landet. Unga Klara arbetar aktivt för att nå en mångfald av nya publikgrupper och på olika sätt öka tillgängligheten.

En viktig fråga är möjligheten att ta sig till aktiviteter och evenemang. När de geografiska avstånden är stora och kollektivtrafiken inte finns tillgänglig på samma sätt som i tätbebyggda områden har ungdomar svårt att delta. De är beroende av att föräldrar skjutsar eller att avståndet inte är längre än att man kan cykla vilket inte alltid är fallet.

Snedrekrytering till konstnärssyrket är en av de stora utmaningarna för konstnärspolitikerna framöver och den grundas tidigt. Det handlar om att alla barn och unga ska ges möjlighet att tidigt i livet få möta och skapa konst och kultur och kunna se sig själv som en framtida professionell konstnär. De flesta kommer inte att gå den vägen, men utfallet ska inte bero på bakgrund, kön, föräldrars utbildningsnivå eller uppväxt på landsbygd eller i storstad. För att den statligt stödda kulturen ska bibehålla sin legitimitet, men också kunna fånga upp och attrahera unga talanger krävs att kultur- och konstnärspolitikerna har förmågan att vara relevant för alla i Sverige. En annan utmaning är att stödja länken mellan ungdomar och det professionella konst- och kulturlivet. Att främja breddat kulturellt deltagande i syfte att främja ungdomars konstnärliga skapande och utveckling i områden med svag kulturell infrastruktur och socioekonomiska utmaningar, är en utmaning i såväl tät- som glesbefolkade områden.

Vikten av kulturens roll för den unga generationen har uppmärksammats allt mer de senaste åren på europeisk nivå, bl.a. inom ramen för den nya europeiska agendan för kultur som antogs av Europeiska kommissionen i maj 2018. Betydelsen lyfts även i målformuleringar i rådets arbetsplan för kultur 2019–2022 som antogs den 27 november 2018. Dessa dokument betonar kulturens betydelse bl.a. för social inkludering och sammanhållning och då med särskilt fokus på de yngre medborgarna. I linje med rådets slutsatser om arbetsplanen för kultur 2019–2022 (2018/C 460/10) i vilka medlemsstaterna och kommissionen uppmanas att fortsätta att skapa möjligheter för barn och ungdomar – särskilt från missgynnade miljöer – att få tillgång till och delta i kultur, i syfte att minska klyftor och social ojämlikhet och nå en så bred publik som möjligt. Därtill uppmanas medlemsstaterna och kommissionen att säkerställa lika möjligheter för barn och ungdomar både i städer och på landsbygden för att undanröja hinder för lika tillgång till och deltagande i kultur, via kulturorganisationer och evenemang eller genom digitala medier.

7.4 Sammanfattning

Barn och unga i hela landet ska ha god tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter, i form av idrott och kultur, oavsett kön, funktionsnedsättning, bakgrund och uppväxtmiljö. Ungefär hälften av alla unga i åldern 16–25 år tycker att de har lagom mycket fritid och tycker att det viktigaste med fritiden är att ha roligt och att få möjlighet att lära sig nya saker. Det är något vanligare att unga män är nöjda med sin fritid, jämfört med unga kvinnor. Det är också vanligare att unga som inte upplever att de är stressade eller uppger andra symptom på psykisk ohälsa anger att de är nöjda med sin fritid. Det finns vissa skillnader i vad unga gör på sin fritid där en stor andel uppger att de umgås med kompisar eller idrottare i en förening. Ungefär tre av tio utövar någon kulturell aktivitet. Yngre barn och flickor deltar mer i kulturaktiviteter. Idrotten är en viktig del av många ungas uppväxt och har tydliga fördelar för folkhälsan. Även om intresset för att idrotta och motionera är fortsatt högt visar statistik att intresset för att göra detta i en förening minskar. Flickor med invandrar-

bakgrund är den grupp som idrottar i minst utsträckning. Barn med funktionsnedsättning rör på sig i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt och gruppen har i jämförelse en mer stillasittande fritid. Den centrala idrottspolitiska utmaningen ligger i att kunna erbjuda ett brett och varierat utbud av idrott och motion anpassat efter barn och ungas olika intresse, bostadsort och andra förutsättningar. Ansvaret för detta ligger på så väl idrottsrörelsen som staten, regionerna och kommunerna. Ungas kulturdeltagande på fritiden är högt, men varierar för olika aktiviteter och allt färre unga läser. Kulturskolan har en bärande roll för ungas likvärdiga tillgång till kultur och kan bidra till att lägga grunden för ungas kulturella utveckling. De största utmaningarna i ungas kulturdeltagande ligger i att nå barn och unga i hela landet där det finns stora socioekonomiska skillnader mellan olika grupper i samhället, mellan olika bostadsområden och mellan stad och glesbygd. För att alla unga ska ha möjligheten till en meningsfull fritid krävs det vidare en god samverkan mellan det civila samhället, staten, regioner och kommuner.

8 Makt att forma sina liv

Den andra delen av det ungdomspolitiska målet avser ungdomars makt att forma sina liv och innebär att alla ungdomar ska ha samma möjlighet att – oberoende av kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder sexuell läggning eller ålder – vara självständiga, göra självständiga val och kunna ta ansvar för sina handlingar (prop. 2013/14:191). Även det jämställdhetspolitiska delmålet om att kvinnor och män ska ha samma makt och inflytande (skr. 2016/17:10) är relevant för ungdomars makt att forma sina liv. Ungdomstiden handlar inte bara om situationen här och nu utan också om utvecklingen från ungdom till vuxen, då ungdomen går från beroende till den självständighet som behövs för ett liv som samhällsmedborgare. Makt att forma sitt liv omfattar därför såväl makt i nutid som makt att forma den egna framtiden.

Att ha makt att forma sitt liv är tätt sammanknutet med att ha goda levnadsvillkor och att ha inflytande över samhällsutvecklingen. I vilken utsträckning en ung person kan vara självständig, göra självständiga val och kunna ta ansvar för sina handlingar beror på hur dennes levnadsförhållanden ser ut. Viktiga delar är t.ex. den finansiella situation, bostads-situationen, relationen till familj och vänner, skolprestationer, etablering i arbetslivet, fysisk och psykisk hälsa, trygghet och om personen har roliga och utvecklande fritidsaktiviteter. Att uppleva sig ha förutsättningar att ha inflytande över samhällsutvecklingen påverkar även det makten att forma sitt liv i positiv riktning.

Att ha en egen inkomst och försörjning påverkar ungdomars makt och möjlighet att forma sitt eget liv. Att börja sitt liv med skulder kan utgöra ett hinder för framtida möjlighet och makten att forma sitt liv.

8.1 Skillnader i makt att forma sina liv

De tidigare kapitlens genomgång visar att en majoritet av unga i Sverige i dag har goda levnadsvillkor. Därmed kan en stor majoritet av ungdomsgruppen antas ha makt att forma sitt liv, såväl sin nutid som framtid. Det finns dock vissa grupper som tydligt har sämre levnadsvillkor än andra unga och som kan ha särskilda svårigheter att uppnå makt att forma sina liv, vilket också framgår av de analyser som gjorts i tidigare kapitel. Det finns exempelvis betydelsefulla skillnader mellan unga utifrån bl.a. kön, ålder och olika socioekonomiska faktorer. Det finns också skillnader när det gäller unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer. Som angetts ovan upplever unga med funktionsnedsättning, unga hbtq-personer och unga från de nationella minoriteterna i högre grad psykisk ohälsa jämfört med andra unga, vilket försämrar deras möjligheter att forma sina liv.

För de ungdomar vars rättigheter kränks är möjligheten att framföra klagomål grundläggande. FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har uttryckt att staterna bör införa säkra och tillgängliga mekanismer för klagomål och upprättelse med befogenhet att pröva klagomål från ungdomar. Barnombudsmannen har i en rapport från 2016

granskat barns och ungas möjligheter att framföra klagomål. Myndigheten kommer fram till att det finns många instanser som kan ta upp och driva rättighetskränkningar, men de flesta är inte anpassade efter barn, och i många fall också okända för de barn som skulle kunna ha nytta av dem. Barnombudsmannen uttrycker även att i vissa instanser har barnet inte möjlighet att få upprättelse, eller ett beslut ändrat, utan kritik och rekommendationer riktas mot verksamheten som begått rättighetskränkningen (Barnombudsmannen, Barn och ungas klagomöjligheter, 2016).

8.1.1 Möjlighet till självbestämmande för unga med funktionsnedsättning

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s internationella konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska även bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas. Målet innebär att personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter och ha möjlighet att vara delaktiga i samhället på jämlika villkor som andra i samhället. Genomförandet av arbetet med funktionshinderspolitiken ska inriktas mot de fyra områdena: principen om universell utformning, identifiera och åtgärda befintliga brister i tillgängligheten, tillhandahålla individuella stöd och lösningar för individens självständighet och att förebygga och motverka diskriminering.

Gruppen unga med funktionsnedsättning är heterogen och graden av funktionsnedsättning varierar kraftigt.

Delaktighet i planering

En viktig utgångspunkt för funktionshinderspolitiken är konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som fastställer att konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt ut åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. Det innebär bl.a att barn och unga med funktionsnedsättning erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder för att kunna uttrycka sina åsikter fritt i alla frågor som rör dem, exempelvis för att kunna vara delaktiga i sin planering. I praktiken betyder det bl.a att socialtjänstens verksamheter behöver ta hänsyn till individuellt anpassad information och kommunikation eller kommunikationsstöd för att alla ska kunna göra sin röst hörd. Socialtjänstens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde, 3 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453). När det gäller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade ska individen i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges (6 §). Ett verktyg för detta är genomförandeplaner där själva planen ska skrivas på ett sätt så att den enskilde känner igen den som sin egen. Socialstyrelsens årliga lägesrapport om insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning

visar att majoriteten av personer med funktionsnedsättning i boenden har genomförandeplaner med individuella mål.

För att säkra unga kvinnor och mäns rättigheter att komma till tals är en fungerande kommunikation en förutsättning. Därför är det viktigt att personal på boenden för personer med funktionsnedsättning har rätt kompetens när det gäller alternativ och kompletterande kommunikation (AKK). AKK handlar om att utveckla kommunikation utifrån varje persons individuella förutsättningar och är en metod som kan användas på särskilda boenden för barn, ungdomar och vuxna. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) visar att 90 procent av verksamheterna för barn och unga hade kompetent personal inom AKK eller hade genomfört utbildningsinsatser inom området (IVO, Vad har IVO sett 2019?).

Från daglig verksamhet till arbete

Socialstyrelsens öppna jämförelser om stöd till personer med funktionsnedsättning visar att flera kommuner har aktuella rutiner för att pröva möjlighet till arbete för personer med funktionsnedsättning i daglig verksamhet. Rutiner att pröva möjlighet till arbete kan öka förutsättningar för personer att gå från daglig verksamhet till arbete. Andelen kommuner med aktuella skriftliga och på ledningsnivå beslutade rutiner är dock fortsatt låg, men har ökat från 13 till 17 procent. Av de kommuner som 2019 hade en rutin för att pröva denna möjlighet var det 63 procent som hade minst en person som har gått från daglig verksamhet till arbete på den reguljära arbetsmarknaden och 33 procent där minst en person gått till skyddat arbete. Av kommuner som inte har sådana rutiner är motsvarande siffror 36 respektive 22 procent (Öppna jämförelser, Socialstyrelsen 2019). Det betyder enligt Socialstyrelsen att i majoriteten av kommunerna gick ingen person med daglig verksamhet över till arbete eller praktikplats under det senaste året. Andelen har dock ökat några procentenheter sedan 2016. Det saknas dock information om hur många som deltar i daglig verksamhet som har en arbetsförmåga som medger arbete eller praktikplats. Detta komplicerar resonemangen om övergångar till arbete. (Lägesrapport 2019 Socialstyrelsen). En viktig förutsättning för att möjliggöra övergång till arbete från daglig verksamhet är samverkan mellan kommunerna, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Fortfarande är överenskommelserna få. Socialstyrelsens öppna jämförelser från 2018 visar att knappt 15 procent av kommunerna har en aktuell överenskommelse om samverkan i enskilda ärenden med Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen (Lägesrapport 2019 Socialstyrelsen).

Ungdomar med aktivitetsersättning

Aktivitetsersättning är en ersättning till personer mellan 19 och 29 år som har nedsatt arbetsförmåga till följd av sjukdom, skada eller funktionsnedsättning. Aktivitetsersättning kan också utbetalas om skolgången måste förlängas på grund av en funktionsnedsättning. För aktivitetsersättningen har ett högt nybeviljande i kombination med relativt lågt utflöde inneburit att antalet personer med denna ersättning ökat alltsedan förmånen infördes 2003. Under 2017 skedde dock ett trendbrott då antalet personer med denna ersättning minskade och denna utveckling fortsatte under 2018. I december 2018 hade drygt 31 000 personer aktivitets-

ersättning, varav 15 000 kvinnor och 17 000 män. De allra flesta (82 procent) har aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga. Sett till diagnos har cirka 71 procent av alla som har aktivitetsersättning det på grund av psykisk ohälsa eller funktionsnedsättning.

Aktivitetsersättning är en tidsbegränsad förmån. Det minskade antalet med aktivitetsersättning beror inte bara på ett minskat antal nybeviljanden av förmånen, utan även på en högre avslagsandel i förlängningsärendena. Vad gäller initiala ansökningar om aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga fick 2 872 personer avslag på sin ansökan 2019. Det är färre än under 2018, då det var 3 064 personer. Även andelen personer som fått avslag på sin initiala ansökan har minskat mellan 2018 och 2019, från 57 procent till 49 procent.

Andelen avslag för förlängningsansökningar var 15 procent under 2019. Det motsvarar 1 884 avslag, vilket är färre än under 2018 när 2 350 ansökningar avlogs. Under 2020 har andelen och antalet avslag fortsatt att minska. En anledning till mindre andel avslag under 2019 och 2020 är ny rättspraxis som har implementerats i handläggningen på Försäkringskassan till följd av domar i kammarrätten och Högsta förvaltningsdomstolen. Vad gäller aktivitetsersättning vid förlängd skolgång fick 1090 personer avslag på sin ansökan 2019. Det är fler än under 2018, då 882 personer fick avslag. Även andelen personer som fått avslag har ökat, från 15 till 17 procent. Kvinnor hade något högre avslagsandelar än män i båda förmånstyperna.

För att få fler mottagare av aktivitetsersättning att börja studera infördes 2017 även en möjlighet att studera i 6 månader med aktivitetsersättning.

Den som har haft aktivitetsersättning i minst ett år kan även prova att arbeta och ha kvar sin ersättning vilande. Den individ som arbetar med vilande aktivitetsersättning får samtidigt ett skattefritt belopp motsvarande 25 procent av den ersättning som är vilande under hela vilandeperioden om 24 månader. Tidigare gällde detta under 12 månader.

Inflytande och makt

I MUCF:s fokusrapport Det vore ju kul om de frågade nån gång från 2019 konstaterar MUCF att det inte är alla grupper av unga som deltar i samma utsträckning i de möjligheter till inflytande som finns. Denna slutsats drogs även av 2014 års Demokratiutredning (SOU 2016:5). Unga kvinnor och män med funktionsnedsättning är en av de grupper som är under-representerad i kommunala inflytandeforum. MUCF pekar särskilt ut unga i särskolan som en grupp som kommunerna har svårt att nå ut till. ”Hemmasittare”, det vill säga ungdomar som hoppat av skolan, är också svåra att nå och tidigare studier visar att unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade i den gruppen. Myndigheten ser dock att det finns stora skillnader mellan kommunerna när det gäller ambitionsnivån på det inflytandearbete som bedrivs när det gäller alla ungdomar. Det finns flera goda kommunala exempel som kan lyftas fram men fortfarande kvarstår behovet av ett intensifierat och fördjupat arbete för att säkerställa att alla unga ges möjlighet till inflytande.

8.1.2 Unga hbtq-personers makt att forma sina liv

Det finns en koppling mellan psykisk ohälsa och annan utsatthet. Unga hbtq-personer är mer utsatta för diskriminering, hot och våld än andra unga. Till exempel har var femte ung homo- och bisexuell person angett att de utsatts för fysiskt våld av en närstående. Bland hbtq-personer är det unga bisexuella kvinnor och transpersoner som har minst tillit till andra människor, uppvisar de största ohälsotalen, har flest upplevelser av våld och som har ett mer självdestruktivt beteende än andra. Unga hbtq-personer upplever sig oftare osynliggjorda, diskriminerade och otrygga. De är också mer ekonomiskt utsatta och har sämre sociala skyddsnät än andra unga (MUCF, Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor, 2019). Det är genomgående vanligare bland unga hbtq-personer att uppleva begränsningar och inskränkningar av sina levnadsvillkor. Det är tydligt att det återstår utmaningar innan unga hbtq-personer har samma möjligheter att uppnå goda levnadsvillkor, makt och inflytande över samhällsutveckling såväl som sina egna liv.

8.1.3 Diskriminering och rasism

Upplevelser och erfarenheter av rasism riskerar att påverka ungdomars levnadsvillkor och makt att forma sina liv. Det finns studier om upplevelsebaserad rasism. Majoriteten av dessa har gjorts på vuxna, men det finns även ett fåtal med enbart ungdomar målgrupp. I studien Färgas av Sverige från Diskrimineringsombudsmannen (2007) beskriver ungdomar upplevelser av diskriminering och rasism. De berättar vad det innebär att tidigt i livet få uppleva att man är annorlunda. De berättar om ett utanförskap genom avvisande attityder från omgivningen och om hur det är att vara t.ex. en synlig minoritetsgrupp. Det handlar om allt från diskriminering i vardagen till rasistiskt motiverade hatbrott.

Skolan ska genom sitt demokratiska uppdrag främja ett skolklimat där alla elever känner sig trygga och respekterade. Trots det är rasism vanligt förekommande i skolan. Enligt organisationen Friends är etnicitet den vanligaste grunden för trakasserier både på mellanstadiet och högstadiet. (Friends 2020). Bland annat romska företrädare vittnar om att fördomar och rasism mot romer finns inom skolan vilket riskerar att påverka skolgången negativt. Enligt rapporten skadar rasism och dess konsekvenser barns psykiska och fysiska hälsa och kan leda till kronisk stress bland barn vilket påverkar förutsättningarna till att leva ett hälsosamt liv.

Barn är i regel medvetna om alla barns lika värde. Men vissa barn beskriver situationer där de behandlats kränkande och diskriminerats på grund av t.ex. sin minoritetstillhörighet, sin hudfärg, kön, funktionsnedsättning eller på grund av att de är barn (Barnombudsmannen, 2020, Dom tror dom vet bättre).

8.1.4 De nationella minoriteterna

Sverige har fem erkända nationella minoriteter: judar, romer, sverigefinnar, tornedalingar och samer som också är ett urfolk. Erkännandet av Sveriges historiska nationella minoriteter är en viktig demokratisk princip

som utgår från Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Målet för politikområdet är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande (prop. 2008/09:1. utg.omr. 1, bet. 2008/09:KU1, rskr. 2008/09:83). Sverige ska säkerställa efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter, som bl.a. följer av internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Därutöver anges det i artikel 30 i barnkonventionen att ett barn som tillhör en etnisk, religiös eller språklig minoritet eller en urbefolkning inte ska förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till eller utöva sin religion eller att använda sitt eget språk.

Urfolket samerna

Samerna är ett urfolk och samtidigt en nationell minoritet. Samernas ställning som urfolk har även bekräftats av riksdagen (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43). Samerna har en lång och sammanhängande historisk anknytning till de områden där de bedrivit näring och utvecklat sin kultur. Denna tillhörighet går långt tillbaka till tiden innan nationalstaternas bildande.

Det finns inga exakta uppgifter om hur många personer som tillhör de grupper som erkänts som nationella minoriteter. Detta beror i huvudsak på att Sverige inte för sådan statistik, ett förhållningssätt som bl.a. har historiska skäl. Det är varje enskild individ som själv avgör om denne anser sig tillhöra en nationell minoritet, s.k. självidentifikation. Eftersom tillhörigheten baseras på självidentifikation kan samhället inte ställa krav på någon att styrka sin tillhörighet till en eller flera nationella minoriteter. Även om det inte går att säga med säkerhet hur många barn och unga som tillhör någon nationell minoritet är det viktigt att främja barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket. Överföringen av språk och kultur mellan generationerna är en huvuduppgift för minoritetspolitiken. Det är också viktigt att ge barn och unga inflytande i dessa frågor. Det finns därför en skyldighet för myndigheter enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk att främja barns och ungas möjligheter till inflytande och beakta frågor som är av särskilt intresse för dem.

8.2 Egen försörjning

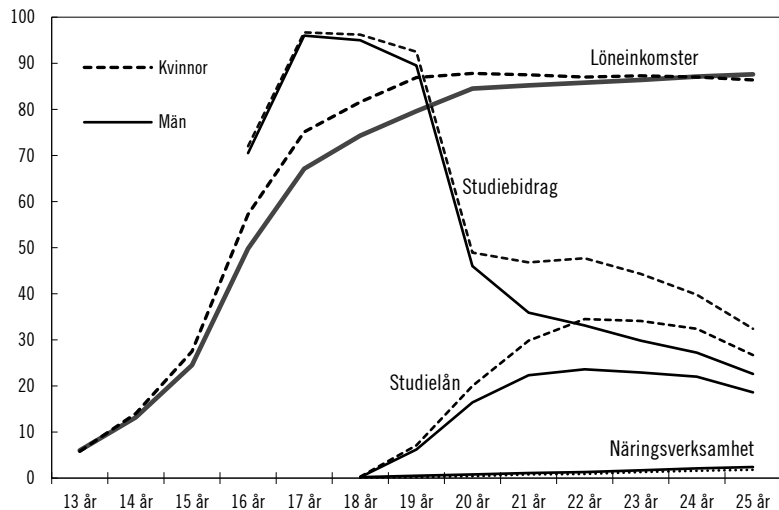
Att ha egna inkomster och kunna försörja sig själv är en central del av att kunna få makt att forma sitt eget liv. Egna inkomster innebär en möjlighet att kunna göra egna val och att kunna frigöra sig från föräldrarna. I Sverige får ungdomar utföra lättare och ofarligt arbete redan vid 13 års ålder. Arbetet får inte innebära stort ansvarstagande eller vara fysiskt eller psykiskt tungt.

8.2.1 Löneinkomster och studiemedel

Statistik från SCB visar att 5,8 procent av 13-åriga flickor respektive 6,0 procent av 13-åriga pojkar hade löneinkomster under 2018. Med stigande ålder ökar andelen med löneinkomster och vid 16 års ålder har mer än hälften av alla unga löneinkomster. Inkomsterna är samtidigt mycket små, under 10 000 kronor per år, men sammantaget är det ett bevis för att majoriteten ungdomar i Sverige skaffar sig arbetslivserfarenhet i tidiga åldrar.

Figur 8.1 Löneinkomster, studiemedel samt inkomster från näringsverksamhet per ålderskohort 13–25 år uppdelat på kön

Procent av ålderskohorten under 2018

Källa: Statistiska centralbyrån.

I gymnasieåldern, dvs. i 16–19 årsåldern, var det vanligaste inkomstslaget studiebidrag. I åldern 17–18 år hade drygt 95 procent av alla unga studiebidrag. Bland 19-åringar var andelen som hade studiebidrag något lägre bland unga män (89,5 procent) jämfört med unga kvinnor (92 procent).

Samtidigt visar statistik från SCB att många ungdomar hade löneinkomster under gymnasietiden (2018). Omkring 81,6 procent av 18-åriga kvinnor och 74,3 procent av 18-åriga män hade löneinkomster under 2018. Detta visar att en stor majoritet av ungdomarna hade egna löneinkomster från t.ex. sommarjobb eller helgarbete parallellt med studierna.

Unga kvinnor hade en större andel arbetsinkomster än män i åldern 13–24 år, men vid 25 års ålder förändrades detta och andelen unga män som hade löneinkomster var då större än andelen unga kvinnor. Detta sammanfaller med att fler unga kvinnor studerar och försörjer sig med studiebidrag och studielån.

Försörjning med hjälp av studielån förekom i liten omfattning under 20 år, men i åldern 20–22 år ökade andelen. Bland unga kvinnor ökade andelen med studielån från 20,0 till 34,5 procent och bland unga män

ökade andelen från 16,4 till 23,6 procent. Detta bekräftar bilden att en större andel kvinnor än män påbörjar studier på universitet och högskolor efter gymnasiet. Skr. 2020/21:105

Vid 20 års ålder har också 87,8 procent av kvinnorna och 84,5 procent av männen löneinkomster. Redan i 20 årsåldern hade de unga männen en högre genomsnittlig inkomst än de unga kvinnorna. Det gällde såväl de som hade näringsinkomst som de som hade löneinkomster.

8.2.2 Inkomster från näringsverksamhet

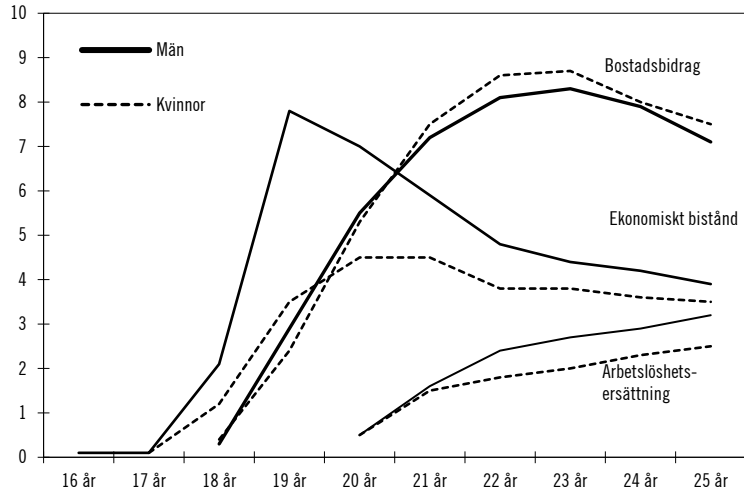
Inkomster från näringsverksamhet förekommer från 18 års ålder om än i blygsam skala. Med stigande ålder ökar andelen med näringsinkomst och vid 25 års ålder har 1,8 procent av kvinnorna inkomster från näringsverksamhet jämfört med 2,4 procent av männen. Andelen med inkomst från näringsverksamhet var genomgående högre bland unga män jämfört med unga kvinnor under 2018 (se figur 8.1).

8.2.3 Ekonomiskt bistånd, bostadsbidrag och arbetslöshetsersättning

Relativt få ungdomar hade under 2018 arbetslöshetsersättning. Bland 20-åringar hade färre än 1 procent arbetslöshetsersättning och bland 25-åringar hade cirka 3 procent arbetslöshetsersättning. Samtidigt var det betydligt vanligare att ungdomar försörjde sig med ekonomiskt bistånd.

Bland ungdomar under 20 år är bostadsbidrag mindre vanligt, bland 19-åriga män hade 2,9 procent bostadsbidrag och 2,4 procent av de 19-åriga kvinnorna hade sådant bidrag. Från 20 år och uppåt ökar andelen som hade bostadsbidrag och vid ålder 23 år hade drygt 8,3 procent av de unga männen bostadsbidrag och 8,7 procent av de unga kvinnorna i samma ålder. Efter 23 år minskar andelen som hade bostadsbidrag. Från 21 år och uppåt hade unga kvinnor en något högre andel bostadsbidrag än unga män.

Figur 8.2 Ekonomiskt bistånd, bostadsbidrag och arbetslöshetsersättning 16–25 år uppdelat på kön
 Procent av ålderskohorten under 2018

Källa: Statistiska centralbyrån.

8.2.4 Föräldrapenning och sjukpenning

Bland unga under 20 år är försörjning genom föräldrapenning relativt ovanligt. Från 20 år och uppåt stiger andelen ungdomar som har föräldrapenning och vid 25 års ålder har 16,3 procent av de unga kvinnorna föräldrapenning. Vid samma ålder har 6,1 procent av männen föräldrapenning. Föräldrapenning som försörjningsinkomst är vanligare bland unga kvinnor än bland unga män.

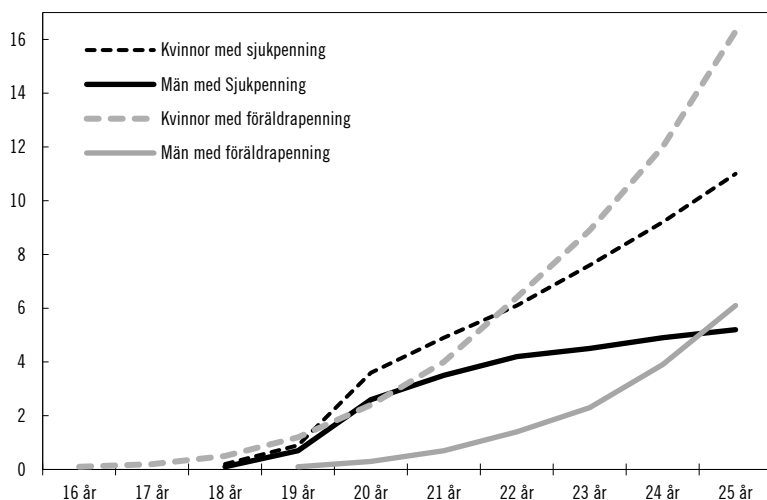
Även om det är ytterst ovanligt med tonårsföräldrar i Sverige så förekommer det. Under 2018 föddes elva barn där modern var under 16 år. Under 2018 föddes 793 barn av en kvinna som ännu inte fyllt 20 år. Det motsvarar mindre än 1 procent av alla barn som föddes det året. Andelen barn som föds av en kvinna som är under 20 år har minskat från 8 procent till mindre än 1 procent på 50 år.

Bland unga under 20 år är andelen som har sjukpenning relativt låg, men från 20 års ålder ökar andelen som har sjukpenning och i synnerhet bland unga kvinnor. Vid 25 års ålder är andelen unga kvinnor med sjukpenning mer än dubbelt så hög jämfört med andelen unga män.

Figur 8.3 Förekomsten av föräldrapenning och sjukpenning bland unga kvinnor och män (16–25 år)

Skr. 2020/21:105

Procent av den egna ålderskohorten under 2018

Källa: Statistiska centralbyrån.

8.2.5 Ungdomars skuldsättning

Ungdomars skuldsättning är en viktig fråga för ungdomars möjlighet att forma sina liv. Om en ung får en skuld hos Kronofogden kan det leda till en betalningsanmärkning som i sin tur försämrar möjligheterna att etablera sig i samhället. Det kan vara svårt att få ett första hyreskontrakt eller att köpa en bostad om man har skulder. Det kan även bli svårt att få en anställning då en del arbetsgivare använder sig av kreditupplysningar i sin urvalsprocess.

År 2019 hade totalt 31 749 ungdomar i åldern 18–25 år skulder hos Kronofogden och 628 var under 17 år. Av samtliga i åldersgruppen 0–25 år som hade en skuld hos Kronofogden var drygt 70 procent män och knappt 30 procent kvinnor (Kronofogden, Antal skuldsatta 2017–2019).

Under 2019 hade ungdomar skulder hos Kronofogden på sammanlagt över en miljard kronor. Bland ungdomar är två skuldkategorier vanliga: konsumtions- och kreditkulder från köp på nätet som enkelt kan klickas fram. Den andra skuldkategorin är brottsrelaterade skulder bestående av bötesbelopp och skadestånd till brottsoffer. Oftast har de ungdomar som har skulder hos Kronofogden inte gått ut gymnasieskolan och de flesta har utländsk bakgrund. Det rör sig inte om nyanlända män utan mestadels andra generationens invandrare. Det gäller särskilt vid brottsrelaterade skulder.

8.3 Sammanfattning

Det går att utgå ifrån att en stor andel av unga har makt att forma sina liv, men det finns grupper som har betydligt sämre levnadsvillkor än andra.

Ungdomar i områden med socioekonomiska utmaningar har generellt sett ofta sämre uppväxtvillkor och livschanser än andra ungdomar. Unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer har sämre förutsättningar att uppnå makt att forma sina liv. Upplevelser och erfarenheter av rasism riskerar också att påverka ungdomars levnadsvillkor och makt att forma sina liv.

Att ha en egen inkomst och att kunna försörja sig själv har stor betydelse för att uppnå makt att forma sitt liv. En mindre andel ungdomar har egna inkomster redan vid 13 års ålder om än mycket små sådana. Oftast rör det sig om inkomster från feriearbeten eller helgarbete. I gymnasial ålder, dvs. mellan 16 och 18 års ålder har omkring 90 procent någon form av löneinkomster, vilket indikerar att ungdomar skaffar sig arbetslivserfarenhet på ett tidigt stadium.

Fram till 20 års åldern är skillnader i löneinkomster mellan unga kvinnor och män relativt liten. Därefter har de unga männen en högre genomsnittlig inkomst än de unga kvinnorna. Det gällde såväl de som har näringsinkomst som de som har löneinkomster.

Ungdomars skuldsättning är en viktig aspekt av frågan om ungdomars möjlighet att uppnå makt att forma sina liv. Drygt 30 000 ungdomar i åldern 18–25 år hade tillsammans skulder på över en miljard kronor 2019. Det är en större andel unga män som har en skuld hos Kronofogden.

9 Ungdomars inflytande över samhällsutvecklingen

Skr. 2020/21:105

Den tredje delen av det ungdomspolitiska målet, att alla ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen, innebär en uttalad målsättning att ungdomar ska finnas med i samhällsbygget och att ungdomar har en uttalad rätt till inflytande. Alla ungdomar ska ha goda möjligheter att vara med och påverka beslutsfattande på alla nivåer i samhället. Unga kvinnor och män ska ha förutsättningar att delta i politiska beslutsprocesser, vara representerade i de folkvalda församlingarna och ha inflytande i frågor som har betydelse för samhället i stort. Ungdomars deltagande i de folkvalda politiska församlingarna är avgörande för en livskraftig demokrati. Ett ungdomsperspektiv ska främjas inom den regionala utvecklingspolitiken. Kommuner och regioner är nyckelaktörer när det gäller arbete för barn och ungdomar. De behöver därför god kunskap om vad ett barn- respektive ungdomsperspektiv innebär och hur dessa kan integreras i beslut och insatser, liksom om metoder för att föra dialog med barn och ungdomar. Unga kvinnor och mäns inflytande och delaktighet är prioriterade områden inom det europeiska och internationella samarbetet. Bland de europeiska ungdomsmålen syftar mål 9 till att ungdomars demokratiska deltagande och självständighet bör stärkas och EU:s ungdomsstrategi anger att integrering av ungdomsfrågor endast blir effektiv om den också garanterar att unga människor får inflytande på alla de politikområden som påverkar dem. Agenda 2030 (mål 16) innefattar att säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer.

Ungas delaktighet i samhällsbygget handlar inte enbart om att ta tillvara synpunkter, idéer eller förslag. Det handlar även om att ta tillvara ungdomars egen initiativkraft. Genom att stärka ungas möjligheter att delta i samhällets beslutsprocesser kan kunskapen om ungdomars förutsättningar och behov öka vilket i sin tur bidrar till bättre beslutsunderlag och mer ändamålsenliga beslut. Rätten för alla barn och unga att bli hörda och att tas på allvar utgör dessutom en utgångspunkt i barnkonventionen.

9.1 Ungas deltagande i demokratin

9.1.1 Ungas valdeltagande

Ökat valdeltagande i riksdagsvalet

Valdeltagandet bland ungdomar har ökat fyra riksdagsval i rad. I riksdagsvalet 2018 röstade 85,8 procent av ungdomarna i åldern 18–24 år jämfört med 82,2 procent i valet 2014. Valdeltagandet bland unga kvinnor var högre än bland unga män, 88,7 procent jämfört med 83 procent. Skillnaderna i valdeltagande mellan unga kvinnor och män ökade i valet 2018. Bland förstagsväljare i riksdagsvalet 2018 röstade 89 procent bland dem med svensk bakgrund och 75 procent bland dem med utländsk bakgrund.

Ökat valdeltagande i kommun- och regionfullmäktigeval

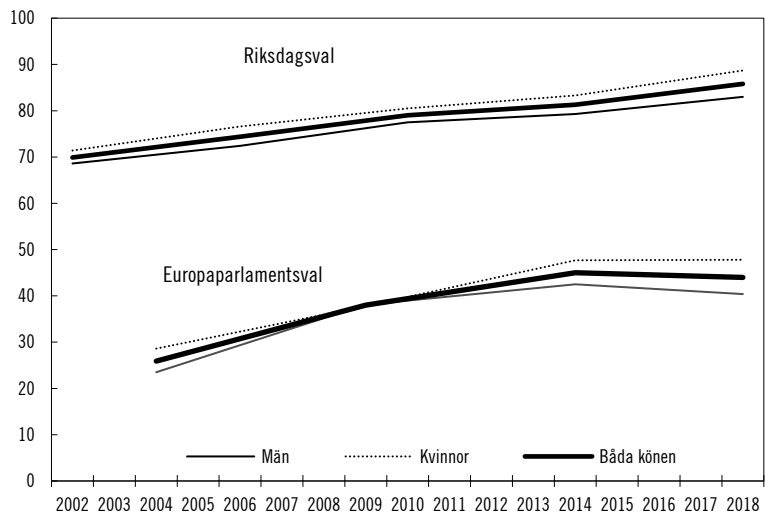
Ungdomars valdeltagande i kommun och regionfullmäktigeval var något lägre jämfört med riksdagsvalet, men trenden har varit stigande. Vid senaste valet 2018 till kommunfullmäktige deltog 80,6 procent av unga i åldern 18–24 år, 84,1 procent kvinnor och 77,4 procent män. I det senaste regionfullmäktigevalet 2018 röstade 80,4 procent av ungdomarna, dvs. marginellt färre jämfört med kommunalvalen, men betydligt lägre jämfört med riksdagsvalet. Valdeltagandet bland unga kvinnor var 83,9 procent och 77,1 procent bland unga män.

Minskat valdeltagande i Europaparlamentsvalet

Valdeltagandet till Europaparlamentet har varit avsevärt lägre jämfört med riksdagsvalen och 2019 sjönk valdeltagandet bland de yngre. I Europaparlamentsvalet 2019 röstade 44 procent av de röstberättigade i åldern 18–24 år (47,8 procent av de röstande var kvinnor och 40,4 procent av de röstande var män). Det innebar en minskning av valdeltagandet jämfört med Europaparlamentsvalet 2014 då motsvarande andel var runt 45 procent. Skälet till minskningen var att valdeltagandet sjönk bland unga män. Valdeltagandet bland unga kvinnor var oförändrat.

Figur 9.1 Valdeltagande i riksdagsval och europaparlamentsval utifrån kön

Andel av röstberättigande i åldern 18–24 år

Anm.: Avser valdeltagande i riksdagsvalen 2002, 2006, 2010, 2014 och 2018 samt Europaparlamentsvalen 2004, 2009, 2014 och 2019.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Skillnader i valdeltagandet mellan grupper av unga

Valdeltagandet bland unga avspeglar skillnaderna i politiskt deltagande generellt. Bland förstagångsväljarna i de allmänna valen 2018 går att se tydliga skillnader i valdeltagande mellan grupper av unga. Valdeltagandet är högre bland de förstagångsväljare som går eller har gått ett studie-

förberedande program i gymnasieskolan än bland dem som går eller har gått ett yrkesförberedande program. Det finns även tydliga skillnader mellan ungdomar med svensk och utländsk bakgrund samt utifrån föräldrars utbildningsnivå. I riksdagsvalet 2018 var valdeltagandet bland förstagångsväljare som gick eller hade gått en studieförberedande gymnasieutbildning 92 procent. Det kan jämföras med 83 procent bland dem som gick eller hade gått en yrkesinriktad gymnasieutbildning. Bland förstagångsväljare i riksdagsvalet 2018 röstade 89 procent bland dem med svensk bakgrund och 75 procent bland dem med utländsk bakgrund. Forskningen pekar på att familjen har betydelse för unga personers politiska deltagande. De förstagångsväljare som har någon förälder med slutförd eftergymnasial utbildning röstade i högre grad än de som inte hade det. I riksdagsvalet 2018 röstade 91 procent av de förstagångsväljare som hade åtminstone en förälder med eftergymnasial utbildning och 82 procent av dem utan någon förälder med eftergymnasial utbildning (SCB 2019).

9.1.2 Medlemskap i politiska partier

Omkring 4 procent av unga i åldern 16–29 år var medlemmar i ett politiskt parti under 2018 och 2019 och ungefär 1 procent var aktiva i ett parti enligt SCB. En något större andel unga kvinnor är medlemmar i partier än unga män. Andelen unga som är medlemmar i ett politiskt parti har under de senaste åren legat på ungefär samma nivå som i äldre åldersgrupper bortsett från personer över 65 år där andelen partimedlemmar är större. Mätningar från SOM-institutet visar att även om antalet personer i befolkningen som är medlemmar i ett politiskt parti mer än halverats sedan mitten av 1980-talet gäller detta inte i samma utsträckning för unga där andelen har legat mer stabilt under samma tidsperiod.

9.1.3 Ungas politiska representation

Andelen unga är mindre bland de politiskt förtroendevalda än bland de röstberättigade i stort. Detta gäller såväl på nationell nivå som i kommuner och regioner. På kommunal nivå där det största antalet förtroendeuppdrag finns uppgick andelen av de kommunalt förtroendevalda i åldern 18–29 år till 7 procent 2019 vilket kan jämföras med samma åldersgrupps andel av befolkningen som uppgår till 19 procent. Andelen unga bland de kommunalt förtroendevalda har minskat något jämfört med 2015. Unga män är något mer underrepresenterade bland de kommunalt förtroendevalda än unga kvinnor. Andelen förtroendevalda under 30 år i regionerna uppgick 2019 till 8 procent. Bland de ledamöter som valdes i riksdagen vid valet 2018 var 7 procent under 30 år (SCB 2019 och 2020).

9.1.4 Ungas deltagande i demokratin mellan valen

När MUCF 2018 undersökte vilka aktiviteter unga, 16–25 år, använder för att försöka påverka samhället var den vanligaste aktiviteten att stödja en åsikt i en samhällsfråga på internet. Det var 51,4 procent av de unga som hade gjort detta under det senaste året. Det var vanligare bland tjejer än

bland killar att stötta åsikter på internet. Den näst vanligaste aktiviteten för att påverka samhället var att konsumera på ett medvetet sätt, vilket 35 procent hade gjort under det senaste året och aktiviteten var vanligare bland tjejer än killar. Andra vanliga aktiviteter för att påverka är att skriva på namninsamlingar och att skänka pengar till organisationer som arbetar för att påverka i olika samhällsfrågor. Andra relativt vanliga aktiviteter är att debattera samhällsfrågor på internet och att bära politiska symboler, vilket 21 respektive 14 procent av de unga gjort. Mindre vanliga sätt för unga att försöka påverka samhället var att kontakta politiker och tjänstemän, delta i politiska möten och att skriva insändare. Ju mer krävande en påverkansaktivitet är i form av t.ex. förberedelser, sakkunskap och tidsåtgång desto ovanligare är den bland unga – ett mönster som även går igen bland äldre. I en rapport från SOM-institutet jämförs det politiska deltagandet mellan valen genom en rad olika aktiviteter, i olika åldersgrupper under 2019. Resultatet visar att unga, 16–29 år, tillsammans med personer i åldersgruppen 30–49 år är de mest aktiva i demokratin mellan valen medan personer från 50 år och uppåt tenderar att vara mindre aktiva. Bland unga i åldern 16–29 år hade 57 procent agerat på något sätt för att försöka påverka i en samhällsfråga under det senaste året.

Andelen unga som chattar, debatterar eller kommenterar politik på internet har ökat sedan början 2000-talet. Mellan 2004 och 2018 har andelen unga i åldern 16–25 år som under det senaste året chattat, debatterat eller kommenterat politik på internet ökat från 13 till 22 procent bland killar och från 7 till 19 procent bland tjejer (MUCF, Ung idag 2020).

9.1.5 Medlemskap och aktiviteter i föreningar

Andelen unga som är medlemmar i en förening har minskat sedan slutet av 1990-talet. SOM-institutet visar att 2019 var 62 procent av unga (16–29 år) medlemmar i minst en förening. Andelen unga som är medlemmar i en förening har minskat från 76 procent 1998. Det är vanligare bland medelålders personer (30–64 år) att vara medlem i en förening än bland unga och äldre. Bland medelålders var strax under 80 procent medlemmar i en förening 2019. Även bland medelålders har andelen föreningsmedlemmar minskat sedan slutet av 1990-talet men inte lika mycket som bland unga. Även SCB:s Undersökning av levnadsförhållanden visar att 62 procent av unga i åldern 16–29 år var medlemmar i en förening 2018/19. Denna undersökning visar även att 23 procent av de unga var aktiva i minst en förening och att det i detta avseende inte finns några skillnader mellan tjejer och killar. MUCF:s ungdomsenkät som riktar sig till unga i åldern 16–25 år bekräftar också att drygt 60 procent av de unga är medlemmar i en förening. MUCF redovisar dessutom att det inte går att iaktta några skillnader mellan andelen tjejer och killar som är medlemmar i en förening.

9.1.6 Delaktighet i utvecklingen av sin närmiljö

De föreningsdrivna samlingslokalerna kan betraktas som en del av infrastrukturen i vårt demokratiska samhälle. Ungdomars tillgång till ändamålsenliga mötesplatser har stor betydelse för deras engagemang i

utvecklingen av sin närmiljö i och samhällsfrågor i stort, både i stad och på landsbygd. I områden med socioekonomiska utmaningar är bristen på samlingslokaler för unga särskilt stor. Detta är ett problem eftersom dessa utgör en förutsättning för delaktighet. I områden med socioekonomiska utmaningar förstärks dessutom närmiljöns betydelse av att ungdomar här ofta är mindre mobila och mer sällan rör sig i andra stadsdelar.

En utökad medborgardialog i samband med fysisk planering kan ge bättre underlag för planeringen och öka förtroendet mellan å ena sidan planerare och beslutsfattare och å andra sidan de som bor och verkar i en viss del av kommunen. Barn och ungdomar har många tankar och idéer värda att ta till vara i den fysiska planeringen och gestaltningen av livsmiljön. Deras engagemang kan göra utvecklingen av den fysiska miljön bättre förankrad inte bara hos ungdomarna, utan även hos deras föräldrar och familjer. Vid utvärderingar av processer där barn och unga varit aktiva deltagare i en fysisk planeringsprocess har det visat sig att det ofta är viktigt att inom en överskådlig tid se ett konkret resultat av sitt engagemang. På så sätt har förtroende skapats och därmed stärks möjligheterna för fortsatt samarbete. Att delta i projekt av denna sort kan också vara ett praktiskt exempel på hur en demokratisk process inom samhällsbyggnaden går till.

Inom området stadsutveckling, arkitektur och offentlig konst har det under det senaste decenniet vuxit fram olika metoder för att involvera bl.a. ungdomar i utformningen av sina närmiljöer. Att barn och unga ges möjlighet att påverka utformningen av sin närmiljö är en viktig utgångspunkt i regeringens politik för den gestaltade livsmiljön (prop. 2017/18:110). Ungdomar har mycket värdefull kunskap att bidra med om hur deras närmiljö används och vad som saknas. I dessa processer är det viktigt att vara tydlig med vad ungdomarna kan påverka och vad som inte är möjligt att förändra. I lyckade fall, både vad gäller planering av områden och den offentliga konsten får ungdomar möjlighet att påverka sina livsmiljöer och övar sig samtidigt i deltagande i demokratiska processer. Utifrån praktiska exempel har det visats att väl gestaltade områden, där boende varit delaktiga i utformningen, i mindre grad vandaliseras.

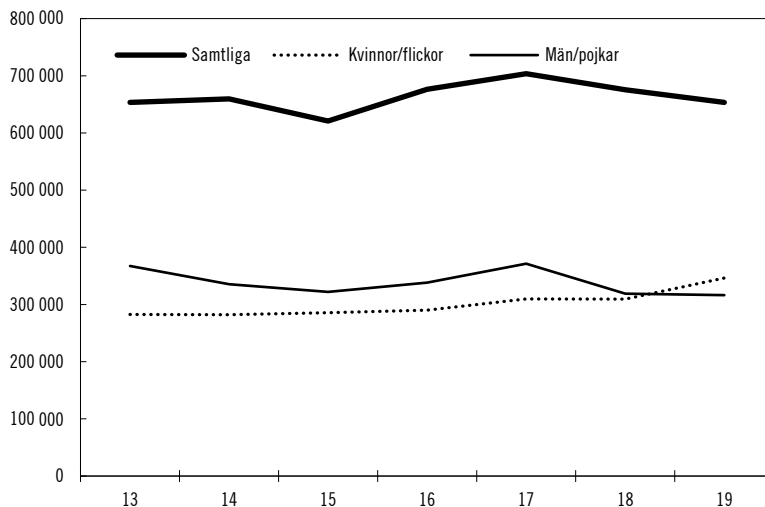
I dag finns stor variation i hur ungdomar involveras i utformningen av skola, boendemiljöer och platser för fritidsaktiviteter. Även här är det angeläget att staten genom sina myndigheter fortsätter att ge stöd och vägledning, samt sprider goda exempel från olika kommuner.

9.1.7 Ungas egen organisering

Unga kvinnor och mäns möjligheter att organisera sig har betydelse både för deras möjligheter att forma sina egna liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen. Därför har barn- och ungas självständiga organisering länge varit en central del i ungdomspolitik. Det är svårt att ge en samlad bild av hur stor ungdomsrörelsen är i Sverige, då det saknas siffror på hur många unga som är medlemmar i en barn- och ungdomsorganisation. Däremot finns information om hur många barn- och ungdomsorganisationer som får bidrag för sin verksamhet och hur många medlemmar de har i åldrarna 6–25 år. För att få bidrag behöver en organisation ha minst 1 000 medlemmar i åldrarna 6–25 år, och medlems-

föreningar i minst fem län. Undantag finns för organisationer som företräder nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättning. De behöver endast ha 200 medlemmar och kraven på lokal förankring är inte lika omfattande.

Figur 9.2 Antal medlemmar i föreningar i åldern 6–25 år, 2013–2019 uppdelat på kön

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF har under våren 2020 undersökt hur covid-19-pandemin har påverkat barn- och ungdomsorganisationernas förutsättningar att behålla och rekrytera medlemmar. En majoritet av de tillfrågade organisationerna menar att det har blivit svårare att både behålla medlemmar och att rekrytera nya. Det är därmed troligt att antalet medlemmar i barn- och ungdomsorganisationerna kommer att sjunka framöver (MUCF 2020).

En kartläggning från 2018 om var i landet de beviljade barn- och ungdomsorganisationernas bidragsgrundande medlemsföreningar har sitt säte visade att det fanns medlemsföreningar i alla Sveriges län. I storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne fanns över 2 000 medlemsföreningar vardera. Minst antal föreningar, runt 100, hade sitt säte i Blekinge, Gotlands och Jämtlands län (MUCF 2019).

9.1.8 Områden och frågor som ungdomsorganisationerna engagerar sig i

Ungdomsrörelsen samlar en stor bredd av organisationer med engagemang inom olika områden och sakfrågor. MUCF kategoriserar de bidragsberättigade organisationerna efter nedan listade organisationstyper (tabell 9.1). Den senaste sammanställningen omfattar organisationer som beviljats bidrag 2016–2018.

Tabell 9.1 Barn- och ungdomsorganisationer som beviljats bidrag 2016–2018 fördelade på huvudsaklig organisationstyp, antal

Skr. 2020/21:105

Organisationstyp	2016	2017	2018
Elev- och studentorganisationer	9	10	10
Etniska organisationer	8	9	9
Folkbildnings- eller utbildningsorganisationer	1	1	1
Friluftorganisationer	4	3	3
Frivilliga försvarsorganisationer	1	1	1
Hbtq-organisationer	1	1	1
Hobbyorganisationer	7	7	7
Kulturorganisationer	7	10	9
Miljöorganisationer	1	1	1
Nationella minoritetsorganisationer	4	4	4
Nykterhetsorganisationer eller liknande	7	7	7
Organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning	10	10	11
Partipolitiska ungdomsförbund	10	10	9
Religiösa organisationer	18	16	16
Solidaritetsorganisationer	6	6	6
Övriga organisationer	17	16	17

Källa: MUCF 2020.

Kategoriseringen visar att övriga organisationer är den vanligaste organisationstypen. I kategorin övriga organisationer återfinns bl.a. Föreningen Nordens ungdomsförbund, Jagvillhabostad.nu, Ung media Sverige och Ung företagsamhet i Sverige. Därefter är religiösa organisationer, organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning samt elev- och studentorganisationer de vanligaste.

Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) samlar 83 ungdomsorganisationer och följer årligen upp ungdomsrörelsens villkor. I villkorsrapporterna belyser LSU bl.a. de verksamheter och frågor som engagerar stora delar av ungdomsrörelsen gemensamt. Till dessa hör Agenda 2030, migration och, under 2018–2019, EU-valet. Andelen ungdomsorganisationer som arbetar med frågor kopplade till Agenda 2030 har ökat över tid (från knappt 20 procent 2016 till drygt 55 procent 2019). Drygt hälften av organisationerna arbetade med eller för unga nyanlända, asylsökande eller ensamkommande 2019. Andelen har sjunkit något sedan 2017 då knappt 70 procent av organisationerna uppgav att de gjorde detta. Av de organisationer som deltog i LSU:s undersökning anordnade 38 procent aktiviteter med koppling till EU-valet som ägde rum 2019.

För att få en indikation på i vilken utsträckning ungdomsrörelsen inkluderas i politiska processer har LSU frågat sina medlemsorganisationer i vilken utsträckning som de har blivit tillfrågade att vara remissinstans. Det var 68 procent av organisationerna svarade att de någon gång under 2018 har blivit tillfrågade. I genomsnitt tillfrågades LSU:s

Skr. 2020/21:105 medlemsorganisationer 3,7 gånger per organisation under 2018, men det finns en stor variation i vilka organisationer som blir tillfrågade.

9.1.9 Protester, nätverk och sociala rörelser

Även om färre unga engagerar sig i de politiska partierna och i föreningslivet tycks inte ungas delaktighet i demokratin minska totalt sett. Däremot tar ungas engagemang sig andra uttryck i dag. En deltagandeform som utövas av yngre i större utsträckning än av äldre är att demonstrera. Protester anordnas ibland av väletablerade organisationer, men många av de stora protestaktioner som på senare tid väckt engagemang har i stället organiserats utan att en organisation stått bakom.

Sociala medier spelar ofta en avgörande roll för möjligheten att mobilisera befolkningen i dessa sammanhang. De möjliggör organisering utan organisationer och bildandet av nätverksbaserade rörelser. I de nätverksbaserade rörelserna sker idéutvecklingen till stor del genom diskussioner i sociala medier. Sådana nätverk kan inkludera och engagera fler i olika frågor och är organiserade på ett mindre hierarkiskt och ett mer informellt sätt. Det finns dock svagheter med mer eller mindre spontant organiserade rörelser. Svagheter handlar bl.a. om att de inte går att förhandla med andra parter om det inte finns tydliga språkrör och eftersom ”medlemmarna” och deltagarna inte har några starkare bindningar till nätverket kan de snabbt försvinna. De fyller inte heller samma funktion i demokratin eftersom det ofta saknas möjlighet till formell delaktighet och ansvarsutkrävande. Om engagemanget är långvarigt kan nätverket därför så småningom övergå till en mer traditionell organisation eller rörelse (SOU 2015:96 och SOU 2016:5). De senaste åren har flera nya sociala rörelser vuxit fram som har engagerat stora delar av befolkningen, inte minst unga. Rörelsen Fatta!, Black Lives Matter (BLM), Me too-rörelsen, och Fridays For Future är exempel på detta.

Det finns också en diskussion om det politiska engagemanget som sker på nätet och över sociala medier är mindre genuint och genomtänkt. Internetaktivism har beskrivits som ett slags klicktivism eftersom det är enklare än t.ex. att demonstrera eller delta i en förening. I betänkandet Det digitala samtalet i en digital tid ges en redogörelse för forskning som visar hur engagemanget på internet påverkas särskilt av psykosociala faktorer såsom flockbeteenden, bekräftelsebehov och rädsla för att bli avvisad (SOU 2020:56).

9.1.10 Ungas engagemang för klimat och miljö

Ungdomars engagemang för klimatfrågor har ökat över tid. Drygt var tredje ung person uppger att klimatfrågan är en av de viktigaste samhällsfrågorna och skillnaderna mellan könen är små (39 procent av unga kvinnor och 33 procent av unga män). Studier visar även på att unga i dag oroar sig för miljön och klimatet i större utsträckning än tidigare (MUCF Ung med attityd 2019). I Europeiska kommissionens enkätundersökning om ungas åsikter om EU:s prioriteringar framkom att klimatfrågan var den mest prioriterade samhällsfrågan för ungdomar i EU. Enkäten visade att 72 procent av de svenska ungdomarna och 67 procent av ungdomar inom

EU:s medlemsstater ansåg att skydda miljön och bekämpa klimatförändringar bör vara en prioritering för EU under de kommande åren (Europeiska kommissionen, Hur bygger vi ett starkare Europa, Unga människors åsikter 2019). I en opinionsundersökning genomförd av FN:s utvecklingsprogram framkommer det att 69 procent av världens unga under 18 uppfattar klimatförändringarna som en kris, samma siffra för Sverige var 79 procent. Denna utveckling har bl.a. tagit sig uttryck i de världsomspännande protester som arrangerats av Fridays For Future med närmare 2 000 manifestationer i cirka 100 länder världen över.

9.2 Ungas attityder till sitt eget inflytande och till demokratin

Det finns flera faktorer som påverkar ungas uppfattning av sitt eget inflytande. I 2019 års attityd- och värderingsstudie från MUCF anger unga att de i större utsträckning själva kan föra fram åsikter till beslutsfattare jämfört med i 2013 och 2002 års studier. År 2013 tyckte knappt en av fyra unga att de kunde föra fram sina åsikter till beslutsfattare. I 2019 års studie tycker drygt var tredje ung att de kan föra fram sina åsikter. Till skillnad från tidigare studier framkommer det i 2019 års studie att det är vanligare att unga män uppger att de kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare än att unga kvinnor gör det. Både andelen unga män och unga kvinnor som uppger att de kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare ökar, men unga kvinnor halkar efter något i utvecklingen. För första gången upplever unga kvinnor att de i mindre utsträckning (32 procent) kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare i jämförelse med unga män (37 procent). Tidigare års skillnader mellan unga män och unga kvinnor har inte varit statistiskt signifikanta.

Unga som antingen själva eller som tillsammans med sina föräldrar lever under knappa ekonomiska förhållanden ser mer pessimistiskt på sina möjligheter att påverka inom de flesta områdena i livet. Unga som mår dåligt upplever sig i högre grad än andra sakna möjligheter att påverka sin livssituation. Bland dessa unga är det också vanligare att inte känna sig delaktig i det svenska samhället. Tidigare studier genomförda av MUCF visar att den ökade tendensen till segregation och åtskillnad i Sverige som förekommer på bostads- och arbetsmarknaden, i skolan, och i samband med fritidsaktiviteter även tycks påverka beteenden och attityder som har betydelse för demokratin. Vidare har unga från olika sociala, kulturella och geografiska miljöer allt färre arenor att mötas på, vilket hotar att skapa parallella världar utan gemensam identitet och värdegrund.

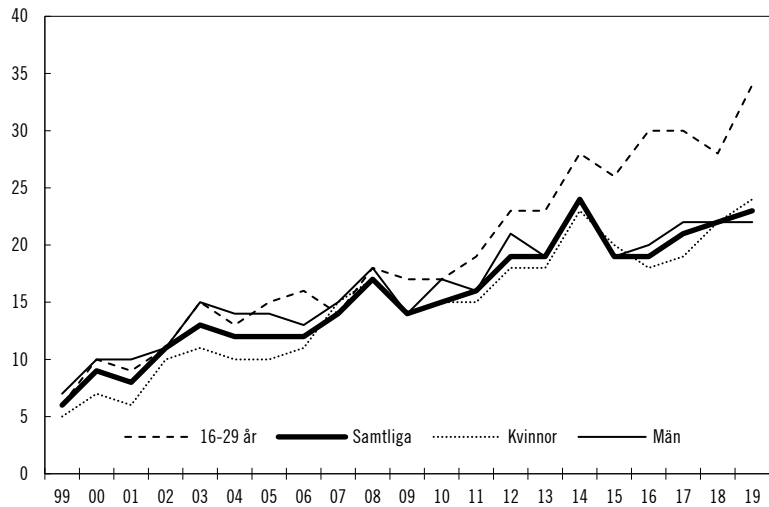
9.2.1 Ungas möjligheter att påverka politiska beslut

Ett aktivt deltagande i demokratin, såväl genom deltagande i val som deltagande i demokratin mellan valen, grundläggs tidigt i livet. I en levande och jämlik demokrati är det viktigt att alla invånare har de kunskaper, verktyg och förmågor som krävs för att aktivt kunna föra sin talan och delta i demokratins beslutsprocesser. Mot denna bakgrund är det viktigt att unga tidigt ges stöd och möjlighet att delta i demokratiska

processer och därigenom etablera kunskaper och förmågor som kan användas hela livet. Allt fler ungdomar bedömer att de har möjlighet att påverka politiska beslut. År 2019 bedömde 34 procent av unga i åldern 16–29 år att de hade mycket eller ganska goda möjligheter att påverka politiska beslut på den nationella nivån. Denna nivå har ökat stadigt sedan millennieskiftet då endast tio procent såg positivt på sina möjligheter att påverka. I äldre åldersgrupper är det mindre andelar som ser positivt på sina möjligheter att påverka politiska beslut.

Figur 9.3 Andel som upplever att de har mycket eller ganska goda möjligheter att påverka politiska beslut i Sverige

Unga (16–29 år) och samtliga (16–85 år) efter kön

Anm.: Könsuppdelad statistik finns endast för samtliga.

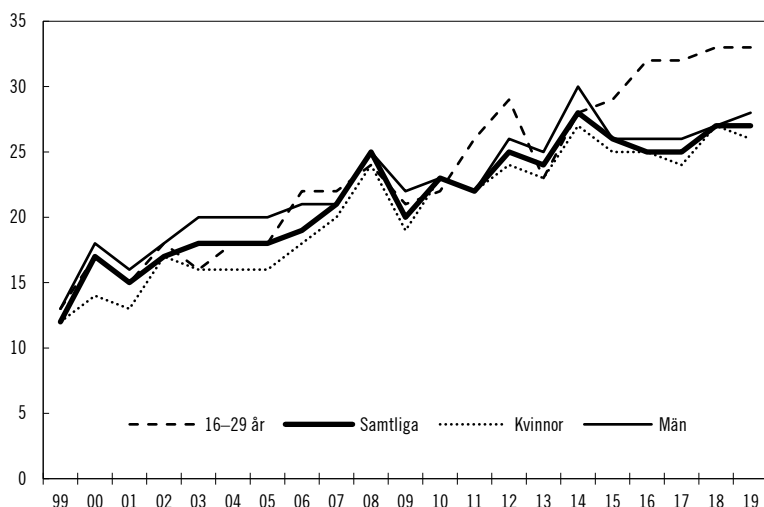
Källa: SOM-institutet.

Även på kommunal nivå anser en större andel ungdomar (16–29 år) att de har mycket eller ganska goda möjligheter att påverka politiska beslut. Totalt 33 procent av ungdomarna anser att de har mycket eller ganska goda möjligheter att påverka beslut i den egna kommunen. Ungdomar är generellt mer positiva till deras möjligheter att påverka i den egna kommunen jämfört med övriga åldersgrupper.

Figur 9.4 Andel som anser att de har mycket eller ganska goda möjligheter att påverka politiska beslut i kommunen

Skr. 2020/21:105

Unga (16–29 år) och samtliga (16–85 år) efter kön

Anm.: Könsuppdelad statistik finns endast för samtliga.

Källa: SOM-institutet.

Det finns en skillnad i upplevda möjligheter till inflytande och delaktighet mellan olika geografiska områden i landet. I regeringens Strategi för en stark demokrati konstateras att det demokratiska deltagandet är lägre i områden med socioekonomiska utmaningar och att detta riskerar att skada tilltron till samhällets institutioner. I MUCF:s rapport Fokus 18 undersöks ungas egna upplevelser av social inkludering och möjligheter till inflytande i samhället. Rapporten visar att andelen som upplever att de har ganska eller mycket stora möjligheter att själva föra fram sina åsikter till de som bestämmer i kommunen är högre i landsbygder än i städer. Unga kvinnor i landsbygd upplever större möjligheter att föra fram åsikter till kommunen än unga kvinnor i städer. Ingen signifikant skillnad kan påvisas mellan unga män i olika områden. I områden med socioekonomiska utmaningar är andelen unga som tycker att de blir lyssnade på lägre än i städer men mellan unga i landsbygder och unga i städer kan inga statistiskt signifikanta skillnader påvisas. Samtidigt visar rapporten att knappt hälften av de unga, 46 procent, känner sig inkluderade i Sverige. I landsbygder är andelen lägre än i övriga områden.

9.2.2 Ungas kunskaper om hur de kan påverka

Studier visar att det är en relativt hög andel unga som har ett intresse av att vara delaktiga och påverka olika samhällsfrågor. MUCF visar i rapporten Fokus 18 att 37 procent av unga i åldern 16–25 år har ett intresse av att vara med och påverka i frågor i sin kommun. Intresset bland unga kvinnor var något högre, 38,3 procent, jämfört med intresset hos de unga männen, 35,9 procent. Bland de unga som uppger att de inte är intresserade av att påverka anges flera skäl. Ett vanligt skäl är att de kan för lite om hur de

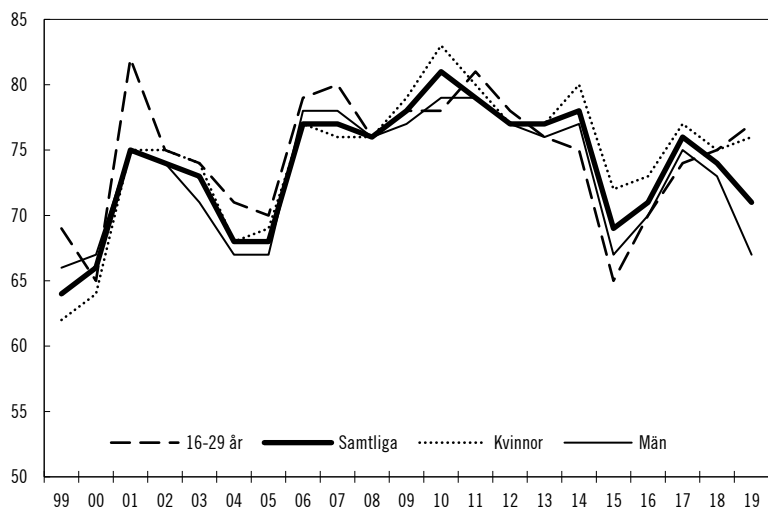
ska göra för att påverka. Det är vanligare bland tjejer att svara att de kan för lite om hur de ska göra än bland killar. MUCF konstaterar att det kan betraktas som problematiskt att förhållandevis många unga hänvisar till brist på kunskap eftersom detta antyder att skolan brister i sitt uppdrag att utbilda unga i hur demokratin fungerar på lokal nivå. I MUCF:s studie undersöks även hur unga skulle gå tillväga om de ville påverka något i sin kommun. Resultaten pekar även här mot att många unga saknar kunskap om hur lokala beslutsprocesser fungerar. Det svar som uppges av flest unga, nästan var fjärde svarande, är att de inte vet var de skulle vända sig för att påverka.

9.2.3 De flesta är nöjda med demokratin

Drygt tre av fyra ungdomar är mycket eller ganska nöjda med det sätt som den svenska demokratin fungerar. Ungdomar i åldern 16–29 år var den åldersgrupp som var mest nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige vid SOM-institutets mätning av svenska demokratitrender 2019. Men över tid har synen på svensk demokrati bland unga varierat och andelen som anger att de är mycket eller ganska nöjda med demokratin har pendlat mellan 62 och 82 procent. Uppgifter om könsskillnader bland ungdomar saknas men för samtliga i åldern 16–85 år visar statistiken på små könsskillnader. Andelen som är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar kulminerar vanligtvis under ett valår, men valet 2018 utgjorde ett undantag från denna regel. Sedan valet 2018 har andelen som är mycket eller ganska nöjda med demokratin ökat bland unga och kvinnor samtidigt som den har minskat bland män och personer från 50 år och äldre. Framför allt har andelen mycket och ganska nöjda sjunkit kraftigt bland lågutbildade i alla åldrar.

Figur 9.5 Andel som är mycket eller ganska nöjda med demokratin i Sverige

Unga (16–29 år) och samtliga (16–85 år) efter kön

Anm.: Könsuppladdad statistik finns endast för samtliga.

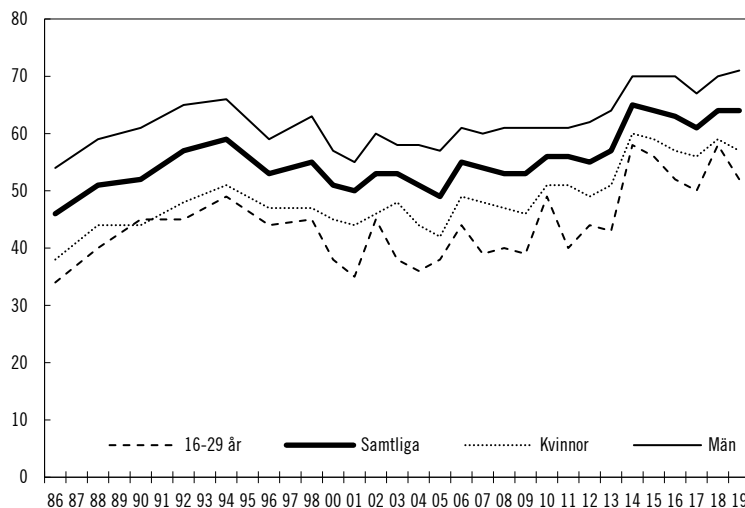
9.2.4 Intresset för politik är historiskt högt

Intresset för politik befinner sig på historiskt höga nivåer. Andelen unga som anger att de i allmänhet är intresserade av politik har ökat stadigt sedan mitten av 1980-talet. Intresset för politik ökar dock generellt med stigande ålder. Drygt hälften (52 procent) av unga i åldern 16–29 år var mycket eller ganska intresserade av politik vid SOM-institutets mätning 2019. Bland invånarna i åldern 65–85 år var andelen 73 procent. För samtliga (16–85 år) var 64 procent intresserade av politik år 2019. En väsentligt högre andel män än kvinnor är mycket eller ganska intresserade av politik. Intresset för politik stiger även med utbildningsnivå.

Även MUCF:s attityd- och värderingsstudie från 2019 visar att många unga är intresserade och engagerade i vad som händer i samhället och att unga generellt tycker att det är viktigt att ta ställning i samhällsfrågor och för politik. Studien visar samtidigt att det finns en skillnad i ungas intresse för samhällsfrågor och för politik, där en lägre andel unga uppger att de är intresserade av politik än av samhällsfrågor. Unga kvinnor uppger i större utsträckning att de är intresserade av samhällsfrågor, medan unga män i större utsträckning anger att de är intresserade av politik.

Figur 9.6 Andel som anger att de mycket eller ganska intresserade av politik, mellan 1986–2019

Unga (16–29 år) och samtliga (16–85 år), efter kön

Anm.: Könsuppdelad statistik finns endast för samtliga.

Källa: SOM-institutet.

9.2.5 Viktigaste samhällsfrågorna för unga

Attityd- och värderingsstudierna som MUCF regelbundet genomför är en del i uppföljningen av det ungdomspolitiska målet. Undersökningarna ger kunskaper om ungas attityder och värderingar vad gäller samhällsfrågor

och politiska förslag. Den senaste undersökningen från 2018 visade att ungdomar tycker att sjukvårdsfrågan är den viktigaste samhällsfrågan. Skola och utbildning är den näst viktigaste frågan för dagens unga. En jämförelse över tid visar att migrations- och integrationsfrågor blir alltmer viktiga. Klimatfrågan rankades som den fjärde viktigaste samhällsfrågan. Jämställdhetsfrågan ansåg drygt var femte ung person var en de viktigaste samhällsfrågorna, men det var stora skillnader mellan unga kvinnor och mäns attityder till jämställdhet. Ungefär var fjärde ung kvinna tyckte att jämställdhet var en av de viktigaste samhällsfrågorna, medan endast var tionde ung man uppgav jämställdhet som en av de viktigaste samhällsfrågorna. En samhällsfråga som har kommit att bli allt mindre viktig för ungdomar är arbete och sysselsättning. Endast var femte ung person tycker att arbete och studier är en viktig samhällsfråga. Det var vanligare att unga män än unga kvinnor tyckte att frågan är viktig.

9.3 Ungas medieanvändning

En stark demokrati bygger på att människor är välinformerade, engagerade och kan fatta välgrundade beslut. Att unga har tillgång till nyheter och de färdigheter som behövs för att ta del av och tillgodogöra sig nyheter är förutsättningar för demokratiskt deltagande och delaktighet. Den snabba teknikutvecklingen har förändrat medieutbudet och medieanvändningen i grunden, inte minst har det stora digitala medieutbudet möjliggjort en fragmentiserad medieanvändning. Internet och de sociala medierna har fört med sig möjligheter att sprida och ta del av information och nyheter och att opinionsbilda. Samtidigt sprids desinformation och propaganda idag snabbare och lättare än någonsin, inte minst av individer och grupperingar som motsätter sig ett öppet och demokratiskt samhälle. I detta förändrade medielandskap har nyhetsmedierna en central roll.

9.3.1 Nyhetskonsumtionen bland unga

Utvecklingen av digital teknik och det förändrade medielandskapet innebär bl.a. att unga och gamla i dag lever i olika medievärldar. Även om förflyttningen från traditionella till digitala medier går i en allt snabbare takt i alla åldersgrupper, så är medieanvändningen bland unga betydligt större och mer digital jämfört med den äldre generationen. Medier är dessutom en integrerad del av ungas liv och vardag. Enligt Mediebarometern 2019 ägnar unga i åldern 15–24 år i genomsnitt nästan åtta timmar om dagen på olika medier. Huvuddelen av medietiden ägnades åt musik och sociala nätverkstjänster, följt av strömmad tv (Nordicom 2020). Enligt Statens medieråds rapport Ungar och medier 2019 finns vissa könsskillnader i medieanvändningen. Andelen högkonsumenter av tv- och datorspel är större bland pojkar än bland flickor och andelen högkonsumenter av mobiltelefon är större bland flickor än bland pojkar. Flickor använder också sociala medier längre tid än vad pojkar gör. Dessa vanor har också krupit nedåt i åldrarna. Pojkarnas spelande och flickornas mobilanvändande kulminerar numera vid 13 års ålder jämfört med vid 16 års ålder för två år sedan.

När det kommer till nyhetskonsumtionen bland unga, finns dock tendenser till en negativ utveckling. Nedgången i tidningsförsäljningen har tilltagit under det senaste decenniet och då särskilt vad gäller gruppen unga vuxna. Vidare har andelen unga i åldern 17–18 år som läser dagligen på fritiden minskat från 23 procent till 11 procent mellan 2012–2018 (Statens medieråd 2019). I samma ålder anser över hälften att man ägnar för lite tid åt böcker eller tidningar (Myndigheten för press, radio och tv 2020).

Likaså visar studier att utvecklingen går i riktning mot att andelen i befolkningen som aktivt söker upp nyheter har ökat, samtidigt som det finns en växande grupp som helt undviker nyheter (SOU 2015:9). Andelen personer som undviker nyheter är särskilt hög bland unga och personer med lågt politiskt intresse. Vilka nyhetsvanor man har hänger samman med socioekonomiska faktorer. Föräldrars utbildningsnivå, utländsk bakgrund och inkomst har betydelse för i vilken grad unga tar del av nyheter och i vilken grad de litar på olika nyhetsleverantörer, kanaler och plattformar. Även om medievanor skiljer sig åt mellan unga så är det övergripande mönstret att unga litar på nyhetsmedier (Statens medieråd 2019). SVT och TV4 får högst trovärdighet, medan medier såsom nyhetssajten Nyheter 24 och forumet Flashback tillmäts lägst förtroende. När ungas digitala nyhetsflöden har studerats har det också visat sig att dessa till största delen utgörs av just trovärdiga och så kallade ”hårda” nyheter om t.ex. politik, ekonomi och brott. Enligt Internetstiftelsens studie Svenskarna och internet framgår att totalt 80 procent av de tillfrågade anser att minst hälften av informationen som sprids över internet går att lita på. Lägst förtroende har unga personer i åldern 16–35 år (Internetstiftelsen 2019).

Unga i dag kallas ibland för ”digital natives”, som ett uttryck för den generation som vuxit upp i den digitala världen där internet är en självklar del av vardagen. Personer i generationen har lätt att följa med och anpassa sig till den snabba digitala utvecklingen. Dock innebär detta inte nödvändigtvis att unga är bättre än äldre vad gäller digital kompetens och källkritik. Unga har liksom vuxna svårt att skilja fakta från det som är falskt, inte minst i digitala miljöer. Förmågan att identifiera källor och bedöma trovärdigheten är särskilt viktigt i digitala miljöer där vem som helst kan skapa och sprida innehåll. Det förändrade medielandskapet ställer stora krav på att var och en i alla åldrar tar ansvar för sin medieanvändning.

9.3.2 Hot och hat i den allmänna opinionsbildningen

Debattklimatet har blivit hårdare under senare år. Hot och hat som framförs över internet har ökat, vilket troligen beror på att en stor del av samhällsdebatten sker på nätet och att fler tillbringar tid på internet. Näthatet drabbar i synnerhet politiskt förtroendevalda, journalister och andra aktörer som aktivt deltar i det demokratiska samtalet såsom forskare, det civila samhällets representanter och konstnärer. Frågor kopplade till jämställdhet och feminism, diskriminering, religion, rasism, integration, migration, invandring, klimat och miljö väcker i många fall särskilt starka hatreaktioner (SOU 2020:56).

Vidare har näthat inte sällan inslag av rasism, könsrelaterat hat, sexism samt likande former av fientlighet, t.ex. intolerans mot minoriteter. Hot

och hat som drabbar kvinnor, flickor och hbtq-personer är ofta kopplat till kön, makt och sexualitet. Till exempel är integritetskränkande brott i högre grad av sexualiserad natur när det gäller brott mot flickor och kvinnor jämfört med brott riktade mot pojkar och män.

En grupp som är särskilt utsatta för hot och hat är politiskt förtroendevalda. I Brottsförebyggande rådets studie Politikernas trygghetsundersökning uppger de yngre förtroendevalda i större utsträckning än de äldre förtroendevalda att de blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier. Av de som är 29 år eller yngre uppger 44 procent att de utsattes på grund av deras förtroendeuppdrag under valåret 2018. I denna åldersgrupp är det en större andel av de unga männen som uppger att de blivit utsatta än motsvarande andel av de unga kvinnorna. Yngre är också mer oroliga att utsättas för hot och hat. Samtidigt uppger yngre förtroendevalda en lägre anmälningsbenägenhet än äldre (15 procent respektive 26 procent). Yngre förtroendevalda uppger också att de i högre grad än äldre påverkats på något sätt på grund av utsatthet eller oro för att utsättas. I gruppen 29 år eller yngre uppgav 41 procent att de påverkats, jämfört med 12 procent i gruppen 70 år eller äldre.

Även företrädare för det civila samhället är utsatta. Enligt en rapport från LSU framgår att hat och hot mot ungdomsrörelsen ökar, och 46 procent av organisationerna svarade att de utsätts för hot och hat. De som drabbas värst är kvinnor och de som tillhör vad som i rapporten benämns som minoritetsgrupper (LSU 2020). Utsattheten förstärks också av att det inte sällan är vuxna som utsätter unga. Majoriteten av hoten och hatet kommer från sociala medier, men över 40 procent anger att det har skett på allmän plats. Av organisationerna har 14 procent avstått från att genomföra aktiviteter, och 17 procent har anpassat sin verksamhet på grund av risken att bli utsatt. Flera organisationer beskriver enligt LSU hur de har dragit sig tillbaka från det offentliga och blivit mer inåtvända.

Det är överlag vanligare att yngre personer drabbas av näthat än äldre. Enligt Internetstiftelsen är tre av tio unga upp till 25 år utsatta (Internetstiftelsen 2019). Statens medieråds rapport Ungar och Medier visar också att utsattheten på internet ökat något sedan 2016 (Statens medieråd 2019). Unga kvinnor utsätts även oftare än unga män för sexuella trakasserier på nätet. Enligt MUCF är det också dubbelt så vanligt att unga kvinnor oroar sig jämfört med unga män i samma ålder för att utsättas för hot och hat på internet (MUCF 2019).

En rapport från Delegationen mot segregation (2020) visar att drygt 24 procent av befolkningen någon gång under det senaste året har avstått från att uttrycka sina politiska åsikter av rädsla för hot, trakasserier eller våld. Den studien visar också att yngre i högre utsträckning än äldre väljer att avstå från att uttrycka sina politiska åsikter.

9.4 Unga och EU

Att främja ungas inflytande är både ett mål i sig för EU-samarbetet och något som ska genomföra alla insatser om berör unga. Ett viktigt instrument för att genomföra EU:s ungdomspolitik är den s.k. ungdomsdialogen med unga och ungdomsorganisationer. EU:s ungdomsdialog

innebär en utveckling av den strukturerade dialog som inrättades genom Rådets resolution av den 27 november 2009 om förnyade ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet (2010–2018) (2009/C 311/01) och som vidareutvecklades under de följande åren, i enlighet med resultaten av den kontinuerliga övervaknings- och utvärderingsprocessen. Dialogen är ett forum för fortlöpande gemensamma reflexioner och samråd om prioriteringar, genomförande och uppföljning av det europeiska samarbetet mellan ungdomsorganisationer, beslutsfattare, tjänstemän, experter, forskare och aktörer i det civila samhället. Varje ordförandeland anordnar en europeisk ungdomskonferens, där ungdomsrepresentanter från alla EU-, EFTA- och kandidatländer deltar för att diskutera aktuella frågor i EU-samarbetet, inklusive utarbetandet och genomförandet av ungdomsstrategierna. I varje land finns en nationell arbetsgrupp för ungdomsdialogen som ansvarar för att nationellt förankra dialogen. I Sverige leds arbetsgruppen av LSU.

9.4.1 Ungas inställning till EU

MUCF har i uppdrag att genomföra utbildnings- och kommunikationsinsatser som syftar till att öka kunskapen och stärka delaktigheten i frågor om EU. Inom ramen för uppdraget har MUCF bl.a. genomfört en kvantitativ enkätundersökning för unga i åldern 15 till 30 år.

Enkätsvaren visar att den EU-information som mest intresserar unga är hur EU påverkar medborgaren och dess vardag. Detta intresserade 84 procent av de som svarade på enkäten. EU-medborgarens möjligheter och rättigheter intresserade 74 procent av de svarande med vissa skillnader mellan unga kvinnor och män där unga kvinnor var mer intresserade (77 procent) än unga män (69 procent). Aktuella frågor och Sveriges samarbete med andra EU-länder intresserade totalt 70 procent av de svarande med endast 2–3 procentenheters skillnad mellan unga kvinnor och unga män. Minst intresse fanns för EU:s historia, endast 28 procent av de tillfrågade var intresserade av detta. Här finns dock en tydlig könskillnad då 24 procent av de unga kvinnorna var intresserade jämfört med 34 procent av de unga männen. En stor andel, 89 procent av de tillfrågade, svarade att de har hört talas om Brexit och 75 procent angav att de känner till valet till Europaparlamentet (MUCF 2020).

När det gäller synen på möjligheter att påverka beslut som fattas på EU-nivå svarade 34 procent att de upplever att de har möjlighet medan 66 procent svarade att de inte har det. När det gäller intresset för att påverka beslut som fattas på EU-nivå svarade 30 procent att de är intresserade eller mycket intresserade. Detta kan jämföras med MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018, där 37 procent angav att de är intresserade av att påverka beslut på kommunal nivå.

I MUCF:s rapport Unga med attityd 2019 – samhällsfrågor och demokrati undersöker MUCF ungas attityd till Europa och världen. Enligt rapporten är stödet för ett fortsatt EU-medlemskap stort bland unga, nio av tio vill att Sverige stannar kvar i EU. De flesta vill också att Sverige samarbetar mer med andra länder i Europa.

9.4.2 Viktigste samhällsfrågorna för ungdomar inom EU

År 2019 tog Europeiska kommissionen fram en enkätundersökning om unga människors åsikter om EU:s prioriteringar (Hur vi bygger ett starkare Europa, Unga människors åsikter 2019). Enkäten besvarades av ungdomar i åldern 15–30 år inom alla EU:s medlemsstater. Undersökningen visade att klimatfrågan var den mest prioriterade samhällsfrågan för ungdomar i EU. Enkäten visade att 72 procent av de svenska ungdomarna och 67 procent av ungdomar inom EU:s medlemsstater ansåg att skydda miljön och bekämpa klimatförändringar bör vara en prioritering för EU under de kommande åren.

9.5 Sammanfattning

Det ungdomspolitiska målet innefattar att alla ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen. Det finns flera tendenser som pekar på att ungas inflytande har stärkts under senare år. Valdeltagandet bland unga har ökat i riksdags-, kommun- och regionvalen. Det finns dock skillnader mellan olika gruppers valdeltagande och totalt sett minskade valdeltagandet i Europaparlamentsvalen. Allt fler unga bedömer att de har möjlighet att påverka politiska beslut och intresset för politik befinner sig på historiskt höga nivåer. Den senaste undersökningen från 2018 visar att de viktigaste samhällsfrågorna för unga är sjukvården, skola och utbildning, migration och integration samt klimatet. Samtidigt uppger unga som inte anser sig kunna påverka på lokal nivå att bristande kunskaper är en viktig orsak, vilket kan tyda på att skolan brister i sitt uppdrag att lära ut om den lokala demokratin. För första gången framkommer det i 2019 års attityd- och värderingsstudie att det är vanligare att unga män uppger att de kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare än att unga kvinnor gör det.

Utsatta grupper ser mindre möjlighet till att påverka och känner att de lyssnas på i mindre utsträckning än andra unga. Områden med socioekonomiska utmaningar har även sämre tillgång till samlingslokaler. Områden med socioekonomiska utmaningar präglas av att invånarna i betydligt lägre grad än i andra områden deltar och känner sig delaktiga i demokratin. Detta är ett problem både för individer som inte kommer till tals och kan påverka sin livssituation och för samhället som går miste om perspektiv, synpunkter och förslag. Det finns variation i hur ungdomar involveras i utformningen av samhället, vilket gör det angeläget att staten genom sina myndigheter fortsätter att ge stöd och vägledning, samt sprider goda exempel på hur unga kan göras delaktiga på olika nivåer i samhället.

Internet och sociala medier har skapat ökade möjligheter för unga att ta del av information och till opinionsbildning. Samtidigt sprids desinformation lättare. Här har nyhetsmedierna en roll i att bidra till en stark demokrati som bygger på att människor är välinformerade, engagerade och kan fatta välgrundade beslut. Andelen som undviker nyheter är särskilt hög bland unga med lågt politiskt intresse, där nyhetsvanor tenderar att hänga samman med socioekonomiska faktorer. Debattklimatet har blivit hårdare och hot och hat uttrycks i större

omfattning, i synnerhet på internet och sociala medier. Detta påverkar viljan att delta i de offentliga samtalen negativt. Skr. 2020/21:105

Att främja ungas inflytande är ett mål i EU-samarbetet där den s.k. ungdomsdialogen med unga och ungdomsorganisationer har upprättats för att utveckla den tidigare strukturerade dialogen. Majoriteten av unga är positiva till ett EU-medlemskap, även om de flesta inte anser att de har möjlighet att påverka beslut på EU-nivå.

Det finns sammantaget utmaningar för ungdomars lika möjligheter till inflytande och delaktighet, och det finns anledning att rikta insatser mot unga som upplever att de har sämre möjlighet att delta i demokratin.

10 Insatser för att främja utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet

Skr. 2020/21:105

10.1.1 Inledning

I detta avsnitt presenterar regeringen ett handlingsprogram för perioden 2021–2024 med insatser som syftar till att skapa förutsättningar för att uppnå det ungdomspolitiska målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Regeringens syfte med handlingsprogrammet är att bidra till uppfyllandet av det ungdomspolitiska målet. Handlingsprogrammet bygger på den inledande redovisningen i Del II och tar vid efter respektive avsnitt. Handlingsprogrammet innehåller såväl pågående som planerade insatser som på olika sätt främjar utvecklingen mot målet.

Som beskrivits ovan är ungdomspolitiken sektorsövergripande och rör en bredd av frågor såsom ungas utbildning, arbete, hälsa, inflytande, kultur, fritid och bostadsfrågor. Ungdomar påverkas av beslut inom alla samhällsområden, direkt eller indirekt, men nedan redogörs för de åtgärder som direkt gynnar eller som på annat sätt riktar sig särskilt till ungdomar. Samtidigt är det viktigt att framhålla att kommuner och regioner är betydelsefulla ungdomspolitiska aktörer eftersom en stor del av ansvaret för att genomföra insatser som påverkar ungdomar ligger hos dem. Även det civila samhällets aktörer bidrar på olika sätt med viktiga insatser och sammanhang för ungdomar.

Det ungdomspolitiska målet är tvärsektorielt och rör flera politikområden. Som framgår av avsnitt I har majoriteten av alla ungdomar i dag i många avseenden goda uppväxt- och levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Ungdomar har överlag en god hälsa, deltagandet i utbildning är övergripande högt och resultaten på såväl nationella som internationellt jämförbara kunskapsprov är generellt goda. Ungdomars etablering på arbetsmarknaden förbättrades fram till 2019 innan covid-19-pandemin, de flesta ungdomar bor bra, kulturdeltagandet är högt och ungdomar har ett rikt fritidsliv. Samtidigt som majoriteten ungdomar har fått det bättre finns det dock utmaningar inom flera områden. Den självskattade psykiska ohälsan bland unga har ökat. Inom grund- och gymnasieskolan kvarstår utmaningar med likvärdigheten och skolväsendets förmåga att vara kompensatoriskt, dvs. att skapa förutsättningar för alla elever att nå målen. Läsandet har sjunkit och allt färre ungdomar idrottar inom föreningar.

10.1.2 Prioriteringar inom ungdomspolitiken

Nya prioriteringar inom ungdomspolitiken

I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1, utg.omr. 17, bet. 2020/21:KrU1, rskr. 2020/21:106) presenterades nya prioriteringar inom ungdomspolitiken. Prioriteringarna är att: öka den psykiska hälsan bland unga, alla unga ska ha en meningsfull fritid och alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget. Under 2020 har dock covid-19-pandemin haft stora negativa följd effekter på ungdomars etablering på arbetsmarknaden.

Ungdomsarbetslösheten har stigit kraftigt, sysselsättningen har minskat och unga som varken arbetar eller studerar har ökat i antal. Det behövs insatser för att motverka pandemins effekter på arbetsmarknaden. Regeringen bedömer därför att ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden även ska prioriteras inom ungdomspolitiken.

Den psykiska hälsan bland unga ska öka

Ungas psykiska hälsa är en viktig fråga som kräver breda insatser inom flera politikområden. En god psykisk hälsa är en förutsättning för goda levnads- och uppväxtvillkor. Denna prioritering avser att konkretisera den tidigare prioriteringen som rörde ungas välmående. Prioriteringen syftar i första hand på de insatser som görs inom folkhälso- och hälso- och sjukvårdspolitiken men det krävs även insatser inom bl.a. områdena hbtq-personers rättigheter och åtgärder mot segregation. Insatser inom området redovisas i avsnitt 10.2.

Ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka

Covid-19-pandemin och dess följd effekter har särskilt påverkat ungdomars skolsituation och situation på arbetsmarknaden. De områden som täcks in inom prioriteringen är bl.a. satsningar inom arbetsmarknadspolitiken, ungas företagande och unga som varken arbetar eller studerar. Ungas etablering har även tidigare varit en prioritering men prioriteringen utökas till att innehålla social inkludering. Insatser inom området presenteras i avsnitt 10.4.

Alla unga ska ha en meningsfull fritid

Att ha en utvecklande och meningsfull fritid är en viktig del av uppväxttiden. Fritiden har en stor roll att spela för unga då den kan ge plats åt gemenskap som är öppna för var och en, och där alla ges möjlighet att fritt utveckla sina förmågor och att bli delaktiga i samhället. Ungas fritid har även tidigare varit ett prioriterat område. Flera politikområden täcks in i denna prioritering. Det gäller bl.a. satsningar inom fritidsverksamheten, kulturen, idrotten och föreningsdeltagandet. Insatser inom området presenteras i avsnitt 10.7.

Alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget

Ungas inflytande och delaktighet har varit en central del av ungdomspolitiken sedan den tillkom. Detsamma gäller ungas förutsättningar till organisering. En prioritering om att alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget blir ett förtydligande av målet. Prioriteringen blir också mer framåtriktad inom området. Insatser inom området presenteras i avsnitt 10.9 och avser insatser för att främja ungas organisering och delaktighet i demokratin samt förebyggande insatser för att motverka hot och hat.

10.2 Insatser för att förbättra barn och ungdomars psykiska och fysiska hälsa

10.2.1 Prioritering: Den psykiska hälsan bland unga ska öka

Ungdomars hälsovanor har utvecklats i en positiv riktning under 2000-talet. Ungdomars användning och missbruk av alkohol har minskat och trenden är densamma för användning av tobak, där minskningen är betydande. Cannabisbruket har dock ökat något bland unga (16–29 år) i Sverige. Ungdomars matvanor har också förbättrats under 2000-talet, men samtidigt har inga förändringar skett när det gäller fysisk aktivitet och stillasittande fritid. Fetman har ökat i alla åldersgrupper.

Utvecklingen skiljer sig emellertid åt mellan olika grupper i samhället och för ytterligare förbättringar av folkhälsan behöver hälsan bli bättre särskilt för de med sämst hälsa. Bland de yngre (16–29 år) är hälsan överlag bättre än i övriga åldersgrupper, men den självskattade psykiska ohälsan är hög. Andelen med stress, ångslan, oro eller ångest och med nedsatt psykiskt välbefinnande är högst i denna åldersgrupp och ökade under 2006–2018. Bland elever i åldrarna 11, 13 och 15 år uppgav fler flickor än pojkar att de upplevt psykosomatiska besvär under 2018. Mot bakgrund av den försämrade psykiska hälsan bland ungdomar bedömer regeringen att insatser behövs för att främja ungdomars psykiska hälsa. Covid-19-pandemin kan innebära ökad risk för psykisk ohälsa bland barn och ungdomar som är i behov av särskilt stöd, de som lever i familjer med socioekonomiska eller andra utmaningar och de grupper av unga som omfattas av skolans kompensatoriska uppdrag.

10.2.2 Insatser för att förbättra barn och ungas psykiska hälsa

Satsning för att stärka den psykiska hälsan, psykiatrin och suicidpreventionen

Åtgärd: Regeringen har aviserat en fortsatt förstärkt satsning i syfte att stärka den psykiska hälsan, psykiatrin och suicidpreventionen för 2021 på cirka 1,180 miljarder kronor. Med tidigare aviserade anslag innefattar satsningen drygt 2 miljarder kronor 2021. Motsvarande belopp beräknas till 2 miljarder kronor för 2022. Barn och unga är en särskilt viktig målgrupp i satsningen.

Arbetet med att bekämpa den psykiska ohälsan och förebygga antalet suicid är prioriterat av regeringen och barn och unga är en särskilt viktig målgrupp i detta arbete. Satsningen syftar bl.a. till att främja jämställdhet och jämlikhet i psykisk hälsa, och motverka psykisk ohälsa i alla åldrar. Medlen ska bl.a. användas till att utveckla det förebyggande och främjande arbetet på grupp- och befolkningsnivå samt att stärka tillgänglighet och kvalitet i vård, omsorg och andra stödinsatser för personer med psykisk ohälsa, psykisk sjukdom eller funktionsnedsättningar. Bland annat behöver väntetiderna inom barn- och ungdomspsykiatrin bli kortare.

Under 2021 fördelas cirka 1,7 miljarder kronor av medlen genom en överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Merparten av medlen fördelas till regioner och kommuner för att stärka deras arbete bl.a. för att stärka insatserna till barn och unga.

Kortare köer till barn- och ungdomspsykiatrin

Åtgärd: Regeringen har aviserat åtgärder för att förbättra tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatrin och korta ned köerna.

Regeringen har aviserat att psykiatrin ska stärkas och att ett mål om en köfri barn- och ungdomspsykiatri ska slås fast. För att kunna nå detta mål avser regeringen att fortsatt prioritera insatser som syftar till att barn- och ungdomspsykiatrin (BUP) ges möjlighet att använda sina resurser till barn och unga i behov av specialiserade insatser från psykiatrin. För att avlasta BUP och medverka till vård på mest effektiva omhändertagandenivå anser regeringen att de s.k. första linje-verksamheterna, t.ex. primärvård och ungdomsmottagningar, behöver stärkas. Syftet är att barn och unga ska få ett tidigt och samordnat stöd vid lättare psykisk ohälsa. Inom ramen för överenskommelsen mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2021–2022 avsätts 370 miljoner kronor till regionerna för insatser som syftar till att stärka barn- och ungdomspsykiatrin, främja psykisk hälsa samt förebygga psykisk ohälsa bland barn och unga. Medlen ska gå till insatser i vårdkedjan som syftar till att korta köerna i barn- och ungdomspsykiatrin och att utveckla och stärka första linjens vård. För 2021 fördelas vidare 380 miljoner kronor för att korta köerna till BUP genom överenskommelsen mellan regeringen och SKR om ökad tillgänglighet i hälso- och sjukvården.

Regeringen tillsatte i augusti 2020 en delegation som ska verka för ökad tillgänglighet i hälso- och sjukvården, med fokus på kortare väntetider. Delegationen ska bl.a. stödja regionernas arbete med att ta fram och genomföra regionala handlingsplaner för förbättrad tillgänglighet. I uppdraget ingår det att stödja utvecklingen av ökad tillgänglighet till vård och stöd för barn och unga med psykisk ohälsa.

Regeringen har vidare tillsatt en utredning om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga (dir. 2019:93) [se nedan]. I uppdraget ingår att ta fram underlag som regeringen kan använda i utformningen av en överenskommelse som syftar till att uppnå målet om en köfri barn- och ungdomspsykiatri, med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

En sammanhållen god och nära vård för barn och unga

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning som har i uppdrag att utreda förutsättningarna för en sammanhållen och resurseffektiv god och nära vård för barn och unga.

Förebyggande och hälsofrämjande insatser för barn och unga i hela landet är viktiga för att uppnå en mer likvärdig vård. Regeringen har tillsatt utredningen En sammanhållen god och nära vård för barn och unga (dir.

2019:93) som har i uppdrag att utreda förutsättningarna för en sammanhållen och resurseffektiv god och nära vård för barn och unga. Utredningen ska föreslå hur en sådan reform ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Ett syfte med uppdraget är att avlasta den specialiserade barn- och ungdomspsykiatri, BUP, genom insatser inom den nära vården för barn och unga som lider av psykisk ohälsa. Utredaren ska även ta fram underlag som regeringen kan använda i utformningen av en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) som syftar till att uppnå målet om en köfri barn- och ungdomspsykiatri. Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 oktober 2021.

Ökade resurser till det civila samhället

Åtgärd: Regeringen har ökat anslagen till det civila samhällets organisationer i syfte att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid. För 2021 fördelas cirka 65 miljoner kronor till organisationernas arbete med psykisk hälsa och suicidprevention. Barn och unga är en viktig målgrupp.

Folkhälsomyndigheten fördelar sedan 2017 medel till det civila samhällets organisationer i syfte att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid. För 2021 fördelas cirka 65 000 000 kronor genom verksamhets- och projektbidrag för detta ändamål. Barn och unga är en särskilt viktig målgrupp i arbetet.

Förbättringar för barn inom den psykiatriska tvångsvården

Åtgärd: Regeringen har aviserat åtgärder för att förbättra den psykiatriska heldygnsvården och tvångsvården för barn och unga.

Den 1 juli 2020 trädde vissa ändringar i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT, och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, förkortad LRV, i kraft gällande patienter under 18 år. Förslagen innehåller bl.a. särreglering av tvångsåtgärderna fastspänning med bälte, avskiljande från andra patienter och inskränkning i rätten att använda elektroniska kommunikationstjänster för patienter som är under 18 år. Dessutom infördes en bestämmelse om att patienter som är under 18 år ska ha rätt till dagliga aktiviteter på vårdinrättningen och att vistas utomhus under minst en timme varje dag, om inte medicinska skäl talar mot detta. Förslagen är finansierade med 100 miljoner kronor årligen.

Regeringen har vidare uppdragit åt Socialstyrelsen att stimulera och stärka det nationella arbetet med att utveckla och sprida relevant och aktuell kunskap samt ändamålsenliga kunskapsstöd, metoder och arbetsätt till hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar med barn i den psykiatriska heldygnsvården, inklusive den psykiatriska tvångsvården. Regeringen vill att vissa frågor särskilt ska belysas i arbetet, bl.a. bemötandefrågor och systematiskt kvalitetsarbete för att undvika tvångsåtgärder. Uppdraget ska vara långsiktigt och bedrivs under en fyra-årsperiod och därefter vara integrerat i myndighetens ordinarie verksamhet.

Åtgärd: Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra utvecklingsinsatser för att stärka förutsättningarna för att placerade barn och unga ska få god hälso- och sjukvård, tandvård och obruten skolgång. Uppdraget har ett särskilt fokus på psykiatrisk och psykologisk vård.

Placerade barn och unga är en särskilt utsatt grupp vad gäller hälso- och sjukvård, och har ett större behov av hälso- och sjukvård än andra jämnåriga. Det gäller såväl fysisk som psykisk hälsa samt tandhälsa. Mot bakgrund av det har regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra utvecklingsinsatser för att långsiktigt stärka förutsättningarna för att placerade barn och unga får tillgång till en god hälso- och sjukvård, tandvård och en obruten skolgång. Särskilt fokus i uppdraget ska ligga på psykiatrisk och psykologisk vård. Uppdraget ska slutredovisas senast den 30 april 2024.

Pilotprojekt för stärkt vård av unga med komplexa behov

Åtgärd: Vården för vissa unga som vårdas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och med stora behov av psykiatrisk vård ska förstärkas.

Det finns ett behov av att förbättra vården för barn som vårdas vid Statens institutionsstyrelsens (SiS) särskilda ungdomshem och som har komplexa psykiatriska vårdbehov. Regeringen har därför gett Socialstyrelsen i uppdrag att förbereda och samordna ett utvecklingsarbete i form av ett pilotprojekt inom psykiatrin vid SiS för att förbättra vården för vissa unga som vårdas i enlighet med LVU och som har behov av psykiatrisk vård. Uppdraget ska redovisas senast den 30 september 2025.

Suicidpreventionen på lokal och regional nivå förstärks

Åtgärd: Det suicidpreventiva arbetet förstärks på lokal och regional nivå. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Inom ramen för överenskommelsen mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2021–2022 fördelas 200 miljoner kronor till kommuner och regioner för att stärka det suicidpreventiva arbetet.

Ny strategi för psykisk hälsa och suicidprevention

Åtgärd: Regeringen avser att ta fram en strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Regeringen har gett Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten i uppdrag att, tillsammans med cirka 22 andra myndigheter, inkomma med underlag till en ny nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicid-

prevention. Syftet med uppdraget är att ge regeringen underlag och skapa förutsättningar för att utveckla insatserna inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Målsättningen är att stärka den statliga styrningen, att skapa bättre förutsättningar för samordning och samverkan samt att öka kvaliteten, effektiviteten och långsiktigheten i de insatser som genomförs inom området av myndigheter, regioner, kommuner och andra berörda aktörer. Barn och unga är en särskilt viktig målgrupp i arbetet. Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 september 2023.

Insatser för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid ska utvärderas

Åtgärd: Insatser för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid bland barn och unga ska utvärderas.

Regeringen har gett Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) i uppdrag att utvärdera insatser för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid bland barn och unga. SBU ska se över det vetenskapliga underlaget vad gäller strukturerade manualbaserade interventioner (program) för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid bland barn och unga i åldern 2–18 år. SBU ska även identifiera kunskapsluckor, bidra till att belysa områden där mer forskning behövs och peka på utvecklingsbehov inom det förebyggande och främjande arbetet för barns och ungas psykiska hälsa. Uppdraget ska redovisas senast den 1 oktober 2021.

Kartläggning av ungdomars upplevda psykiska hälsa och ohälsa

Åtgärd: Ungdomars upplevda psykiska hälsa och ohälsa ska kartläggas.

Regeringen har gett Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag att, i nära samverkan med Folkhälsomyndigheten, genomföra en kartläggning av ungdomars upplevda psykiska hälsa och ohälsa. Kartläggningen ska bl.a. ge svar på hur ungdomar uppfattar sin psykiska hälsa, både det psykiska välbefinnandet och psykiska besvär, vilka faktorer som verkar främjande och stärkande för ungdomars psykiska hälsa samt vilket stöd som unga själva efterfrågar och vilka aktörer som unga upplever att de kan, eller skulle vilja, få stöd ifrån. Vid genomförandet av uppdraget ska ungas egna erfarenheter genomgående beaktas och ungdomar ska själva få komma till tals och beskriva sin egen livssituation utifrån sitt perspektiv. Med ungdomar avses i detta sammanhang personer mellan 13 och 25 år, i enlighet med målgruppen för ungdomspolitik. Unga hbtqi-personer ska särskilt uppmärksammas i arbetet. Arbetet ska slutredovisas senast den 1 juni 2023.

10.2.3 Insatser för att förbättra ungas hälsa

Insatser för att främja en ökad fysisk aktivitet

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en nationell samordnare för främjandet av fysisk aktivitet. I uppdraget ska barn och ungdomar särskilt beaktas.

Regeringen tillsatte under våren 2020 en särskild utredare i funktionen Nationell samordnare för främjandet av ökad fysisk aktivitet. Samordnaren ska sätta Sverige i rörelse genom att bl.a. lyfta och sprida framgångsfaktorer och goda exempel på metoder som främjar fysisk aktivitet i befolkningen samt vara sammankallande för det rörelsenätverk som regeringen i maj 2017 inrättade inom ramen för rörelsesatsningen Samling för daglig rörelse. Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2023.

Åtgärder för att stärka det förebyggande arbetet

Åtgärd: Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att stärka samverkan mellan socialtjänst, polis och andra aktörer i det brottsförebyggande arbetet.

Regeringen har i regleringsbrevet 2020 (S2019/05315) gett Socialstyrelsen i uppdrag att stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens och stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området. Socialstyrelsen ska bl.a. vidta åtgärder för att stärka samverkan mellan socialtjänst, polis och andra relevanta aktörer i det brottsförebyggande arbetet. Uppdraget ska bl.a. säkerställa att placerade barn och unga får en god, trygg och säker vård samt säkerställa att den sociala barn- och ungdomsvårdens arbete med särskilt utsatta grupper av barn och unga stärks, inte minst i särskilt utsatta och prioriterade områden. En slutredovisning ska lämnas till regeringen senast den 31 mars 2023.

10.2.4 Insats för att förbättra ungas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter

Åtgärd: Regeringen har givit Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor i uppdrag att fortsätta genomföra informationsinsatser riktade till yrkesverksamma och andra vuxna som möter unga nyanlända och unga asylsökande.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) har i regleringsbrevet för 2021 tilldelats 4 000 000 kronor för att fortsätta genomföra informationsinsatser rörande hedersrelaterat våld och förtryck inklusive barnåktenskap, tvångsåktenskap och könsstypning samt hälsa och jämställdhet, inklusive prostitution och människohandel, riktade till yrkesverksamma och andra vuxna som möter unga nyanlända och unga asylsökande i sitt arbete eller inom ideella engagemang.

10.2.5 Insatser inom alkohol-, narkotika-, dopnings- tobak- och spelområdet

Skr. 2020/21:105

En strategi för alkohol, narkotika, doping, tobak och spel.

Åtgärd: Regeringen förbereder en ny strategi för alkohol, narkotika, dopning, tobaks och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) där insatser för ungdomsgruppen ingår. Ungdomar är en viktig målgrupp i arbetet.

Regeringen arbetar för närvarande med att ta fram en ny ANDTS-strategi. Den förnyade strategin kommer att ha ett ökat fokus på tidiga och förebyggande insatser för barn och unga samt deras föräldrar och åtgärder för att förebygga och motverka användning av narkotika. Det finns ett behov av hälsofrämjande och narkotikaförebyggande arbete på lokal nivå, kunskapsstöd om narkotika och dess hälsoeffekter samt tidiga insatser för barn och vuxna.

Uppföljning vid narkotikarelaterad dödlighet

Åtgärd: Regeringen gav i april 2019 Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en kartläggning av akutmottagningarnas rutiner för planering av fortsatt vård, behandling och uppföljning vid narkotika-relaterad överdos. Ungdomar är en viktig målgrupp.

För att minska den narkotikarelaterade dödligheten har regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en kartläggning av akutmottagningarnas rutiner för planering av fortsatt vård, behandling och uppföljning vid narkotikarelaterad överdos. Det övergripande syftet med kartläggningen är att bidra till ökade förutsättningar att minska narkotika-relaterad dödlighet och att erbjuda förbättrad vård- och behandling till personer med missbruk och beroende av narkotika. Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2021.

Missbruk och kriminalitet

Åtgärd: Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en forskningsstudie om tidiga insatser för att motverka missbruk och kriminalitet. Studien riktar sig mot barn och unga som lagförts för brott enligt narkotikastrafflagen (1968:64).

Regeringen gav 2019 Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en forskningsstudie om tidiga insatser för att motverka missbruk och kriminalitet. Syftet var bl.a. att undersöka socialtjänstens bedömning av när barn- och unga ska få vård och vilka tidigare insatser som visat sig ha betydelse för att motverka missbruk och kriminalitet. I uppdraget ingår också att undersöka om och hur de 18–20-åringar som får böter för brott mot narkotikastrafflagen uppmärksammas av socialtjänsten i 15–17-årsåldern. Uppdraget ska redovisas senast den 16 juni 2021.

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning om ytterligare reglering av tobaksprodukter. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Allt fler unga använder e-cigarett och andra tobaksfria nikotinprodukter. Samtidigt saknas det tydlig skyddslagstiftning för vissa av de här produkterna. Regeringen har därför tillsatt en utredning som bl.a. ska lämna förslag på ytterligare reglering av e-cigarett, reglering av andra tobaksfria nikotinprodukter än e-cigarett och, om det bedöms finnas behov, reglering av tobaks- och nikotinfria produkter som används på ett likartat sätt som tobaksvaror (dir. 2020:9).

Syftet med utredningen är bl.a. att säkerställa en sammanhållen och systematisk reglering av tobak, e-cigarett och påfyllnadsbehållare samt övriga tobaksfria nikotinprodukter och, vid behov, tobaks- och nikotinfria produkter som används på ett likartat sätt som tobaksvaror. Alla förslag till reglering ska utgå från att de ska skydda folkhälsan och framför allt skydda barn och unga mot skadliga effekter orsakade av dessa produkter. Utredningen ska redovisa sitt uppdrag senast den 31 mars 2021.

10.3 Insatser för att främja ungdomars tillgång till utbildning av hög och likvärdig kvalitet

10.3.1 Det finns flera utmaningar när det gäller ungdomars tillgång till utbildning

Svenska ungdomars kunskapsresultat har återhämtat sig efter en längre tids nedgång. Nästan alla ungdomar börjar i någon av de olika former av utbildning som ges inom gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan. Det finns en positiv trend med i huvudsak höjda kunskapsresultat i gymnasieskolan och en ökande andel elever med en gymnasieexamen. Samtidigt lämnade våren 2019 ungefär var fjärde elev årskurs 9 i grundskolan utan ett godkänt betyg i ett eller flera ämnen.

I flera avseenden kvarstår utmaningar för såväl grundskolan som gymnasieskolan. I båda skolformerna är skillnaderna i kunskapsresultaten mellan flickor och pojkar respektive kvinnor och män påtagliga. Det finns dessutom tydliga skillnader i resultaten mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är en utveckling som understryker betydelsen av skolans kompensatoriska uppdrag.

Utmaningar kvarstår även när det gäller regeringens mål om jämställd utbildning. Kvinnors och mäns val av utbildning skiljer sig åt, inte minst i gymnasieskolan där ungdomar tenderar att välja program som förbereder inför arbete inom yrkesområden där det egna könet är i majoritet. Resultaten tyder även på att de könsbundna studievalen på universiteten och högskolorna är oförändrade.

Covid-19-pandemin har ändrat förutsättningarna för att bedriva ordinarie undervisning i bl.a. grundskolan och gymnasieskolan. För att underlätta för huvudmännen har regeringen bl.a. beslutat om tillfälliga bestämmelser som innebär att det går att anpassa verksamheten på olika

sätt i större utsträckning än vad som normalt är tillåtet, t.ex. en utökad möjlighet att bedriva fjärr- eller distansundervisning. Periodvis under pandemin har undervisningen inom framför allt gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning (komvux), yrkeshögskolan, folkhögskolan och den högre utbildningen bedrivits på distans. Detta medför utmaningar för både elever, studerande, studenter och lärare.

10.3.2 Ett långsiktigt arbete för att främja ungdomars tillgång till utbildning av hög och likvärdig kvalitet

Regeringen arbetar långsiktigt för en likvärdig kunskapsskola där eleverna når högre kunskapsresultat och har bl.a. tillsatt Utredningen om en mer likvärdig skola (U 2018:05) och Utredningen om planering och dimensionering av komvux och gymnasieskola (U 2018:01), som har haft i uppdrag att föreslå åtgärder för att främja en likvärdig utbildning och minska segregationen inom såväl grundskola som gymnasieskola. Andra utredningar som kan nämnas är Utredningen om mer tid till undervisning (U 2020:01), som har i uppdrag att föreslå hur elever som riskerar att inte bli behöriga till gymnasieskolans nationella program ska ges bättre förutsättningar och utredningen Stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk (KLIVA) (U 2018:06). Regeringen har nyligen även genomfört statliga satsningar för att bygga ut vuxenutbildningen så att den kan möta fler vuxna som behöver utbildning med hög kvalitet. Satsningar genomförs också inom den högre utbildningen.

Nedan redogörs för ett antal utredningar och andra insatser som bl.a. främjar tillgången till utbildning av hög och likvärdig kvalitet i hela landet som regeringen har föreslagit i budgetpropositionen för 2021. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag (bet. 2020/21:UbU1, rskr. 2020/21:141).

10.3.3 Insatser inom skolväsendet

Likvärdigheten i skolan ska främjas

Åtgärd: Fortsatta satsningar på likvärdigheten i skolan. Likvärdigheten stärks med ett förstärkt statsbidrag.

Mot bakgrund av skillnaderna i resultaten mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund avser regeringen att vidta flera insatser för att främja likvärdigheten i skolan. Statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan kommer från och med 2021 att överstiga 6 miljarder kronor. Statsbidraget ska användas för utökade insatser för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i bl.a. grundskolan.

Åtgärd: En tillfällig allmän förstärkning av det statliga stödet till skolväsendet med 1 miljard kronor under 2021.

Riksdagen har på förslag av regeringen i budgetpropositionen för 2021 beslutat om en tillfällig allmän förstärkning av det statliga stödet till skolväsendet med en 1 miljard kronor för 2021. Medlen ska bl.a. skapa förutsättningar för ökad undervisningstid och bättre arbetsmiljö för lärare. Syftet är att bidra till goda förutsättningar för kommunerna att erbjuda barn och elever den utbildning de har rätt till, trots covid-19-pandemin.

Skolsatsningar i områden med socioekonomiska utmaningar

Åtgärd: Riktade skolsatsningar på skolor i områden med socioekonomiska utmaningar.

För att stärka skolorna och ytterligare höja elevernas kunskapsresultat har riksdagen på regeringens förslag beslutat om en kraftig ökning av det statliga stödet till skolor i områden med socioekonomiska utmaningar. Riksdagen har på regeringens förslag avsatt 385 miljoner kronor för detta ändamål för 2021. För 2022 beräknas 420 miljoner kronor avsättas för ändamålet och från och med 2023 beräknas 405 miljoner kronor avsättas för ändamålet årligen.

Läxhjälp och lovskola utökas

Åtgärd: Statsbidragen för läxhjälp och undervisning under skollov utökas.

För att ge ytterligare möjlighet till stöd för elever som exempelvis riskerar att inte uppnå behörighet till gymnasieskolans nationella program eller lämna gymnasieskolan utan en gymnasieexamen beslutade riksdagen på regeringens förslag i budgetpropositionen för 2021 att statsbidragen för läxhjälp och undervisning under skollov ska öka. Statsbidragen förstärks med 170 miljoner kronor för 2021 och de beräknas förstärkas med 100 miljoner kronor för 2022 respektive 2023.

Stärkt samisk undervisning

Åtgärd: Utveckling av läromedel för samisk undervisning.

Sameskolstyrelsen ansvarar för att ge samiska barn en utbildning med samisk inriktning. En förutsättning för utbildningen är tillgången till samiska läromedel och myndigheten har bl.a. i uppdrag att främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning. I myndighetens uppdrag ingår även att arbeta för att utöka och utveckla den integrerade samiska undervisningen som bedrivs i olika kommuner i Sverige. För elever med samisk bakgrund som bor långt ifrån en sameskola innebär integrerad samisk undervisning en viktig möjlighet att kunna ta del av en utbildning med samiska undervisningsinslag av god kvalitet. Efter rege-

ringens förslag har riksdagen beslutat att Sameskolstyrelsens förvaltningsanslag ska förstärkas med 6 miljoner kronor för 2021. Förstärkningen för 2022 beräknas uppgå till samma belopp. För 2023 beräknas förstärkningen uppgå till 4 miljoner kronor.

Skr. 2020/21:105

Uppdrag fullföljd utbildning

Åtgärd: Delfinansiering av Sveriges Kommuner och Regioners projekt Uppdrag fullföljd utbildning.

För att öka andelen ungdomar med fullföljd gymnasieutbildning genomför Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) projektet Uppdrag fullföljd utbildning. Projektet syftar till ett mer sammanhållet och hållbart nationellt arbete. Inom Uppdrag fullföljd utbildning erbjuder SKR bl.a. processtöd och kompetensutvecklingsinsatser. Målgruppen för arbetet är huvudmän som vill göra en medveten och strategisk satsning för att förbättra det förebyggande arbetet och ge fler unga möjligheter att bli behöriga till gymnasieskolan och fullfölja sina studier. Riksdagen har på regeringens förslag beslutat att detta arbete ska delfinansieras med 8 miljoner kronor för 2021 respektive 2022.

Stöd- och elevhälsoarbetet i de obligatoriska skolformerna och gymnasie- och gymnasiesärskolan

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning som bl.a. syftar till att förbättra skolans stödarbete och stärka elevhälsans kompensatoriska roll.

För att bl.a. kartlägga och analysera skolornas stöd- och elevhälsoarbete och skapa bättre förutsättningar för eleverna att nå kunskapskraven tillsatte regeringen i juli 2017 en utredning som antog namnet Utredningen om elevers möjligheter att nå kunskapskraven (U 2017:07). Utredningen ska bl.a. analysera hur elevhälsoarbetet kan utvecklas och föreslå insatser som kan bidra till att skapa ett mer aktivt och väl fungerande elevhälsoarbete och därmed stärka elevhälsans kompensatoriska roll (dir. 2017:88). Utredningen fick flera tilläggsdirektiv. Enligt några av dem skulle utredningen bl.a. analysera hur elever bättre kan få stödinsatser kopplat till lärmiljö och grupptillhörighet och föreslå nödvändiga författningsändringar (dir. 2019:38). I juni 2020 lämnades ett delbetänkande i denna del som skickades ut på remiss i augusti 2020. Uppdraget har slutredovisats den 28 februari 2021 och utredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Samverkan mellan elevhälsan och andra aktörer

Åtgärd: Statens skolverk och Socialstyrelsen har ett uppdrag om stärkt samverkan mellan elevhälsan och aktörer i vård- och omsorgskedjan.

I mars 2017 gav regeringen Skolverket och Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra ett treårigt utvecklingsarbete för att förbättra samverkan mellan elevhälsan, hälso- och sjukvården och socialtjänsten så att barn och unga får tidiga och samordnade insatser (U2017/01236). I februari 2020

beslutade regeringen att uppdraget skulle ändras på så vis att det inom ramen för uppdraget dessutom ska riktas särskilda insatser mot dels riskgrupper bland barn och unga i socialt utsatta områden, dels barn och unga som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Detta är ett led i regeringens arbete med att intensifiera insatserna mot dels det grova våldet och nyrekryteringen till gäng- och nätverksmiljöer, dels hedersrelaterat våld och förtryck (U2020/00363). Uppdraget ska redovisas senast den 16 juni 2023.

Förberedelser för införande av ämnesbetyg

Åtgärd: Skolverket har i uppdrag att förbereda ett framtida införande av ämnesbetyg i gymnasieskolan.

Regeringen har gett Skolverket i uppdrag förbereda ett framtida införande av ämnesbetyg med utgångspunkt i de förslag som lämnas av Betygsutredningen 2018 i betänkandet Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevers kunskaper (SOU 2020:43). Skolverket ska i genomförandet av uppdraget i dialog med de nationella programråden undersöka möjligheter att skapa reellt utrymme för elever på alla yrkesprogram, oavsett vald yrkesutgång, att läsa de ämnen som krävs för grundläggande behörighet till högskolestudier. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Utbildningsdepartementet) senast den 1 juni 2022.

Insatser för att främja elevers trygghet och studiero

Åtgärd: En utredare har biträtt Utbildningsdepartementet med att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero.

Regeringskansliet beslutade att en utredare skulle biträda Utbildningsdepartementet med att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero (U2020/00707). Utredaren skulle bl.a. kartlägga och analysera de olika delarna i skolans arbete med trygghet och studiero. I kartläggningen och analysen skulle utredaren särskilt beakta vad som påverkar hur disciplinära åtgärder används samt frågor om elevers utsatthet för sexuella trakasserier och våld och hot, bl.a. hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdraget redovisades i december 2020 och utredarens förslag bereds inom Utbildningsdepartementet.

Stöd för utveckling av introduktionsprogrammen

Åtgärd: Skolverket har i uppdrag att stödja huvudmän och rektorer i att stärka gymnasieskolans introduktionsprogram.

För att öka progressionen och skapa bättre möjligheter för elever på introduktionsprogram att gå vidare i gymnasieskolan eller till annan utbildning har Skolverket i uppdrag att stödja huvudmän och rektorer i att stärka gymnasieskolans introduktionsprogram (U2018/02960). Skolverket ska slutredovisa uppdraget senast den 31 mars 2021.

Åtgärd: En satsning på ungas entreprenörskap och innovationskraft.

Intresset för entreprenörskap har ökat vilket visar sig genom att antalet elever och personal som nås av insatser för entreprenörskap under flera år har ökat. Insatser har genomförts med spridning över hela landet och man har jobbat mer med digitalt och interaktivt material, stöd och goda exempel. Attityder och förmågor grundläggs tidigt i livet. Genom fortsatta satsningar på ungas entreprenörskap och innovationskraft stärks ungas kompetens och förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden. Riksdagen har på regeringens förslag avsatt 18 miljoner kronor för 2021 och samma belopp beräknas avsättas per år 2022–2024 för att fortsatt stödja entreprenörskap inom skolväsendet och högre utbildning.

Uppdrag att minska etableringssvårigheter på arbetsmarknaden

Åtgärd: Skolverket har i uppdrag att, i samråd med andra myndigheter, genomföra en informations- och fortbildningssatsning för att minska de etableringssvårigheter som unga med intellektuell funktionsnedsättning möter på arbetsmarknaden.

Skolverket fick 2018 i uppdrag att i samråd med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Myndigheten för delaktighet, ta fram och genomföra en informations- och fortbildningssatsning med fokus på att minska de etableringssvårigheter som unga med intellektuell funktionsnedsättning möter på arbetsmarknaden samt på det stöd från olika myndigheter som dessa ungdomar kan få. Uppdraget ska redovisas senast den 28 maj 2021.

Regionalt yrkesvux utökas

Åtgärd: Regionalt yrkesvux förstärks.

Statsbidraget för yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå inom komvux (regionalt yrkesvux) är en satsning som kan möta behov av omskolning. För att ge kommunerna förutsättningar att erbjuda yrkesvux som motsvarar individens, arbetsmarknadens och samhällets behov har riksdagen på regeringens förslag ökat statsbidraget för yrkesvux med 1 013 miljoner kronor för 2021. Statsbidraget beräknas utökas med 1 313 miljoner kronor för 2022 för detta ändamål. Inom ramen för regeringens satsning Äldreomsorgslyftet ges dessutom möjlighet att utbilda sig till undersköterska eller vårdbiträde på betald arbetstid.

Kommunala lärcentrum

Åtgärd: Regeringen har beslutat om statsbidrag för uppbyggnad och utbyggnad av kommunala lärcentrum för stöd och hjälp till studerande.

För att de kommunala lärcentrumen ska fungera som en plattform för olika utbildningsformer, t.ex. högskoleutbildning, yrkeshögskoleutbildning och komvux, beslutade regeringen 2020 om en ändring i förordningen

(2017:1303) om statsbidrag för lärcentrum. Det blev därmed tydligare att verksamheten riktar sig till olika utbildningsformer och att mötesplatsen lärcentrum också kan fungera rekryterande. Lärcentrum gör det enklare för individer att studera på distans, att få stöd i sina studier och att möta andra studerande och personal på en öppen mötesplats. Riksdagen har på regeringens förslag avsatt 40 miljoner kronor för satsningen för 2021. Samma belopp beräknas för satsningen för 2022 och för 2023 beräknas 35 miljoner kronor för satsningen.

10.3.4 Insatser inom yrkeshögskolan

Åtgärd: Utbyggnaden av yrkeshögskolan fortsätter.

En omfattande platsutbyggnad inom yrkeshögskolan har inletts inom ramen för satsningen kunskapslyftet. I och med regeringens förslag i budgetpropositionen för 2021 fördubblas antalet årsplatser inom yrkeshögskolan jämfört med 2014. Utbudet av kurser och kurspaket (korta yrkeshögskoleutbildningar) behöver utökas ytterligare och utformas så att det både kan möta arbetslivets behov av kompetensutveckling av anställda och behovet av utbildning för andra målgrupper för att stärka deras möjligheter att få ett arbete. Kurser och kurspaket i form av korta utbildningar inom yrkeshögskolan är flexibla när det gäller studieform och studietakt, vilket gör att de passar bra för yrkesverksamma som vill fördjupa, bredda eller förnya sin kompetens. De korta utbildningarna kan bidra till att tillgodose arbetslivets behov av kompetensutveckling och omställning, men också individers behov av korta eftergymnasiala yrkesutbildningar. Utbildningarna bedrivs för det mesta på distans, vilket gör att de blir tillgängliga för fler, även utanför en specifik utbildningsort.

10.3.5 Insatser inom folkbildningen

Förstärkning av statsbidraget till folkhögskolan

Åtgärd: Folkhögskolan förstärks så att kvaliteten i utbildningen kan bibehållas.

Den stora utbyggnaden under flera år av folkhögskolan innebär inte bara en möjlighet utan även en utmaning för landets folkhögskolor. Andelen deltagare med funktionsnedsättning eller som är utrikes födda har ökat under en längre tid. Den förändrade deltagarsammansättningen ställer större krav på tillgång till personal och specialkompetens för att deltagarna ska kunna få det stöd i utbildningen som de behöver. Riksdagen har därför på regeringens förslag förstärkt statsbidraget till folkbildningen med 22 miljoner kronor för 2020 för ökad kvalitet i undervisningen. För 2021 har 38 miljoner kronor beräknats och från 2022 beräknas 70 miljoner kronor årligen för detta ändamål.

Platsutbyggnad på folkhögskolan

Åtgärd: Utbyggnaden av platser på folkhögskolan fortsätter.

Med anledning av covid-19-pandemin har en tillfällig tvåårig utbyggnad av folkhögskolan inletts under 2020. Utbyggnaden beräknas sammantaget uppgå till motsvarande 1 000 årsplatser 2020, 2 000 årsplatser 2021 och 1 000 årsplatser 2022.

Förstärkning av det särskilda utbildningsstödet

Åtgärd: Förstärkning av det särskilda utbildningsstödet.

Folkhögskolan är en viktig utbildningsväg för vuxna personer med funktionsnedsättning. Andelen deltagare på folkhögskolan med funktionsnedsättning har ökat under en längre tid. För att möjliggöra för folkhögskolorna att ge deltagarna med funktionsnedsättning det stöd i utbildningen som de behöver förstärktes det s.k. särskilda utbildningsstödet med 30 miljoner kronor årligen från och med 2018. Bidraget fördelas av Specialpedagogiska skolmyndigheten och kan användas för bidrag till stödpersoner och andra stödinsatser, såsom anpassning av teknisk utrustning, merkostnader för läromedel och annat studiematerial samt kompetensutveckling för personal.

10.3.6 Insatser inom högskolan

Universitet och högskolor byggs ut med fler utbildningsplatser

Åtgärd: Utbyggnaden av högskolan fortsätter.

Behoven av högskoleutbildning har ökat och antalet sökande till högskolan ligger på rekordnivåer. För att stärka samhället, möta människors behov av utbildning som leder till jobb och förbättra välfärden prioriterar regeringen bl.a. insatser för att främja en god tillgång till högre utbildning i hela landet. De omfattande förändringarna på arbetsmarknaden i spåren av covid-19-pandemin medför att fler väljer att studera vidare samtidigt som det finns stora behov av utbildad personal i både välfärd och näringsliv. Regeringen fortsätter därför utbyggnaden av högskolan och prioriterar särskilt att bygga ut utbildningar för verksamhetsområden där det råder stor brist på personal med rätt kompetens och där det krävs investeringar för att klara samhällets kompetensbehov. Vårdutbildningar, lärar- och forskollärarytbildningar, ingenjörsutbildningar och utbildningar av vikt för samhällsbyggnaden har byggts ut. Sedan 2018 pågår även en utbyggnad av läkarutbildningarna. Under våren 2020 presenterades ytterligare satsningar på högskolan, bl.a. fortsatt utbyggnad, för att fler ska kunna studera till ett bristyrke, men även för att öka möjligheterna till omställning. Satsningen på bl.a. bristyrkesutbildningar planeras fortsätta under kommande år. För att underlätta ytterligare för lärosätena att kunna möta den ökade efterfrågan på utbildning presenterade regeringen i budgetpropositionen för 2021 en bred utbyggnad under perioden 2021–2025. Satsningen beräknas motsvara 2 000 helårsstudenter 2021–2023 och cirka 2 400 helårsstudenter 2024–2025. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag.

Åtgärd: Universitet och högskolor har tillförts medel för en förstärkning av studenthälsan.

Universitet och högskolor ansvarar för att studenterna har tillgång till hälsovård, särskilt förebyggande hälsovård som har till ändamål att främja studenternas fysiska och psykiska hälsa (1 kap. 11 § högskoleförordningen [1993:100]). Till följd av covid-19-pandemin bedrivs undervisningen i högskolan till stor del på distans och situationen på arbetsmarknaden är osäker. Detta bedöms öka behovet av insatser från studenthälsan. Regeringen vill därför förstärka studenthälsan som en förebyggande åtgärd för att alla studenter ska kunna känna sig trygga under studietiden. I budgetpropositionen för 2021 föreslog regeringen därför att 25 miljoner kronor ska tillföras universitet och högskolor för att stärka studenthälsan från och med 2021. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag. Universitet och högskolor ska använda medlen för att stärka studenthälsan. Medlen möjliggör mer förebyggande arbete för att minska studenternas psykiska och fysiska ohälsa och kan stärka stödet för studieovana studenter.

Förstärkning av medlen för studentinflytande

Åtgärd: Studentinflytandet inom högskolan har stärkts genom ökade medel.

I högskolelagen (1992:1434) anges att studenterna ska ha rätt att utöva inflytande över utbildningen vid universitet och högskolor och att kvalitetsarbetet är en gemensam angelägenhet för lärosätenas personal och studenterna (1 kap. 4 och 4 a §§). Studenterna och studentkårerna spelar en viktig roll i lärosätenas kvalitetsarbete. Det krävs engagerade studenter och ett aktivt studentinflytande för att möjliggöra utvecklingsarbetet för ökad kvalitet i utbildningarna vid universitet och högskolor. Med anledning av covid-19-pandemin sker nu en stor del av undervisningen i högskolan på distans. En större andel distansundervisning försvårar dock arbetet med studentinflytande och därför föreslog regeringen i budgetpropositionen för 2021 att medlen till stöd för studentinflytande ska öka med 25 miljoner kronor för 2021. För 2022 och 2023 beräknar regeringen 20 miljoner kronor årligen för denna satsning. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag.

10.3.7 Insatser för att främja ett högt studiedeltagande och social rättvisa

Studie- och yrkesvägledning

Åtgärd: Skolverket har i uppdrag att se över och utveckla befintliga digitala verktyg för studie- och yrkesvägledning.

Ett viktigt inslag i den svenska skolan är studie- och yrkesvägledning. Syftet med studie- och yrkesvägledning är att ge eleverna förutsättningar att hantera frågor som rör val av studier och yrken. Många unga upplever i dag att de inte får tillräcklig information om arbetsmarknaden.

Skolverket har fått i uppdrag att se över och utveckla befintliga digitala verktyg för studie- och yrkesvägledning. Vid genomförandet av uppdraget ska Skolverket inhämta kunskaper och erfarenheter från Arbetsförmedlingen och andra relevanta aktörer. Skolverket ska hålla Regeringskansliet löpande informerat om uppdraget. Uppdraget ska slutredovisas senast den 15 februari 2024 (U2019/04372).

10.4 Insatser för att främja ungdomars etablering på arbetsmarknaden

10.4.1 Prioritering: ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka

Ungdomar har drabbats hårt av nedgången i svensk ekonomi på grund av covid-19-pandemin under 2020 och situationen förväntas kvarstå även under 2021. Arbetslösheten har stigit till samma nivåer som under 1990-tals krisen och den ekonomiska krisen åren 2008–2010. Arbetslösheten är fortsatt något högre bland unga män än bland unga kvinnor. Många unga som har blivit av med jobbet har lämnat arbetskraften för att studera i stället för att kvarstå som arbetslösa. Unga kvinnor har i högre grad än unga män tenderat att börja studera eller av andra skäl ställt sig utanför arbetskraften, vilket har haft en dämpande effekt på uppgången i arbetslöshet för kvinnor. Det är ännu för tidigt att beskriva de långsiktiga effekterna på ungas etablering på arbetsmarknaden av pandemin.

10.4.2 Insatser för ungdomar på arbetsmarknaden

Sänkta arbetsgivaravgifter för unga i åldern 19–23 år

Åtgärd: Regeringen genomför en tillfällig nedsättning av arbetsgivaravgifterna för 19–23-åringar.

Syftet med nedsättningen av arbetsgivaravgifterna i två år är att motverka covid-19-pandemins negativa följder för ungas möjligheter på arbetsmarknaden och samtidigt underlätta för företag att behålla och nyanställa personal. Då krisen har slagit hårdast mot branscher som anställer många unga, t.ex. tjänstebranschen, möjliggör förslaget en kraftfull ekonomisk nystart för de värst drabbade branscherna. Förslaget innebär en nedsättning med 11,66 procentenheter till en avgiftsnivå om sammantaget 19,76 procent, jämfört med normala 31,42 procent, för de avgifter som betalas på ersättning till personer som vid årets ingång har fyllt 18 men inte 23 år. Nedsättningen föreslås gälla för den del av ersättningen som uppgår till högst 25 000 kronor per kalendermånad. Nedsättningen gäller mellan 1 januari 2021 till 31 mars 2023.

Åtgärd: Arbetsförmedlingen ska redovisa hur samverkan med kommunerna säkerställs vad gäller ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet.

Arbetsförmedlingen ska redovisa, genom anvisningar eller på annat sätt, hur de arbetar för att öka övergångarna bland ungdomar utan avslutad gymnasieutbildning till studier eller studiemotiverande insatser. I detta ingår även att redovisa hur Arbetsförmedlingen säkerställer samverkan med kommunerna gällande den här målgruppen. Arbetsförmedlingen ska också redovisa hur de arbetar med övriga arbetsmarknadspolitiska insatser i syfte att ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet ska få jobb eller komma närmare arbetsmarknaden. Redovisningen ska innehålla en beskrivning och en utvärdering av vilka resultat Arbetsförmedlingen har uppnått. Redovisningen ska också innehålla en analys av hur samverkan med andra relevanta aktörer gällande målgruppen behöver fungera med syfte att identifiera och definiera fungerande arbetssätt. I detta arbete ska Arbetsförmedlingen samråda med Delegationen för unga och nyanlända till arbete. Uppdraget ska redovisas senast den 15 april 2021.

Delegationen för unga och nyanlända till arbete

Åtgärd: Uppdraget för delegationen för unga och nyanlända till arbete förlängs.

Den 6 februari 2014 tillsatte regeringen Delegationen för unga och nyanlända i arbete (Dua) som fick i uppdrag att främja lokal samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen för att få ungdomar i sysselsättning. Nästan alla kommuner har en lokal överenskommelse med Arbetsförmedlingen om att samarbeta kring ungdomar. Det handlar om samarbete kring individer med olika insatser och praktik som ska leda till jobb eller studier. En metod som tagits fram är lokala jobbspår.

I många kommuner finns s.k. lokala jobbspår för unga och andra individer som står utan arbete. Jobbspåren utgår från arbetsgivares behov av kompetens och bygger på lokala överenskommelser mellan Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och kommuner. Individen rustas med kompetensutveckling samtidigt som han eller hon praktiserar på en arbetsplats där det finns möjlighet till arbete. Delegationen ska under 2021 fördela ett tillskott på 25 miljoner kronor till kommuner för främjandeinsatser. Satsningen görs för att upprätthålla och utveckla samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen. Uppdraget till Delegationen för unga och nyanlända i arbete (Dua) att främja samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen förlängs t.o.m. den 31 december 2021.

Jobb för ungdomar 2021

Åtgärd: Arbetsförmedlingen ska göra nödvändiga förberedelser för att via kommunerna skapa jobb för ungdomar under 2021.

Arbetsförmedlingen hade 2020 i uppdrag att via kommunerna skapa jobb för att skapa jobb för ungdomar under hösten. Uppdraget till Arbetsförmedlingen fortsätter under 2021. Ungdomsarbetslösheten ligger på en fortsatt hög nivå på grund av covid-19-pandemin. Regeringen ser en risk för att detta kommer att drabba ungdomar både på kort och lång sikt. Insatser som stärker ungdomars chanser att etablera sig på arbetsmarknaden är därför fortsatt prioriterade. Arbetsförmedlingen ges i uppdrag att fördela upp till 200 miljoner kronor i bidrag till kommunerna, i syfte att stärka kommunernas möjligheter att skapa jobb för ungdomar under 2021. Syftet med insatsen är att förbättra ungdomarnas inträde på arbetsmarknaden och att bidra till höjd sysselsättning. Insatsen riktar sig till ungdomar som under 2020 har avslutat, eller under innevarande år kommer att avsluta, sin gymnasieutbildning samt ungdomar som omfattas av det kommunala aktivitetsansvaret. Nytt för i år är att regeringen gör en prioritering mot särskilt socioekonomiskt utsatta ungdomar eftersom de kan ha sämre förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden jämfört med ungdomar från familjer med starkare socioekonomisk bakgrund. Arbetsförmedlingen bör därför eftersträva att hälften av de medel som myndigheten fördelar till kommunerna fördelas med hänsyn till antalet ungdomar som lever i hushåll med socioekonomiskt låg status. Detta är en chans för många unga kvinnor och män att få viktig arbetslivserfarenhet, testa sina kompetenser och knyta sina första kontakter i arbetslivet.

10.4.3 Insatser för att minska antalet ungdomar som varken arbetar eller studerar

Myndigheter ska samverka för att unga som varken arbetar eller studerar ska få ett nationellt samordnat stöd

Åtgärd: Arbetsförmedlingen, Delegationen mot segregation, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen har fått i uppdrag att analysera och utveckla ett nationellt samordnat stöd till unga som varken arbetar eller studerar.

Det finns ett behov av ett mer sammanhängande stöd till unga i åldern 13–25 år som saknar grundläggande utbildning och som har behov av stöd från flera aktörer med ansvar för olika delar av samhällets stödsystem, eftersom de riskerar särskilda svårigheter i sin etablering. Stödet till unga som riskerar att få särskilda svårigheter i sin etablering behöver vara både mer långsiktigt och påbörjas tidigare än de insatser som görs inom det kommunala aktivitetsansvaret för unga som har fullgjort sin skolplikt, är under 20 år och inte genomför eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan eller motsvarande. Ett sådant stöd behöver omfatta både frågor kring utbildning, omsorg, hälso- och sjukvård och arbetsmarknad. Mot denna bakgrund har regeringen gett Arbetsförmedlingen, Delegationen mot segregation, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen i uppdrag att analysera och utveckla ett nationellt samordnat stöd till unga som

varken arbetar eller studerar. Syftet med uppdraget är att utveckla en förbättrad samverkansmodell mellan nationella myndigheter som långsiktigt stärker förutsättningarna att lokalt åstadkomma ett förstärkt förebyggande arbete för unga med sammansatta behov. Uppdraget ska rapporteras senast den 14 maj 2021.

Stöd till lokal organisations- och verksamhetsutveckling

Åtgärd: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor har fått i uppdrag att stödja lokal organisations- och verksamhetsutveckling så att förutsättningar skapas för att ge unga som varken arbetar eller studerar ett tidigt och samordnat stöd.

Regeringen gav 2018 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag att stödja lokal organisations- och verksamhetsutveckling så att förutsättningar skapas för att ge unga som varken arbetar eller studerar ett tidigt och samordnat stöd. MUCF ska även utgöra ett informations- och kunskapsstöd i frågor som rör unga som varken arbetar eller studerar. Detta ska utföras genom att myndigheten dels samlar och sprider befintlig kunskap om unga som varken arbetar eller studerar, dels genom att myndigheten identifierar och rapporterar systemhinder för ungas etablering, exempelvis avseende regelverk, till regeringen eller andra relevanta aktörer.

I genomförandet av uppdraget ska MUCF prioritera att stödja lokal organisations- och verksamhetsutveckling så att förutsättningar skapas för att ge unga som varken arbetar eller studerar ett tidigt och samordnat stöd för att därigenom stärka de ungas möjlighet till etablering. Målgruppen är kommunala förvaltningar med ansvar för utbildnings-, social-, arbetsmarknads-, näringslivs- och fritidspolitik samt regioner med ansvar för sjuk- och hälsovård inklusive psykiatri. Uppdraget ska rapporteras senast den 15 december 2021.

Unga utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden

Åtgärd: Regeringen har gett MUCF i uppdrag att analysera unga utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden.

Regeringen har gett MUCF i uppdrag att utreda hinder och möjligheter för unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet, däribland de som kommit till Sverige som ensamkommande barn. I uppdraget ingår även att analysera eventuella konsekvenser av hedersrelaterat våld och förtryck som kan utgöra hinder för etablering i arbetslivet. Uppdraget ska redovisas senast den 15 mars 2021.

10.5 Insatser som främjar ungdomars möjligheter till bostad och tillgång till den fysiska miljön

De flesta ungdomar bor bra, men det finns grupper som har en svårare boendesituation med t.ex. trångboddhet eller avsaknad av egen bostad.

Unga som har flyttat hemifrån har ofta en osäker bostadssituation, som andrahands- eller inneboende, i ett tidsbegränsat hyresförhållande eller utan skrivet kontrakt. De allra flesta kommuner bedömer också att det är underskott på bostäder för unga på den lokala bostadsmarknaden. Enligt kommunerna beror det främst på att det generellt finns för lite bostäder, men också på att de bostäder som finns att tillgå är för stora eller för dyra för ungdomar. Många ungdomar som är hänvisade till andrahandsmarknaden kan dessutom antas ha boendekostnader som är väsentligt högre än de som har egna kontrakt. Nästan var fjärde ung är orolig för att bli bostadslös och oron är som störst bland unga med behovsanställning och unga arbetslösa.

Det råder stora skillnader mellan olika grupper av unga när det gäller deras boendesituation. Trångboddhet är exempelvis betydligt vanligare i bostadsområden med socioekonomiska utmaningar och bland individer födda utanför Europa. Det är också ett stort antal unga som påverkas av att någon av deras föräldrar är hemlösa. Antalet avhysningar av barnfamiljer, som sedan många år minskat successivt, har ökat på senare tid. Regeringens bedömning är att det behövs ett fortsatt arbete för att motverka de utmaningar som finns inom bostadsområdet.

10.5.1 Insatser för att förbättra ungdomars situation på bostadsmarknaden

Investeringsstödet för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande

Åtgärd: Investeringsstödet för hyresbostäder och bostäder för studerande förstärks. Var åttonde lägenhet som produceras med hjälp av investeringsstöd ska fördelas till antingen sociala kontrakt eller till unga vuxna upp till och med 30 år.

För att minska bostadsbristen och utöka byggandet av bostäder som fler hushåll har möjlighet att betala införde regeringen 2016 ett investeringsstöd. Stödet är ett viktigt verktyg för att skapa förutsättningar för byggande av hyreslägenheter i hela landet med relativt lägre hyror som fler kan efterfråga, däribland unga och studenter. Stödet har t.o.m. utgången av juli 2020 beviljats till cirka 35 800 bostäder, varav nästan 6 000 är studentbostäder. I enlighet med januariavtalet har regeringen beslutat om förändringar i investeringsstödet som bl.a. innebär att en blandning av stora och mindre bostäder ska öka. Den 1 februari 2020 infördes ett krav att minst var tionde lägenhet i varje projekt ska vara högst ett rum och kök eller annat utrymme för matlagning. Vidare ska fler hyresrätter kunna gå till dem som har svårt att ta sig in på bostadsmarknaden. Var åttonde lägenhet som produceras med hjälp av investeringsstöd ska fördelas till antingen sociala hyreskontrakt eller till unga vuxna upp till och med 30 år. För att minska risken för fallande bostadsinvesteringar, färre byggda bostäder och minskad sysselsättning inom byggbranschen förstärks investeringsstödet under kommande år. För 2021 har ramen för att bevilja investeringsstöd för hyresbostäder och bostäder för studerande utökats med 1,8 miljarder kronor.

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning om en socialt hållbar bostadsförsörjning. De frågor som ska utredas har en stor betydelse för ungdomars möjligheter på bostadsmarknaden.

Boendesegregation och ojämlika uppväxtvillkor kan ha negativa konsekvenser för barn och ungas hälsa och skolgång. Det finns även utmaningar i form av ökad trångboddhet och osäkra boendeförhållanden som bl.a. riskerar att leda till negativa konsekvenser för barns och ungas hälsa och skolgång. Regeringen har tillsatt en utredning om en socialt hållbar bostadsförsörjning. Syftet med utredningen är att skapa förutsättningar för en socialt hållbar bostadsförsörjning som underlättar situationen för hushåll som har svårt att skaffa en bostad på marknadens villkor. Samtidigt ska boendesegregationen motverkas och förutsättningarna för jämlika uppväxt- och levnadsvillkor förbättras. Utredaren ska bl.a. analysera och förbättra verktyg så som kommunala bostadsförmedlingar, förturer, hyresgarantier m.m. Alla dessa frågor har stor betydelse för ungdomars möjligheter på bostadsmarknaden. Utredningen ska redovisa sitt slutbetänkande senast den 8 november 2021.

Utredning om förstagångsköpare på bostadsmarknaden

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning som ska utreda och lämna förslag på åtgärder för att underlätta för hushåll som för första gången ska köpa en bostad (förstagångsköpare).

Mer än 60 procent av bostadsbeståndet utgörs av ägda bostäder eller bostadsrätter. Denna andel har ökat under de senaste 20 åren, särskilt i Storstockholm. Andelen hyresrätter har minskat och i kombination med växande bostadsköer har det lett till att fler hushåll behöver söka sig till den ägda bostadsmarknaden.

Under samma tidsperiod har priserna på bostäder ökat kraftigt, främst i storstäderna. Låga räntor, otillräckligt bostadsbyggande, höga byggkostnader och hög efterfrågan har bidragit till prisutvecklingen. Bostadspriserna har ökat snabbare än hushållens inkomster, vilket har gjort det svårare för förstagångsköpare att ta sig in på den ägda bostadsmarknaden. Detta trots att antalet nybyggda bostäder har ökat kraftigt och att utbudet på bostadsmarknaden därmed har ökat de senaste åren.

Högre bostadspriser innebär att hushåll som finansierar kontantinsatsen med eget kapital måste spara mer jämfört med tidigare för att kunna köpa en bostad. Förstagångsköpare, som i huvudsak utgörs av unga personer, har ofta ett förhållandevis litet eget kapital och en lägre inkomst än andra hushållsgrupper.

För hushåll som inte är etablerade på den ordinarie bostadsmarknaden kan andrahandsmarknaden vara ett alternativ. Det är främst unga och ensamboende hushåll som hyr bostäder i andra hand. Eftersom boendekostnaderna många gånger är högre på andrahandsmarknaden innebär det för många hushåll att en förhållandevis stor andel av den disponibla inkomsten läggs på boendet, vilket gör det svårare att bygga upp ett spar kapital. Regeringen ser ett behov av åtgärder som riktar sig till första-

gångsköpare för att underlätta för dessa att komma in på den ägda bostadsmarknaden. En särskild utredare ska utreda och lämna förslag på åtgärder för att underlätta för förstagångsköpare. Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2021 (dir. 2020:125).

Bostadsbidrag

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning om bostadsbidrag och underhållsstöd.

Oregelbundna inkomster, från exempelvis tillfälliga anställningar, arbetslöshetsersättningar och sjukförsäkringen, kan leda till att det är svårt att uppskatta inkomsterna och leder i dagsläget ofta till återbetalningskrav inom bostadsbidraget. Det kan i sin tur leda till att t.ex. ungdomar eller ensamstående med barn avstår från att ansöka om bidragen. Regeringen har därför tillsatt en utredning om bostadsbidrag och underhållsstöd i syfte att minska skuldsättningen och öka bidragens träffsäkerhet (dir. 2018:97, dir. 2020:14 och dir. 2021:7). Uppdraget ska redovisas senast den 1 oktober 2021.

Arbetet om att motverka vräkningar av barnfamiljer

Åtgärd: Regeringen har gett länsstyrelserna i uppdrag att stödja kommunerna i deras arbete med att motverka vräkningar av barnfamiljer.

Det finns en risk att barn hamnar i hemlöshet när deras familj vräks från sitt hem. Att barn drabbas av hemlöshet riskerar att allvarligt äventyra barnens uppväxtvillkor, hälsa och utveckling. Enligt barnkonventionen har alla barn rätt till en skälig levnadsstandard. Regeringen har därför gett länsstyrelserna i uppdrag att stödja kommunerna i deras arbete med att motverka vräkningar av barnfamiljer. En redovisning av detta arbete ska lämnas till Boverket senast i juni 2021.

10.5.2 Insatser för att inkludera unga i den offentliga miljön

Stadsmiljöavtalen

Åtgärd: Regeringen förstärker satsningen på stadsmiljöavtal med 550 miljoner kronor 2021–2022 med särskilt fokus på cykeltrafik. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Kommuner och regioner kan söka stöd för att främja hållbara stadsmiljöer, s.k. stadsmiljöavtal. Stadsmiljöavtal syftar till att främja hållbara stadsmiljöer genom att skapa förutsättningar för åtgärder i städer som leder till ökad andel persontransporter med kollektivtrafik eller cykeltrafik. Kommunen eller regionen som beviljas medel ska i sin tur åta sig att genomföra andra åtgärder än den som stöd söks för som bidrar till hållbara transport eller ökat bostadsbyggande. I merparten av de projekt som

hittills slutredovisats har en minskning av biltrafiken kunnat påvisas som en följd av de vidtagna åtgärderna. Regeringen förstärker satsningen på stadsmiljöavtal tillfälligt med 550 miljoner kronor fördelat på 2021–2022 med särskilt fokus på cykeltrafik. Detta kan särskilt gynna ungdomar, som ofta är beroende av att kunna ta sig fram med cykel. Bättre förutsättningar för säker cykeltrafik kan också minska behovet av skjutsning med bil.

Stödet till allmänna samlingslokaler stärks

Åtgärd: Stödet till allmänna samlingslokaler förstärks. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Det finns skäl för fortsatta insatser för att föreningar runt om i landet ska ha platser för att bedriva sin verksamhet på. Tillgången till mötesplatser som också har ett socialt och kulturellt syfte bedöms ha stor betydelse framöver. Regeringen ser ett särskilt behov av mötesplatser för ungdomar och mötesplatser i områden med socioekonomiska utmaningar. Statsbidraget till de allmänna samlingslokalerna förstärks därför med 20 miljoner kronor permanent. Bidraget kommer därmed att uppgå till 52 miljoner kronor årligen.

Barn och ungas behov ska tas tillvara vid planering av förskolors och skolors fysiska miljö

Åtgärd: Boverket har i uppdrag att utarbeta en vägledning för kommuner och andra huvudmän för kvalitativ, tillgänglig och hållbar gestaltning av förskolors och skolors fysiska miljö, såväl inomhus som utomhus.

För att förstärka arbetet med arkitektur och gestaltad livsmiljö har regeringen gett Boverket i uppdrag att främja det statliga arbetet för ökad arkitektonisk kvalitet och samordna berörda myndigheter på arkitektur-, form- och designområdet. Boverket har även fått i uppdrag att utarbeta en vägledning för kommuner och andra huvudmän för kvalitativ, tillgänglig och hållbar gestaltning av förskolors och skolors fysiska miljö, såväl inomhus som utomhus.

Sverige står inför att bygga tusen nya grund- och gymnasieskolor fram till 2025. Det är angeläget att de kunskaper som finns om barns och ungdomars behov av friytor då tas tillvara och får betydelse vid planering och genomförande. Likaså att ny kunskap byggs upp och görs tillgänglig för framtida beställare, om hur väl gestaltade skolmiljöer kan möta både barnens och ungdomarnas och lärandets behov i en skolverksamhet som förändras över tid.

10.6 Insatser som främjar brottsförebyggande arbete och ungdomars trygghet

Ungdomar är överrepresenterade i statistiken över misstänkta och lagförda personer. Drygt hälften av alla elever i årskurs 9 i grundskolan uppger att de har varit delaktiga i brott. Samtidigt har lagföringsbesluten mot ung-

domar minskat över tid. Eftersom brott påverkar både samhället och ungdomars levnadsvillkor på såväl kort som lång sikt finns det stora vinster i att arbeta brottsförebyggande och att fortsätta utveckla detta arbete. Arbetet måste i högre grad utgå från den individuella situation som ungdomar kan befinna sig i och det är viktigt att myndigheternas insatser bidrar till att stärka ungas tillit till samhället eftersom det i sin tur kan påverka hur mottagliga de är för olika insatser.

Regeringen har därutöver lanserat ett 34-punktsprogram med åtgärder som syftar till att angripa gängkriminaliteten från flera håll på både kort och lång sikt, och ungdomar kommer att påverkas av flera av punkterna. De olika åtgärderna ska sammantaget leda till att stärka det brottsbekämpande och brottsförebyggande arbetet, och regeringen bedömer att dessa initiativ sammantaget kommer att bidra till att stärka förutsättningarna för mer effektiva insatser till barn och unga i det fortsatta arbetet.

Försöksverksamhet med snabbare lagföring

Åtgärd: Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att utreda hur försöket med ett snabbförfarande i brottmål ska göras permanent.

När det gäller ungdomars brottslighet är det viktigt med en snabb reaktion från samhället. Snabbare lagföring är en försöksverksamhet där myndigheter i rättskedjan arbetar för att minska tiden från ett polisingripande till dom eller beslut. Försöksverksamhet med ett snabbförfarande i brottmål som pågår sedan januari 2018 har visat positiva resultat. Inom ramen för försöksverksamheten pågår ett arbete där nya arbetssätt för att hantera brottsmisstänkta ungdomar testas. Det s.k. ungdomsspåret inleddes i februari 2019 i några lokalpolisområden i Stockholm. Målsättningen med ungdomsspåret är att den totala handläggningen från brott till lagföring inte ska vara längre än tio veckor. En snabb reaktion kan vara särskilt viktig för bl.a. unga lagöverträdare (Ju2019/00513).

Arbetet med att utveckla rättsväsendets förmåga att snabbt utreda och lagföra brott bör fortsätta. Det är viktigt för människors trygghet och deras förtroende för rättsväsendet att brott möts av en snabb reaktion från samhället. Försöksverksamheten pågår till och med den 31 december 2022. En särskild utredare utreder ett permanent snabbförfarande i brottmål och andra åtgärder för en snabbare lagföring av brott (dir. 2020:6). Uppdraget ska redovisas senast den 15 juni 2021 (dir. 2021:6).

Statens institutionsstyrelse förstärks

Åtgärd: Statens institutionsstyrelses verksamhet byggs ut.

Statens institutionsstyrelse (SiS) tar emot ungdomar som har dömts till sluten ungdomsvård samt behandlar ungdomar med allvarliga psykosociala problem och vuxna med missbruksproblem. För att SiS långsiktigt ska kunna fullfölja arbetet med att bygga ut kapaciteten, kvaliteten och säkerheten i verksamheten anser regeringen att ett tillskott till SiS behövs. SiS behöver säkerställa en trygg, säker och ändamålsenlig vård- och behandlingsmiljö samt en bra arbetsmiljö för sina medarbetare. SiS för-

stärks därför med 110 miljoner kronor 2021 och därefter med 100 miljoner kronor årligen.

10.6.1 Insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

Det nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska utvecklas

Åtgärd: Verksamheten vid det nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck som finns vid Länsstyrelsen i Östergötlands län ska utvecklas och permanentas i form av ett nationellt kompetenscentrum.

I Sverige lever uppskattningsvis mer än 100 000 barn och unga under hedersförtryck. Varje år förs barn och unga ut ur landet för att könsstympas eller giftas bort. I flera år har kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck haft en viktig roll i arbetet med att förebygga och motverka denna brottslighet. Regeringen vill nu skala upp verksamheten och ge den mer stabila förutsättningar. Verksamheten tillförs därför 30 miljoner kronor 2021 och därefter 40 miljoner kronor årligen. Det innebär en kraftfull förstärkning jämfört med tidigare.

Kunskapen och kompetensen om hedersrelaterat våld och förtryck ska öka

Åtgärd: Regeringen satsar på ökad kunskap och kompetens och stödinsatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Barn och unga är en viktig målgrupp.

Kompetensen om hedersrelaterat våld och förtryck ska öka. Ökad kompetens om våld innefattar såväl stödinsatser till utsatta som förebyggande åtgärder för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan handla om kompetensutvecklingsinsatser och myndighetsgemensamma uppdrag bl.a. för att öka samverkan mellan centrala aktörer, vilket i sin tur kan ge bättre resultat. Regeringen avsätter 180 miljoner kronor 2021 för detta ändamål.

10.6.2 Åtgärder för att motverka ungas brottslighet

Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning som ska leda till att fler brott där barn finns med som misstänkta ska utredas.

Det är i dag få brott som barn under 15 år är misstänkta för som utreds. För att förhindra att barn som begår brott dras in i en negativ spiral med fortsatt brottslighet är tidiga och ändamålsenliga insatser från samhället av betydelse. Även ur ett brottsofferperspektiv är det viktigt att barn som

misstänks för brott utreds. Regeringen har därför tillsatt en utredning som ska se över regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott. Syftet med översynen är att förbättra regelverket och säkerställa att en hög grad av rättssäkerhet och effektivitet upprätthålls i utredningar där barn är misstänkta för brott. Det handlar bl.a. om att säkerställa att allvarliga brott som begås av barn under 15 år alltid utreds av polis, och att se över systemet med bevistalan i syfte att skuldfrågan ska prövas av domstol i fler fall. Uppdraget ska redovisas senast den 21 juni 2021.

Skärpta straff för dem som involverar unga i kriminalitet

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning som bl.a. ska föreslå lagändringar som innebär en skärpt straffrättslig reaktion mot dem som involverar unga i kriminalitet.

För att förhindra att unga personer involveras i kriminalitet och för att minska risken för att antalet aktörer i den kriminella miljön på sikt ökar är det angeläget att rikta fokus mot dem som på olika sätt involverar unga personer i kriminalitet. Regeringen har tillsatt en utredning som bl.a. ska överväga och lämna förslag till ändringar i lagstiftningen som innebär en skärpt straffrättslig reaktion mot dem som involverar unga i kriminalitet (dir. 2020:62). Uppdraget ska redovisas senast den 11 augusti 2021.

10.6.3 Insatser för att förebygga brott

Åtgärder för att öka kunskapen om våld i nära relationer bland unga

Åtgärd: Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet i uppdrag att studera vilka åtgärder som kan motverka våld i nära relationer bland unga.

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett omfattande samhällsproblem som orsakar ett stort lidande för många. Att motverka våld i nära relationer är högt prioriterat av regeringen. För att kunna förebygga våld i nära relationer bland unga krävs kunskap om vilka faktorer som kan förklara att våldet utövas och hur det kan förebyggas och motverkas. Brottsförebyggande rådet (Brå) har därför fått i uppdrag att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i nära relationer bland unga (Ju2020/03036). I uppdraget ska Brå, utifrån svensk och internationell forskning, identifiera förebyggande och stödande åtgärder mot våld i nära relation bland unga, samt identifiera vilka kunskapsluckor som finns. Brå ska även lämna förslag på strategiska åtgärder för hur samhällets förmåga i bred bemärkelse kan förbättras för att förebygga våld i nära relationer bland unga. Uppdraget ska redovisas senast den 29 oktober 2021.

Åtgärd: Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet i uppdrag att uppdatera kunskapen om vilka brottstyper bland unga i åldern 15–20 år som starkast indikerar en fortsatt brottslighet, s.k. strategiska brott.

Lagföringar bland unga för s.k. strategiska brott är enligt Brå en stark indikator för fortsatt intensiv, långvarig och multifacetterad brottslighet. Brå har tidigare publicerat två rapporter om strategiska brott (Brå 2000:3; 2011:21). Den senaste rapporten som kom 2011 visade tydligt hur mycket det finns att vinna på att kunna identifiera unga med risk att utveckla en kriminell livsstil. Enligt studien stod 6 procent av individerna för omkring hälften av lagföringarna i den aktuella åldersgruppen och de unga gärningspersonerna som begått de strategiska brotten hade ofta ett etablerat kriminellt umgänge och stort behov av vård och stöd. Kunskap om strategiska brott kan därför vara viktig för socialtjänsten i arbetet med att fånga upp unga med sociala problem och arbeta förebyggande, liksom när det gäller polisiära insatser och prioriteringar. De strategiska brotten har visat sig kunna förändras över tid, och det finns också tecken på att ungas brottslighet har förändrats sedan Brå gjorde den senaste rapporten om strategiska brott, därför är det viktigt att uppdatera kunskapen på området. Mot denna bakgrund har regeringen gett Brå i uppdrag att uppdatera kunskapen om vilka brottstyper bland unga i åldern 15–20 år som starkast indikerar en fortsatt brottslighet, s.k. strategiska brott. En redovisning ska enligt uppdraget vara lämnad till regeringen senast den 16 april 2021.

Sociala insatser för barn och unga i utsatta områden

Åtgärd: Uppdrag till Socialstyrelsen om sociala insatser i utsatta områden.

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att administrera, fördela medel för samt följa upp en satsning på sociala insatser för barn och unga i utsatta områden (A2020/02651). Satsningen uppgår till 250 miljoner kronor 2021 och för 2022–2023 beräknas 250 miljoner kronor per år. Medlen avses gå till insatser i utsatta områden som syftar till att minska risken för barn och unga att dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. Det kan handla om insatser som kompletterar och förstärker verksamhet som kommunerna redan bedriver inom ramen för det brottsförebyggande arbetet (t.ex. fler fältarbetare eller motsvarande på kvällar och helger, bl.a. för ökad tillgänglighet i socialtjänstens verksamheter), liksom olika former av strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst och polis.

10.7 Insatser för att främja ungdomars fritid, idrott och kulturdeltagande

Skr. 2020/21:105

10.7.1 Prioritering: Alla unga ska ha en meningsfull fritid

Det finns en mängd olika aktiviteter för unga att ta del av på sin fritid och det är därför naturligt att det finns skillnader i vilka aktiviteter som unga tar del av. Det är dock problematiskt om vissa ungdomar upplever att deras möjligheter att ta del av aktiviteter är begränsade och att deras fritid på så vis upplevs som mindre meningsfull. Därför är det viktigt att följa upp hur mycket av variationen som beror på att möjligheterna att ta del av aktiviteterna skiljer sig mellan olika grupper av unga.

Det är tydligt att de flesta anser sig ha lagom mycket fritid, att de är nöjda med sin fritid och att de har goda möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Det finns dock vissa grupper av unga som upplever större hinder för deltagande i fritidsaktiviteter än andra. Några hindras av ekonomiska skäl på så sätt att deras möjligheter att ta del av meningsfulla fritidsaktiviteter minskar, medan andra hindras från deltagande på grund av att de har svårt att ta sig till fritidsaktiviteterna. De finns också de som avstår från deltagande mot bakgrund av rädslan att bli dåligt bemött. Vissa grupper, som exempelvis funktionshindrade, kan också behöva extra stöd för att kunna ges samma möjligheter som andra unga till en meningsfull fritid.

Det finns vidare anledning att undersöka ungas egna upplevelser av vad fritid innebär och vad unga gör på sin fritid som får dem att må bra då det saknas kunskap på området. Det saknas också kunskap om varför allt fler unga slutar att engagera sig i föreningslivet och i vilken utsträckning den utvecklingen hör samman med att unga i dag är mer stressade och därför väljer bort föreningsengagemang på sin fritid. Covid-19-pandemin har emellertid medfört begränsningar för ungas möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Smittspridningen har inneburit stora begränsningar i utöandet av förenings-, kultur och idrottsverksamhet.

Aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning

Åtgärd: Regeringen har gett Myndigheten för delaktighet i uppdrag att ta fram ett stödmaterial till kommuner och andra aktörer i syfte att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Uppdraget ska genomföras med ett ungdoms-, barnrätts- och jämställdhetsperspektiv.

Myndigheten för delaktighet (MFD) har på regeringens uppdrag kartlagt den enskildes tillgänglighet till hjälpmedel för fritidsaktiviteter och initiativ i kommuner och regioner för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning (S2019/01379/SOF). Resultat från myndighetens kartläggning visar att många personer med funktionsnedsättning vill göra fler aktiviteter på sin fritid än vad de kan eller har möjlighet till. Anledningen till att de avstår är bristande tillgänglighet i samhället, avsaknad av information om tillgänglighet i aktiviteterna, en svag privatekonomi, svårighet att skaffa lämpligt hjälpmedel för aktiviteten,

otillgängliga transporter och bristande socialt stöd inför och i samband med aktiviteter. Regeringen har därför gett MFD i uppdrag att ta fram ett stödmaterial till kommuner och andra aktörer i syfte att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Uppdraget ska genomföras i dialog med MUCF, Sveriges Kommuner och Regioner och andra relevanta aktörer. Uppdraget ska redovisas den 15 juni 2021.

Webbutbildning för fritidsledare inom öppen fritidsverksamhet

Åtgärd: Regeringen har gett Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor i uppdrag att ta fram en webbutbildning för fritidsledare i öppen fritidsverksamhet.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) ska utveckla en digital utbildningsplattform som bygger på det stödmaterial för öppen fritidsverksamhet som myndigheten tagit fram. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2022.

10.7.2 Insatser för att främja idrottsverksamhet

Majoriteten av unga idag idrottar eller motionerar varje vecka och det finns en trend bland unga att leva ett hälsosamt och aktivt liv. Det är små skillnader mellan grupper av unga som motionerar. Däremot kommer en större andel medlemmar i föreningsidrotten från socioekonomiskt starka grupper. Idrotten är betydelsefull för att ge ungdomar en meningsfull och hälsosam fritid och står inför utmaningar i att kunna erbjuda ett brett och varierat utbud utifrån ungas förutsättningar. Den samlade svenska idrottsrörelsen är unik i sin förmåga att ge unga en hälsosam och meningsfull fritid. Regeringens bedömning är att det ändå återstår arbete för idrottsrörelsen att nå sin fulla potential och kunna erbjuda idrott åt alla. Covid-19-pandemin har medfört stora begränsningar i idrottsaktiviteten bland barn och unga, vilket är problematiskt eftersom idrott är en viktig del i ungas uppväxt. Idrottsaktiviteten är också viktig ur ett folkhälso-perspektiv.

10.7.3 Insatser för att främja ungdomars kulturdeltagande

Kulturdeltagandet på fritiden bland barn och unga är högt, men varierar för olika aktiviteter. Det finns skillnader mellan vilka unga som deltar i kulturverksamheter där utbildning och inkomst har samband med ungas kulturvanor. Även geografiska förutsättningar skiljer vem som har möjligheten att delta i kulturverksamheter. Kulturskolan har en bärande roll för barn och ungas likvärdiga tillgång till kultur.

En kulturskola för alla förstärks

Åtgärd: Det statliga bidraget till den kommunala kulturskolan förstärks.

Den kommunala kulturskolan har stor betydelse för många barn och unga och bidrar till att lägga grunden för deras kulturella, sociala och intellektuella utveckling. Kulturskolan står dock inför en rad utmaningar, där en av de främsta är att nå alla barn och unga oavsett kön och bakgrund. Riksdagen har därför beslutat om att det statliga bidraget till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet ska tillföras 100 miljoner kronor ytterligare 2021–2022 och uppgår därmed till 200 miljoner kronor under denna period.

Skapande skola förstärks

Åtgärd: Satsningen Skapande skola förstärks.

Skapande skola-bidraget är ett riktat statsbidrag som skolans huvudmän kan ansöka om att ta del av och som har funnits sedan 2008. Skapande skola syftar till att stärka samverkan mellan skolan och det professionella kulturlivet och på så sätt främja alla barns och ungdomars rätt till kultur och eget skapande. För att öka Skapande skolas genomslagskraft förstärker regeringen satsningen med 25 miljoner kronor årligen 2021–2023. I enlighet med rekommendationer i den översyn som gjordes av bidraget 2019 (Ku2019/01974), har målgruppen från och med 2021 begränsats till elever i förskoleklass, grundskola och motsvarande skolformer. Även detta syftar till att ge satsningen en ökad genomslagskraft.

10.7.4 Läsfrämjande insatser

Läsning och läsförmåga är av stor samhällelig och individuell betydelse. Ytterst är det en fråga om demokrati och likvärdighet, dels vad gäller tillgången till utbildning och kultur, dels vad gäller möjligheten att ta plats i samhället och som medborgare delta i det demokratiska samtalet. Läsdelegationens betänkande Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57) visar på fortsatt behov av insatser på det läsfrämjande området, både inom kulturområdet, utbildningsområdet och inom det civila samhället. Främjande av ett breddat kulturellt deltagande är därmed betydande. Allt färre unga läser och regeringen har tidigare initierat flera läsfrämjande insatser både i och utanför skolan. Det pågår också läsfrämjande insatser runt om inom landets studieförbund och det civila samhället. Regeringen ser dock ett fortsatt behov av insatser för att främja ett ökat läsande.

Insatser för ett ökat läsande bland barn och unga

Åtgärd: Regeringen förstärker det läsfrämjande arbetet och, bygger ut satsningen Bokstart. Ett läsråd med uppdrag att samla och samordna aktörer och insatser kring barns och ungas läsning kommer att inrättas. Statens kulturråd har i regleringsbrevet för 2021 fått i uppdrag att förbereda inrättandet av ett läsråd inom myndigheten.

Läsdelegationens betänkande visar på fortsatt behov av insatser på det läsfrämjande området för att ge alla barn och ungdomar mer likvärdiga

förutsättningar. De grupper som i undersökningar uppvisat svag läs-förståelse och läsmotivation har särskild prioritet. Pojkar är en sådan grupp eftersom de generellt är svagare läsare, mindre intresserade av läsning och läser också i mindre utsträckning än flickor. Ett läsråd med uppdrag att samla och samordna aktörer och insatser kring barns och ungas läsning kommer att inrättas. Statens kulturråd har i regleringsbrevet för 2021 fått i uppdrag att förbereda inrättandet av ett läsråd inom myndigheten. Därutöver bedriver Statens kulturråd sedan 2015 en nationell satsning på små barns språk- och läsutveckling kallad Bokstart. Satsningen bygger på samverkan mellan barnavårdscentral, folkbibliotek och förskolor. Statens kulturråd tillförs 15 miljoner kronor 2021 och 20 miljoner kronor årligen fr.o.m. 2022 för en fortsatt utbyggnad av Bokstart.

På nationell nivå har Statens kulturråd en central roll i att initiera, samordna och stödja läsfrämjande insatser utanför skolan. För att möjliggöra ytterligare läsfrämjande insatser förstärks Statens kulturråds läsfrämjande arbete med 15 miljoner kronor per år fr.o.m. 2021.

Regeringen planerar att lämna en skrivelse till riksdagen om barns och ungas läsning med utgångspunkt i Läselegationens betänkande Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57).

Stärkta bibliotek

Åtgärd: Regeringen fortsätter satsningen Stärkta bibliotek. Ungdomar är en viktig målgrupp.

För att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet i hela landet har regeringen avsatt 250 miljoner årligen under 2018–2020 för satsningen Stärkta bibliotek. Regeringen bedömer att satsningen har varit framgångsrik och avser därför att fortsätta med den. Regeringen tillför satsningen Stärkta bibliotek 150 miljoner kronor för 2021 och 75 miljoner kronor årligen 2022 och 2023.

10.8 Insatser för att främja ungdomars makt att forma sina liv

I den ungdomspolitiska propositionen (prop. 2013/14:191) framhåller regeringen att det är viktigt att samhället utformas så att alla ungdomar kan bli delaktiga och inkluderas utifrån sina olika förutsättningar, önskemål och behov. Gruppen ungdomar är heterogen med olika identiteter, viljor och intressen och denna mångfald ska bejakas. I målet ingår således också att regeringens insatser för ungdomar bör syfta till att undanröja hinder och skapa förutsättningar för alla ungdomar att utvecklas i enlighet med sina egna individuella intressen och önskemål.

Redovisningen i Del II visar att en stor majoritet av ungdomsgruppen kan antas ha makt att forma sitt liv, såväl sin nutid som framtid och att en majoritet av unga i Sverige i dag har goda levnadsvillkor. Det finns dock vissa grupper som tydligt har sämre levnadsvillkor än andra unga och som har särskilda svårigheter att uppnå makt att forma sina liv. Det gäller unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer. Det finns också mellan

unga olika förutsättningar utifrån bl.a. kön och socioekonomiska faktorer. Mycket arbete kvarstår därmed för att alla unga ska ha makt att forma sina liv. Det finns enligt regeringens bedömning ett behov av ett fortsatt arbete för att motverka diskriminering och rasism och särskilda insatser behöver göras för att stärka barns och ungas rättigheter.

10.8.1 Insatser för unga med aktivitetsersättning

Unga med aktivitetsersättning har lyfts fram som en prioriterad grupp för samordningsförbunden och det stärkta samarbetet mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Försäkringskassan ska stärka arbetet med att identifiera individer som kan ha behov av förberedande eller arbetslivsinriktade insatser i samverkan mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen eller genom samordningsförbunden. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan ska inom ramen för det stärkta samarbetet se till att behov av insatser identifieras och möts så tidigt som möjligt för individer som har behov av aktiva rehabiliteringsinsatser. Regeringen har vidtagit ytterligare åtgärder för att säkerställa stödet till gruppen.

Ändamålsenligt regelverk i sjuk- och aktivitetsersättningen och för förmåner vid rehabilitering

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning om ett mer ändamålsenligt regelverk i sjuk- och aktivitetsersättningen och för förmåner vid rehabilitering.

Aktivitetsersättning kan beviljas unga mellan 19 och 29 år som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning inte har full arbetsförmåga. För att säkerställa att sjuk- och aktivitetsersättningen ger trygghet vid långvarigt nedsatt arbetsförmåga har regeringen tillsatt en utredning för att se över sjuk- och aktivitetsersättningen (dir. 2020:31). Förutom att förmånerna ska ge hög trygghet vid långvarigt nedsatt arbetsförmåga, är syftet att uppnå god förutsebarhet för den enskilde och stabilitet i tillämpningen över tid. Regelverkets krav för att en försäkrad ska beviljas förmånerna ska bli mer ändamålsenliga och i möjligaste mån ta tillvara den försäkrades arbetsförmåga. Vidare syftar utredningen till att skapa ett mer modernt regelverk som kan bidra till att förebygga ohälsa och ge stöd vid såväl rehabilitering som omställning till annat arbete. Utredningen ska redovisa uppdraget senast den 30 juli 2021.

Förbättrat stöd till unga med aktivitetsersättning

Åtgärd: Regeringen har gett Försäkringskassan i uppdrag att förbättra stödet till unga som får avslag på ansökan om aktivitetsersättning och att utveckla samverkansformer med Arbetsförmedlingen, kommuner och landsting kring målgruppen.

Regeringen har gett Försäkringskassan i uppdrag att förbättra stödet till unga som får avslag på ansökan om aktivitetsersättning. I uppdraget ingår att vidareutveckla samverkansformer med Arbetsförmedlingen, kommuner och regioner kring målgruppen. De individer som ansöker om

aktivitetsersättning på grund av arbetsoförmåga är unga och har ofta, förutom psykisk ohälsa, någon typ av funktionsnedsättning. Detta är således en särskilt utsatt grupp med behov av stöd från olika myndigheter och aktörer, oavsett om de i slutändan beviljas eller nekas aktivitetsersättning. Uppdraget ska slutredovisas senast den 15 april 2021. Utöver uppdrag till Försäkringskassan har Inspektionen för socialförsäkring (ISF) fått i uppdrag att granska och analysera Försäkringskassans tillämpning av myndighetens utredningsskyldighet vid handläggningen av aktivitetsersättning och sjukpenning där ansökan om ersättning har avslagits. ISF har även haft i uppdrag att analysera variationen i avslag och nybeviljande av aktivitetsersättning.

10.8.2 Diskriminering och rasism

Att bekämpa rasism är en prioriterad fråga för regeringen. Insatser för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott kräver breda och långsiktiga insatser från hela samhället, samtidigt understryks behovet av att ha särskild fokus på olika former av rasism och liknande former av fientlighet. Det innebär att regeringen har fattat beslut om både bredare insatser mot rasism, men också ett antal insatser specifikt riktade mot bl.a. afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer. Planen ska utgöra en grund och en inriktning för arbetet mot rasism och hatbrott inom de särskilt viktiga strategiska områden som regeringen har identifierat: mer kunskap, utbildning och forskning, förbättrad samordning och uppföljning, ökat stöd och fördjupad dialog avseende det civila samhället, förstärkt förebyggande arbete på nätet samt ett mer aktivt rättsväsende.

Kunskaper ska öka om romska barns och ungas utsatthet för antiziganism

Åtgärd: Länsstyrelsen i Stockholms län har fått i uppdrag att öka kunskapen om hur romska barn och unga utsätts för antiziganism i dag.

Den rasism och diskriminering som många romer upplever i sin vardag hindrar dem från att åtnjuta de mänskliga rättigheterna. Många romska barn och unga drabbas av de fördomar som finns om romer och som ofta grundas i en okunskap om minoriteten. Romska företrädare vittnar om att fördomar och rasism mot romer finns inom bl.a. skolan, vilket riskerar att påverka skolgången negativt.

Regeringen har därför gett Länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att öka kunskapen om hur romska barn och unga utsätts för antiziganism i dag. I uppdraget ingår att anordna riktade informationsinsatser på lokal och nationell nivå som samlar romska barn och unga och synliggör frågan bland relevanta aktörer, samt lämna förslag på ytterligare åtgärder för att motverka romska barns och ungas utsatthet för antiziganism. Myndigheten ska genomföra uppdraget i nära samverkan med romska företrädare, däribland unga romer, och tillämpa ett jämställdhetsperspektiv i arbetet. Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2021.

Åtgärd: Barnombudsmannen har fått i uppdrag att utifrån barnkonventionen ta fram och sammanställa kunskap om barns och ungas utsatthet för rasism.

Utsatthet för rasism och liknande former av fientlighet riskerar att påverka både individer och samhället i stort bl.a. genom inverkan på barns och ungas psykiska hälsa, förekomsten av diskriminering, tillit till myndigheter och i förlängningen på demokratin. För barn och unga riskerar bl.a. skolgången och möjligheten till utveckling att påverkas negativt.

Regeringen har därför gett Barnombudsmannen (BO) i uppdrag att utifrån barnkonventionen samt barns och ungas perspektiv ta fram och sammanställa kunskap om barns och ungas utsatthet för rasism. I uppdraget ingår även att kartlägga aktuell forskning och relevanta studier på området (inklusive statistik över anmälningar av t.ex. diskriminering på grund av etnicitet och religion). Syftet är att få en samlad bild av hur rasismen mot barn och unga tar sig uttryck och i vilka sammanhang, och om hur barns och ungas livsvillkor påverkas av rasism samt hur barns och ungas utsatthet för rasismen kan motverkas och förhindras. BO ska redovisa uppdraget senast den 1 december 2021.

Hågkomstresor till förintelsens minnesplatser

Åtgärd: Regeringen har avsatt medel för att stödja hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Barn och ungdomar är en viktig målgrupp.

För att stödja hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser har regeringen avsatt medel för 2018–2022. I uppdraget ingår bl.a. att Forum för levande historia ska genomföra en nationell satsning med förstärkta utbildningsinsatser om Förintelsen, antisemitism, antiziganism och andra former av rasism. Olika delar av skolväsendet och folkbildningen ska vara i fokus för insatserna.

10.8.3 Insatser för barnets rättigheter

Den 1 januari 2020 trädde lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) i kraft. Genom att barnkonventionen givits ställning som lag, har det förtydligats att domstolar och rättstillämpare på alla nivåer, i myndigheter, kommuner och regioner, ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.

I propositionen Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter (prop. 2017/18:186) presenterade regeringen i form av lag om FN:s konvention om barnets rättigheter, vägledning, kunskapslyft och ett fortsatt systematiskt transformeringsarbete ett samlat paket för att konventionen ska få genomslag i den praktiska tillämpningen.

I samband med att regeringen beslutade om propositionen Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, gavs även en särskild utredare i uppdrag att genomföra en kartläggning för att belysa hur svensk lag-

stiftning och praxis överensstämmer med barnkonventionen (A S 2018:3, dir. 2018:20 och 2019:57). Den kartläggning som utredaren skulle göra syftade till att ge ett stöd i det fortsatta arbetet med transformering av barnkonventionens bestämmelser inom olika rättsområden. Utredaren fick inte i uppdrag att lämna några författningsförslag. Den 12 november 2020 överlämnade utredaren sitt betänkande till regeringen (SOU 2020:63). Utredarens bedömning är att svensk lagstiftning och praxis till allra största delen stämmer överens med barnkonventionen. Utredaren har kommit fram till att svensk lagstiftning och praxis stämmer överens med innebörden av artiklarna 1–42 i barnkonventionen med undantag för ett 30-tal oförenligheter. Vidare har utredaren gjort vissa iakttagelser att det finns bestämmelser i svensk lagstiftning som skulle kunna nå en tydligare överensstämmelse med konventionen och att det finns brister i den praktiska tillämpningen som kan innebära att barn inte får sina rättigheter tillgodosedda. Utredaren konstaterar också att bestämmelserna om barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sin åsikt och få den beaktad inte fått fullt genomslag inom vissa rättsområden.

I november 2019 publicerades en vägledning som kan användas vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen. Regeringen har gett Barnombudsmannen i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser om vägledningen och att sprida den till statliga myndigheter, kommuner och regioner. Sedan 2017 pågår ett kunskapslyft för barnets rättigheter, se mer nedan.

Utöver dessa strategiska och systematiska åtgärderna anser regeringen att det är viktigt med särskilda insatser riktade mot barn i olika utsatta situationer.

Uppväxtvillkoren behöver förbättras bl.a. för barn som, lever i hemlöshet eller i områden med socioekonomiska utmaningar eller behöver samhällets vård. Att motverka alla former av våld och människohandel liksom exploatering och sexuella övergrepp mot barn är också en fortsatt viktig fråga för regeringen.

Kunskapslyftet för barnets rättigheter

Åtgärd: Den praktiska tillämpningen av barnets rättigheter och barnkonventionen ska utvecklas.

För att höja kunskapen och stärka kompetensen om barnets rättigheter och barnkonventionen hos offentliga aktörer initierade regeringen 2017 ett kunskapslyft för barnets rättigheter. I satsningen har Barnombudsmannen erbjudit stöd till kommuner, regioner och statliga myndigheter. Myndigheterna har fått i uppdrag att analysera och identifiera utvecklingsbehov och vidta lämpliga åtgärder utifrån sina analyser och slutsatser. Vissa myndigheter har även fått fortsättningsuppdrag som fokuserat på särskilt angelägna barnrättsfrågor. Inom ramen för det stöd som Barnombudsmannen har erbjudit de offentliga aktörerna har myndigheten tagit fram ett digitalt processtöd som kallas Barnrättsresan som innehåller olika verktyg för implementering av barnkonventionen, t.ex. webbutbildningar om barnkonventionen och metoder för prövning av barnets bästa och barns rätt att komma till tals. Det digitala stödet kan nu användas av alla offentliga aktörer. Sedan juni 2019 har länsstyrelserna regeringens uppdrag att, i

samverkan med Barnombudsmannen, samordna och utveckla länsstyrelsernas tillämpning av barnets rättigheter samt stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och regioner. Syftet med uppdraget är att, i högre utsträckning än idag, bidra till att tillämpningen av barnets rättigheter säkerställs i praktiken på kommunal och regional nivå.

Nationell strategi för att motverka våld mot barn

Åtgärd: Regeringen avser att ge en utredare i uppdrag att lämna förslag på en samlad nationell strategi som syftar till att förbygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck.

Regeringens arbete med att säkerställa att särskilt utsatta grupper av barn och unga får sina rättigheter tillgodosedda fortsätter. Uppväxtvillkoren behöver förbättras bl.a. för barn som är utsatta för eller bevittnar våld. Arbetet för att förebygga, upptäcka och motverka alla former av våld mot barn måste också fortsätta.

För att arbetet ska få kraft anser regeringen att det är nödvändigt med ett fortsatt samlat grepp för att motverka våld mot barn och avser att vidta ytterligare åtgärder. Regeringen avser att utse en utredare som får i uppdrag att lämna förslag på en strategi för att förbygga och bekämpa våld mot barn. Strategin ska anlägga ett helhetsperspektiv och möjliggöra en sammanhållen inriktning för arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn. Strategin ska tydliggöra olika aktörers ansvar, identifiera brister, föreslå insatser för att förebygga att barn utsätts och stärka förmågan att stödja de barn som drabbas.

Uppdrag till Barnombudsmannen för att stärka barns och ungas motståndskraft mot negativ inverkan av pornografi

Åtgärd: Barnombudsmannen (BO) har fått i uppdrag att kartlägga kunskap om hur barns och ungas hälsa och relationer påverkas av pornografi.

Med digitaliseringen har barns och ungas exponering av pornografi ökat. Av rapporten Ungar och medier från Statens medieråd framgår att cirka hälften av tonårskillarna och en femtedel av tjejerna tittar en eller flera gånger i veckan. Tjejerna tittar betydligt mera sällan. Det är dock oklart hur detta påverkar barn och ungas hälsa och relationer. Regeringen har gett BO i uppdrag att kartlägga kunskap om hur barns och ungas hälsa och relationer påverkas av pornografi. Uppdraget innebär också att inventera metoder för att stärka barns och ungas motståndskraft mot negativ inverkan av pornografi. Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2021.

Åtgärd: Stiftelsen Allmänna Barnhuset har beviljats medel för att genomföra en nationell och återkommande studie om ungdomars sexualitet, utsatthet för sexuella övergrepp, sexuell exploatering och sexuell exponering via digitala medier.

Regeringen anser att det är angeläget att följa ungdomars utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering. Vid tre tidigare tillfällen har en nationell studie om ungdomars sexualitet och utsatthet genomförts. Stiftelsen Allmänna Barnhuset påbörjade 2019 en fjärde studie om unga, sex och internet efter #metoo. Studien ska redovisas till regeringen senast den 15 juni 2021.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset förstärks

Åtgärd: Regeringen har beviljat Stiftelsen Allmänna Barnhuset medel för att förbereda en undersökning om förekomsten av våld mot barn i Sverige. Undersökningen kommer att pågå under 2020–2022.

Det övergripande syftet med den nya undersökningen om förekomsten av våld mot barn är att följa upp de tidigare undersökningarna avseende förekomst, attityder och riskfaktorer, samt att djupare undersöka viktiga riskgrupper för våldsutsatthet som har identifierats i tidigare undersökningar.

10.8.4 Hbtqi-rättigheter

Handlingsplan för lika rättigheter och möjligheter för hbtqi-personer

Åtgärd: Regeringen har beslutat om en handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter.

Regeringen beslutade i januari 2021 om en handlingsplan för att ytterligare förstärka arbetet för att förbättra hbtqi-personers situation. Handlingsplanen kompletterar den befintliga strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2014). Unga hbtqi-personer är ett särskilt fokusområde och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Barnombudsmannen och Statens skolverk är s.k. hbtqi-strategiska myndigheter för fokusområdet. Uppdraget som hbtqi-strategisk myndighet handlar om att främja hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter inom sina respektive verksamhetsområden. Barnombudsmannen har även fått i uppdrag att undersöka vilka utvecklingsbehov och insatser som behövs för att göra skolan till en mer trygg och inkluderande plats för unga transpersoner och icke-binära. MUCF fortsätter kartläggningsuppdrag för att följa upp unga hbtqi-personers levnadsvillkor, unga hbtqi-personers utsatthet för s.k. omvändelseterapi och de fortsätter att genomföra insatser för en öppen och inkluderande miljö i skolan och även stärkta förutsättningar för mötesplatser för unga hbtqi-personer. Regeringen avser även att ta fram en

10.9 Insatser för att främja ungdomars inflytande över samhällsutvecklingen

10.9.1 Prioritering: Alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget

Ett aktivt deltagande i demokratin såväl genom deltagande i allmänna val som deltagande i demokratin mellan valen grundläggs tidigt i livet. I en levande och jämlik demokrati är det viktigt att alla invånare har de kunskaper, verktyg och förmågor som krävs för att aktivt kunna föra sin talan och delta i demokratins beslutsprocesser. Mot denna bakgrund är det viktigt att unga tidigt ges stöd och möjlighet att delta i demokratiska processer och därigenom etablera kunskaper och förmågor som kan användas hela livet.

10.9.2 Insatser för att främja ungdomars organisering

Statsbidraget till barn- och ungdomsorganisationerna

Åtgärd: Statsbidraget till barn- och ungdomsorganisationer förstärks 2021 och 2022.
--

Ungas demokratiska organisering är en viktig del i att öka ungas inflytande och delaktighet. Ungdomsorganisationerna spelar en viktig roll som röstbärare och opinionsbildare, men de fungerar även som en demokratiskola för medlemmarna. De ger ett sammanhang där ungdomar kan få kunskap och erfarenhet både om hur demokratiskt fattade beslut arbetas fram inom en organisation och hur organisationer kan påverka beslutsfattande och samhället i stort. Rollen som demokratiskola är betydelsefull också för deltagande i de formella beslutsprocesserna och kan bidra till att fler ungdomar deltar i dessa.

Civila samhällets organisationer och ungdomsrörelsen engagerar många unga och fångar upp ungas behov på ett annat sätt än vad det offentliga många gånger har förmåga att göra. Föreningsengagemang och andra organiserade fritidssysselsättningar kan också ge ungdomar viktig såväl personlig som yrkesmässig kompetens och interkulturell kompetens, viktiga färdigheter inom entreprenörskap, lagarbete, ledarskap, projektledning, problemlösning och kritiskt tänkande. Fler barn- och ungdomsorganisationer än tidigare söker bidrag vilket leder till att många organisationer får mindre bidrag även om antalet medlemmar ökar. Samtidigt har covid-19-pandemin medfört svårigheter för organisationerna när det gäller att genomföra sin ordinarie verksamhet. Statsbidraget till barn- och ungdomsorganisationer höjs därför med 50 miljoner kronor 2021 och 2022.

Åtgärd: Regeringen har beviljat medel till Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) för att samordna och tillgängliggöra information inom ungdomsrörelsen så att fler unga får kunskap om och tillgång till digitala verktyg för demokratisk organisering.

Covid-19-pandemins konsekvenser har inneburit att ungdomsrörelsen, liksom övriga samhället, ställts inför en rad utmaningar i sitt omställningsarbete. Att fysiska möten inte går att genomföra i samma utsträckning påverkar förutsättningarna för ungas organisering. Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) har mot bakgrund av detta identifierat ett behov av att samordna information och utforma tillgängliga samt enkla vägar att nå och dela verktyg och erfarenheter inom ungdomsrörelsen för hur organisering kan se ut även i digitaliserade former. Insatserna ska bestå i att utveckla och utforma digitala verktyg för att skapa användarvänliga och tillgängliga plattformar för ungas organisering. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2021.

Förbättrade förutsättningar för inflytande bland ungdomar från de nationella minoriteterna

Åtgärd: Förutsättningarna för engagemang för unga från de nationella minoriteterna ska förbättras.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) ska genomföra insatser som bidrar till att förbättra förutsättningarna för engagemang och inflytande för unga från de nationella minoriteterna. I uppdraget ingår att utöka organisationernas nätverk med andra ungdomsorganisationer. Arbetet ska ske i samarbete med de nationella minoriteternas ungdomsförbund. Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2022.

10.9.3 Insatser för att främja deltagande och delaktighet i demokratin

De flesta kommuner bedriver någon form av arbete för att ge unga inflytande lokalt. Det finns dock stora skillnader mellan olika kommuner sett till ambitionsnivå och till hur stor grupp unga som nås av befintliga insatser. Det finns ett behov av statliga insatser för att stärka ungas förutsättningar att delta aktivt i demokratin och att stärka arbetet med att främja ungas deltagande och delaktighet i demokratin. Mot denna bakgrund har ett antal myndigheter fått i uppdrag att främja ungas deltagande och delaktighet i demokratin.

Barnombudsmannen ska stärka och utveckla demokratiperspektivet

Åtgärd: Barnombudsmannen har fått i uppdrag att stärka och utveckla demokratiperspektivet på webbplatsen Mina rättigheter.

Webbplatsen Mina rättigheter som riktar sig till barn och unga ska utvecklas. Det befintliga innehållet på webbplatsen ska kompletteras med

kunskap och vägledning kring hur barn och unga själva kan ta sina demokratiska rättigheter i bruk. Regeringen har därför gett Barnombudsmannen (BO) i uppdrag att stärka och utveckla demokratiperspektivet på hemsidan Mina rättigheter. Uppdraget ska redovisas senast den 3 mars 2022.

Skr. 2020/21:105

Forum för levande historia ska utveckla och sprida pedagogiskt material

Åtgärd: Forum för levande historia har fått i uppdrag att utveckla och sprida pedagogiskt material för skolan som syftar till att förankra stödet för demokratin som styrelseskick och att stärka elevers kunskaper och förmågor för ett aktivt medborgarskap.

Under 2020 och 2021 genomför regeringen en nationell kraftsamling – Demokratin 100 år. Målet är att främja en uthållig och levande demokrati i hela landet genom att stärka förutsättningarna för människor att i större utsträckning aktivt kunna delta i demokratin. Genom olika insatser avser regeringen att främja deltagande och delaktighet i demokratin, öka kunskaperna och stärka demokratins motståndskraft.

Som en del av detta har regeringen gett Forum för levande historia i uppdrag att utveckla och sprida pedagogiskt material för skolan som syftar till att förankra stödet för demokratin som styrelseskick och att stärka elevers kunskaper och förmågor för ett aktivt medborgarskap. Uppdraget tar bl.a. sin utgångspunkt i historiska exempel av vad det innebär att leva i en diktatur. Uppdraget ska nå elever från och med grundskolans årskurs 4 till och med gymnasieskolans årskurs 3 och har som mål att genom undervisningen nå en majoritet av landets elever senast under 2021.

Kriminalvården ska genomföra utbildningsinsatser

Åtgärd: Kriminalvården har fått i uppdrag att utveckla och genomföra utbildningsinsatser särskilt för unga intagna på anstalter och häkten med syfte att öka kunskapen om demokratin och stärka individers förutsättningar att delta i demokratin och dess beslutsprocesser. Ungdomar är en viktig målgrupp.

Regeringen bedömer att många av kriminalvårdens klienter har behov av grundläggande kunskap om det demokratiska systemet, vilket kan skapa bättre förutsättningar för dessa individer att delta i demokratin. De flesta unga har en strafftid på mindre än sex månader, vilket främst möjliggör kortare insatser. I syfte att öka kunskapen om demokratin och stärka de intagnas förutsättningar att delta i demokratin och dess beslutsprocesser har regeringen uppdragit åt Kriminalvården att utveckla och genomföra utbildningsinsatser på anstalter och häkten (Ku2020/00468/MD). Uppdraget ska redovisas senast den 3 mars 2022.

MUCF ska främja deltagande och stärka delaktigheten i demokratin

Åtgärd: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har fått i uppdrag att ta fram och sprida modeller för hur kommuner kan främja deltagande och stärka delaktigheten i demokratin.

I regeringens strategi för en stark demokrati (Ku2018/01406/D) lyfts det demokratiska utanförskapet fram som en av demokratins utmaningar. En allt för stor del av befolkningen varken deltar eller känner sig delaktiga i demokratin. Det är i synnerhet socioekonomiskt resursstarka personer och personer med högre utbildning som är överrepresenterade bland dem som är aktivt engagerade i politiska partier och andra civilsamhällsorganisationer. I områden med socioekonomiska utmaningar är det en större andel av befolkningen som varken deltar eller känner sig delaktiga i demokratin jämfört med i andra typer av områden. Denna problematik adresseras också i regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation (Ku2018/01462/D). Ett aktivt deltagande i demokratin såväl genom deltagande i val som deltagande i demokratin mellan valen grundläggs tidigt i livet, varför det är viktigt att inrikta åtgärder mot unga.

Mot denna bakgrund har regeringen gett ett uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) att främja ungas förutsättningar att delta i demokratin. MUCF ska arbeta strategiskt, sektorsövergripande och långsiktigt med att stärka ungas kunskap om den lokala demokratin, utveckla ungas demokratiska färdigheter och kompetenser samt främja deltagande och stärka delaktigheten i demokratin. Uppdraget ska redovisas senast den 21 mars 2022.

Sametinget ska stärka unga samers delaktighet i demokratin

Åtgärd: Sametinget ska genomföra folkbildande och kunskapshöjande insatser som bidrar till att stärka särskilt unga samers intresse och möjligheter att delta aktivt i demokratin och i det offentliga samtalet.

I samband med valrörelsen inför sametingsvalet 2021 anser regeringen att det finns goda möjligheter att genomföra demokratiinsatser bland unga samer. Vidare kan under hösten 2021 demokratistärkande insatser kopplas till de allmänna valen 2022. Regeringen har därför gett Sametinget ett uppdrag att genomföra folkbildande och kunskapshöjande insatser som bidrar till att stärka särskilt unga samers intresse och möjligheter att delta aktivt i demokratin och i det offentliga samtalet (Ku2020/00918/MD).

Statens institutionsstyrelse ska främja delaktighet i demokratin

Åtgärd: Statens institutionsstyrelse ska genomföra särskilda insatser i sin skolverksamhet med målsättningen att främja elevernas utveckling av de kunskaper och förmågor som krävs för att aktivt kunna delta i demokratin.

Ungdomar och klienter som vårdas inom Statens institutionsstyrelse (SiS) institutioner riskerar att varken delta eller känna sig delaktiga i demokratin. Människor som upplever att de saknar inflytande riskerar att kanalisera sin frustration i en destruktiv riktning. Inte minst allvarligt är det om känslor av utanförskap befästs hos barn och unga. För att motverka risken att ungdomar och klienter som vårdas inom SiS ska hamna i ett demokratiskt utanförskap bedömer regeringen att det är viktigt med

insatser som främjar elevernas utveckling av de kunskaper och förmågor som krävs för att aktivt kunna delta i demokratin. Regeringen har därför gett SiS i uppdrag att genomföra särskilda insatser i sin skolverksamhet med målsättningen att främja elevernas utveckling av de kunskaper och förmågor som krävs för att aktivt kunna delta i demokratin (Ku2020/00916/MD). Insatserna ska syfta till att stärka ungdomars och andra klienters möjligheter till inflytande inom verksamheten och att ge dessa grupper verktyg för att både påverka sin egen vardag och delta i demokratin och dess beslutsprocesser. Uppdraget ska redovisas senast den 29 mars 2022.

Stockholms universitet ska anordna demokratimässor

Åtgärd: Stockholms universitet har fått i uppdrag att genom att anordna demokratimässor på flera universitetsorter stärka gymnasieelevers kunskaper om demokratis utmaningar och möjligheter.

För att ge gymnasieungdomar ökad kännedom om och intresse för demokrati och politik utifrån vetenskapligt grundad analys och kunskap har regeringen gett ett uppdrag till Stockholms universitet att anordna demokratimässor på flera universitetsorter (Ku2020/00917/MD). Uppdraget ska särskilt bidra till att elever ökar sin förståelse för demokratis politiska processer och de egna möjligheterna att engagera sig och påverka. Uppdraget syftar särskilt till att bidra till ett ökat intresse för demokratifrågor bland elever från studieovana miljöer. På demokratimässorna ska ett brett utbud av forskning om politik och demokrati tillgängliggöras. Uppdraget ska redovisas senast den 21 mars 2022.

Riksidrottsförbundet ska öka kunskapen om föreningsidrottens demokratiska grunder

Åtgärd: Regeringen har beviljat Sveriges Riksidrottsförbund medel för att öka kunskapen om föreningsidrottens demokratiska grunder, särskilt bland idrottsaktiva barn och unga, samt att utveckla formerna för att inkludera barn och unga i idrottsföreningars beslutsprocesser.

Regeringen ser ett behov att lyfta fram föreningsidrottens demokratiska grunder och att öka kunskapen om dessa. Sveriges Riksidrottsförbund har därför beviljats medel för att öka kunskapen om föreningsidrottens demokratiska grunder, särskilt bland idrottsaktiva barn och unga, samt att utveckla formerna för att inkludera barn och unga i idrottsföreningars beslutsprocesser. Stödet om 1,5 miljoner kronor ska ge Riksidrottsförbundet möjlighet att ta fram och sprida kunskap om idrottsrörelsens demokratiska grunder. Förbundet ska också stödja idrottsföreningarnas arbete med att utveckla sina demokratiska processer så att insynen och möjligheterna att delta ökar för barn och unga. Genom bidraget ska också fler barn och unga kunna engageras och få möjlighet att delta aktivt i beslut som rör föreningen i stort liksom de konkreta förutsättningarna för det egna idrottsutövandet. Enligt beslutet ska en redovisning vara lämnad till regeringen senast den 3 mars 2022.

Åtgärd: Regeringen och Sveriges Kommuner och Regioner har slutit en överenskommelse som innebär att parterna under perioden 2020–2022 bl.a. intensifierar sitt arbete med att stödja och stärka utvecklingsarbete i kommuner och regioner som gör det möjligt för fler människor att delta och vara delaktiga i demokratiska beslutsprocesser.

En stor del av demokratin utspelar sig på den kommunala och regionala nivån. Här fattas många av de beslut som ligger nära unga och möjligheterna till deltagande är större. Regeringen har därför tillsammans med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) slutit en överenskommelse om att tillsammans verka för en uthållig demokrati med stärkta förutsättningar för människor att delta och vara delaktiga. Inom ramen för överenskommelsen ska SKR utlysa en utmärkelse som kan tilldelas skolklasser i årskurs 7–9 i grundskolan och i gymnasieskolan som utarbetar bra och kreativa förslag på hur demokratin kan stärkas och utvecklas för framtiden. Ett särskilt uppmärksammande, prisceremoni och spridning av goda exempel ska ske under andra halvåret 2021.

Statens medieråd ska stärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet

Åtgärd: Statens medieråd har fått i uppdrag att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet.

I dag är medie- och informationsutbudet större och mer diversifierat än någonsin. Internet och de sociala medierna har fört med sig ökade möjligheter att sprida och ta del av information och nyheter, samt att delta i det offentliga samtalet genom att kommentera, debattera och bilda opinion. Även om trösklarna för deltagande och kommunikation har sänkts, finns stora skillnader mellan människors möjligheter att delta eftersom individuella förutsättningar, preferenser och vanor har betydelse för medieanvändningen. En stark demokrati förutsätter informerade medborgare som har verktyg för att kunna delta och engagera sig i samhället. En allt viktigare förutsättning för att vara och en ska kunna nyttja den digitala utvecklingens potential är ökad medie- och informationskunnighet. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2022.

10.9.4 Insatser för att förebygga och motverka hot och hat

Brottsoffermyndigheten sprider utbildnings- och informationsmaterial

Åtgärd: Regeringen har gett Brottsoffermyndigheten i uppdrag att sprida det utbildnings- och informationsmaterial som myndigheten tagit fram för att stödja personer som utsätts för eller riskerar att utsättas för hot och hat i det offentliga samtalet.

Brottsoffermyndigheten har tagit fram webbplatsen tystnainte.se som erbjuder samlad och lättillgänglig information som kan användas av olika målgrupper, t.ex. det civila samhällets organisationer, enskilda opinionsbildare och myndigheter. Uppdraget syftar till att öka kännedomen om och användningen av materialet som finns på webbplatsen tystnainte.se, bland både utsatta och dem som stödjer utsatta. I uppdragets genomförande ska skillnader i utsatthet t.ex. kopplat till kön, ålder och olika former av rasism beaktas. Alla som deltar i det offentliga samtalet och engagerar sig i samhällsfrågor ska ha tillgång till ett grundläggande stöd vid utsatthet för hot och hat. Samtidigt finns det fortfarande stora variationer i vilka stödinsatser som olika målgrupper får och har tillgång till. För regeringen är det av vikt att målgrupper som är särskilt utsatta, har låg kännedom om vilket stöd som finns och som inte omfattas av andra insatser nås genom uppdraget. Arbetet ska ske i samverkan med Polismyndigheten och andra relevanta statliga och ickestatliga aktörer. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2021.

Brottsförebyggande rådet genomför Politikernas trygghetsundersökning

Åtgärd: Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att kartlägga omfattningen och konsekvenserna av trakasserier, hot och våld mot politiskt förtroendevalda under mellanvalsåret 2020.

Brå har på uppdrag av regeringen tidigare kartlagt trakasserier, hot och våld mot förtroendevalda för åren 2011, 2012, 2014, 2016 och 2018. Rapporterna visar att hot, våld och trakasserier mot förtroendevalda har ökat över tid. Brås senaste kartläggning Politikernas trygghetsundersökning (PTU) 2019 (Ku2019/01876) visar att nästan var tredje förtroendevald utsattes för hot, våld eller trakasserier under valåret 2018. De yngre förtroendevalda uppger i större utsträckning än de äldre förtroendevalda att de blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier. Av de som är 29 år eller yngre uppger 44 procent att de utsattes på grund av deras förtroendeuppdrag under valåret 2018. Yngre förtroendevalda uppger också att de i högre grad än äldre påverkats på något sätt på grund av utsatthet eller oro för att utsättas. Brå ska redovisa uppdraget till regeringen senast den 10 november 2021.

Sveriges Kommuner och Regioner förebygger och hanterar hot och hat mot förtroendevalda

Åtgärd: Regeringen har beviljat Sveriges Kommuner och Regioner medel för att fortsätta stödja och utveckla kommuners och regioners systematiska arbete för att förebygga och hantera hot och hat mot förtroendevalda under 2021.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har beviljats medel sedan 2016 av regeringen för insatser för att stödja och utveckla kommuners och regioners systematiska arbete för att förebygga och hantera hot och hat mot förtroendevalda. Det är viktigt att kommuner och regioner fortsätter att utveckla arbetet. Många kommuner och regioner har utarbetat rutiner för det omhändertagande säkerhetsarbetet, däremot varierar systematiken

i det förebyggande arbetet. Unga förtroendevalda är en utsatt målgrupp. Projektet ska redovisas till regeringen senast den 31 mars 2022.

Kartläggning av våldsbejakande extremistisk propaganda i digitala miljöer

Åtgärd: Totalförsvarets forskningsinstitut har fått i uppdrag att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda, hot och hat som sprids via internet och sociala medier. Ungdomar är en utsatt målgrupp.

Den våldsbejakande extremistiska propagandan som sprids digitalt bygger ofta på fragment från samtida spel- och filmkultur tillsammans med utopiska föreställningar. Våldsbejakande och rasistiska budskap och symboler kan också blandas med humor och ironi. I FOI:s uppdrag ingår att fortsätta utveckla verktyg för fördjupad analys, att kartlägga och analysera förekomsten av hot, hat och extremistiska budskap som har riktats mot olika individer och grupper i samhället, samt att ta fram analysrapporter och samverka med relevanta aktörer för att sprida den kunskap som tas fram inom ramen för uppdraget, t.ex. Polismyndigheten och Center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) ska lämna en slutredovisning till regeringen senast den 31 mars 2022.

10.9.5 Ungas klimat- och miljöengagemang

Involvering av ungdomar i förberedelser och genomförande av högnivåmötet Stockholm+50 som äger rum 2022

Åtgärd: Regeringens ambition är att på ett meningsfullt sätt involvera ungdomar i förberedelser av Stockholm+50. Dessutom avser regeringen att verka för att länder inkluderar ungdomsrepresentanter i sina delegationer till högnivåmötet.

Stockholm+50 är ett globalt högnivåmöte som Sverige ska stå värd för 2022, 50 år sedan FN:s första miljökonferens 1972. Stockholm+50 syftar till att stärka det globala arbetet med att uppnå klimat- och miljömål och genom att omdefiniera vår relation till naturen, från en nedbrytande till en stärkande. Målet att stödja en grön återhämtning från covid-19-pandemin, där ingen lämnas utanför, genom åtgärder för att påskynda övergången till hållbar konsumtion och produktion. Syftet med att konsultera ungdomar i förberedelserna av högnivåmötet är att ta del av ungas perspektiv och engagemang i utformning av innehåll och resultat av mötet. Ambitionen är att Stockholm+50 levererar ett handlingsinriktat resultat som är inspirerat av budskap från unga globalt och som bl.a. kan bidra till gröna, anständiga jobb för unga. Regeringen kommer även att verka för att ungdomar ska kunna delta i högnivåmötet genom att bl.a. arbeta för att länder inkluderar ungdomsrepresentanter i sina delegationer till högnivåmötet.

Åtgärd: Regeringen avser att fortsätta att inkludera ungdomsrepresentanter i den svenska delegationen till möten inom ramen för Förenta nationernas Klimatkonvention (UNFCCC).

Sverige har haft med ungdomsrepresentanter i delegationen till FN:s klimatförhandlingar sedan 2015 utsedda av Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU). Ungdomsrepresentanterna deltar i förberedelserna inför och i arbetet under klimatförhandlingarna.

10.10 Övriga insatser

Utvärdering av ungdomspolitiska uppföljningssystemet

Åtgärd: Statskontoret ska utvärdera uppföljningssystemet för den nationella ungdomspolitiken.

Regeringen har uppdragit åt Statskontoret att utvärdera uppföljningssystemet för den nationella ungdomspolitiken. Statskontoret ska analysera och bedöma om uppföljningssystemet ger relevant kunskap om utvecklingen av ungas levnadsvillkor och om uppföljningssystemet är tillfredsställande för att bedöma om det övergripande målet för ungdomspolitiken uppfylls. I det ingår att bedöma om uppföljningssystemet är effektivt, om det bidrar till att identifiera eventuella behov av nya insatser, samt dess relevans för stat, kommuner och regioner. Vidare ska Statskontoret göra en bedömning om uppföljningen kan utvecklas samt lämna förslag på eventuella förbättringsåtgärder. Uppföljningssystemet består av fyra delar: en webbplats (ungidag.se) med indikatorer om ungas levnadsvillkor, en årlig redovisning där Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) presenterar och kommenterar förändringar i ungas levnadsvillkor utifrån de indikatorer som presenteras på ungidag.se, en årlig tematisk analys där MUCF fördjupar sig inom ett särskilt område samt regelbundna attityd- och värderingsstudier som genomförs ungefär vart femte år och följer hur ungas attityder och värderingar förändras över tid och hur ungas attityder och värderingar skiljer sig från vuxnas. Mot bakgrund av att uppföljningssystemet inte har utvärderats sedan 2010 bör en ny utvärdering göras. Uppdraget ska redovisas senast den 15 mars 2022.

Forskning och kartläggning av covid-19-pandemins konsekvenser för unga

Åtgärd: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd ska genomföra en kartläggning om covid-19-pandemins konsekvenser för unga.

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte). Forte ska under 2021 genomföra en kartläggning av forskning som kan bidra till kunskap om och förståelse för covid-19-pandemins konsekvenser och följd effekter för ungdomsgruppen, särskilt avseende ojämlikhetsaspekter. Forte ska

Skr. 2020/21:105 också göra en analys av kunskapsläget för frågan och belysa eventuella forskningsbehov som bedöms vara angelägna inom området. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2022.

Analys och redogörelse för covid-19-pandemins konsekvenser för barn och unga

Åtgärd: Barnombudsmannen ska analysera och redogöra för konsekvenser för barn och unga i Sverige med anledning av covid-19-pandemin

Barnombudsmannen har i uppdrag att analysera och redogöra för konsekvenser för barn och unga i Sverige med anledning av covid-19-pandemin, utifrån barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen. I uppdraget ingår bl.a. att inhämta och redogöra för barn och ungas erfarenheter av pandemin. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 30 juni 2021.

Del IV – Internationella och
mellanstatliga samarbeten på det
ungdomspolitiska området

Skr. 2020/21:105

11 Internationella och mellanstatliga samarbeten på det ungdomspolitiska området

Ungdomar påverkas av beslut inom alla samhällsområden som fattas såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt. Det nationella ungdomspolitiska målet utgör grunden för Sveriges agerande i det internationella samarbetet om ungdomspolitiska frågor. Det finns en ambition om att främja samverkan i internationella organisationer och erfarenhetsutbyte mellan länder. Regeringen vill också verka för att ungdomars kunskaper om, erfarenheter av och egna internationella samarbeten ska stärkas. Ungas medverkan i internationellt samarbete bör därför främjas. Ett aktivt internationellt ungdomspolitiskt arbete bidrar till bredare perspektiv och förstärker den nationella ungdomspolitiken.

Regeringen avser att fortsätta med att aktivt delta i och bidra till det ungdomspolitiska samarbete som bedrivs inom EU men även inom andra internationella organisationer såsom Nordiska ministerrådet, Barentsrådet, Europarådet och FN.

11.1 Nordiska ministerrådets barn- och ungdomspolitiska samarbete

11.1.1 Nordiska ministerrådets vision

Nordiska ministerrådet har antagit en bred vision om att Norden ska vara den bästa platsen i världen för barn och unga. Ministerrådet ska bidra till att Norden är en ledande region och föregångare i arbetet för ett samhälle där barn och ungas rättigheter och skilda perspektiv ges utrymme och bidrar till samhällsutvecklingen. Med utgångspunkt i barnkonventionen ska Nordiska ministerrådet arbeta för att skydda och främja barn och ungas rättigheter samt främja deras möjligheter att utöva dessa rättigheter och kunna vara delaktiga i samhället.

Den gemensamma visionen är styrande för ministerrådets aktiviteter och kompletteras av en strategi som beskriver insatserna inom ramen för visionen Barn och unga i Norden – en tvärssektoriell strategi för Nordiska ministerrådet 2016–2022. Syftet med strategin är att det Nordiska ministerrådet i större utsträckning ska ha ett integrerat barnrätts- och ungdomsperspektiv i sitt arbete och i högre grad ta med barns och ungas röster. I och med detta sammanfaller Nordiska ministerrådets vision med det nationella målet om att ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen, vilket medför att arbetet nationellt och inom Nordiska ministerrådet ömsesidigt stärker varandra.

11.1.2 Om arbetet inom nordiska ministerrådet

Barn och unga är prioriterade målgrupper inom samarbetet i Nordiska ministerrådet. Nordiska barn- och ungdomskommittén (NORDBUK) är det rådgivande och koordinerande organet i nordiska och internationella

barn- och ungdomspolitiska frågor. NORDBUK applicerar en s.k. co-managementmodell och består av både myndighetsrepresentanter och representanter för ungdomsorganisationer från Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland. Sverige representeras nationellt av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) och ungdomsrepresentanterna nomineras av Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer, LSU.

NORDBUK samlar och sprider kunskap om barns och ungas levnadsvillkor i Norden, främjar integrering av ett barnrätts- och ungdomsperspektiv inom Nordiska ministerrådet samt stödjer barns och ungas egen organisering och delaktighet i demokratiska processer. Kommittén delar varje år även ut medel inom stödprogrammet Norden 0–30, som administreras av Nordisk kulturkontakt. Programmet stödjer projekt av, med och för barn och unga med syftet att stärka ungas organisering, inflytande och deltagande i politiska, kulturella och sociala aktiviteter. Programmets målgrupp är barn och unga upp till 30 år. Stöd kan sökas för projekt eller nätverk som består av kulturella, politiska eller sociala aktiviteter där barn och unga själva aktivt deltar i processen och har möjlighet att påverka planering, genomförande och utvärdering av projektet.

11.2 Barentssamarbetet

Barentsrådet är ett samarbetsorgan i Europas nordligaste samarbetsregion och omfattar de nordligaste länen av Sverige (Norrbotten och Västerbotten), Norge, Finland och nordvästra Ryssland, med syftet att stärka fred, stabilitet och framåtskridande genom förbättrade möjligheter till samarbete över regionens gränser. Kärnan i samarbetet utgörs av långvariga mellanfolkliga kontakter. Samarbete bedrivs såväl på nationell som på regional nivå. På nationell nivå leds arbetet av utrikesministrarna och en ämbetsmannakommitté. Företrädare för Barentsregionens urfolk (samer, nenets och veps) har en rådgivande roll i rådets arbete. Ordförandeskapet i rådet roteras på tvåårsbasis, Sverige var senast ordförande inom samarbetet mellan 2017 och 2019.

MUCF har i uppdrag att representera Sverige nationellt i den ungdomspolitiska arbetsgruppen Joint Working Group on Youth (JWGY) inom Barentsrådet. Arbetsgruppen består av representanter från de fyra staterna och de olika regionerna och har som mål att öka ungdomssamarbetet i regionen. En del av JWGY är Barents Regional Youth Council (BRYC) som består av 15 ungdomsrepresentanter från staterna och regionerna i Barentsregionen. Sedan 2019 följer de olika arbetsgrupperna i Barentsrådet särskilda ungdomsrekommendationer med mål om hur BRYC ska involveras och hur ökat ungdomsinflytande ska uppnås inom Barentssamarbetet.

11.3 Europeiska unionens ungdomspolitiska samarbete

11.3.1 Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027

I november 2018 antogs en resolution (2018/C 456/01) om ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet: Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027. Strategin utgör ett ramverk med mål, principer, prioriteringar och åtgärder för ungdomspolitiskt samarbete för alla relevanta berörda parter, med beaktande av deras respektive befogenheter och subsidiaritetsprincipen. Berörda parter är bland andra EU:s medlemsstater, EU-kommissionen, internationella samarbetsorgan såsom Europarådet, nationella myndigheter och kommuner, ungdomsråd, ungdomsorganisationer, organisationer som arbetar med ungdomar, ungdomsarbetare, ungdomsforskare och aktörer från det civila samhället, samt strukturerna för programmen Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren.

Målsättningarna för EU:s ungdomsstrategi är att ge unga kvinnor och män mer makt över sina egna liv, uppmuntra ett aktivt medborgarskap, motverka socialt utanförskap bland ungdomar samt säkra att politiska beslut inom relevanta områden tar större hänsyn till ungdomars situation. Målsättningarna ska nås genom att berörda parter främjar ett tvärsektoriellt arbetsätt och förbättrar det sektorsövergripande samarbetet mellan olika politikområden som påverkar ungdomars situation, samt genom att utveckla arbetet inom ungdomssektorn via strategins övergripande målsättningar, prioriteringar och föreslagna initiativ. Medlemsstaterna uppmanas att främja dialog och deltagande på alla beslutsnivåer, stärka ungdomars engagemang, utveckla former för demokratiskt deltagande samt att främja debatt om EU.

Strategins övergripande huvudområden och ledord är att engagera; dvs. att främja ungdomars deltagande i det demokratiska livet, att sammanföra unga människor i och utanför EU för att främja volontärarbete, utbytesstudier, solidaritet och interkulturell förståelse samt att stärka för att öka ungdomars medbestämmande genom att göra ungdomsarbetet mer kvalitativt och innovativt samt öka erkännandet av sådana erfarenheter.

Särskild uppmärksamhet ägnas åt åtgärder som syftar till att nå alla ungdomar, spänna över olika nivåer från den globala till den lokala nivån, samt att inkludera den virtuella världen genom digitala lösningar. Hörnstenarna i EU:s framtida ungdomspolitiska samarbete är enligt strategin att engagera unga människor och att ungdomar måste ha inflytande vid utformningen, genomförandet och utvärderingen av politik som berör dem. Nya och alternativa former av deltagande är avgörande för att samarbetet ska vara så inkluderande som möjligt och anpassa sig till aktuella och kommande utmaningar.

11.3.2 De europeiska ungdomsmålen

Under den sjätte cykeln av den s.k. strukturerade dialogen (numera EU:s ungdomsdialog) samlade beslutsfattare, ungdomar och forskare gemensamt in frågor som är relevanta för ungdomar genom ett EU-omfattande

samråd och sammanförde dem i elva områden. Denna delaktighetsprocess omfattade ungdomar från hela Europa och ledde 2018 till utarbetandet av de elva europeiska ungdomsmålen (annex 3 i Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027). Målen identifierar sektorsövergripande områden som påverkar ungdomars liv, anger vilka utmaningar Europas länder måste ta itu med och utgör en vision för den framtida ungdomsdialogen. De europeiska ungdomsmålen finns inkluderade som en bilaga till ungdomsstrategin för att, med hänsyn till subsidiaritetsprincipen, nationella befogenheter och föreningsfriheten, tjäna som inspiration och ge en inriktning för EU, dess medlemsstater och relevanta berörda parter och myndigheter.

11.3.3 Arbetet med unga inom EU

Medlemsstaterna i EU har i över trettio år bedrivit ett särskilt ungdomspolitiskt samarbete grundat på principerna om aktivt deltagande och lika tillgång till möjligheter. I Lissabonfördragets artikel 165 definieras att EU:s ungdomspolitik ska främja samarbete mellan medlemsstaterna och vid behov stödja och komplettera nationella insatser. Samarbetet bedrivs i samverkan med andra politikområden med fokus på ungdomar, såsom utbildning och sysselsättning. EU:s ungdomspolitiska samarbete innehåller ingen lagstiftning utan bygger på att medlemsstaterna slår fast gemensamma målsättningar via strategier och policyramverk. Med tiden har EU:s ungdomspolitik gått från mer specifika prioriteringar till generella målsättningar och att betona det sektorsövergripande arbetet. Sedan 2001 har EU haft strategiska ramverk för det ungdomspolitiska arbetet. Trots att EU:s ungdomspolitiska samarbete inte innefattar någon lagstiftning på EU-nivå har samarbetet i vissa fall fått medlemsstaterna att ändra både sin politik och sin lagstiftning och har bidragit till att öka ungdomsorganisationernas kapacitet. I november 2018 antog medlemsstaterna en resolution (2018/C 456/01) om ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet: Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027.).

EU:s ungdomsministrar möts vanligtvis två gånger per år i Rådet för utbildnings-, ungdoms-, kultur- och idrottsfrågor (UUKI) och fattar beslut om och följer upp samarbetet. Det löpande arbetet sker i rådsarbetsgruppen för ungdomsfrågor där tjänstemän från medlemsländerna deltar tillsammans med representanter från EU-kommissionen och rådssekretariatet. Att främja ungas inflytande är ett mål för EU-samarbetet och något som ska genomsyra alla insatser. Ett viktigt instrument för att genomföra EU:s ungdomspolitik är därför den s.k. ungdomsdialogen mellan bl.a. medlemsstaterna, EU:s institutioner, forskare och ungdomsorganisationer. Samarbetet stödjer socialt och medborgerligt engagemang och syftar till att tillvarata ungdomars potential i hela Europa och bidra till att främja ungdomars deltagande i det demokratiska livet. Genom EU:s ungdomsarbete har Sverige möjlighet att utveckla delar av den nationella politiken samt erbjuda unga ökade möjligheter till rörlighet och inflytande. Ungdomsutbyten och projekt inom Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren är källor till interkulturellt lärande och egenmakt, särskilt för ungdomar med begränsade möjligheter.

11.3.4 Erasmus+

Erasmus+ är EU:s program för utbildning, ungdom och idrott för åren 2021 till 2027 och är en fortsättning på programmet med samma namn från föregående period. Beslut om förordning för programmet väntas under våren 2021. Genom programmet kan bl.a. förskolor, skolor, universitet, yrkes- och vuxenutbildningar, kommuner, fritidsgårdar och ideella organisationer i Sverige söka medel för att genomföra samarbeten och utbyten med organisationer i andra länder. Utbildningsdelen omfattar cirka 83 procent av programmets budget under perioden och motsvarande siffra för ungdomsdelen är 10,3 procent. Programdelen som rör idrott omfattar cirka 1,9 procent av programmets budget. Resterande medel används för sektorsövergripande insatser och programmets administration.

11.3.5 Erasmus+ ungdom

MUCF ansvarar för Sveriges genomförande av ungdomsdelen av programmet Erasmus+ som erbjuder unga och personer som arbetar med unga möjligheter till möten, utbyten och kompetensutveckling. Inom ramen för den här delen av programmet är det icke-formella lärandet i fokus, det vill säga lärandet som sker utanför den formella utbildningens ramar, läroplaner och betygsättning. Erasmus+ ungdom består i dag av de tre programområdena Rörlighet i utbildningssyfte, Samarbete mellan organisationer och institutioner, samt Stöd till politikutveckling och samarbete.

Rörlighet i utbildningssyfte

Programområdet omfattar ungas rörlighet inom ramen för verksamhet som avser icke-formellt och informellt lärande mellan programländerna. Denna rörlighet kan ta formen av ungdomsutbyte och projekt som syftar till att stärka ungas deltagande i det demokratiska livet. Insatserna riktar sig även till personer som är aktiva inom ungdomsarbete eller i ungdomsorganisationer samt ungdomsledare. Sådan rörlighet kan ta formen av utbildningsverksamhet och nätverksbyggande. Insatsen ska också stödja rörlighet till och från partnerländer – särskilt grannskapsländer – för ungdomar, personer som är aktiva inom ungdomsarbete eller i ungdomsorganisationer samt ungdomsledare. De största delarna inom ungdomsdelen av programmet är ungdomsutbyten och kompetensutveckling för personer som arbetar med unga.

Ungdomsutbyten

Erasmus+ erbjuder utlandserfarenhet för unga mellan 13 och 30 år. Det sker genom ett ungdomsutbyte där två eller flera grupper från olika länder träffas. Varje grupp har minst en gruppleddare. Ungdomarna planerar själva tema och aktiviteter och får hjälp av ledare med att planera metoder och att skriva ansökan. Den korta tiden som ungdomarna är iväg, 1–3 veckor, kan ha en avsevärd betydelse för både dem själva och för de medföljande ledarna som ofta ser ungdomar växa i självförtroende.

I den nya programperioden för Erasmus+ introduceras en ny projektform som kallas för Youth Participation Activities (YPA). YPA är delvis en omarbetning och utveckling av det som kallades Ungdomsdialogsprojekt under förra programperioden. YPA utgår från målen i EU:s ungdomsstrategi och är ett medel för att öka ungas delaktighet i demokratiska processer, både lokalt och internationellt. Alla projekt ska ha ett eller flera av följande syften: att engagera och låta unga lära sig om demokratiska processer och civilsamhället; att ge unga ett ökat medvetande om EU:s gemensamma värderingar och rättigheter; att unga utvecklar sina digitala kompetenser och sitt kritiska tänkande; att föra samma unga med andra unga och beslutsfattare i meningsfulla diskussioner. Aktiviteterna för att uppnå syftena kan variera och det viktiga är att det är de unga själva som aktivt arbetar för att utforma projekten och aktiviteterna i dem.

Kompetensutveckling för personer som arbetar med unga

Även för personer som arbetar med unga finns det möjligheter till utveckling inom Erasmus+, från rena utbildningar och studiebesök på specifika teman till möten där deltagarna gemensamt arbetar fram nya metoder inom ett specifikt område. Att jobbskugga en kollega i ett annat land för att ta med sig bra metoder hem till sin egen verksamhet är en annan möjlighet som erbjuds inom programmet. Syftet är att stärka ungdomssektorn i stort genom internationella erfarenhetsutbyten. Ett exempel på kompetensutveckling för personer som arbetar med unga är när ungdomsledare från olika länder möts för att utbyta erfarenheter och utveckla nya metoder för att jobba med integration eller arbetsmarknadsrelaterade frågor för unga som står långt från arbetsmarknaden.

Sedan starten av den förra programperioden för Erasmus+ 2014 har MUCF beviljat projekt med sammantaget över 38 000 deltagare. Ungefär 29 procent av dessa är unga med begränsade möjligheter (bl.a. unga som står långt från arbetsmarknaden, t.ex. unga som varken arbetar eller studerar). Resultat och effekter av internationella projekt som är baserade på icke-formella lärandemetoder sammanställs både på nationell nivå och på EU-nivå. Sedan många år arbetar det europeiska forskningsnätverket RAY (Research based Analysis and Monitoring of European Youth Programmes) med att analysera effekterna av EU-programmet Erasmus+ Ung och Aktiv på unga deltagare och på projektledare. Resultaten visar bl.a. att: 93 procent av deltagarna anser att deras medverkan i programmet har förbättrat deras förmåga att prata ett annat språk än deras modersmål. 94 procent anser sig ha förbättrat sin förmåga att komma överens med personer från andra kulturer. 90 procent säger sig ha blivit bättre på att förhandla om lösningar när det finns olika ståndpunkter. 95 procent anser att deras deltagande har bidragit till deras personliga utveckling. 87 procent har fått bättre självförtroende. 70 procent tror att deras chanser att få jobb har ökat.

Forskningen visar också att EU-programmen har effekt på ungas vilja att engagera sig. Nästan 60 procent av de drygt 23 000 tillfrågade europeiska deltagarna säger sig ha intentionen att bli medlem i en politisk eller social organisation efter projektet. 73 procent menar att de har fått en bättre förståelse för hur de kan bidra till ungdomspolitisk utveckling.

88 procent upplever att de har förbättrat sin förmåga att åstadkomma något som gynnar samhällsintressen.

Samarbete mellan organisationer och institutioner

Programområdet innefattar strategiska partnerskap som syftar till samarbete och utbyte av praxis, inbegripet småskaliga partnerskap i syfte att främja en bredare och mer inkluderande tillgång till programmet. Programområdet ska även stödja insatser som syftar till partnerskap för innovation för att öka Europas innovationskapacitet, samt till utvecklingen av onlineplattformar och verktyg för virtuellt samarbete. Programområdet ska stärka organisationernas kapacitet och möjlighet till internationellt samarbete samt lägga fokus på högkvalitativa resultat. De horisontella aspekterna hållbarhet, inkludering och digitalisering ska implementeras i projektens livscykel.

Stöd till politikutveckling och samarbete

Programområdet ska stödja insatser som verkar förberedande och genomförande av unionens politiska dagordning på ungdomsområdet, tillämpning av unionens verktyg för öppenhet och erkännande i programländerna (särskilt ungdomspasset) och stöd till unionsgemensamma nätverk och europeiska icke-statliga ungdomsorganisationer. Programområdet omfattar även politisk dialog med relevanta europeiska intressenter samt stöd för EU:s ungdomsdialog och till Europeiskt ungdomsforum. Programområdet ska vidare stödja samarbete med unionens övriga instrument och insatser för att sprida kunskap och öka medvetenheten om resultat av och prioriteringar inom EU-politik samt om programmet.

11.3.6 Erasmus+ utbildning

Universitets- och högskolerådet (UHR) ansvarar för delarna av programmet Erasmus+ som bl.a. avser universitet och högskolor, yrkes- och vuxenutbildningar, förskolor och skolor. UHR har sedan 2014 möjliggjort för 35 000 elever inom yrkesutbildning och studenter inom högre utbildning att genomföra upp till 12 månader av sina studier i ett annat europeiskt land. Av de som deltagit i programmet från Sverige har 60 procent varit kvinnor och 40 procent män. Sedan 2014 har UHR också beviljat medel för över 800 svenska förskolor, skolor, yrkes- och vuxenutbildningsanordnare, lärosäten och andra organisationer att delta i mer än 1500 strategiska partnerskap. I dessa samarbetsprojekt har de svenska organisationerna tillsammans med kollegor runt om i Europa, utvecklat metoder inom bl.a. framtidskompetenser som miljö och klimat, energi och resurser, it och digitala färdigheter samt entreprenörskap.

Oberoende studier av Erasmus+ visar att Erasmusstudenter är mer framgångsrika både i arbetslivet och privat. Erasmus+ hjälper ungdomarna att förbereda sig för den nya digitala världen och att lyckas i sina framtida yrkesliv (Erasmus+ higher education impact study, 2019). Dessutom stärker Erasmus+ lärosätenas innovationskapacitet, internationella engagemang och förmåga att tillgodose behoven på arbetsmarknaden, vilket kommer unga människor till godo. Över 70 procent av de tidigare

Erasmusstudenterna säger att de bättre förstod vad de ville jobba med i framtiden när de kom hem från sin utlandsvistelse. Erasmus-studenterna säger sig också ha blivit bättre på att samarbeta med människor från olika kulturer.

Skr. 2020/21:105

11.3.7 Europeiska solidaritetskåren

Europeiska solidaritetskåren är EU:s program för att stärka ungas och organisationers engagemang i lättillgänglig solidaritets- och volontärverksamhet av hög kvalitet. Solidaritetskåren ska på så sätt stärka sammanhållningen, solidariteten och demokratin i Europa och omvärlden. Solidaritetskåren riktar sig till unga i åldern 18–30 år och syftet är att ge unga i EU fler möjligheter till lärande, arbete, rörlighet och engagemang i samhället. Europeiska solidaritetskåren har sedan 2016 utvecklats genom två faser och det nya programmet färdigförhandlades under 2020. Beslut om förordning för programmet väntas under våren 2021.

Det nya solidaritetskårsprogrammet består av två delar. Den ena delen handlar om solidaritets- och volontärarbete inom unionen och den andra delen om deltagande i volontärarbete inom humanitärt bistånd i tredje land. Målet är att både gynna de unga som deltar och de myndigheter, organisationer och företag som får del av de ungas insatser. MUCF är nationellt programkontor för den Europeiska solidaritetskåren.

Solidaritetskåren ger unga volontärer möjlighet till internationell erfarenhet på upp till ett år utan någon egentlig kostnad för deltagaren. Resa, mat, boende, sjuk- och olycksfallsförsäkring, språkundervisning och en liten summa fickpengar till volontären är inkluderat i det bidrag som den sändande eller mottagande organisationen ansöker om för projektet. Volontären har möjlighet att välja mellan en lång rad olika arbetsområden; kultur- och fritidsverksamhet för unga är vanligt, liksom demokratiarbete och miljöprojekt. Insatserna kan ske i andra medlemsländer, i tredje land eller i det egna landet om det finns ett tydligt EU-perspektiv.

I och med antagandet av förordningen 2018/1475 om fastställande av den rättsliga ramen för den Europeiska solidaritetskåren år 2018 flyttades projektmodellen Europeisk volontärtjänst från Erasmus+ till Europeiska solidaritetskåren. Genom flytten till solidaritetskåren ändrades fokus inom volontärtjänsten från att ha handlat om volontärens eget lärande till att mer understryka den nytta volontärerna kan erbjuda lokalsamhället och utveckla engagemang och solidaritet hos unga i Europa. En nyhet från tidigare programperiod är att delar av budgeten kan användas för att bevilja projekt med nationella volontärer (volontärtjänst inom landet), förutsatt att det gäller volontärer med begränsade möjligheter. Gruppen unga med begränsade möjligheter är prioriterad inom Europeiska solidaritetskåren. Det innebär att unga som har svårt att komma ut på arbetsmarknaden får en god möjlighet till en alternativ arbetslivserfarenhet som ger praktiska kompetenser och fungerar som språngbräda vidare, tack vare ett ökat självförtroende efter genomförd volontärtjänst. Statistik från forskningsnätverket RAY visar att i gruppen volontärer upplever 76 procent att deras chanser till jobb har ökat i och med volontärtjänsten och 86 procent anser sig blivit mer medvetna om vilka kompetenser de vill utveckla.

En nyhet från tidigare period är att volontärarbete inom Europeiska frivilligkåren för humanitärt bistånd ingår i programmet. Inom den här delen av programmet kan personer i åldern 18–35 år delta.

11.3.8 Utveckling framåt för EU-programmen i Sverige

Det är positivt att unga i dag är välvilligt inställda till Sveriges EU-samarbete. Åtta av tio unga är dessutom intresserade av hur EU påverkar deras vardag. Genom EU-programmen finns goda möjligheter att få använda sitt engagemang och aktivt delta i demokratin. Programmen är en viktig del av EU-kommissionens verktygslåda för att ge unga möjligheter att upptäcka Europa samt för att uppnå de övergripande målen i EU:s ungdomsstrategi som syftar till medborgerligt engagemang och deltagande i demokratin, men också till att erbjuda alla unga de resurser och den kunskap som krävs för att vara aktiva medborgare.

Det är positivt att Erasmus+ ungdom och Europeiska solidaritetskåren fungerar, utvecklas och används i Sverige. Ungdomar, ungdomsledare, kommuner, organisationer och lokalsamhällen utvecklas med hjälp av de olika aktiviteter som EU-programmen erbjuder och som det nationella programkontoret MUCF hanterar.

Utvärderingar som utförts inom RAY-nätverket pekar på att EU-programmen är goda verktyg för att uppnå flera ungdomspolitiska mål. Formaten är framtagna för att erbjuda största möjliga inkludering av unga med begränsade möjligheter. Nästan 85 procent av de tillfrågade projektledarna håller med om påståendet att deras projekt bidrog till inkludering. Med en ökad globalisering blir också den ökade kulturella förståelsen som deltagarna får genom sina projekt värdefull. Bland projektdeltagarna uppger 66 procent att de uppskattar kulturell mångfald ännu mer efter projektet än innan.

Projekten bidrar till deltagarnas personliga utveckling. Deltagarna ökar sina kompetenser och får bättre självförtroende, något som underlättar vägen mot studier och arbete. Det icke-formella lärandet i projekten skapar också förutsättningar för att alla unga, oavsett utbildningsbakgrund, ska kunna ha nytta av sina erfarenheter.

Vidare bidrar EU-programmen till att öka engagemanget hos unga. De lär sig att driva sina frågor i diskussion och dialog med andra och ökar därigenom sin förmåga att bidra till en demokratisk samhällsutveckling.

Regeringen arbetar för att fler unga i Sverige ska nyttja de möjligheter som EU-programmen erbjuder. Det är samtidigt viktigt att kommuner ser programmen som verktyg i sitt ungdomspolitiska arbete och upptäcker de kopplingar som också finns till Agenda 2030-målen.

De kommuner som i dag använder sig av ungdomsenkäten LUPP (Lokal uppföljning av ungdomspolitiken) för att få kunskap om ungas situation skulle i sitt uppföljande arbete också kunna använda sig av EU-programmen på ett strategiskt sätt. Fler organisationer kan använda programmen för att utveckla sin verksamhet och visa såväl svenska som utländska deltagare på det svenska civilsamhällets betydelse. Genom den nationella delen av volontärtjänsten finns en unik chans att använda Europeiska solidaritetskåren för att skapa integrationsmöjligheter för unga nyanlända i Sverige.

Inom det nationella programmet för Europeiska socialfonden 2014–2020 har insatser gjorts för att bl.a. unga arbetslösa i åldern 15–24 år som står långt från arbetsmarknaden ska komma i arbete eller utbildning. Insatserna omfattar även metoder för att förebygga avhopp från gymnasieskolan. Inriktningen på socialfondsprogrammet är att tillämpa, pröva och utveckla metoder i syfte att förstärka och utveckla den nationella arbetsmarknadspolitiken.

Programmet möjliggör en hög grad av individanpassning och samverkan mellan olika aktörer. Insatserna inom programmet förväntas avslutas under 2023. Insatserna för unga i denna del av socialfondsprogrammet omfattar totalt cirka 3,3 miljarder kronor för programperioden, varav hälften utgörs av nationell medfinansiering. Antalet deltagare uppgår t.o.m. juli 2020 till cirka 24 000, varav 36 procent unga kvinnor och 64 procent unga män. Könstilldelningen förklaras delvis av en högre arbetslöshet bland unga män. Uppföljning av deltagarna sex månader efter avslutad insats visar att totalt 18 procent var i arbete, 16 procent av de unga kvinnorna och 19 procent av de unga männen. Andelen i utbildning uppgår till totalt 32 procent. Motsvarande andel för unga kvinnor är 34 procent och för unga män 31 procent. Därutöver var totalt 14 procent i arbetsmarknadspolitiskt program, kvinnor i samma utsträckning som män. En effektutvärdering av socialfondsprogrammet pågår och väntas vara klar i början av 2021.

EU:s sysselsättningsinitiativ för unga är i det närmaste avslutat och har genomförts som en särskild del av socialfondsprogrammet. Medlen har uppgått till drygt 1,2 miljarder kronor varav en tredjedel nationell medfinansiering. Sysselsättningsinitiativet, som utifrån EU:s kriterier, har omfattat främst Sydsverige, Norra Mellansverige och Mellersta Norrland, har syftat till att komplettera och utöka de befintliga arbetsmarknadspolitiska insatserna för unga. Totalt 33 000 unga i åldern 15–29 år har berörts, varav 41 procent kvinnor och 59 procent män. En uppföljning av deltagarna sex månader efter avslutad insats visar bl.a. att totalt 37 procent var i arbete. Andelen för kvinnor var 34 procent och för män 39 procent. Andelen som gått vidare till utbildning eller praktik var totalt 18 procent, 21 procent för kvinnorna och 16 procent för männen. Därutöver var totalt 22 procent i arbetsmarknadspolitiskt program, kvinnorna i något lägre grad än männen. I en utvärdering bedöms att sysselsättningsinitiativet i hög grad nått de tilltänkta målgrupperna och att rätt aktiviteter har genomförts. De projektmodeller som har valts har motiverats med hänvisning till kunskap och beprövad erfarenhet. Vidare bedöms att sysselsättningsinitiativet har genomförts med hög kvalitet. Utvärderingen visar även att positiva nettoeffekter har uppnåtts i fråga om sysselsättningsgrad och inkomstnivå jämfört med en kontrollgrupp.

EU:s initiativ React-EU medför att ytterligare medel tilldelas socialfondsprogrammet för 2021–2023. Dessa medel beräknas uppgå till cirka 2,6 miljarder kronor. React-EU syftar bl.a. till att stärka sysselsättningen för att bidra till en återhämtning av ekonomin i samband med covid-19-pandemin. Regeringen kommer att under våren 2021 lämna ett förslag till ändring av socialfondsprogrammet med anledning av React-EU till Europeiska kommissionen. En målgrupp för den berörda satsningen bör

vara arbetslösa, däribland unga, som behöver rustande och matchande insatser för att komma i arbete och undvika långtidsarbetslöshet till följd av pandemin.

Förberedelser pågår för programperioden 2021–2027 avseende bl.a. Europeiska socialfonden plus (ESF+) inom EU:s sammanhållningspolitik. EU:s förordningar förväntas träda i kraft under våren 2021. Svenska ESF-rådet har haft i uppdrag att lämna ett förslag till nationellt socialfondsprogram för 2021–2027 som redovisades den 1 april 2020. Förslaget utgör ett underlag för ett slutligt programförslag som regeringen kommer att lämna till Europeiska kommissionen. Regeringen anser att socialfondsprogrammet bör inriktas på kostnadseffektiva insatser där behoven är som störst. Det kan t.ex. handla om insatser som ger unga som varken arbetar eller studerar bättre möjlighet att etablera sig i arbets- och samhällslivet. Insatserna bör vidare bl.a. förstärka och utveckla den nationella arbetsmarknadspolitiken, öka anställningsbarheten och bidra till bättre kompetensförsörjning.

11.3.10 Europeiska ungdomsgarantin

Den 5 december 2012 lämnade den europeiska kommissionen förslag på rådsrekommendation om införande av en ungdomsgaranti (Youth Guarantee) i medlemsländerna, som beslutades i april 2013. Ungdomsgarantin innebar en målsättning att ungdomar inom fyra månader efter att de blivit arbetslösa eller avslutat sin formella utbildning ska få ett bra erbjudande om sysselsättning, vidareutbildning, lärlingsutbildning eller praktik. För Sveriges del innebar rådsrekommendationen om införandet av en ungdomsgaranti att den fortsatta utvecklingen av det nationella policyarbetet lades inom ramarna för det europeiska ramverket.

Den 1 juli 2020 presenterade Europeiska kommissionen ett förslag till rådsrekommendation med titeln ”En väg till jobb – en förstärkt ungdomsgaranti (2020/21:FPM60). Rådsrekommendationen antogs av rådet den 30 oktober 2020 och som därmed ersätter den tidigare ungdomsgarantin från 22 april 2013 (2012/13:FPM42). Det övergripande målet för ungdomsgarantin behålls, men åldersgruppen breddas för att även inbegripa unga i åldern 25–29 år. Kommissionen ser behov av att stärka ungdomsgarantin för att göra den mer flexibel till de föränderliga förhållandena på arbetsmarknaden och den digitala och gröna omställningen samt för att lindra effekterna av covid-19 pandemin. Den förstärkta ungdomsgarantin syftar till att bättre stödja ungas anställningsbarhet och undvika ännu en ungdomsarbetslöshetskris.

11.4 Europarådets ungdomspolitiska samarbete

Det ungdomspolitiska samarbetet inom Europarådet ingår under direktoratet för demokratiskt deltagande och består av en styrkommitté för mellanstatligt samarbete, en operativ verksamhet med en särskild ungdomsfond och ungdomscentra i Strasbourg och Budapest, samt ungdomsorganisationernas eget organ för att diskutera ungdomspolitik, Advisory Council on Youth. Styrkommittén och Advisory Council on

Youth arbetar enligt principen om delat beslutsfattande och har gemensamma möten två gånger per år.

Skr. 2020/21:105

Europarådets arbete i ungdomssektorn har under 50 år framgångsrikt bedrivit ett inkluderande mellanstatligt samarbete som bidragit till ungas demokratiska deltagande i Europa. Inom ramen för Europarådets ungdomspolitiska samarbete har Sverige arbetat aktivt med frågor som rör bl.a. ungas delaktighet och inflytande, ungas möjlighet att åtnjuta rättigheter och icke-diskriminering. Europarådets ungdomssektor tillför en viktig komponent i det europeiska samarbetet inom demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer.

11.4.1 Europarådets ungdomsstrategi 2030

Resolutionen för Europarådets strategi 2030 har som mål att behålla och stärka stora delar av nuvarande arbete, samtidigt som den fokuserar på att utveckla ett antal områden mot bakgrund av nya utmaningar och förhållanden. Strategin bekräftar vikten av ett fortsatt starkt engagemang för demokrati och ungas rättigheter, mångfald och inkludering. Europarådets ungdomssektor ska vidare fortsatt syfta till att göra det möjligt för ungdomar i hela Europa att aktivt upprätthålla, försvara, främja och dra nytta av Europarådets kärnvärden för mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer. I strategin beaktas även utmaningar som följer av den tekniska utvecklingen och förändringar som skett under det senaste decenniet i den sociala och politiska kontexten i Europa. Sverige har under processens gång bl.a. verkat för att strategin ska vara inkluderande och omfatta alla ungdomar.

Strategin innehåller fyra övergripande tematiska prioriteringar: stärkandet av den pluralistiska demokratin, ungas tillgång till rättigheter, fredliga och inkluderande samhällen samt ungdomsarbete. Nya fokusområden jämfört med tidigare strategi är bl.a. miljöhot och miljöförstöring, förändringar av arbetsmarknaden och nya former av sysselsättning. Den nya strategin uppmanar även medlemsstaterna att vara vaksamma för samhällseffekter av teknisk utveckling inom t.ex. artificiell intelligens och digitalisering. Prioriteringarna ska förverkligas genom partnerskap mellan relevanta organ i Europarådets ungdomssektor och genom mellanstatligt samarbete på paneuropeisk nivå. Strategin är inte juridiskt bindande utan fungerar som en rekommendation till medlemsstaternas ungdomspolitiska arbete. Strategin ska utvärderas regelbundet genom Europarådets successiva handlingsplaner och budgetar fram till 2030 och det gemensamma ungdomsrådet ska följa dess genomförande i enlighet därmed. Europarådets ungdomsstrategi 2030 har som mål att samarbetet inom ungdomspolitiken ska fortsätta utvecklas och bekräftar ungdomssektorns viktiga roll i arbetet med demokrati och mänskliga rättigheter. Strategin utgör därmed en viktig del i utvecklingen av den nationella politiken samt ungdomars och ungdomsorganisationers internationella samarbete.

11.5 FN-samarbetet på ungdomsområdet

Förenta nationernas ungdomssamarbete utgår från ramverket World Programme of Action for Youth (WPAY), som antogs av Generalförsamlingen 1995 och sedan dess har utvidgats och förstärkts genom ett antal resolutioner. Ramverket består av praktiska riktlinjer för nationella insatser och internationellt stöd med syfte att förbättra ungas situation världen över. WPAY innehåller femton prioriteringsområden och konkreta förslag på insatser inom varje område. Ramverket förutsätter unga kvinnors och unga mäns fulla åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och uppmanar medlemsstaternas regeringar att skydda och främja dessa.

Ungas deltagande vid FN stöds genom WPAY och syftar till att öka medvetenheten för ungas globala situation, främja nationell ungdomspolitik, stärka ungas deltagande i beslutsfattande processer på alla nivåer samt öka ungas bidrag till nationell utveckling och internationellt samarbete. Ungas delaktighet i beslutsprocesser är en av huvudprioriteringarna i ramverket och sedan 1999 har Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU), varit representerade i regeringsdelegationen till FN:s generalförsamling. LSU utser en ungdomsrepresentant till FN:s generalförsamling, med stöd av och i samarbete med Regeringskansliet, för att stärka ett ungdomsperspektiv i aktuella frågor i FN:s generalförsamling. Ungdomsrepresentanten är en länk mellan beslutsfattare, ungdomsorganisationer i Sverige och andra intresserade ungdomar.

11.5.1 FN:s säkerhetsrådsresolution 2250

Säkerhetsrådsresolution 2250 om unga, fred och säkerhet antogs i december 2015 för att bereda plats för unga som positiva aktörer i frågor om fredsbyggande och konflikthantering och för att tillvarata deras engagemang och drivkraft för förändring. Resolutionen tar tydligt ställning mot synen på unga i konflikt som antingen hot eller offer och lyfter fram fem fokusområden. Det första är deltagande, vilket är en bärande princip för hela resolutionen och innebär att unga ska ges möjligheter till meningsfullt deltagande i beslutsfattande processer. Övriga fokusområden är skydd, förebyggande, partnerskap och återintegrering. Resolutionen uppmärksammar specifikt våldsamt extremism och betonar att unga utgör en värdefull motkraft. Resolutionen berör alla medlemsländer och kan i Sverige kopplas till såväl långsiktigt internationellt utvecklingssamarbete i bred bemärkelse, som till svensk inrikespolitik.

Senast Sverige var invald som icke-permanent medlem i FN:s säkerhetsråd (2017–18), ledde Sverige tillsammans med Peru de förhandlingar som resulterade i resolution 2419 (2018), som är den första att följa resolution 2250. Antagandet av resolution 2419 bidrog till att vidare etablera frågan på säkerhetsrådets agenda, och understryker den positiva förändring unga kan bidra till genom meningsfullt deltagande. Sverige var medförslagsställare till den tredje resolutionen om unga, fred och säkerhet 2535 (2020), som bl.a. efterfrågar en rapport från FN:s generalsekreterare vartannat år om implementeringen av resolutionen, samt tidigare resolutioner 2250 och 2419. Därutöver efterlyses vägledning till FN-insatser för

implementering av agendan och vägledning för skydd av unga. FN uppmantras att utveckla interna mekanismer för att öka ungas deltagande samt att integrera agendan i organisationens arbete.

Regeringen gav 2017 Folke Bernadotteakademin (FBA) i uppdrag att utföra en analys av möjligheterna för Sveriges genomförande av FN:s resolution 2250. FBA bedömer i slutrapporteringen av uppdraget att Sverige har goda förutsättningar att i praktiken omsätta resolution 2250 mot bakgrund av en generellt positiv inställning till unga som kompetenta aktörer. Sverige har en lång tradition och ett gott internationellt anseende av att arbeta inte bara för utan även med unga människor. Långsiktigt stöd till civilsamhället, den starka folkrörelsetraditionen, ett starkt fokus på jämställdhet, mångfald och mänskliga rättigheter, inte minst vad gäller kvinnors-, hbtqi- personers och barns rättigheter, har etablerat Sverige som ett land som värnar olika perspektiv och som ser unga som kompetenta aktörer.

Regeringskansliet (Utrikesdepartementet) har gett stöd till Fryshusets program Peace Leaders sedan 2017. Peace Leaders är ett treårigt ledarskapsprogram för unga (18–29 år) i Latinamerika, Afrika och Mellanöstern, med det långsiktiga målet att stärka ungas initiativ och ledarskap för fredsbyggande på lokal nivå, att skapa ett internationellt nätverk för unga fredsbyggare, samt att förstärka ungas röst och deltagande i policydialoger på global nivå. Peace Leaders verksamhet ämnar bidra till resolution 2250 och fokuserar främst på tre av resolutionens fem pelare: deltagande, konfliktförebyggande och partnerskap.

Sverige har genom sitt stöd till Peace Building Fund (PBF) bidragit till ett av de största initiativen för stöd till ungas deltagande i fredsbyggande – ”Gender & Youth Promotion Initiative”. Stödet för initiativet inom ramen för PBF:s strategiska plan uppgick till 106,6 miljoner USD under åren 2016–2019.

Sverige har genom den globala strategin för Hållbar Fred (2017–2022) som genomförs av Sida och FBA, angett specifika mål som inriktar sig på ungas deltagande i fredsprocesser, bl.a. mål 2: *Stärkt deltagande och inflytande av kvinnor och av unga inom dialog och fredsprocesser* och mål 7: *Stärkt deltagande av kvinnor och av unga samt andra nyckelaktörer i avgörande skeden av nationella och lokala dialog- och fredsprocesser och försoning*.

Inom ramen för strategin arbetar FBA med att stärka integreringen av unga, fred och säkerhet inom FN-systemet. Tillsammans med FN:s befolkningsfond (UNFPA), FN:s utvecklingsprogram (UNDP) och FN:s avdelning för politiska och fredsbyggande (DPPA) har FBA bidragit till att ta fram en vägledning som kommer utgöra ett stöd för konfliktanalyser som tar hänsyn till såväl ett ungdoms- som ett genderperspektiv. I tillägg har FBA tagit fram en handbok ”The Youth, Peace and Security Adviser’s Handbook” som innehåller praktiska verktyg för rådgivare, specialister och fokalpunkter för unga, fred och säkerhet. Sverige har likaså, genom Sida, bidragit till den omfattande studien kring unga, fred och säkerhet, *The Missing Peace* (2018).

11.6 Agenda 2030 för hållbar utveckling

Agenda 2030 för hållbar utveckling omfattar 17 mål och syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för jorden och dess naturresurser. En tredjedel av agendans delmål refererar direkt eller indirekt till barns och unga människors egenmakt, deltagande och välmående.

Målen är breda och globala och syftar till att ge en övergripande inriktning samt ställer krav på samarbeten över flera politikområden och mellan det offentliga, privata och civila samhället. I propositionen Sveriges genomförande av Agenda 2030 (prop. 2019/20:188, bet. 2020/21:FiU28, rskr. 2020/21:154) presenterar regeringen inriktningen för arbetet med att genomföra Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling.

Barn och ungas perspektiv betonas särskilt i Agenda 2030

Agendan lyfter fram det långsiktiga perspektivet och genomsyras av barns och ungas perspektiv för att ge nästa generation inflytande över dagens beslut. En utgångspunkt för hållbar utveckling är generationsperspektivet, som enligt Brundtlandkommissionens rapport Vår gemensamma framtid från 1987 innebär att den utveckling som tillfredsställer dagens behov inte får äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov och åtnjuta sina rättigheter. En tredjedel av agendans delmål refererar direkt eller indirekt till barns och unga människors egenmakt, deltagande och välmående. Ungas perspektiv, engagemang och innovationer är av stor betydelse för genomförandet av Agenda 2030 i Sverige och internationellt.

11.7 Sammanfattning

Regeringen vill verka för att ungdomars kunskaper om, erfarenheter av och egna internationella samarbeten ska stärkas. Ungas medverkan i internationellt samarbete bör därför främjas.

Ungdomspolitikerna är närvarande i flera av Sveriges internationella samarbeten. Nordiska barn- och ungdomskommittén (NORDBUK) är ett nordiskt samarbete som samlar och sprider kunskap om barn och ungas levnadsvillkor i Norden, främjar ett barnrätts- och ungdomsperspektiv inom Nordiska ministerrådet samt stödjer barn och ungas egen organisering och delaktighet i demokratiska processer. EU har bedrivit ett ungdomspolitiskt samarbete i över 30 år och antog 2018 en ungdomsstrategi för perioden 2019–2027. Insatser för ungas utbyte inom EU är bl.a. Erasmus+ Ung och Aktiv, Erasmus+ Utbildning och Europeiska solidaritetskåren. Regeringen arbetar för att fler unga i Sverige ska nyttja de möjligheter som finns inom de olika EU-programmen. Det ungdomspolitiska samarbetet sker även på global nivå inom bl.a. FN där ungas delaktighet i beslutsprocesser är en av huvudprioriteringarna. Även Agenda 2030 betonar särskilt barn och ungas perspektiv.

Det internationella samarbetet är därmed en viktig del av den nationella ungdomspolitiken och ett aktivt internationellt ungdomspolitiskt arbete bidrar till bredare perspektiv och förstärker den nationella ungdomspolitiken. Skr. 2020/21:105

Deltagare i det ungdomspolitiska rådet 2019– 2020

Roterande medlemmar:

E-sport United
Europeiska Ungdomsparlamentet Sverige
Förbundet Aktiv Ungdom
Grön Ungdom
International Federation of Medical Students Associations Sweden
Jagvillhabostad.nu
Judiska ungdomsförbundet i Sverige
Riksorg Kristdemokratiska Ungdomsförbundet
Riksförbundet Sveriges 4 H
Riksorganisationen Unga Reumatiker
Rädda Barnens Ungdomsförbund
Sáminuorra
Svenska scoutförbundet
Svenska kyrkans unga
Sverigefinska Ungdomsförbundet
Ung Media Sverige
Unga Drogförebyggare
Unga Feminister
Unga Hörselskadade
Förbundet Vi Unga

Fasta medlemmar:

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Nätverket för lokalt ungdomsinflytande
Sveriges riksidrottsförbund
Sveriges Kommuner och Regioner

Kulturdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 mars 2021

Närvarande: statsminister Löfven, ordförande, och statsråden Johansson, Baylan, Hultqvist, Andersson, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Nilsson, Ernkrans, Lindhagen, Lind, Hallberg, Nordmark, Micko, Stenevi

Föredragande: statsrådet Amanda Lind

Regeringen beslutar skrivelse